

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลฺโล (การัตน์)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

ดัชนีฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN
BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM

PHRAMAHA BOONPASID NATHAPUNYO (KARAT)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL OF VAJIRANYANAVARORASA
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อคุณสมบัติ	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
ชื่อนักศึกษา	พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปัญโญ (การ์ตน์)
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	พระราชสุทิวาภิวัตรเมธี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตยนิพนธ์นี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

(พระราชสุทิวาภิวัตรเมธี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบคุณสมบัติ:

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระราชสุทิวาภิวัตรเมธี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(ดร.กฤตสุชิน พลแสน)

กรรมการ

(ดร.สันติราษฎร์ พวงมลิ)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อขุณินิพนธ์	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
ชื่อนักศึกษา	พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปัญโญ (การ์ตูน)
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระราชสุทิวาธิรเมธี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 20 รูป/คน วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลโดยวิธีการเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

แนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นการนำเสนอแนวทางใหม่ให้สอดคล้องกับสมัยที่เปลี่ยนแปลง โดยวิธีการรูปแบบใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือหลัก 5 ประการ 1) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย 2) การใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม 3) การสร้างชุมชนชาวพุทธ 4) พุทธสหวิทยาการ และ 5) การใช้สื่อดิจิทัล

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มุ่งเน้นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้กลับสู่แก่นแท้แห่งการปฏิบัติ เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนา มี 4 รูปแบบ 1) การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด 2) การถือธุดงค์วัตร 3) การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ และ 4) การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ

การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นการนำหลักปฏิบัติของท่านมาประยุกต์สู่กระบวนทัศน์ใหม่ โดยยึดถือพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญา การธุดงค์เป็นวัตรเป็นการเชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพจิต โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ขณะที่การจาริกสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นบริการวิชาการเชิงจิตวิญญาณ ที่ช่วยขยายการเข้าถึงพระพุทธศาสนาสู่กลุ่มสังคมกว้างขวาง ส่วนการสร้างศาสนทายาทคุณภาพนั้น เน้นการหล่อ

หลอมผู้นำที่มีภาวะผู้นำเด่นชัดและความฉลาดทางอารมณ์สูง และใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ในรูปแบบของ SDAC Model ประกอบด้วย S (Self-Realization) การตระหนักรู้ในตนเอง, D (Disciples Training) การฝึกอบรมศิษย์ให้มั่นคงในธรรม, A (Adaptable Teaching) ปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม, และ C (Community Engagement) การมีส่วนร่วมกับชุมชน

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, กระบวนการทัศน์ใหม่

ABSTRACT

Dissertation Topic	THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM
Student's Name	Phramaha Boonpasid Nathapunyo (Karat)
Degree Sought	Doctor of Philosophy
Program	Program in Buddhism and Philosophy
Anno Domini	2026
Advisor	Phrarajsuddhivajiramedhi , Assistant Professor Dr.

This research has the following objectives: 1) to examine the theoretical concepts of Buddhist propagation according to the new learning paradigm; 2) to investigate the methods of Buddhist propagation employed by Phra Ajahn Mun Bhuridatto; 3) to analyze Phra Ajarn Mun Bhuridatto methods of Buddhist propagation in according with the new paradigm; and 4) to propose a body of knowledge concerning Phra Ajarn Mun Bhuridatto's methods of Buddhist propagation aligned with the new paradigm. This study is a qualitative research. Data were collected from 20 qualified key informants/experts and analyzed through descriptive content analysis.

The results of the study revealed that:

The theoretical framework for the propagation of Buddhism under the new paradigm introduces a contemporary approach that responds to the changing era. It emphasizes five key methodological tools: 1) the use of simple and accessible language, 2) the application of Dhamma principles in harmony with social issues, 3) the establishment of Buddhist communities, 4) Buddhist Interdisciplinarity, and 5) the utilization of digital media.

The methods employed by Phra Ajarn Mun Bhuridatto for propagating Buddhism emphasized the revival of authentic practice in accordance with the original teachings, with the ultimate aim of preserving the Buddhist. These methods consist of four main forms: 1) Strict adherence to the Dhamma-Vinaya, 2) the

observance of the dhutañga practices, 3) the practice of wandering in various places, and 4) the cultivation of high-quality Dhamma heirs.

Analyzing Phra Ajarn Mun Bhuridatto's methods of Buddhist propagation through the lens of a new paradigm involves adapting his core practices to contemporary contexts while strictly upholding the Dhamma-Vinaya as an developing instrument of wisdom. Within this framework, the regular observance of dhutañga practices is integrated with mental health care, applying Dhamma principles to foster Buddhist communities. Furthermore, the practice of wandering in various places serves as a form of spiritual academic service, thereby broadening access to Buddhism across diverse segments of society. Ultimately by, the cultivation of high-quality Dhamma heirs emphasizes the development of leaders who possess exceptional emotional intelligence and utilize digital media to maximize the effectiveness of propagation.

The body of knowledge concerning the methods for the propagation of Buddhism by Phra Ajarn Mun Bhuridatto according to the new paradigm is presented in SDAC Model, which consists of: S – (Self-Realization) cultivating self-awareness, D – (Disciples Training) training disciples to be steadfast in the Dhamma, A – (Adaptable Teaching) adjusting pedagogy appropriate, and C – (Community Engagement) fostering active involvement with the wider community.

Keywords: Propagation of Buddhism, Phra Ajarn Mun Bhuridatto, New Paradigm

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยพระคุณความเมตตาและความกรุณาอนุเคราะห์จากผู้บริหาร อาจารย์ และบุคคลอันมีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันแห่งการศึกษาพระพุทธศาสนาและปรัชญาที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้และเปิดโอกาสให้เกิดการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมวชิรจินดาภรณ์, รศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เมตตาสนับสนุนการศึกษาอย่างยิ่ง และ พระราชสุทิวาธิ์, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส ผู้เมตตาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางการวิจัย ตรวจสอบแก้ไข และให้ข้อเสนอแนะอย่างละเอียดด้วยความเมตตาตลอดมา รวมถึงอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ผู้เมตตาปราสอนและแนะนำอย่างใกล้ชิด พระคุณทั้งหลายนี้ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในพระคุณอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระพรหมวชิรเวที (อมร ภาณุโทย) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้เมตตาให้การสนับสนุนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์และแบ่งปันข้อมูลอันมีคุณค่าอย่างยิ่ง จนทำให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขออนุโมทนากับโครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย ที่เป็นกำลังสำคัญให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาวิจัยจนสำเร็จตามเป้าหมาย

ขออนุโมทนาบุญกุศลแต่บิดามารดา ผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ให้กำลังใจและเป็นแรงบันดาลใจสูงสุดในการศึกษาวิจัยมาโดยตลอด รวมถึงเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และเพื่อนสหธรรมิกทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกและให้กำลังใจอย่างอบอุ่นตลอดการศึกษาและวิจัย

ด้วยคุณงามความดีและคุณประโยชน์ที่เกิดจากดุชนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศผลงานนี้แด่ดวงวิญญาณของ พระครูโสภณอาจารย์วัฒน์ (อาคม ปุณณาคโม) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม ผู้มีพระคุณยิ่งในเส้นทางการศึกษา

สุดท้าย ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ท่านผู้มีพระคุณและทุกท่านที่ได้กรุณาอุปการคุณ จงประสบแต่ความสุข ความเจริญ สัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่พึงปรารถนา ตลอดกาลนาน เทอญ

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโญ (การัตน์)

สารบัญคำย่อ

ดัชนีฉบับนี้ใช้อ้างอิงหลักจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (ภาษาไทย) ชุด 91 เล่ม พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525 ฉบับมหาวิทยาลัย โดยมีคำย่อและชื่อเต็มของคัมภีร์ ดังนี้

พระวินยปิฎก

วิ.มหา.	= วินยปิฎก	มหาวิภังค
วิ.ม.	= วินยปิฎก	มหาวคค
วิ.จุลล.	= วินยปิฎก	จุลลวคค

พระสุตตันตปิฎก

ที.มหา.	= ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	= ทีฆนิกาย	ปาฏิภคค
ม.มู.	= มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.ม.	= มัชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสก
ส.มหา.	= สยัตตนิคาย	มหาวารวคค
อง.ติก.	= องคุตตรนิคาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	= องคุตตรนิคาย	จตุกกนิปาต
อง.ปณจก.	= องคุตตรนิคาย	ปณจกนิปาต
อง.สตุตก.	= องคุตตรนิคาย	สตุตกนิปาต
ขุ.ธ.	= ขุททกนิคาย	ธมมปท
ขุ.อุ.	= ขุททกนิคาย	อุทาน
ขุ.ขุ.	= ขุททกนิคาย	ขุททกปาฐ
ขุ.ชา	= ขุททกนิคาย	ชาตก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	= อภิธมปิฎก	วิภังค
---------	-------------	--------

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์ มีวิธีอ้างอิงดังนี้

- 1) เล่ม/ข้อ/หน้า ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก เช่น วิ.มหา. 6/32/72. หมายถึง วินยปิฎก มหาวคค เล่ม 6 ข้อ 32 หน้า 72 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ง
ABSTRACT.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ณ
สารบัญคำย่อ	ญ
สารบัญ	ฎ
สารบัญตาราง.....	ต
สารบัญรูปภาพ	ถ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	15
1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย	17
บทที่ 2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่.....	18
2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	18
2.1.1 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	18
2.1.2 ความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	21
2.1.3 หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	22
2.1.4 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	28
2.1.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยต่าง ๆ	31
2.2 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับกระบวนทัศน์ใหม่.....	40
2.2.1 ความหมายของกระบวนทัศน์	40
2.2.2 ความสำคัญของกระบวนทัศน์.....	43
2.2.3 กระบวนทัศน์การสื่อสาร.....	46

2.2.4	กระบวนการเปลี่ยนแปลง	52
2.2.5	กระบวนการทางปรัชญาต่าง ๆ	58
2.3	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่	62
2.3.1	หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่	62
2.3.2	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่	64
2.3.3	วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่	72
2.3.4	อุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่	73
2.3.5	ประโยชน์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่	75
2.4	สรุป	77
บทที่ 3	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	79
3.1	อัตชีวประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	79
3.1.1	ชาติกำเนิด	80
3.1.2	บรรพชาอุปสมบท	80
3.1.3	กิจวัตรประจำวัน	81
3.1.4	ระยะการบำเพ็ญเพียร	83
3.1.5	วาระสุดท้ายของชีวิต	85
3.2	การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด	88
3.2.1	การศึกษาเล่าเรียน	88
3.2.2	การรักษาพระวินัย	94
3.2.3	การถือธุดงค์วัตร	96
3.2.4	ข้อวัตรปฏิบัติ	98
3.3	การถือธุดงค์วัตร	102
3.3.1	เหตุผลที่ถือธุดงค์วัตร	102
3.3.2	การปฏิบัติตามธุดงค์วัตร	104
3.3.3	การประพฤติดนเป็นแบบอย่าง	105
3.3.4	การดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้า	107
3.4	การเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ	109
3.4.1	จุดประสงค์ของการจาริก	109
3.4.2	เส้นทางการจาริก	110
3.4.3	การแนะนำสั่งสอน	116
3.4.4	การส่งเสริมสันติสุข	121
3.5	การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ	123

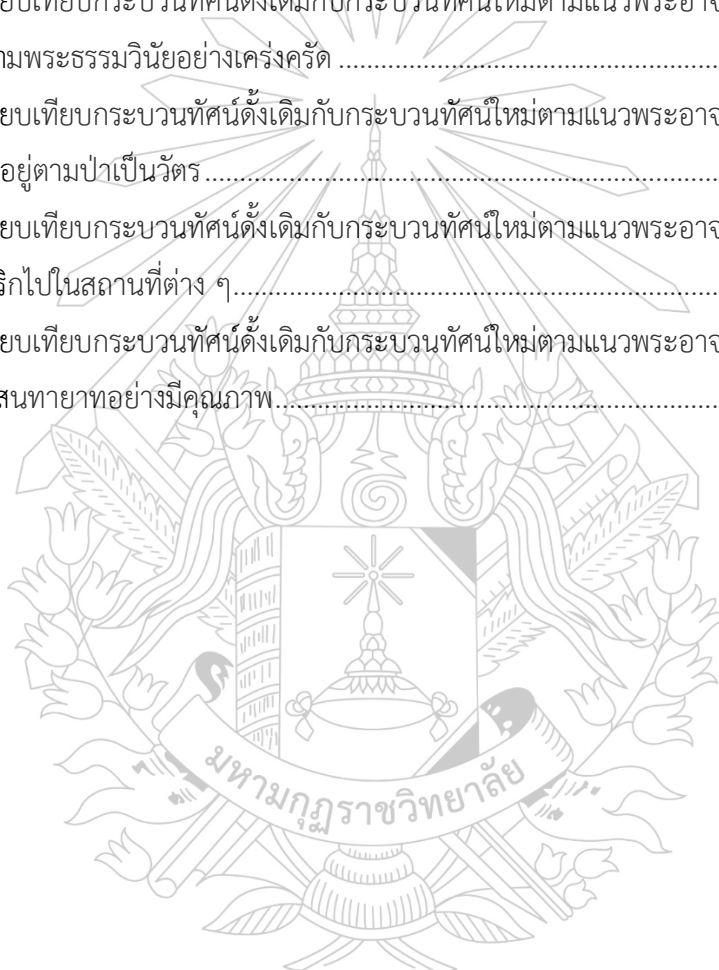
3.5.1 การสร้างศาสนทายาท	123
3.5.2 ผลลัพธ์การสร้างศาสนทายาท.....	127
3.5.3 บทบาทของศาสนทายาท	130
3.5.4 อิทธิพลที่มีในสังคมไทย	132
3.6 สรุป.....	133
บทที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนว	
กระบวนการทัศน์ใหม่	135
4.1 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วย	
การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่	135
4.1.1 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	135
4.1.2 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับ	
ปัญหาสังคม	137
4.1.3 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ	138
4.1.4 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยพุทธสหวิทยาการ	140
4.1.5 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล	141
4.2 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วย	
การถือธุดงค์วัตร ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่	144
4.2.1 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	144
4.2.2 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคม	146
4.2.3 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ.....	146
4.2.4 การถือธุดงค์วัตร ด้วยพุทธสหวิทยาการ.....	147
4.2.5 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล.....	148
4.3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วย	
การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่.....	152
4.3.1 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	152
4.3.2 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหา	
สังคม.....	153
4.3.3 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ	154
4.3.4 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยพุทธสหวิทยาการ	155
4.3.5 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล	156
4.4 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วย	
การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่	160

4.4.1 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย.....	160
4.4.2 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้องกับ ปัญหาสังคม	161
4.4.3 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ	163
4.4.4 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยพุทธสหวิทยาการ	164
4.4.5 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล	166
4.5 สรุป.....	170
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	172
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	172
5.1.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่.....	172
5.1.2 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	174
5.1.3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่	175
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	178
5.3 องค์ความรู้ใหม่.....	185
5.4 ข้อเสนอแนะ	188
5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	188
5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	188
บรรณานุกรม.....	189
ภาคผนวก.....	200
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	201
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์	207
ภาคผนวก ค ลำดับรายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์	228
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	230
ภาคผนวก จ ผลการประเมินความตรงเชิงเนื้อหา (CVI).....	235
ภาคผนวก ฉ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	239
ประวัติผู้เขียนดัชนีฉบับนี้	241

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo).....	50
ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบมโนทัศน์ความสมัยใหม่กับมโนทัศน์หลังสมัยใหม่.....	56
ตารางที่ 2.3 เปรียบเทียบทฤษฎีปฏิฐานนิยมกับทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม.....	57
ตารางที่ 2.4 ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์หลักในการปฏิบัติงานชุมชนวิถีพุทธ.....	68
ตารางที่ 3.1 ผลลัพธ์การสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต.....	127
ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนการทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด	142
ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนการทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์อยู่ตามป่าเป็นวัตร.....	150
ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนการทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ.....	158
ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนการทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ.....	168

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	17
ภาพที่ 3.1 พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต (พ.ศ. 2413 – 2492)	79
ภาพที่ 3.2 พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล (พ.ศ. 2402 – 2485).....	81
ภาพที่ 3.3 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) พ.ศ. 2400 – 2475.....	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ เสด็จออกประกาศเผยแผ่คำสอนด้วยพระองค์เอง และได้ทรงส่งเหล่าสาวกของพระองค์ออกไปเผยแผ่ในทิศต่าง ๆ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลีคือกิเลสในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้พึงธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี” (วิมพา. 6/32/72) นับตั้งแต่นั้นมา การประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ระยะแรกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นการประกาศทำทนายเหล่ามหาบัณฑิตปัญญานในสมัยนั้น ให้มาช่วยกันพิสูจน์อริยธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบ ด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สอดคล้องตามหลักพระธรรมคุณที่ว่า “พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว อันบรรลุละพឹងเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นกับการเวลา ควรแก่การเชยชวนชักชวนให้มาพิสูจน์ทดสอบ ควรน้อมเข้าไปสันทน เป็นผลปฏิบัติที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน” (ม.ม. 12/96/435) พระพุทธเจ้าทรงประสบผลสำเร็จในเผยแผ่ความจริงอันประเสริฐที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ทรงใช้เวลาเพียง 9 เดือน คำสอนแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ทำให้มีพระสงฆ์สาวกเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว และแผ่ขยายกว้างไกลไพศาลมาก โดยหวังให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดการดับทุกข์ได้ และเพื่อการจรรโลงสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมวลประชาชนโลกอย่างแท้จริง และเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงยาวนานมาได้กว่า 2,600 ปี เพราะมีการเผยแผ่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายเข้ามาสู่แผ่นดินสุวรรณภูมิ หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 235 หรือ ประมาณ 2,324 ปีมาแล้ว ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ให้ความสำคัญในการทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามาโดยตลอด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560) ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย

สังคมปัจจุบันเผชิญกับพลวัตทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่งสำคัญ นำมาซึ่งทั้งโอกาสและความท้าทายต่อชีวิตมนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ไม่เท่าทันความก้าวหน้าทางวัตถุ อาจส่งผลให้เกิดภาวะความล้าหลัง ทำให้องค์กรทางสังคมมีบทบาทบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ทั้งในแง่ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไป วัดและพระสงฆ์ก็ตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะนับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) คือช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้องค์กรทางพระพุทธศาสนาต้องเร่งหาวิธีการอย่างเป็นระบบ ให้เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบันให้ได้ ฉะนั้น พระภิกษุ พระสงฆ์ทุกรูปชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา 34(3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 (กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, 2540 ก, 134-135) เนื่องจากสถาบันการศึกษาในปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะทางวิชาการมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้คนรุ่นใหม่ขาดที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ประกอบกับสถาบันศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง จึงจำเป็นต้องแสวงหากระบวนการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และช่วยให้พวกเขาพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีความเข้าใจในสภาพที่เป็นจริงของธรรมชาติ และสามารถนำหลักธรรมคำสอนไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อย่างที่ตั้งเป้าหมายตามพันธกิจด้านการเผยแผ่ตามแผนยุทธศาสตร์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 20 ปี ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2560-2564) มี 5 ประการ 1) เสริมสร้างให้สถาบันและกิจการทางพระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืน 2) สนับสนุนส่งเสริมและจัดการการศึกษาสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาให้มีความรู้คู่คุณธรรม 3) จัดการศึกษาสงฆ์เพื่อผลิต และพัฒนาศาสนทายาทที่เปี่ยมปัญญาพุทธธรรมเผยแผ่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม และร่วมสร้างสังคมพุทธธรรมที่มีความเข้มแข็ง 4) ดำเนินการให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาโลก 5) พัฒนาการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560, 73) ซึ่งหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมและจิตใจของคนไทย ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก อย่างไรก็ตาม ขุมทรัพย์อันล้ำค่านี้ยังไม่สามารถเข้าถึงและเปลี่ยนแปลงจิตใจของคนในสังคมได้อย่างทั่วถึงเท่าที่ควร เพราะวิธีการในปัจจุบันนั้น ยังมีความล้าหลังไม่ทันกับสมัยใหม่ จะต้องหาวิธีการรูปแบบใหม่ หรือที่เรียกว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการเสริมสร้างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องเข้ากับบริบททางสังคมสมัยใหม่ เพื่อจะได้ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การจะได้มาอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์และวิธีการที่เป็นที่ยอมรับมีความหลากหลาย ง่ายต่อการนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ตามสถานการณ์ และสามารถทำ

ให้ผู้คนสมัยใหม่ มีจริยธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมไทยได้อย่างมีความสุข ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่เคยปฏิเสธการเปลี่ยนแปลง เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นอกาลิก ไม่ประกอบด้วยกาล (ม.มู. 12/96/435) แม้สิ่งต่าง ๆ ในโลกจะผันแปรไปตามกาลเวลา แต่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเหนือกาล ไม่ว่าจะปฏิบัติเวลาใด หากถูกต้องก็เห็นผลทันตา ไม่ต้องรอเวลาใดเป็นพิเศษ และไม่ใช่ว่าเพียงสมัยพุทธกาลเท่านั้น ปัจจุบันและอนาคตก็ยังคงศักดิ์สิทธิ์ เปรียบเหมือนไฟ ไม่ว่าจะจุดเมื่อใดก็ให้ความร้อนได้เสมอ ไม่ว่าพุทธกาล ปัจจุบัน หรืออนาคต ความร้อนก็ไม่เคยเปลี่ยน เช่นเดียวกับพระธรรมที่ทรงคุณค่าคู่โลก ไม่เสื่อมคลายแม้กาลเวลาจะล่วงเลยเพียงใด

อย่างไรก็ดี ผู้ที่จะทำให้ประกายไฟลูกโชนอย่างต่อเนื่อง ไม่มีวันดับลง ต้องเกิดจากการ ส่งเสริมเกื้อกูลกันและกันของพุทธบริษัท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงหลักธรรมอย่าง แท้จริง ซึ่งผู้นำที่จะทำให้ประกายไฟลูกโชนอย่างต่อเนื่อง คือ พระสงฆ์ ถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพ นับถือ และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวพุทธที่แท้จริง โดยเฉพาะพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้เป็น พระเถระฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่มีปฏิปทาและบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้ ปฏิบัติตามมีฐานเจริญสมาธิภาวนา ท่านสอนให้เหล่าสาธุศิษย์ตระหนักถึงความสำคัญของหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา จึงได้ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และฆราวาส เพื่อให้บุคคลต่าง ๆ เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ อย่างถูกต้องดีงาม เมื่อผู้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องแล้ว ผลที่ได้ย่อมมีแต่ความสุขสงบอันจะเกิดแก่ ตนเองและสังคม จากที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ลูกศิษย์ตลอดช่วงชีวิตของท่านนั้น ทำให้เหล่าสาธุศิษย์ยกย่องว่าเป็นพระมหาเถระผู้เจริญยิ่งในสมณคุณสมบูรณ์ด้วยศีลจารวัตร มีปฏิปทาอรบรู้อุดมการณ์และมีผลงานที่โดดเด่น ไม่ว่าเรื่องการอบรมสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ และเหล่าลูกศิษย์ ท่านสามารถเผยแผ่หลักธรรมสืบต่อเจตนารมณ์ของท่านได้เป็นอย่างดี คุณวิเศษต่าง ๆ ของท่านนั้น ยังส่งผลให้เหล่าสาธุศิษย์เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่าง มั่นคง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น พระอาจารย์ชา สุภทฺโท พระอาจารย์ขาว อนาลโย พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินฺธโร พระอาจารย์เทศก์ เทสรสฺสี พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์ดื้อ อจลธมฺโม พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เป็นต้น ที่ได้รับการแนะนำสั่งสอนตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งเป็นต้นแบบพระกรรมฐานที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ ซึ่งประวัติของท่าน ถือว่าเป็นแรงบันดาลใจอันดีงามให้กับพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานและการภาวนาเจริญสมาธิ ซึ่งกลายเป็นที่นิยมของคนทั่วโลกในยุคปัจจุบัน ท่านถือเป็นองค์พระวิสุทธิบุคคล ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างอันดีงาม เป็นที่ยกย่อง ยอมรับของพุทธศาสนิกชน ทั้งประชาชนชาวไทย และชาวต่างประเทศทั่วโลก หรือแม้บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ หากว่าได้นำคำสอนขององค์ท่านไปปฏิบัติตาม ย่อมเกิดปฏิปทา เกิดความ สงบร่มเย็นกับใจของผู้ปฏิบัติธรรมคำสอนในทันใด จากผลงานและคุณูปการของท่านเป็นที่ประจักษ์ชัด

และมีความเชื่อมโยงกับการกิจขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่มุ่งส่งเสริมในสาขาการศึกษา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สังคมและมนุษยศาสตร์ ส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของประชาชน ความอดกลั้น อุทิศดี ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะการเผยแผ่ข้อวัตรปฏิบัติให้ขยายวงกว้างสู่สังคมได้อย่างจริงจัง ทำให้ผู้สนใจศึกษาแนวทางที่ท่านได้วางไว้ กล่าวได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นผู้นำความสงบ นำสันติภาพ ภายในจิตใจออกมาสู่สังคมภายนอก และแผ่ขยายสู่ประชาคมโลก และมวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง จากบทบาทที่สำคัญและโดดเด่นดังกล่าวของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทำให้ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก ปี 2563 สาขาสันติภาพ จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก (UNESCO) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาและใคร่ครวญหลักคำสอนและข้อวัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้งนั้น เป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหลักธรรมคำสอน และการปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธเจ้า คือเครื่องยืนยันถึงความมีอยู่จริงของมรรคผล และพระนิพพาน ตรวาทะที่ยังมีผู้ดำเนินตามคำสอนของพระองค์

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” เป็นการนอบน้อมเชิดชูเกียรติบูรพาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ให้เป็นแบบอย่างในการประพฤติพรหมจรรย์แก่พุทธบริษัททั้งหลาย ด้วยหลักคำสอนและหลักปฏิบัติอันโดดเด่นของท่าน ในการส่งเสริมรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 แนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นอย่างไร
- 1.2.2 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นอย่างไร
- 1.2.3 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นอย่างไร
- 1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
- 1.3.2 เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

1.3.3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยในเรื่องรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนว กระบวนทัศน์ใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิง เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แล้วนำข้อมูล มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาค้นคว้าด้านเอกสาร แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

1.4.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (ภาษาไทย) ชุด 91 เล่ม พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525

1.4.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือที่เกี่ยวข้องกับ อัตชีวประวัติ ปฏิปทา หลักการ และวิธีการ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เช่น งานวิจัย บทความวิชาการ วารสาร หนังสือทั่วไป หนังสือ E-book ตลอดจนผลงานการศึกษา ค้นคว้างานประพันธ์ และผลงานในด้านวรรณกรรม

1.4.2 ขอบเขตด้านข้อมูลสำคัญ หมายถึง ข้อมูลที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์งานวิจัย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม เพื่อให้ครอบคลุมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้าน พระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน, กลุ่มที่ 2 พระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป, กลุ่มที่ 3 อุบาสก อุบาสิกา จำนวน 5 คน, และกลุ่มที่ 4 ชมนรณักศึกษา จำนวน 5 รูป/คน รวม 20 รูป/คน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง องค์ความรู้ใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.5.1 การกำหนดปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาการวิจัยหรือคำถามการวิจัยที่ ต้องการศึกษา โดยมุ่งเน้นประเด็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในบริบทของสังคมปัจจุบันและแนวโน้ม ในอนาคต ซึ่งปัญหาหรือคำถามดังกล่าวนี้จะเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขต และกรอบการวิจัย เพื่อให้การดำเนินการวิจัยบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ

1.5.2 การทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลหลากหลาย เช่น พระไตรปิฎก หนังสือ วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และสื่อดิจิทัล โดยสำรวจ คัดเลือก สังเคราะห์ และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อทำความเข้าใจองค์ความรู้ที่มีอยู่ ความคิดเห็นนักวิชาการ และช่องว่างของงานวิจัย ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนารอบแนวคิด ขอบเขต และวิธีดำเนินการวิจัยที่เหมาะสม

1.5.3 การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้จัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย เพื่อส่งเครื่องมือวิจัยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนความสอดคล้องของแต่ละข้อ จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะให้สมบูรณ์ แล้วยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ พร้อมเอกสารแบบให้ความยินยอม แบบเก็บข้อมูล และเอกสารประกอบที่ครบถ้วน จึงได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามหลักจริยธรรมการวิจัยสากล

1.5.4 เกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ประกอบด้วย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจด้านพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง, พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ผู้บริหารที่มีการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์, อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา, และฆราวาสนักศึกษา ผู้ที่เข้าร่วมชมรมหรือกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

1.5.5 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยแบ่งผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 นักวิชาด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน, กลุ่มที่ 2 พระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป, กลุ่มที่ 3 อุบาสก อุบาสิกา จำนวน 5 คน, และกลุ่มที่ 4 ชมรมนักศึกษา จำนวน 5 รูป/คน รวม 20 รูป/คน การสัมภาษณ์นี้มุ่งเน้นการเจาะลึกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และมุมมองของผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์สู่การพัฒนาแนวทางการวิจัยให้สมบูรณ์

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการขยายความเชิงพรรณนา ในการทำความเข้าใจแนวต่าง ๆ ที่ซ่อนอยู่ในข้อมูล เป็นการสร้างความรู้ใหม่ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่

1.5.7 การสรุปผลการวิจัย จากผลการศึกษาและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ ในรูปแบบ Model ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งเป็นข้อค้นพบสำคัญที่ตอบคำถามวิจัยและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
- 1.6.2 ทำให้ทราบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
- 1.6.3 ทำให้ทราบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
- 1.6.4 ทำให้ทราบองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงมุมมองทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ และเทคนิคการเผยแผ่จากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่สนับสนุนการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ (2546) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง “กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) กับปัญหาของชาติ” พบว่า ตัวอย่างที่เกิดขึ้นมากมายในสังคมปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับแนวทางปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วยกฎ ทฤษฎี การประยุกต์ใช้ และเครื่องมือที่หลากหลายที่ทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดกรอบความคิดที่นำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เชื่อมโยงกันในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ กล่าวได้ว่า นักวิจัยที่ทำงานภายใต้กระบวนทัศน์เดียวกัน จะยึดถือหลักการ กฎเกณฑ์ และมาตรฐานวิธีปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือนกัน และจะได้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกัน”

กิริติ บุญเจือ (2546) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปรัชญาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ” พบว่า แม้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จะเทียบเท่าสวรรค์ แต่ก็อาจนำพาหายนะมาสู่มนุษยชาติได้ กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่จึงมุ่งสร้าง “สมดุล สมบูรณ์-สุขภาวะ” ในสังคม โดยยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพในความแตกต่างหลากหลาย พร้อมยอมรับในกิเลสตัณหา และความต้องการที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดของปัญหาสังคม กระบวนทัศน์นี้ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้วยความร่วมมือ สนับสนุนความดีงาม ขจัดความชั่วร้ายในจิตใจตนเอง โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น มุ่งตอบสนองความต้องการพื้นฐานมากกว่าความฟุ้งเฟ้อ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคม

พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) (2552) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาไทยในอนาคต” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การแบ่งปันหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์แก่ผู้อื่นด้วยความสมัครใจ โดยพุทธบริษัท 4 มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป ในสมัยที่ผู้คนคุ้นเคยกับการบริโภคสินค้า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทนี้ หลายคนเริ่มเข้าถึงศาสนาด้วยมุมมองแบบผู้บริโภค เลื่อนนับถือ เปลี่ยนแปลง หรือละเลย โดยปราศจากความผูกพันศรัทธาต่ออนิกายหรือหลักปฏิบัติที่ตายตัว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคบริโภคนิยม จึงท้าทายความหลากหลายของผู้คน แต่ละคนมีความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกัน

ปฐม นิคมานันท์ และคณะ (2552) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อตุล ไม่มีใดเทียม” พบว่า หลวงปู่ดุลย์ อตุโล เป็นพระวิปัสสนากัมมัฏฐานในยุคกึ่งพุทธกาล และเป็นศิษย์อาวุโสของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเป็นพระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ มีปกติพุดน้อย เน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ คำสอนของท่านจึงสั้น กระชับ แต่ลึกซึ้ง ครอบคลุมหลักการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจริญสติและรู้ทันจิต ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการภาวนา ท่านได้รับการยกย่องจากผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายว่ามีความรู้ลึกซึ้งในเรื่องของจิต จนได้รับสมญาว่า “บิดาแห่งภาวนาจิต”

สุเชาว์ พลอยชุม (2553) ได้กล่าวในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่ริเริ่มการเผยแผ่อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่แรกเริ่ม มีหลักการและวิธีการเผยแผ่ที่ชัดเจน การเผยแผ่ในยุคแรกเป็นไปในลักษณะเชิงรุก โดยศาสดาและสาวกเดินทางไปเผยแผ่ยังที่ต่าง ๆ ต่างจากยุคหลังพุทธกาลที่การเผยแผ่เป็นไปในลักษณะเชิงรับ คือ คณะสงฆ์สั่งสอนภายในวัดเป็นหลัก ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง ทรงวางแนวทางการเผยแผ่และการปกป้องพระพุทธศาสนาแก่พระสาวก เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวร

ประสาน ต่างใจ (2554) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “บุพนิมิต กระบวนทัศน์ใหม่” พบว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) ในบุพนิมิตแห่งกระบวนทัศน์ใหม่ หมายถึง กระบวนทางความคิด ทางการรับรู้ ทางวิธีคิด และการสะท้อนความคิดให้เป็นความหมาย หรือให้มีคุณค่าของมนุษยชาติ สำหรับดำรงอยู่ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง กระบวนทัศน์นี้เป็นกรอบความคิดที่ครอบคลุมและเป็นรากฐานของการมองโลก การตีความ และการกระทำของมนุษย์ ส่งผลต่อทุกมิติของชีวิต ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนไปจนถึงระดับสังคมและวัฒนธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาในอาเซียน” พบว่า ท่ามกลางกระแสสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในประเทศแถบเอเชีย สภาพการณ์ทางพระพุทธศาสนากำลังเผชิญความท้าทาย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เกิดมาพร้อมกับการศึกษาแบบตะวันตก แม้จะมีการสอนพระพุทธศาสนาในหลักสูตร แต่ความผูกพันกับวัดและพระสงฆ์กลับลดน้อยลง กิจกรรมทางศาสนามักเน้นไปที่ด้านสังคมมากกว่าการพัฒนาจิตใจ ส่งผลให้ประชาชนเริ่มตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องหาวิธีที่สว่างหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อเผยแผ่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กฤษณ์ รักษาติเจริญ (2557) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “การจัดการบริการสาธารณะ” พบว่า กระบวนทัศน์ คือ แนวคิดและวิธีการจัดการในศาสตร์หนึ่ง ๆ ที่พัฒนาขึ้นโดยกลุ่มนักทฤษฎี ซึ่งมีแนวคิดสอดคล้องและเกื้อหนุนกันในช่วงเวลาเดียวกัน หรือต่อเนื่องกัน อาจกินเวลาเป็นทศวรรษ เมื่อเกิดกลุ่มนักทฤษฎีที่มีข้อเสนอขัดแย้งและหลากหลายขึ้น กระบวนทัศน์เดิมจะถูกท้าทายและอาจนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ และเกิดกระบวนทัศน์ใหม่ขึ้นมาแทนที่

พระมหาจักรพล สิริโร (2563) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0” พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคเทคโนโลยี การเผยแผ่ศาสนาจึงควรนำสื่อดิจิทัลมาใช้ เพื่อบูรณาการความรู้และการปฏิบัติ เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้กว้างขวาง สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ และนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืน โดยสามารถใช้เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน โซเชียลมีเดีย จัดอบรมออนไลน์ และถ่ายทอดสดกิจกรรม เพื่อเผยแผ่คำสอนและหลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป

เมธี เชษฐวิสูตร (2562) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า พระพุทธศาสนาหยั่งรากลึกในสังคมโลกมาช้านาน คงอยู่ผ่านสมัยต่าง ๆ มาได้จนถึงปัจจุบัน เพราะสามารถปรับเปลี่ยนการเผยแผ่ให้เข้ากับสังคมที่หลากหลายได้อย่างสอดคล้อง ในยุคที่เทคโนโลยีรุดหน้า แม้พระพุทธศาสนาอาจดูเหมือนสวนทางกับกระแสทุนนิยมที่เน้นวัตถุ แต่หากพิจารณาให้ถ่องแท้ เทคโนโลยีไม่ใช่สิ่งเลวร้าย ความเจริญก้าวหน้านี้สามารถเป็นเครื่องมือเผยแผ่หลักธรรมให้ขจรขยายไปทั่วโลกได้ หากผู้มีสติปัญญาในการแยกแยะประโยชน์และโทษ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่ดี

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกร) (2563) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม” พบว่า การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม มุ่งเน้นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยยึดหลักการเผยแผ่ตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ ด้วยการวางแผนที่ชัดเจน การจัดองค์กรที่เหมาะสม การบังคับบัญชาที่ถูกต้อง การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และการควบคุมที่เข้มงวด โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคลากรทุกคนเข้าใจ และเกิดการสร้างความร่วมมือกันในการเผยแผ่อย่างเต็มกำลังความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

พระมหาสุริยา อภิวิฑูโน (มะสันเทียะ) (2563) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักโอวาทปาติโมกข์ : หลักการ อุดมการณ์และวิธีการ” พบว่า พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระปรีชาสามารถ โดยปรับวิธีการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน และพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงควรแสวงหาความรู้ให้เท่าทันโลกและเทคโนโลยี เพื่อนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้

ให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบัน การบูรณาการหลักธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ จะช่วยให้การเผยแผ่มีประสิทธิผลมากขึ้น และเป็นปีกแผ่นมั่นคง ฉะนั้น พระสงฆ์ควรมีความรู้ความสามารถในการสั่งสอนสามารถถ่ายทอดเรื่องยากให้ง่าย มีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ไทรนิกร วรณพิรุณ (2565) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการกับโลกยุคใหม่” พบว่า เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในทุกด้าน โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและครอบคลุมทั่วโลก การเชื่อมโยงเทคโนโลยีสารสนเทศกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นกุญแจสำคัญในการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนได้อย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่ โดยเฉพาะการเผยแผ่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตที่เข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวางที่สุด และการเผยแผ่ควรดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและทันสมัยของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่อยู่เสมอ

พระปลัดคมศักดิ์ รุ่งศิริ และพระปลัดสมชาย ดำเนิน (2565) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “พระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย” พบว่า พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วย การปรับตัวเข้ากับสมัยที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีความก้าวหน้าอย่างมาก การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนจึงต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยและเข้าถึงประชาชนได้ง่ายขึ้น ฉะนั้น นักเผยแผ่ศาสนาจึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่หลักธรรม เพื่อให้เข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวางและไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ซึ่งจะช่วยให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมยุคดิจิทัลนี้

นิลวรรณ วัฒนา และมัทนา วังถนอมศักดิ์ (2566) ได้ศึกษาบทความวิชาการเรื่อง “กระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารการศึกษาแห่งอนาคต” พบว่า แนวคิดและแนวทางการบริหารสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 กระบวนทัศน์ใหม่นี้ได้บูรณาการแนวคิดปรัชญาการบริหารการศึกษา วิธีการเชิงระบบ และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (หลักคิดหลักปฏิบัติ 2-3-4) เข้าไว้ด้วยกัน, หลักการ 2-3-4 ประกอบด้วย 2 เงื่อนไข คุณภาพคือ ความรู้และคุณธรรม, 3 หลักการพอเพียง (พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี), และ 4 มิติ (วัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม) เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน, แนวทางในการบริหารสถานศึกษาจะดำเนินการแบบบูรณาการ 5 ด้าน เช่น ด้านวิชาการ ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์และนวัตกรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ, การดำเนินการมุ่งเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ทักษะมนุษย์ (Soft Skills) และทักษะสังคม (Social Skills) ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุม เพื่อนำมาวิเคราะห์ เชื่อมโยง และสนับสนุนงานวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพิ่มความน่าเชื่อถือในระดับที่สูงขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

พระมหามนตรี ดิถีวิโร (ศรีบุญสูง) (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2551-2560)” พบว่า ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก สามารถสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศหรือภาษาร่วมสมัยได้ และควรมีความเสียสละ มุ่งมั่นเผยแผ่ธรรมะด้วยหัวใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา พร้อมศึกษาและปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยอาจจัดทำสื่อเผยแผ่ที่เข้าใจง่าย เช่น สิ่งพิมพ์ขนาดเล็ก เพื่อสร้างเครือข่ายและปลูกฝังอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายไปทั่วโลก

พระพรชัย คนธสโร (แก้ววิเชียร) (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า” พบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกล มุ่งสู่การบำบัดทุกข์บำรุงสุขและสันติภาพของชาวพุทธ ทรงกำหนดขอบเขต และเข้าใจพื้นฐานของแต่ละบุคคลอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งมอบหมายภารกิจและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อบรรลุเป้าหมายทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระองค์เน้นการปรับธรรมะให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล โดยมีปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลาง พระองค์ทรงเผยแผ่คำสอนที่ครอบคลุมทั้งการดำรงชีวิต การงาน และการหลุดพ้น ตลอดจนการเข้าถึงกลุ่มมวลชนด้วยหลักการและวิธีการที่เหมาะสม สามารถพิสูจน์ได้ทั้งในเชิงสมมติ อันนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานลิโธ (ชัยติ) (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติ (วีระ ภททจาโร)” พบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมสู่มหาชนอย่างกว้างขวางและทรงประสิทธิภาพ สามารถทำได้โดยประยุกต์ใช้กลยุทธ์การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้คนเกิดศรัทธา เลื่อมใส และลงมือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ด้วยการใช้สื่อบุคคล เช่น พระนักเทศน์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฟังตั้งใจและเปิดใจรับฟังธรรมโดยตรง รวมถึงการใช้สื่อมวลชนอย่างวิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ และสื่อเฉพาะกิจอย่างวัตถุมงคล บทความ หรือแถบบันทึกเสียง เพื่อเข้าถึงสังคมในวงกว้างและหลากหลายกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

พระครูบรรณกิจดิยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธโร) (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูต สายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา” พบว่า 1) พระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล ทำงานเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีเข้าถึงชุมชนและปัจเจกบุคคลอย่างใกล้ชิด โดยยึดถือแนวทางของพระพุทธเจ้าและสาวกเป็นแบบอย่างในการทำงาน 2) พระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาลเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยใช้หลักพุทธจิตวิทยา ผ่านสังคหวัตถุ 4, เทคนาวิธี 4, และกระบวนการเผยแผ่ที่หลากหลาย ทั้งการบรรยายธรรม, สื่อสารออนไลน์

และสิ่งพิมพ์, จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม, สังคมสงเคราะห์, และงานศาสนสัมพันธ์ โดยมีจริยาวัตรที่งดงาม, ปณิธานอันแน่วแน่, ความสามารถในการแสดงธรรม, และทักษะทางภาษาเป็นพื้นฐาน

3) พระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาลเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกด้วย 4 แนวคิดหลักพุทธจิตวิทยา: เป้าหมายชัดเจนเน้นเผยแผ่หลักธรรมสู่ชาวโลก, หลักการดี ยึดมั่นในศีลธรรมและเมตตาธรรม, วิธีการเยี่ยม ใช้สื่อหลากหลายเข้าถึงผู้คน, เปี่ยมด้วยคุณสมบัติ มีความรู้ภาษาและวัฒนธรรม เข้าใจผู้คนอย่างลึกซึ้ง

รชต แห่ลงสิน (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยเทคนิคหลังนวยุค” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังนวยุค (Postmodern) ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญคือ ความผสมกลมกลืน และการปรับตัวตามบริบทเพื่อสื่อสารคำสอนให้เข้าถึงผู้คนในปัจจุบันอย่างเป็นธรรมชาติ โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมสันติสุข

พระสมณีก จรโณ (ทัพบฤทธิ์) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่เชิงรุกของวัดในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน” พบว่า การเผยแผ่เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์บริบททางสังคม ชุมชน และเศรษฐกิจอย่างลึกซึ้ง โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อนำไปสู่การออกแบบกิจกรรม และตอบโต้ภัยและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างตรงจุด โดยอาจเชื่อมโยงกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และใช้ศูนย์กลางทางศาสนาเช่นวัดเป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งความสำเร็จของการเผยแผ่เชิงรุกจะเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ผ่านการประชาสัมพันธ์ในหลากหลายช่องทาง ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ รวมถึงการลงพื้นที่พบปะชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงวัดได้ โดยการทำงานเป็นทีม และการประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

เพชรพิกุล ญ นคร (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตคณะธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริกา” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ควรยึดหลักไตรสิกขา 3 เป็นแนวทางปฏิบัติ พร้อมทั้งเปิดศูนย์ปฏิบัติธรรม ควบคู่ไปกับการสนทนาธรรม โดยใช้หลักปฏิจจวัตติสา เพื่อทำให้เข้าใจพระธรรมวินัยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสร้างสื่อเผยแผ่ภาษาอังกฤษ และการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย จะช่วยให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้าง และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ดียิ่งขึ้น

พระมหานงค์ อับไพ และทศณ ชูเพ็ญ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ของมหาเถรสมาคม” พบว่า แผนแม่บทการเผยแผ่พุทธศาสนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 มุ่งส่งเสริมการเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์อย่างรอบด้าน ครอบคลุม 9 ด้านหลัก ได้แก่ การสนับสนุนบุคลากรด้านเผยแผ่ การส่งเสริมกิจกรรมเผยแผ่ของคณะสงฆ์ การพัฒนา

การศึกษาพระปริยัติธรรม การพัฒนาบุคลากรเผยแผ่ การส่งเสริมบทบาทของวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมเผยแผ่ การจัดตั้งองค์กรเผยแผ่ที่มีศักยภาพ และการส่งเสริมความร่วมมือในการเผยแผ่จากทุกภาคส่วน

ศิวากร ชุตติวิทย์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีปฏิบัติจนพบอาการในพุทธ ปรัชญาเถรวาท” พบว่า พุทธวิธีปฏิบัติจนพบอาการเป็นวิธีการตอบคำถามที่เปี่ยมด้วยปัญญาและความเมตตา เน้นการสร้าง ความเข้าใจให้กับผู้ถามอย่างแท้จริง โดยไม่ตัดสินหรือบังคับความคิดใด ๆ วิธีนี้จะชี้แนะให้ผู้ถามตระหนักถึงข้อบกพร่องหรือความไม่สมบูรณ์ในความเชื่อของตนเองอย่างอ่อนโยน ทำให้เกิดการยอมรับและเรียนรู้จากความผิดพลาดได้ด้วยตนเอง หลีกเลี่ยงการโต้เถียงหรือการเผชิญหน้าที่รุนแรง พุทธวิธีปฏิบัติจนพบอาการยังมีความสามารถในการนำพาผู้ถามไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้วยการเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้ถามสงสัยเข้ากับสิ่งที่คุ้นเคยหรือเข้าใจดีอยู่แล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยรูปแบบวิธีการที่ทันสมัย เข้าใจง่าย และเป็นสากล พุทธวิธีปฏิบัติจนพบอาการจึงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้คนในสังคมโลกยุคปัจจุบันได้อย่างกว้างขวาง

บุญร่วม คำเมืองแสน และคณะ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย” พบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีบทบาทสำคัญ 4 ด้าน 1) ด้านการเผยแผ่ เน้นการเข้าถึงประชาชนทุกระดับด้วยการสื่อสารหลักธรรมคำสอนผ่านภาษาที่เข้าใจง่าย พร้อมทั้งจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบรรพชาอุปสมบท การสวดมนต์ และกิจกรรมสำหรับเยาวชน เพื่อให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น 2) ด้านการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกสามัญแก่พระภิกษุสามเณร รวมถึงสนับสนุนการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ฆราวาสได้มีโอกาสศึกษาธรรมะอีกด้วย 3) ด้านสาธารณูปการ สร้างอาคารปฏิบัติธรรมเพื่อรองรับผู้แสวงบุญและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม 4) ด้านรักษาประเพณีและพิธีกรรม ผลสมผสานประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นเข้ากับหลักการของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและวัฒนธรรมไทยอย่างกลมกลืน

สภารักษ์ จูตระกูล (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พุทธศาสนิกชนของพระสงฆ์” พบว่า เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นเครื่องมือสำคัญที่พระสงฆ์ใช้เผยแผ่พุทธศาสนาอย่างแข็งขัน โดยเฉพาะพระสงฆ์รุ่นใหม่ พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งใช้เฟซบุ๊กอย่างสม่ำเสมอ โพสต์รูปภาพและข้อความเกี่ยวกับธรรมะ กิจกรรมทางศาสนา และข้อคิดเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ ในขณะที่พระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งใช้เฟซบุ๊กเพื่อติดตามข่าวสารและติดต่อสื่อสาร แต่ก็ยังมีการแชร์ข้อคิดทางธรรมบ้าง ทั้งนี้ พระสงฆ์รุ่นใหม่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านสื่อส่วนบุคคลในยุคดิจิทัล โดยใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางหลักในการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระพัฒนธนพงศ์ ภัทรพันธุ์ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบผลสำเร็จนั้น เกิดจากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ทำงานสอดประสานกัน ได้แก่ ผู้ส่งสารที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง สามารถอธิบายและถ่ายทอดได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่าย นำไปใช้ได้จริง, สารหรือหลักธรรมคำสอนที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ไม่บิดเบือน มีความถูกต้องแม่นยำ ครบถ้วน นำไปปฏิบัติได้จริง, สื่อที่หลากหลายทั้งแบบดั้งเดิมและออนไลน์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และผู้รับสารที่ตั้งใจฟัง เปิดใจรับ พร้อมเรียนรู้หลักธรรม นำไปพิจารณาใคร่ครวญ และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนนี้ ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบรรลุเป้าหมาย เกิดประโยชน์แก่ผู้คน และช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่สืบไป

กนกวิชต์ เก่าศิริ และอนันต์ อุปสอด (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารเชิงนาฏการในการเผยแผ่พุทธพจน์” พบว่า วิวัฒนาการการสืบทอดพุทธพจน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา เริ่มจากสัญลักษณ์เสาหินอโศกในอินเดีย พัฒนามาเป็นตัวอักษรจารึกบนใบลานในอัฟกานิสถาน และแผ่นศิลาจารึกในไทย จนถึงการบันทึกเป็นพระไตรปิฎก และในปัจจุบัน พุทธพจน์ยังคงอยู่บนสื่อดิจิทัล เพราะพุทธพจน์เป็นอภิลิขิต ไม่ขึ้นกับกาลเวลา สนธิวิโก สามารถเข้าใจได้ด้วยตนเอง เอหิพัสสโก ควรชักชวนกันมาศึกษา โอปนยิโก ควรน้อมนำมาปฏิบัติ และ ปจจตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ เป็นสิ่งที่วิญญูชนพึงรู้ได้ด้วยตนเอง และการเผยแผ่พุทธพจน์ให้เข้าถึงผู้คนทุกบริบทด้วยวิธีที่เหมาะสม สอดคล้องกับพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่คงอยู่ตลอดไป

พระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์ รติธโร) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนทัศน์ใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธทาสภิกขุ” พบว่า กระบวนทัศน์ใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีความหลากหลายและปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคม ตั้งแต่การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การให้สัมผัสธรรมด้วยตนเอง การแสดงธรรม ไปจนถึงการให้คิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติโดยพระสงฆ์และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ทั้งในแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบที่ปรับให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

พระมหาชูชาติ จิรสุทโธ (ธรรมมุทิต) (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านกระบวนกรและวิธีการ ในปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยเผยแผ่ศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก โดยใช้กลวิธีหลัก 4 ประการ ได้แก่ การสนทนา การบรรยาย การตอบปัญหา และการวางกฎข้อบังคับ สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, TikTok และ Instagram เป็นช่องทางสำคัญในการ

ถ่ายทอดความรู้ คำสอน และแนวปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ และเข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางมากขึ้น

พระครูโกวิทสุตธารณ์ (สมติ โกวิท) (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์กับการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของบาทหลวงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในจังหวัดหนองบัวลำภู” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว โดยเน้นบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจและศรัทธาในหลักคำสอน รวมถึงความตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาสังคม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ราชการ และชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเผยแผ่ให้เข้าถึงทุกกลุ่ม โดยวัดยังคงเป็นศูนย์กลางในการศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ขณะที่ราชการมีบทบาทในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ความร่วมมือนี้ยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาสังคมได้หลากหลาย เช่น ความยากจน ยาเสพติด และความขัดแย้งในชุมชน

สรุปได้ว่า รูปแบบการถ่ายทอดหลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยการผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ และวิธีการเชิงรุก เพื่อเข้าถึงผู้คนในกลุ่มที่หลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมสมดุลในชีวิต สุขภาวะ และการพัฒนาจิตใจ โดยยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์ สังคหวัตถุ 4 และพุทธจิตวิทยาเป็นแกนหลัก ซึ่งสอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์และการพัฒนาประเทศที่เน้นนวัตกรรม จากการศึกษาพบว่า ยังมีช่องว่างที่ควรศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการส่งเสริมประสิทธิภาพของผู้ส่งสาร ในด้านทักษะภาษาอังกฤษหรือภาษาสากลอื่น ๆ เพื่อรองรับการเผยแผ่และกระจายองค์ความรู้พระพุทธศาสนาไปยังสังคมต่างประเทศ นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการใช้สื่อดิจิทัลให้เกิดการแพร่กระจายทั้งในสังคมไทยและระดับนานาชาติ ซึ่งอาจรวมถึงการพัฒนาเครื่องมือ AI เพื่อช่วยในการแปลภาษาและปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การวิจัยในอนาคตควรสำรวจผลกระทบระยะยาวต่อการสร้างสังคม รวมทั้งพัฒนาโมเดลหรือแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในนโยบายการพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง วิธีการ หรือแนวทางในการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ขยายออกไปสู่พุทธศาสนิกชน ทั้งแบบดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต) และตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องเข้ากับบริบทสมัยใหม่

การเผยแผ่ หมายถึง การนำรูปแบบการประพฤติปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ไปขยายอย่างกว้างขวาง โดยการถ่ายทอด ชี้แจง และแสดงธรรม ให้ได้รับรู้ไปสู่พุทธศาสนิกชน

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หมายถึง พระครูวินัยธร มั่น ภูริทตฺโต (20 มกราคม พ.ศ. 2413 ถึง 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492) พระเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ชาวจังหวัดอุบลราชธานี และเป็นบูรพาจารย์ฝ่ายอรัญวาสี ที่มีแนวทางการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาอย่างเคร่งครัด

กระบวนทัศน์ใหม่ หมายถึง กรอบแนวคิดใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม การสร้างชุมชนชาวพุทธ การบูรณาการพุทธสหวิทยาการ และการใช้สื่อดิจิทัล

วิเคราะห์ หมายถึง ศึกษาอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ประกอบด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ฯลฯ สื่อดิจิทัล กับรูปแบบการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการปฏิบัติพระวินัยอย่างเคร่งครัด ฯลฯ การสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ พร้อมด้วยข้อมูลสำคัญของผู้ทรงคุณวุฒิ

การถือธุดงค์วัตร หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สำหรับขัดเกลาจิตใจ เสริมสร้างความเพียร และลดละกิเลส มี 7 ประการ ได้แก่ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร, การนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร, การบิณฑบาตเป็นวัตร, การฉันภัตตาหารมื้อเดียวเป็นวัตร, การฉันภัตตาหารในภาชนะเดียว, การงดรับภัตตาหารที่ถวายภายหลัง, และการพำนักในป่าเป็นวัตร

การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย หมายถึง การใช้ภาษาพูดที่สั้น กระชับ ชัดเจน และเหมาะสมกับผู้ฟังในยุคปัจจุบัน รวมทั้งการใช้ภาษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี น่าเชื่อถือ และสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้อื่นเกิดความศรัทธาและอยากปฏิบัติตาม

การใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม หมายถึง การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของปัญหาหรือสถานการณ์สังคมปัจจุบัน เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างประโยชน์แก่บุคคลและสังคม

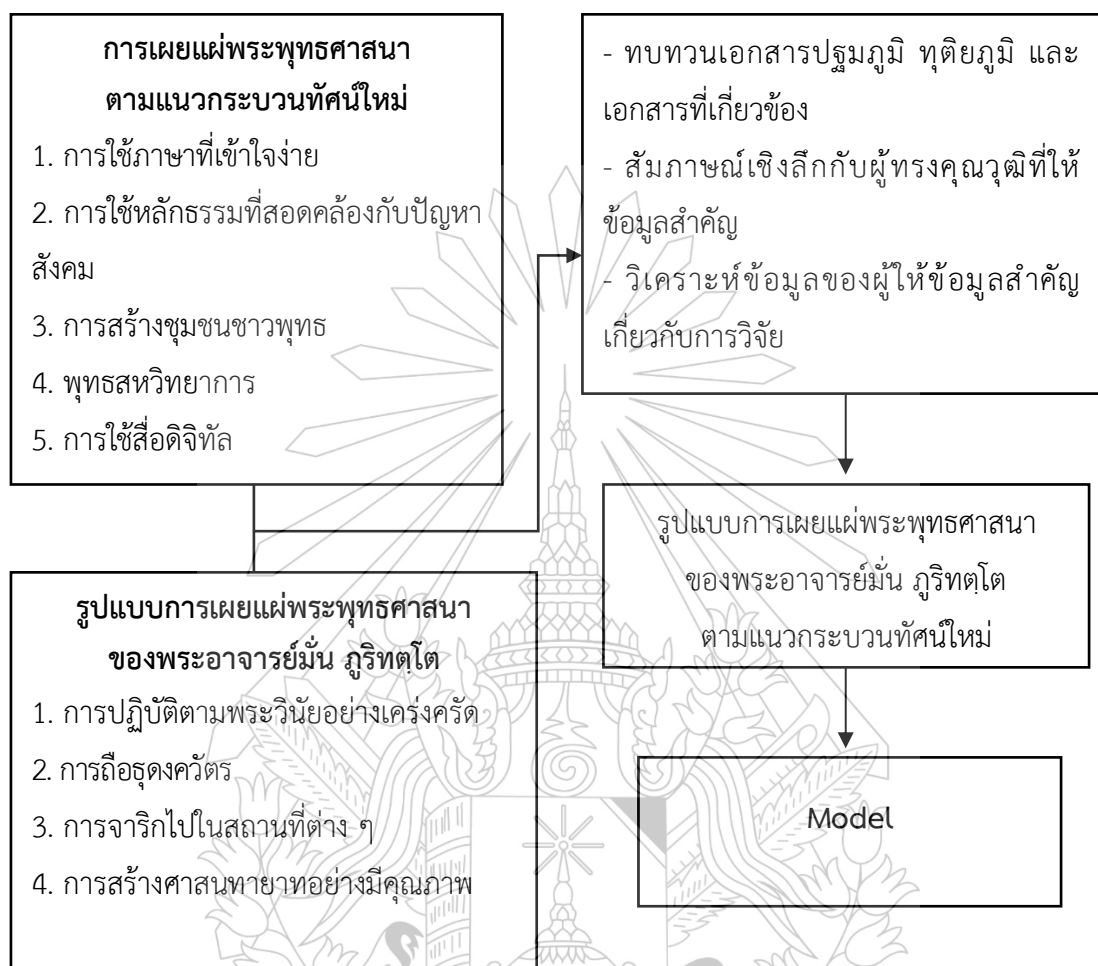
การสร้างชุมชนชาวพุทธ หมายถึง การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปจัดการทรัพยากรและดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อส่งเสริมความสมดุล สามัคคี ความสงบทางจิตใจ และความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

พุทธสหวิทยาการ หมายถึง การประยุกต์หลักธรรมและวิธีการทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่หลายสาขา เพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหาวิกฤตอย่างรอบด้าน ทันสมัย รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

การใช้สื่อดิจิทัล หมายถึง การนำเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้เผยแผ่หลักธรรมพระพุทธศาสนาในรูปแบบทันสมัย เพื่อให้เข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางและรวดเร็ว

1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” เพื่อศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยครอบคลุมทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบสมัยใหม่ ผ่านการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีกระบวนทัศน์ใหม่ ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคม โดยกำหนดประเด็นการศึกษาและจัดลำดับไว้ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับกระบวนทัศน์ใหม่
- 2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
- 2.4 สรุป

2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภารกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากมุมมองที่หลากหลาย จึงเปรียบเสมือนเครื่องมืออันทรงคุณค่าที่จะช่วยให้การเผยแผ่ดังกล่าวประสบความสำเร็จ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมและประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการนำหลักธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอด ชี้แจง แสดงธรรม ให้ขยายออกทั่วทุกสารทิศไปสู่พุทธศาสนิกชน พระพุทธองค์ได้มอบบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับพุทธบริษัท 4 ในการอบรม เทศนา สั่งสอน ประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในหนทางแห่งความถูกต้อง ซึ่งนักปราชญ์ด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายโดยสังเขปตามลำดับ

ในเบื้องต้น มีผู้สงสัยกันว่า คำในภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับการประกาศบอกเล่ากล่าวสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีทั้งคำว่า “เผยแผ่” และคำว่า “เผยแพร์” ซึ่งทั้งสองคำนี้ต่างก็มีความหมายใกล้เคียงกัน สามารถใช้แทนกันได้หรือไม่ และคำทั้งสองนี้มีข้อกำหนดนิยามใช้อย่างไร จะใช้ว่า “เผยแผ่พระพุทธศาสนา” หรือ “เผยแพร์พระพุทธศาสนา” เพื่อความกระจ่างชัดและใช้ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมาย ในที่นี้ ขอเสนอนิยามคำจำกัดความของคำสองคำไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า เผยแผ่ เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ขยายออกไป, หรือ ขยายออกไป ส่วนคำว่า เผยแพร่ เป็นคำกริยา หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, 741-743)

ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด...คำวัด ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายว่า “เผยแผ่ ในคำวัดใช้เป็นคำหลักในความหมายว่า ทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น ชิมซาบ กระจายไป เช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสทางตา หู เป็นต้น ดังนั้น การเผยแผ่ศาสนาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น เผยแพร่ไปตามสื่อต่าง ๆ หรือเผยแพร่ทางวิทยุทีวี เป็นต้น” (แก้ว ชิตตะขพบ, 2553, 25-26)

โดยนัยนี้ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแพร่” มีความหมายต่างกัน โดย “เผยแผ่” หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ตีงาม ประเสริฐ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจิตใจของผู้คน เช่น การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จัก เข้าใจ และเข้าถึง ในขณะที่ “เผยแพร่” หมายถึง หมายถึง การทำให้ขยายหรือการทำให้กระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้นไม่ได้ปกปิด แต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัด เมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้าง จะใช้คำว่า เผยแพร่ และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อจะประกาศเปิดเผยหลักพระธรรมวินัย หรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นหลักปฏิบัติดีหลักปฏิบัติชอบที่ทำให้คนเราได้รับประโยชน์สุขทั้งในอรรถภาพชาตินี้ อรรถภาพชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะใช้คำว่า “เผยแผ่พระพุทธศาสนา” ซึ่งเหมาะสมกว่าใช้คำว่า “เผยแพร่พระพุทธศาสนา”

นอกจากนี้ ได้มีพระเถระผู้มีองค์ความรู้ และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ตามทัศนะต่าง ๆ กัน ดังนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชมั่งคณาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ) ได้กล่าวถึงหน้าพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการหาอุบายวิธีให้ประชาชนได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ แนะนำ สั่งสอน อบรม ให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ รวมถึงเทศนาสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้รับฟังความรู้เกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง (สมเด็จพระมหาธีรราชมั่งคณาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ), 2540, 148-150)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีทั้งเชิงรับและเชิงรุก การเผยแผ่เชิงรับ หมายถึง การเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึง การใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่าคนเข้าหาธรรม ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์ และสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548, 11)

พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับความท้าทายจากพฤติกรรมการบริโภคของผู้คนที่มักเลือกเสพ หรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้ตามใจชอบ คล้ายกับการเลือกซื้อสินค้า ทำให้ขาดความศรัทธาผูกพันต่อลัทธิในกายหรือสายปฏิบัติใด ๆ เพื่อให้เข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้น การเผยแผ่จึงต้องปรับตัวให้มีความยืดหยุ่น เข้าใจง่าย และเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากขึ้น เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนสินค้าที่ใคร ๆ ก็เข้าถึงได้ (พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์), 2552, 142)

พระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์ รติธโร) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการแบ่งปันหลักคำสอนอันเป็นสากล เพื่อให้ชาวโลกได้รู้จักพระรัตนตรัย เกิดศรัทธา น้อมนำไปปฏิบัติ และได้รับประโยชน์สุขทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า จนถึงที่สุดคือพระนิพพาน ดังพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ให้ชาวโลกได้บรรลุถึงซึ่งประโยชน์ทั้งสามประการคือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) (พระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์ รติธโร), 2563, 50)

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การสื่อสารหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สู่การพัฒนาจิตใจ และคุณธรรมของปวงชน เพื่อส่งต่อสันติสุขจากรุ่นสู่รุ่น สร้างโลกที่สงบร่มเย็นทั้งปัจจุบันและอนาคต ตามปณิธานแห่งพระพุทธศาสนาที่มุ่งสู่ประโยชน์สุขของชาวโลก โดยยึดเอา อุดมคติ อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการที่พระองค์ได้ตรัสแสดงไว้ (พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร), 2547, 41)

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการเผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งดีงามที่ยังไม่เป็นที่ประจักษ์ให้ปรากฏแก่สาธารณชน มักใช้กับสิ่งนามธรรม เช่น แม่เมตตา แม่ความสุข หรือช่วยเหลือแผ้วแผ่ ต่างจากคำว่า เผยแพร่ ที่หมายถึง การขยายหรือกระจายสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง มักใช้กับสิ่งรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว หรือแพร่เชื้อ เป็นต้น ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ประชาชนเข้าใจและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเมตตาและความสงบสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2552, 1)

สนิท ศรีสำแดง ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า พระสงฆ์ คือ “สื่อ” แห่งสันติภาพโลกที่มุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่ชาวโลกด้วยการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อพัฒนาจิตใจให้เกิดความสงบสุขและสันติภาพ โดยการติดต่อสื่อสารเพื่อปลูกฝังความเคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติ เพราะอริยสงฆ์ผู้เป็นแบบอย่างแห่งสันติภาพนั้นสงบทั้งกาย วาจา ใจ และทำงานด้วยความไม่เห็นแก่ตัว เพื่อให้ ไม่ใช่เพื่อเอา จึงไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งใด ๆ (สนิท ศรีสำแดง, 2544, 45)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แพร่หลาย เพื่อพัฒนาจิตใจและนำสู่ประโยชน์สุขทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และพระนิพพาน โดย“เผยแผ่” เหมาะสมกว่าคำว่า “เผยแพร่” ที่ใช้กับสิ่งรูปธรรม พระสงฆ์และพุทธบริษัทมีบทบาทสำคัญในการสอนและสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดศรัทธาและสันติภาพ

2.1.2 ความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจสำคัญที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าตรัสรู้ริยสัจธรรมและมุ่งเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้มนุษยหลุดพ้นจากทุกข์ มีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของศาสนาและความผาสุกของสังคม ผู้วิจัยสรุปความสำคัญในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 ความสำคัญในอดีต

- 1) การรักษาพระธรรมวินัย ในสมัยที่การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรยังไม่แพร่หลาย การเผยแผ่ด้วยการบอกเล่าต่อ ๆ กัน จึงเป็นช่องทางสำคัญในการรักษาคำสอนให้คงอยู่ครบถ้วน
- 2) การขยายขอบเขตพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักและยอมรับในวงกว้าง สร้างรากฐานที่มั่นคงให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนต่าง ๆ
- 3) การสร้างความเจริญทางสติปัญญาและวัฒนธรรม การเผยแผ่เป็นส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาศิลปะ และสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมในหลายภูมิภาค

2.1.2.2 ความสำคัญในปัจจุบัน

- 1) การประยุกต์หลักธรรม ในโลกที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วยให้ผู้คนนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สร้างความสงบสุขและความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น
- 2) การแก้ไขปัญหาสังคม พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้ง ความยากจน และปัญหาสิ่งแวดล้อม การเผยแผ่จึงมีส่วนช่วยสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นธรรม
- 3) การเผยแผ่สู่สากล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่สากลช่วยให้ผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรมเข้าถึงคำสอนอันเป็นสากล นำไปสู่ความเข้าใจและสันติสุขระหว่างประเทศ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548, 81-83)

2.1.2.3 ความสำคัญในอนาคต

- 1) การปรับตัวเข้ากับบริบทสมัยใหม่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคตต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ ๆ เพื่อเข้าถึงคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่

2) การสร้างความเข้มแข็งให้พระพุทธศาสนา การเผยแผ่ต้องมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริงและเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

3) การสร้างสันติภาพโลก ในโลกที่ยังคงมีความขัดแย้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักธรรมแห่งสันติเป็นหัวใจสำคัญ มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจและสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก (พระครูสังฆรักษ์สาร บุญเอก, 2558, 1-14)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงอนาคต ในอดีต การเผยแผ่มีบทบาทในการอนุรักษ์พระธรรมวินัย และส่งเสริมพัฒนาการทางปัญญา ในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่นำเสนอการประยุกต์หลักธรรมเพื่อจัดการปัญหาสังคมและส่งเสริมความเข้าใจในระดับสากล ส่วนในอนาคต การเผยแผ่จำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของศาสนาและสนับสนุนสันติภาพโลกผ่านหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้

2.1.3 หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พระธรรมอันประเสริฐแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 และกลุ่มของยสกุลบุตร จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์รวม 60 รูปแล้ว พระองค์ทรงมีพระประสงค์จะให้พระอรหันต์เหล่านั้นนำธรรมะไปประกาศยังชมพูทวีป จึงทรงเรียกประชุมพระอรหันต์ทั้ง 60 รูป และประทานโอวาทอันเป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีใจความสำคัญว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตา และมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีกิเลสอยู่ในจักขุน้อยก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อมผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้ จักมีอยู่” (วิมพา. 6/32/72) การส่งพระสาวกไปประกาศพระธรรมวินัยทั่วชมพูทวีป ครั้งแรกนั้นถือเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติอันสูงส่งในการเผยแผ่ศาสนา และเป็นจุดเริ่มต้นของงานพระธรรมทูตที่มุ่งเน้นประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

และอีกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ในคราวประชุมครั้งใหญ่ ที่เรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” เป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่และความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนาในยุคต้น และเป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ครอบคลุมทั้งหลักการและแนวทางปฏิบัติ และยังคงเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคต ได้แก่ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

2.1.3.1 หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1) หลักการ 3 ว่าด้วยหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การไม่ทำความชั่ว การทำความดีให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ที.มहा. 13/54/55)

พระพุทธพจน์เบื้องต้นนั้น มีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นแก่นแท้แห่งคำสอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยมุ่งให้พุทธบริษัทยึดถือหลักการละเว้นความชั่ว ประกอบความดี และชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เพื่อความชัดเจนในการศึกษา ผู้วิจัยขอจำแนกหลักการดังกล่าวเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

หลักการที่ 1 การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การละเว้นจากบาปหรืออกุศลกรรมทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย วาจา และใจ

หลักการที่ 2 การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การบำเพ็ญกุศลกรรมให้สมบูรณ์ ได้แก่ การปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา รวมถึงการพัฒนาคุณธรรมในใจให้สูงขึ้น

หลักการที่ 3 การกลั่นจิตทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว หมายถึง การฝึกจิตให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) ผ่านการเจริญสติและสมาธิ เพื่อให้บรรลุถึงความหลุดพ้น

2) อุดมการณ์ 4 ว่าด้วยอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นธรรมสำหรับเฝ้าบาป (ตบะ) ที่ยอดเยี่ยม ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยอดเยี่ยม ผู้ที่ยังฆ่าผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย” (ที.มहा. 13/54/55)

พระคาถาที่ได้กล่าวถึงข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์อันสูงส่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยผู้ที่รับหน้าที่เผยแผ่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญเพื่อให้อุดมการณ์ดังกล่าวมีความเด่นชัดและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอจำแนกประเด็นออกเป็นหัวข้อหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

อุดมการณ์ที่ 1 ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง เป็นคุณธรรมสำคัญที่สุดสำหรับนักเผยแผ่คำสอน เพราะต้องเผชิญอุปสรรคมากมาย การมีความอดทนเป็นเลิศจะช่วยให้อดทนต่อสับสนและนำพาคำสอนไปสู่ผู้คนได้สำเร็จ

อุดมการณ์ที่ 2 พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นยอดเยี่ยม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อนักเผยแผ่คำสอน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวถึงเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม คือการบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นสถานะที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องสร้างแรงบันดาลใจยืนยันว่าพระนิพพานมีอยู่จริง และเป็นหลักในการเผยแผ่คำสอนให้ผู้คนเข้าใจถึงความสำคัญของการปฏิบัติธรรมและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

อุดมการณ์ที่ 3 บรรพชิตไม่พึงทำให้ผู้อื่นลำบาก หมายถึง ผู้ที่ออกบวชแล้ว ไม่ควรเข้าไปฆ่าหรือเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของศีลของนักบวช สำหรับนักเผยแผ่คำสอน การไม่เบียดเบียนนั้นครอบคลุมไปถึงการไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางกาย วาจา และใจด้วย

อุดมการณ์ที่ 4 ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะเลย เป็นการเน้นย้ำถึงแก่นแท้ของการเป็นสมณะ คือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่นักบวชพึงระลึกและปฏิบัติอยู่เสมอ การละเว้นจากการทำร้าย ทำให้เดือดร้อน หรือสร้างความทุกข์ให้กับผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ ถือเป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติตนเพื่อบรรลุธรรม และเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้ท่านนักบวชสามารถเผยแผ่คำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะสร้างความน่าเชื่อถือในศรัทธา และทำให้คำสอนที่เผยแผ่ออกไป มีน้ำหนักและความน่าเชื่อถือ

3) วิธีการ 6 ว่าด้วยวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย ความสํารวมในพระปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ที่นอนที่นุ่งอันสงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต อย่างนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ที.มทา. 13/54/55)

วิธีการที่ 1 การไม่ว่าร้ายใคร คือ หลักปฏิบัติสำคัญสำหรับผู้เผยแผ่คำสอน โดยส่งเสริมสันติภาพ ความสามัคคี และความน่าเชื่อถือในคำสอน ผู้เผยแผ่ที่ไม่ว่าร้ายผู้อื่น จะเป็นแบบอย่างที่ดี เปิดใจรับฟัง และสร้างความเข้าใจ ซึ่งนำไปสู่การยอมรับคำสอนที่เผยแผ่มากขึ้น

วิธีการที่ 2 ไม่ทำร้ายใคร เป็นหัวใจสำคัญสำหรับผู้เผยแผ่คำสอน สร้างความไว้วางใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้คน ด้วยการงดเว้นจากการเบียดเบียนทั้งกาย วาจา ใจ และแสดงออกซึ่งความเมตตากรุณาต่อทุกชีวิต

วิธีการที่ 3 ความสํารวมในพระปาติโมกข์ คือ การสํารวมในศีลและมรยาบทที่ดีเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้เผยแผ่คำสอน เพราะเป็นรากฐานที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ผู้เผยแผ่คำสอนที่มีความสํารวมในศีลจะได้รับความเคารพนับถือและสามารถโน้มน้าวใจผู้คนให้เข้าใจและปฏิบัติตามได้

วิธีการที่ 4 การรู้จักประมาณในการรับประทาน มีสำคัญต่อผู้เผยแผ่คำสอน ช่วยให้มีสุขภาพกายและจิตที่ดี ส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดี การรับประทานอาหารอย่างเหมาะสมส่งเสริมสุขภาพกายและจิต ช่วยให้มีสมาธิ และมีกำลังในการทำงาน การรู้จักประมาณยังแสดงถึงวินัย ลดความยึดติด และประหยัดทรัพยากร และเป็นแบบอย่างที่ดีในการเผยแผ่คำสอน

วิธีการที่ 5 นอนที่นุ่งอันสงัด มีความสำคัญต่อนักเผยแผ่คำสอนในการส่งเสริมสมาธิ และการเจริญสติ เอื้อต่อการศึกษาและใคร่ครวญธรรม เป็นที่พักผ่อนกายและใจ ลดสิ่งกระตุ้นทางโลก และเป็นแบบอย่างที่ดี

วิธีการที่ 6 ประกอบความเพียรในอธิจิต หรือการฝึกฝนจิตใจ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับนักเผยแผ่คำสอน เพราะจะช่วยให้มีจิตใจที่มั่นคง เข้มแข็ง และไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคต่าง ๆ มีปัญหาในการเข้าใจและถ่ายทอดคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเมตตา กรุณา และเข้าใจผู้อื่น สามารถเข้าถึงและสัมผัสใจผู้คน มีแรงบันดาลใจในการเผยแผ่คำสอนอย่างไม่ย่อท้อ

สรุปได้ว่า หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มจากพระพุทธรองค์ส่งพระอรหันต์ 60 รูป เผยแผ่ธรรมทั่วชมพูทวีป และเหตุการณ์จาตุรงคสันนิบาตที่ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ หลักการ 3 ประการคือ ไม่ทำบาป ทำกุศล ชำระจิต อุดมการณ์ 4 ประการเน้นความอดทน พระนิพพาน และไม่เบียดเบียน วิธีการ 6 ประการ ได้แก่ ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย สारวมในศีล และการฝึกจิต เพื่อให้ผู้เผยแผ่เป็นแบบอย่างและนำธรรมะสู่ความสุขของมวลมนุษย์

2.1.3.1 วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทรงปรารถนาให้สรรพสัตว์พันธุ์ทุกขั จึงทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลายให้เหมาะกับจริตของผู้เรียน ดุจแพทย์จ่ายยาตรงโรค การศึกษา แนวทางเผยแผ่ของพระองค์ช่วยให้เข้าใจและประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยวิธีการสอน 10 ประการ ดังนี้

1) การยกเอานิทานมาเป็นอุทาหรณ์ พระพุทธรองค์ทรงเปรียบเสมือนครูผู้เปี่ยมล้น ด้วยเมตตา ทรงนำเรื่องชาดกมาเป็นสื่อการสอนธรรมะอันล้ำลึก ดุจแสงประทีปส่องนำทางให้ พุทธศาสนิกชนเข้าถึงแก่นแท้แห่งพระธรรมได้อย่างง่ายดาย ชาดกเหล่านี้มีเพียงดึงดูดใจผู้ฟัง แต่ยังไม่กระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญ ปลุกฝังหลักธรรมะให้หยั่งรากลึกในจิตใจ อุปมาอุทาหรณ์อันทรงคุณค่า มากมาย เช่น มหาชนกชาดก เมื่อครั้งทรงออกประพาสป่า ท้นใดนั้น พายุใหญ่พัดถล่ม เรือของ พระองค์อัปปาง พระมหาชนกทรงว่ายน้ำต่อสู้กับคลื่นลมอยู่นาน 7 วัน 7 คืน ด้วยความเพียรพยายาม อดทน พระองค์ก็รอดชีวิตขึ้นฝั่งได้ (ขุ.ชา. 63/442-481/75-92) เช่นเดียวกันกับเส้นทางสู่ความสำเร็จ มิได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ หากแต่ต้องอาศัยความเพียรพยายามดุจเดียวกับพระมหาชนกผู้ทรงแหวก วายในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาลด้วยความอดทนและมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ แม้เหนื่อยล้าเพียงใดก็ไม่ ยอมแพ้ เปรียบเสมือนการเดินทางไกลที่ต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการ ความสำเร็จที่แท้จริงมิใช่เพียง การบรรลุเป้าหมาย แต่คือการเพียรพยายามอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อก้าวข้ามขีดจำกัดของตนเองและ สร้างคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นสืบไป ดังเช่นพระมหาชนกผู้ทรงยอมพลีชีพเพื่อเป็นแบบอย่างแห่งความ เพียรอันสูงส่ง เป็นแรงบันดาลใจให้ชนรุ่นหลังมุ่งมั่น และก้าวเดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท สู่ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่รออยู่เบื้องหน้า

2) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา พระพุทธรองค์ทรงใช้ “อุปมาอุปไมย” เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมความเข้าใจจากฝั่งแห่งนามธรรมสู่รูปธรรม ดุจดังการเปรียบ “ชีวิตดุจ ฟองน้ำ” ที่ผุดขึ้นมากมายเมื่อฝนตกหนัก แล้วหายไปเมื่อฝนซา ทำให้เข้าใจถึงความไม่เที่ยงแท้ของ

ชีวิต ซึ่งเป็นสัจธรรมอันลึกซึ้งได้อย่างง่ายดาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ดูก่อนพราหมณ์ เมื่อฝนตกหนัก หนาเม็ด พองน้ำย่อมแตกเร็ว ตั้งอยู่ไม่นาน แม้นใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนพองน้ำ ฉะนั้นเหมือนกัน นิดหน่อย รวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก จะพึงถูกต้องได้ด้วยปัญญา ควรกระทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี (อง.สตุตถ. 37/71/273) อุปมาอุปไมย เปรียบดั่งแสงสว่างนำทางสู่ความเข้าใจ เป็นกลวิธีอันพระพุทธองค์ทรงโปรดปรานยิ่งกว่าวิธีอื่นใด เพื่อเปิดประตูสู่ธรรมอันล้ำลึกแก่สรรพสัตว์

3) การใช้อุปกรณ์การสอน แม้ในสมัยพุทธกาลที่เทคโนโลยียังไม่ทันสมัยเหมือนปัจจุบัน แต่พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงถึงพระปรีชาสามารถในการสอน โดยทรงนำสิ่งธรรมดาใกล้ตัวจากธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ประกอบการสอนได้อย่างลึกซึ้ง เช่น การหยิบยกใบไม้ในป่ามาเปรียบกับความรู้อันมากมายในโลก และใบไม้หนึ่งกำมือเป็นความรู้ที่ทรงคัดสรรมาสอนเน้นไปที่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ส.มหา. 31/1712-1713/449) ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาที่ลึกซึ้งได้ง่ายขึ้น

4) การประพาดิตนเป็นแบบอย่าง พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งความดีงามเป็นวิธีการสอนที่ทรงพลังยิ่งกว่าคำสอนใด ๆ เปรียบดั่งการสาธิตให้เห็นเป็นประจักษ์แก่สายตา โดยไม่ต้องกล่าววาจาใด ๆ ดังเรื่องภิกษุบุตติคัตตอวาพารหนักจนต้องนอนจมอยู่กับมูลและคูของตนเอง ภิกษุรูปอื่นต่างพากันรังเกียจ ไม่อาจเข้าไปดูแลได้ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง จึงเสด็จไปปฏิบัติพยาบาลภิกษุบุตติคัตตด้วยพระองค์เอง เมื่อพระองค์ทรงดูแลจนภิกษุบุตติคัตตมีอาการดีขึ้นแล้ว จึงตรัสสอนภิกษุทั้งหลายในอาวาสให้ตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้ในยามทุกข์ยากลำบาก “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดาไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพึงพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอจักไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล” (วิ.มหา. 7/166/302)

5) การเล่นภาษา พระองค์ทรงใช้ถ้อยคำอย่างเฉียบคมราวกับการผ่าตัด โดยปรับเปลี่ยนความหมายของคำเดิม ๆ ให้แหลมคมยิ่งขึ้น เพื่อสื่อถึงแก่นแท้แห่งการดับทุกข์ ตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงเปลี่ยนคำว่า “ตัณหา” ซึ่งเดิมหมายถึง “ความอยาก” ธรรมดา ๆ ให้กลายเป็นภาพของ “ปีศาจร้าย” ที่คอยเผาผลาญจิตใจอย่างไม่หยุดยั้ง สอนของพระองค์เสียบทะลุเข้าไปในใจผู้ฟัง ปลุกให้เกิดปัญญาและตรัสไว้ในความทรงจำได้อย่างน่าอัศจรรย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับนิพพานเป็นธรรมที่พ้นไปจากโลก ในพาหิยสูตร ใจความว่า “ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หยั่งลงในนิพพานธาตุใด ในนิพพานธาตุนั้น ดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์ย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อมไม่มี ก็เมื่อใดพราหมณ์ชื่อว่า เป็นมุนีเพราะรู้ (สัจจะ 4) รู้แล้วด้วยตนเอง เมื่อนั้นพราหมณ์ย่อมหลุดพ้นแล้วจากรูปและอรูป จากความสุขและความทุกข์” (ขุ.อุ. 44/50/128)

6) การเลือกบุคคล การเลือกบุคคลที่จะแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสม เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเร่งการเติบโตของศาสนาได้จริง ๆ เปรียบเหมือนการเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี ไปปลูกในผืนดินที่เหมาะสม เพื่อให้เกิด ผลผลิตที่งอกงาม ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงใช้พระปรีชาญาณในการเลือกเผยแผ่พระธรรมคำสอน โดยมุ่งเน้นไปที่บุคคลที่จะสามารถเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่เคยเป็นเพื่อนบำเพ็ญตบะร่วมกันกับพระพุทธเจ้ามาก่อน จึงมีความคุ้นเคยและมีศรัทธาในตัวพระองค์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อปัญจวัคคีย์บรรลุนิพพาน ก็สามารถออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว หรือการโปรดยสกุละบุตร ผู้นำกลุ่มชฎิล มีบิรวารมากมาย การที่ยสกุละบุตรและบิรวารหันมานับถือพระพุทธศาสนา และพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่า คนกลุ่มนี้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีศรัทธา มีความรู้ความสามารถ มีอิทธิพลในสังคม ซึ่งจะช่วยให้การเผยแผ่คำสอนเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

7) การรู้จักจังหวะและโอกาส พระพุทธเจ้าทรงมีพระปรีชาญาณอันล้ำเลิศ รู้จักเลือกจังหวะและโอกาสในการสอนอย่างเหมาะสม พระองค์ทรงดำริถึงความพร้อมของผู้ที่จะรับฟังตลอดจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น กรณีของการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์จะต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นจึงจะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ หรือที่ควรปฏิบัติ ต่อมาเรียกว่าพระวินัย ยกตัวอย่าง กรณีของพระสุทินที่ต้องอาบัติปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน (วิ.มหา. 1/10/374) จึงเป็นเหตุแห่งการบัญญัติปาราชิกสิกขาบท

8) ความยืดหยุ่น วิธีการนี้ เป็นการแสดงถึงการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่าง ๆ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละดัดมา นะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้า มีวิธีการฝึกด้วยแบบสุภาพวิธีแบบรุนแรงจนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย พระองค์ใช้วิธีที่คนฝึกม้ากล่าวไว้นั้น ย้อนกลับมาเป็นอุปกรณ์การสอนของพระองค์ ดังพุทธพจน์ว่า เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย (อง.จตุกก. 35/111/298-300) แต่ในกรณีการฆ่าของพระองค์นั้น ไม่ได้หมายถึงการฆ่าให้ตาย แต่หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม คือปล่อยให้หล่นไปสู่หนทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย

9) การลงโทษและให้รางวัล พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้สอนทั้งเทวดาและมวลมนุษย์ด้วยอาศัยพระกรุณาคุณเป็นที่ตั้ง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการสอนแต่ละครั้ง การให้รางวัลและการลงโทษต่อผู้ที่ทำดีและทำไม่ดี เป็นวิธีสอนอย่างหนึ่งที่พระองค์นำมาใช้ การที่ทรงประทานรางวัลให้แก่ผู้ฟังที่สมควรได้รับรางวัลเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่า เขาทำได้ดีควรที่ผู้อื่นจะยึดถือเป็นแบบอย่าง และอีกอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะส่งเสริมผู้ทำความดีอยู่แล้วให้ทำดียิ่ง ๆ ขึ้นไป จะเห็นได้จากทรงมอบตำแหน่ง

เอตทัคคะ คือ ตำแหน่งที่เป็นเลิศในแต่ละทางให้แก่เหล่าสาวก อีกอย่างทรงลงโทษผู้ฟังในรูปแบบต่างๆ โดยใช้หลักวินัยบัญญัติ เมื่อผู้ใดล่วงละเมิดก็เป็นการทำความผิด ต้องไถ่ถอนความผิดของตน ซึ่ง เรียกว่า การปรับอาบัติ

10) การแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็น ศาสดา ย่อมเป็นธรรมดาที่ต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า แต่พระองค์ทรงแก้ไขปัญหานั้นด้วยปฏิภาณไหวพริบที่ประกอบด้วยหลักการและวิธีการ รวมทั้งอุบายวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น พราหมณ์ในเมืองราชคฤห์ที่มีความเชื่อทางศาสนาต่างกัน ฝ่ายสามียึดมั่นใน ศาสนาพราหมณ์ ขณะที่ภรรยานับถือพระพุทธศาสนา ภรรยาซึ่งเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามักกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณอยู่เสมอ ทำให้สามีเกิดความไม่พอใจและสบประมาทพระพุทธเจ้า วันหนึ่ง ภรรยาทำอาหารตกหล่นจึงอุทานด้วยคำแสดงความเคารพพระพุทธเจ้า สามีได้ยินยิ่งทวีความโกรธ จึงคิดจะไปทำประลองปัญญากับพระพุทธเจ้า โดยตั้งใจจะถามปัญหาให้พระพุทธเจ้าจมนม ใจความว่า “บุคคลก่าจัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข ก่าจัดอะไรได้จึงไม่โศกเศร้า” เมื่อพราหมณ์ไปถึงพระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการตรัสว่า บุคคลก่าจัดความโกรธได้ จึงอยู่เป็นสุข ก่าจัดความโกรธได้ จึงไม่โศกเศร้า เพราะความโกรธนั้นเปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีรากเป็นพิษแต่ยอดหวาน เมื่อก่าจัดความโกรธได้แล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก พราหมณ์ได้ฟังคำตอบนี้ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระปัญญา จึงยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาและกลายเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าในที่สุด (ขุ.ธ. 43/36/461-464) การตรัสตอบปัญหาโดยการแก้ไขปัญหานั้นกับพราหมณ์ แสดงถึงลักษณะความเป็นบรมครูของพระองค์ อย่างหาใครเปรียบได้

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการสอน 10 ประการที่เหมาะสมกับผู้เรียน อย่างการใช้ชาติกสอนความเพียร อุปมาแสดงความไม่เที่ยง ธรรมชาติเป็นอุปการณสอนเป็นแบบอย่างที่ดี เล่นภาษาให้ตรึงใจ เลือกบุคคลเผยแผ่ รู้จังหวะสอน ยึดหยุ่นตามผู้เรียน ให้รางวัล-ลงโทษ และแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยพระปรีชาและกรุณา ทำให้ศาสนาเจริญงอกงามจนถึงปัจจุบัน

2.1.4 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปตามบริบทและสภาพสังคมที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยขอเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางรากฐานไว้ โดยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1.4.1 การแสดงธรรม

การแสดงธรรมถือเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญและเปี่ยมด้วยพลังอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นช่องทางที่สามารถถ่ายทอดหลักธรรมและคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้รับสารได้อย่างตรงไปตรงมาและมีประสิทธิภาพสูงสุด วิธีการนี้ได้รับการพิสูจน์ถึงความสำเร็จผ่าน

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ในการเผยแผ่พระธรรมแก่สาธุชนในวงกว้าง โดยพระองค์ทรงอาศัยพระเมตตาอันยิ่งใหญ่เป็นพื้นฐานสำคัญในการสื่อสาร และทรงประยุกต์ใช้ เทคนาวิธี 4 อันเป็นหลักการที่ช่วยเพิ่มประสิทธิผลในการแสดงธรรม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) สันทสสนา (การชี้แจงให้เห็นชัด) เป็นการอธิบายคำสอนให้เข้าใจง่าย ชัดเจน และกระจ่าง โดยใช้ตัวอย่างเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมย เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เหมือนกับการจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

2) สมาทปนา (การชักจูงให้คล้อยตาม) เป็นการโน้มน้าวจิตใจด้วยเหตุผลและด้วยความเมตตา เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และยอมรับนำหลักธรรมไปปฏิบัติ วิธีนี้เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกถึงความจริงใจและความหวังดี

3) สมุตเตชนา (การปลุกเร้าให้ฮึกเหิม) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจที่จะลงมือปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์หรือผลดีที่จะได้รับจากการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ

4) สัมปหังสนา (การปลอบโยนให้คลายกังวล) เป็นการแสดงธรรมะที่ไพเราะน่าฟัง ชวนให้เกิดความเบิกบานใจ ไม่น่าเบื่อหน่าย เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความหวังและกำลังใจในการดำเนินชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555, 158)

2.1.4.2 การสนทนาธรรม

การสนทนาธรรมเป็นวิธีการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อย่างสม่ำเสมอในการเผยแผ่พระธรรม โดยเฉพาะเมื่อคู่สนทนายังไม่คุ้นเคยกับหลักคำสอน พระองค์ทรงใช้วิธีการซักถาม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและความเลื่อมใสในที่สุด หลักการและวิธีการตอบปัญหาที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในสังคิสิสูตรมี 4 ประการ ดังนี้

1) เอกังสพยาครณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ต้องแก้โดยส่วนเดียว หรือปัญหาที่มีคำตอบที่ชัดเจน ตรงไปตรงมา ไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติม พระอรุณกถาจารย์ ยกตัวอย่าง เช่นถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” จึงตอบตรงไปได้ที่เดียวว่า “ถูกแล้ว”

2) ปฏิปุจฉาพยาครณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ต้องย้อนถามแล้วจึงแก้ ยกตัวอย่างถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” จึงย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” จึงตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

3) วิภังขพยาครณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบ เช่นเมื่อคนถามว่า “สิ่งใดเป็น อนิจจัง ได้แก่ จักขุใช่ไหม?” จึงจำแนกความออกแยะแยะตอบว่า “ไม่เฉพาะแต่จักขุเท่านั้น แม้โสตะ มานะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ล้วนไม่เที่ยง”

4) ฐปนกรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรงดเสีย เป็นปัญหาที่ไม่ควรตอบ เพราะตอบไปก็ไม่เกิดประโยชน์ ยกตัวอย่างเขาถามว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด

และสัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีกหรือไม่? สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เกิดอีกหรือไม่ (ที.ปา. 16/255/191)

2.1.4.3 การให้อโวาท

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการให้อโวาทที่หลากหลายและทรงปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยขอสรุปหลักการสำคัญในการให้อโวาทของพระพุทธองค์ได้ดังนี้

1) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้ฟังทุกระดับสามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างชัดเจน เช่น “ธรรมจักกัปปวัตนสูตร” (วิ.มทา. 16/13/44) พระพุทธองค์ทรงอธิบายอริยสัจ 4 ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นต้น

2) การใช้เหตุผลและตรรกะ พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุผลและตรรกะในการอธิบายหลักธรรม ทำให้ผู้ฟังสามารถพิจารณาและเข้าใจได้ด้วยตนเอง แทนที่จะเชื่อตามพระองค์โดยมโนาย เช่น “หลักกาลามสูตร” (เกสปุตตสูตร) (อง.ติก. 34/505/337) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวกาลามะ 10 ข้อ เพื่อให้พวกเขาไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ เพียงเพราะได้ยินได้ฟังมา ฯลฯ แต่ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาเสียก่อน

3) การยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เป็นวิธีการสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน โดยทรงนำเอาสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น การหยิบยกใบไม้ในป่ามาเปรียบกับความรู้มากมายในโลก และใบไม้หนึ่งกำมือเป็นความรู้ที่ทรงคัดสรรมาสอนเน้นไปที่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ส.มทา. 31/1712-1713/449) ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาที่ลึกซึ้งได้ง่ายขึ้น

4) การแสดงความเมตตาและกรุณา พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐในการแสดงความเมตตาและกรุณาต่อสรรพสัตว์อย่างไม่มีประมาณ (ขุ.ขุ. 46/308/362) ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน พระองค์ทรงปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาค ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ว่าจะเป็นผู้มีปัญญามากหรือน้อย มีชาติตระกูลสูงหรือต่ำ หรือแม้แต่ผู้ที่เคยทำผิดต่อพระองค์ พระองค์ยังทรงให้อภัยและเมตตาเสมอ

5) การปรับเปลี่ยนอโวาทให้เหมาะสมกับบุคคล พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ และปัญหาของผู้ฟังแต่ละคน แล้วทรงปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการให้อโวาทให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่แต่ละบุคคล ตัวอย่างเช่น การแสดงธรรมโปรดองคุลิมาล (ม.ม. 21/521/141) ที่เป็นฆาตกรโหดเหี้ยมที่ฆ่าคนมาแล้วมากมาย พระพุทธองค์ทรงทราบว่าองคุลิมาลมีความทุกข์ทรมานจากการกระทำของตนเอง ดังนั้น พระองค์จึงทรงเทศนาเรื่องความเมตตา และการให้อภัย เพื่อให้องคุลิมาลได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี

2.1.4.4 คาถา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านพระคาถานับเป็นหัวใจสำคัญและหลักการอันยิ่งใหญ่ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้พระคาถาต่างๆ เพื่อถ่ายทอดคำสอนอันลึกซึ้งให้เข้าใจ และจดจำได้ง่าย พระคาถาจึงเปรียบเสมือนแก่นแท้ของพระธรรมคำสอน ตัวอย่างเช่น พระอัสสชิ ได้แสดงคาถาสั้น ๆ แก่อุปัฏฐมานพ เป็นคาถาสั้น ๆ ใจความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคต ทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านี้ พระมหาสมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้” (วิมทา. 6/65/123)

สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 4 ประการนี้ แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและความลึกซึ้งในการถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเน้นการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้ฟังและสถานการณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยต่าง ๆ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน การศึกษาพัฒนาการในแต่ละสมัยที่แตกต่างกัน ช่วยให้เข้าใจการปรับตัวและบทบาทของศาสนาที่มีต่อสังคม ผู้วิจัยจึงนำเสนอภาพรวมการเผยแผ่ในสามช่วงหลัก ได้แก่ สมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธกาล และสมัยปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่ชัดเจน ดังนี้

2.1.5.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลถือเป็นภารกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ได้เต็มไปด้วยความยากลำบากและความท้าทาย เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ในขณะนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่ยึดรากลึกและเป็นที่ยอมรับมาช้านาน การที่พระพุทธเจ้าจะสามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อและแนวปฏิบัติทางศาสนาของสังคมในยุคนั้นได้ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการและกลยุทธ์ที่แตกต่างไปจากเดิม ผู้วิจัยจึงได้จำแนกวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลออกเป็น 3 ประการหลัก ดังนี้

1) ทรงสั่งสอนโดยการปฏิบัติ เป็นการ “เปลี่ยน” หลักคำสอนดั้งเดิมที่สอนกันมาอย่างยาวนาน พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอคำสอนที่พลิกโฉมความคิดของผู้คนในยุคนั้นอย่างสิ้นเชิง เช่น ความคิดเดิมสอนให้ฆ่าสัตว์บูชายัญของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธความคิดเช่นนี้ และพระองค์ทรงสอนในทางตรงกันข้ามให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน และการสอนให้ทรมานตนในการปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมชั้นสูง พระพุทธเจ้าทรงทดลองมาแล้ว เห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ พระองค์ทรงสอนให้ใช้วิธีอื่น เรียกว่า “ทางสายกลาง” เป็นการอบรมกายวาจาใจในทางประพฤติดีปฏิบัติที่ชอบแทน

2) ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป เป็นการสอนโดยวิธีดัดแปลงของเก่าที่ยังไม่ดีให้ดีขึ้น หรือของเก่ามีความหมายอย่างหนึ่งแต่นำมาแปลความหมายเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้น เช่น คำสอนเรื่องพราหมณ์ว่า ได้แก่ ผู้ประเสริฐโดยชาติกำเนิด คือ เกิดจากการดาบิทยาอยู่ในวรรณะพราหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายใหม่ว่า คนเราไม่เป็นพราหมณ์หรือผู้ประเสริฐเพราะชาติสกุล แต่เป็นผู้ประเสริฐ เพราะการกระทำหรือความประพฤติ และศาสนาพราหมณ์สอนว่า ให้ลงอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ แล้วจะบริสุทธิ์จากบาปได้ พระพุทธศาสนาสอนให้อาบน้ำในแม่น้ำ คือ ศีล ได้แก่ ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันเป็นการอาบที่ตัวไม่เปียก แต่ทำให้บริสุทธิ์สะอาดได้ดีกว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์

3) ทรงสั่งสอนโดยตั้งหลักขึ้นใหม่ เป็นหลักสำคัญที่ยังไม่มีในที่อื่น เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ตั้งขึ้นในท่ามกลางศาสนาอื่น ถ้าไม่มีอะไรเป็นของตนเองเลย ก็ไม่ควรนับเป็นศาสนาที่ตั้งขึ้นใหม่ เพราะการค้นพบความจริงที่ยังไม่มีใครพบ เช่น หลักธรรมเรื่องความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่ตั้งขึ้นใหม่อันแสดงไว้ชัดทั้งเหตุและผล คือ การจะพ้นทุกข์ก็ต้องรู้ว่าอะไรเป็นตัวความทุกข์ อะไรเป็นต้นเหตุของทุกข์ การดับความทุกข์ คือดับอะไร และทำอย่างไร หรือปฏิบัติอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้

การเผยแผ่ในสมัยพุทธกาลนี้ มีลักษณะเด่นคือการเผยแผ่คำสอนด้วยพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก การสอนนี้เป็นไปอย่างเรียบง่าย เข้าใจง่าย และตรงประเด็น ทำให้ผู้คนทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ โดยการเดินทางเผยแผ่คำสอนไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อประกาศพรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติอันประเสริฐตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และโปรดสัตว์ให้หลุดพ้นจากทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ, 2544, 25-26) เป็นการทำงานอันยิ่งใหญ่ที่อาศัยความเสียสละ อดทน และความมุ่งมั่นของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย เป็นการทำงานที่เปลี่ยนแปลงชีวิตผู้คนนับไม่ถ้วน และถือเป็นช่วงเวลาสำคัญในการวางรากฐานของพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1) พระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลาง (1) การแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ด้วยพระองค์เอง ทั้งแก่บุคคลทั่วไป กษัตริย์ นักบวชต่าง ๆ และทรงปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้ฟังแต่ละกลุ่ม (2) การบัญญัติพระวินัย พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีระเบียบวินัย และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม (3) การส่งพระสาวกออกเผยแผ่ พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกผู้บรรลุธรรมขั้นสูงออกไปเผยแผ่พระศาสนาในทิศต่าง ๆ ทำให้คำสอนของพระองค์แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว (พระมหาสมชาย กลิ่นจันทร์, 2560, 45-46)

2) หลักธรรม (1) หลักธรรมพื้นฐาน พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักธรรมสำคัญ เช่น อริยสัจ 4, มรรคมีองค์ 8, ไตรลักษณ์, ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา (2) การเทศนาที่เข้าใจง่าย พระองค์ทรงใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เปรียบเทียบด้วยสิ่งรอบตัว เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น (3) การเน้นการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ทรงให้ผู้ฟังนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลจริงในชีวิต (พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์, 2560, 211-224)

3) การเผยแผ่ที่หลากหลาย (1) การเผยแผ่ด้วยวาจา การแสดงธรรมเทศนาเป็นวิธีหลักในการเผยแผ่ ทำให้ผู้คนเข้าถึงคำสอนได้โดยตรง (2) การเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติ พระสงฆ์เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ทำให้ผู้คนเลื่อมใสศรัทธา (3) การเผยแผ่สู่ชนชั้นต่าง ๆ พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่คำสอนแก่คนทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล (พระมหาสมชาย ภูมิจันทน์, 2560, 60)

2.1.5.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล

หลังสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากชมพูทวีป ซึ่งเป็นดินแดนต้นกำเนิด การเผยแผ่ในช่วงเวลานี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดคำสอนดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังมีการปรับตัวและผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางความเชื่อและแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันไป การขยายตัวในยุคนี้มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้ายังคงดำรงอยู่และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนสืบมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประการหลัก ดังนี้

1) การทำสังคายนา เป็นการรวบรวมตรวจชำระและจัดระเบียบคำสอนหรือหลักธรรมในศาสนาให้ถูกต้องและเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความบริสุทธิ์และความถูกต้องของคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

2) การส่งสมณทูต เป็นการส่งคณะพระสงฆ์หรือผู้แทนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของศาสนาในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนได้รู้จักและปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ๆ ในบริบทของพุทธศาสนา การส่งสมณทูตมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก

3) การสร้างวัดและศาสนสถาน เป็นการก่อสร้างสถานที่ทางศาสนาเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการประกอบสังฆกรรม การปฏิบัติธรรม การศึกษา และการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน

4) การพัฒนาภาษาและวรรณกรรม การแปลและเรียบเรียงพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาต่างๆ และสร้างสรรค์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้างและหลากหลายวัฒนธรรม (พระครูสังฆรักษ์สาร บุญเอก, 2558, 1-13)

2.1.5.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตของไทย

สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1792-1981)

ถือเป็นยุคที่วางรากฐานสำคัญให้พระพุทธศาสนาเถรวาทกลายเป็นเสาหลักของบ้านเมืองและสังคมไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้มีได้จำกัดอยู่เพียงการแสดงธรรมเทศนา

เท่านั้น แต่ได้ฝังรากลึกเข้าไปในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ-พระพุทธศาสนา-ชุมชน” ที่เกื้อหนุนและพึ่งพิงกันอย่างแนบแน่น การเผยแผ่นี้นับเป็นก้าวสำคัญให้เข้าถึงทั้งชนชั้นนำและสามัญชนผ่านสถาบันสงฆ์ พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ผู้วิจัยขอแบ่งพัฒนาการตามรัชสมัยของพระมหากษัตริย์สำคัญได้ดังนี้

สมัยพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1782 – พ.ศ. 1841)

ในสมัยนี้ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเถรวาทให้ดำรงตำแหน่งเป็นศาสนาประจำรัฐอย่างชัดเจน โดยทรงใช้กลไกและมาตรการต่าง ๆ เพื่อวางรากฐานที่มั่นคง และเผยแผ่หลักธรรมให้เข้าถึงทุกชั้นของสังคมอย่างกว้างขวาง วิธีการสำคัญมีดังนี้

1) อาราธนาพระมหาเถระจากนครศรีธรรมราชให้มาจัดตั้งและจัดระเบียบคณะสงฆ์ในราชอาณาจักร เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา โดยทรงเน้นการส่งเสริมวินัยสงฆ์ให้เคร่งครัดเข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมให้แก่ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสอย่างกว้างขวาง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, 96-98)

2) ส่งเสริมการก่อสร้างวัดวาอาราม พระเจดีย์ และพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมและเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนทั่วราชอาณาจักร การกระทำดังกล่าวช่วยให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าเข้าถึงการสักการะบูชาและศึกษาพระธรรมได้สะดวกยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้น วัดยังกลายเป็นฐานที่มั่นในการจัดกิจกรรมทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน (พระครูศรีปัญญาวิกรม, (บุญเรือง ปญญาวิโร) 2557, 112-120)

3) ทรงถวายโอยทาน (ทรงให้ทาน) แก่พระมหาเถระสังฆราชเป็นประจำทุกวัน โดยเฉพาะ วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ พร้อมเสด็จออกผนวชที่วัดอรุณราชวรวิหารเพื่อสนทนาธรรมกับพระมหาเถระ โดยมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพระสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์เข้าร่วมฟังเป็นจำนวนมาก การสนทนาธรรมในครั้งนั้นมีใช้เพียงการแสดงพระธรรมเทศนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการถ่ายทอดวินัยสงฆ์และหลักพุทธธรรมให้แก่ทั้งคณะสงฆ์และข้าราชการอย่างลึกซึ้ง ช่วยให้ชนชั้นนำเกิดความเข้าใจและน้อมนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน จนก่อเกิดเป็นวัฒนธรรม “การปกครองโดยธรรม” ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของระบอบการปกครองสมัยสุโขทัย (พระมหาสนิท อนุจารี (สมุหิรัญย์), 2545, 52-58)

4) จัดให้พระมหาเถระแสดงธรรมสาธารณะในวันพระ (ธรรมสวนะ) บนแท่นมณังคศิลา ณ ดงตาลกลางพระนคร เพื่อให้ราษฎรที่รักษาอุโบสถศีลได้ฟังพระธรรมอย่างใกล้ชิด การแสดงธรรมเน้นหลักปฏิบัติที่เรียบง่ายและใกล้ตัว ทำให้ประชาชนเข้าใจพระพุทธศาสนาในฐานะแนวทางชีวิตประจำวัน (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2518, 95-101)

5) ส่งเสริมการหลอมรวมพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชุมชน โดยเชิญชวนราษฎรทำบุญตักบาตร รักษาอุโบสถศีล เข้าพรรษา และถวายผ้ากฐินอย่างต่อเนื่อง ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็น

ส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างกลมกลืน เป็นการเผยแผ่เชิงปฏิบัติที่เข้าถึงประชาชนโดยตรง และฝังรากลึกในวัฒนธรรมชุมชน (วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ, 2550, 91-97)

สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท (พ.ศ. 1890-1911)

ในสมัยนี้ พระมหาธรรมราชาลิไททรงเผยแผ่พุทธศาสนาเชิงวิชาการและวรรณกรรมอย่างเด่นชัด โดยทรงเน้นการศึกษาพระธรรมให้ลึกซึ้งและการถ่ายทอดพระพุทธศาสนาที่เข้าถึงประชาชนได้กว้างขวาง วิธีการหลัก ๆ มีดังนี้

1) สนับสนุนการศึกษาผ่านสร้างมหาปราสาทเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้พระไตรปิฎก พร้อมเชิญพระสงฆ์และฆราวาสเข้าเรียน ซึ่งกลายเป็นต้นแบบระบบการศึกษาพุทธในวังที่สืบทอดถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาสำหรับทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ช่วยให้เกิดการเผยแผ่ผ่านการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, 127-132)

2) ทรงสั่งสอนศีลธรรมโดยตรงผ่านราชกิจ ด้วยการทรงผนวการสั่งสอนศีลธรรมเข้าในราชกิจ เพื่อให้สรรพสัตว์เข้าถึงหลักอริยธรรมและกรรมฐาน โดยผ่านการเทศนาที่เน้นความกัลยาณการเพื่อเว้นบาปและหวังสวรรค์เพื่อทำบุญ ซึ่งสร้างจริยธรรมสังคม โดยการเทศนาคือช่วยให้ประชาชนเข้าใจผลของกรรมและแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม (เทียมจันทร์ หมั่นสระเกษ, 2542, 89-96)

3) พระราชานิพนธ์ “ไตรภูมิอภินิหาร” หรือ “ไตรภูมิพระร่วง”: ทรงพระราชนิพนธ์คัมภีร์นี้เพื่ออธิบายโลกทัศน์พุทธในสามภพ (กามภพ รูปภพ อรูปภพ) ซึ่งกลายเป็นคู่มืออบรมจริยธรรมยาวนาน โดยช่วยให้คำสอนพุทธเข้าถึงราษฎรผ่านการอ่านและเล่าเรื่อง ทำให้หลักธรรมกลายเป็นเรื่องเล่าที่ใกล้ชิดและเข้าใจง่าย (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2518, 152-168)

4) ทรงเป็นแบบอย่างส่วนพระองค์ด้วยการออกผนวชชั่วคราวกับพระมหาสามีสังฆราชจากลังกา สร้างประเพณีบวชเรียน และดำเนินตามรอยพระเจ้าอโศกมหาราชในการบำรุงศาสนาผ่านธรรมวิชัย โดยการผนวชนี้เป็นตัวอย่างให้แก่ชนชั้นนำและราษฎรในการปฏิบัติธรรม สร้างแรงบันดาลใจในการเผยแผ่ศาสนาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, 140-145)

แม้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยจะรุ่งเรือง แต่กลับเผชิญอุปสรรคหลายประการ ทำให้กระบวนการไม่เต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนดั้งเดิมท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเมือง และสังคม ประการแรก ความหลากหลายของความเชื่อเดิมที่สั่งสมมา เช่น นิกายมหายานจากทวารวดีและมอญ พราหมณ์-ฮินดูจากขอม และคติไสยศาสตร์พื้นบ้าน ทำให้เถรวาทลังกาวงศ์ต้องหลอมรวมมากกว่าจำกัด ส่งผลให้เกิดการผสมผสานที่ลดทอนความเข้มข้นของคำสอน เช่น ระดับราชภูมินิคมสถานพิธีกรรมพุทธกับไสยศาสตร์ ในไตรภูมิพระร่วงปรากฏแนวคิดมหายานแฝง (นิพพานเป็นมหานคร พระศรีอริยเมตไตรย) การสร้างเทวาลัยคู่พระเจดีย์ และการศึกษาตรีเพท-โหราศาสตร์ แม้ราชสำนักส่งเสริมลังกาวงศ์บริสุทธิ์ แต่ราษฎรส่วนใหญ่ยังยึดความเชื่อเก่า ซึ่งสะท้อนในหลักฐานจารึก ประการที่สอง ปัญหากลายในคณะสงฆ์จากการ

ปะทะกันระหว่างสายเก่า (พุทฺถม พุทฺถวดี มหายาน) กับสายใหม่ (สังฆาวงศ์จากนครศรีธรรมราช) ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านวินัยและแบบแผน (Thairath Studio, 2568) รัฐจึงต้องเข้ามาจัดระเบียบและนิมนต์พระเถระจากนครศรีเพื่อรวมนิกาย แต่ยังไม่ทั่วถึง ส่งผลให้การอบรมพระภิกษุและการสั่งสอนราษฎรขาดมาตรฐาน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่ควบคุมยาก ประการสุดท้าย การพึ่งพาอำนาจรัฐมากเกินไปทำให้ขาดความยั่งยืน เมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจหลัง พ.ศ. 1981 และถูกอยุธยาผนวกใน พ.ศ. 2006 โครงสร้างวัด-รัฐ-ชุมชนสั่นคลอน การอุปถัมภ์ลดลง ศูนย์กลางการศึกษาและพิธีกรรมอ่อนแอ การควบคุมชายแดนจำกัด ส่งผลให้เถรวาทหลังวงศ์แพร่ไม่ทั่วถึง และต้องปรับตัวเข้ากับอยุธยาที่มีอิทธิพลพราหมณ์-ขอมเข้มข้นกว่าเดิม (สุภาพรณ ญ บางช้าง, 2518, 134-148) อุปสรรคเหล่านี้กลายเป็นโจทย์สำคัญที่สืบทอดสู่สมัยอยุธยา หากปราศจากข้อจำกัดดังกล่าว การเผยแผ่อาจเข้มข้นและเป็นเอกภาพยิ่งกว่า แต่ในอีกด้านหนึ่ง อุปสรรคเหล่านี้ก็กลับช่วยให้พระพุทธศาสนาไทยมีความยืดหยุ่นและกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง

สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893–2310)

เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการสถาปนาให้เป็นรากฐานสำคัญของรัฐและสังคมไทยอย่างมั่นคง พระมหากษัตริย์ทรงดำรงบทบาท “ธรรมราชา” ใช้อำนาจและพระบารมีอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเชื่อมโยงชุมชนเข้าด้วยกัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้จึงมีลักษณะเด่นคือ “จากบนลงล่าง” โดยแทรกซึมผ่านสถาบันหลักของสังคม ได้แก่ รัฐ วัด คณะสงฆ์ และประเพณีวัฒนธรรม โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

1) การอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนาพุทธ โดยทรงสร้างและบูรณะวัดวาอารามจำนวนมาก เช่น วัดราชบูรณะและวัดพระศรีสรรเพชญ์ เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีและเทศนาธรรม พิธีกรรมเหล่านี้ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาพราหมณ์ และฮินดู เช่น พิธีราชาภิเษกหรือสงกรานต์ ซึ่งนำหลักธรรมมาสื่อสารสู่ประชาชน ตัวอย่างสำคัญคือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991–2031) ทรงแต่งมหาชาติคำหลวง ทรงผนวชและโปรดให้ราชโอรสผนวชตาม จุดประกายประเพณีบวชเรียนที่สืบทอดถึงปัจจุบัน ทำให้ชายไทยจำนวนมากเข้าถึงหลักธรรมผ่านการศึกษาชั่วคราว ก่อนนำกลับสู่ครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ ในช่วงรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1991–2231) พระนารายณ์มหาราชทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรม โดยเสด็จออกทรงบรรยายหนังสือแก่พระสงฆ์ที่พระที่นั่งจอมทอง สะท้อนถึงการให้ราชสำนักเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, 145-178)

2) บทบาทของวัดและคณะสงฆ์ในฐานะศูนย์กลางชุมชน โดยกลายเป็นสถาบันหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม ชาวบ้านเข้าถึงธรรมะผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฟังเทศน์ การร่วมบุญตามประเพณีอย่างทำบุญเดือนสิบ และระบบบวชเรียนที่เปิดกว้าง สำนวน “เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกหลานเล่น” (ชาติเมธี หงษา, 2559, 124) สะท้อนถึงการสร้างวัด

เพื่อการศึกษาและเก็บอัฐิของบรรพบุรุษ การจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้มีโครงสร้างชัดเจน เช่น การตั้งสมณศักดิ์และกฎวินัย ช่วยให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ โดยเฉพาะในช่วงวางรากฐาน (พ.ศ. 1893–1991) ที่มีการสร้างวัดหลวงจำนวนมากเพื่อเชื่อมต่อมรดกจากสุโขทัยและลัทธิลังกา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560)

แม้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาจะประสบความสำเร็จในเชิงสถาบัน แต่ก็เผชิญอุปสรรคสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะด้านคุณภาพการศึกษาภายในคณะสงฆ์ ความมั่นคงทางการเมือง และการผสมผสานวัฒนธรรม ด้านแรกคือความเสื่อมโทรมภายในคณะสงฆ์และความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้าง วัดหลวงได้รับพระราชทรัพย์และที่ดินจำนวนมาก ต่างจากวัดราษฎร์อย่างมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องสมณศักดิ์ การบริหารจัดการ และพระสงฆ์บางรูปไม่เคร่งครัดวินัย รวมทั้งขาดความรู้ลึกซึ้งในพระไตรปิฎก เช่น ในสมัยพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199–2231) มีผู้บวชเพื่อหลีกเลี่ยงราชการจำนวนมาก แต่สอบความรู้พระพุทธศาสนาไม่ได้ จึงถูกบังคับให้ลาสิกขา สะท้อนถึง การบวชที่ขาดคุณภาพและทำให้การเผยแผ่ขาดความเข้มแข็ง (พระครูศรีปัญญาวิกรม และคณะ, 2565, 376–380) ด้านที่สองคือความไม่มั่นคงทางการเมืองและสงคราม เนื่องจากคณะสงฆ์ผูกพันกับรัฐ เมื่อบ้านเมืองสั่นคลอน การอุปถัมภ์ก็ลดลง โดยเฉพาะช่วงเสื่อมอำนาจ (พ.ศ. 2231–2310) ที่สงครามกับพม่าทำให้วัดร้างและเสียหายหนัก การเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 ทำให้พระไตรปิฎก พระพุทธรูป และศูนย์กลางการศึกษาสูญหาย ส่งผลให้การเผยแผ่ต้องหยุดชะงักและฟื้นฟูใหม่ในสมัยธนบุรี–รัตนโกสินทร์ แม้แต่ในช่วงวางรากฐานอยุธยา การศึกษากับรัฐใกล้ชิดยิ่งก็ตั้งทรัพยากรไปทางทหาร จนกระทบเสถียรภาพของสถาบันสงฆ์และการศึกษาพระธรรม ด้านที่สามคือการผสมผสานความเชื่อที่หลากหลาย ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู คติพื้นเมืองเกี่ยวกับผี และคติเทวราชฝังรากลึกในราชพิธีและวิถีชีวิตชาวบ้าน ทำให้พระพุทธศาสนาถูกปรับให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น ชาวบ้านจึงนิยมรับศาสนาในรูปแบบพิธีกรรมและการทำบุญมากกว่าการศึกษาอย่างเป็นระบบ การติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติยังนำพ่อค้าตะวันตกเข้ามา สร้างความท้าทายในการรักษาฐานพระพุทธศาสนา รัฐและคณะสงฆ์จึงต้องควบคุมความเชื่อผสมผสาน ซึ่งบางครั้งจำกัดการเผยแผ่ให้อยู่ในกรอบพิธีกรรมเท่านั้น ด้านสุดท้ายคือความเสื่อมของระบบการศึกษาและวรรณกรรมพุทธศาสนา แม้จะมีวรรณคดีพุทธจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นงานแปลหรือแต่งเป็นภาษาไทย ไม่ใช่คัมภีร์บาลีต้นฉบับ ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมไม่แพร่หลาย เมื่อการเมืองล่มสลายในตอนปลายสมัย ศูนย์กลางการเรียนภาษาบาลีและตำราโบราณสูญหาย ส่งผลให้คณะสงฆ์ขาดมาตรฐานความรู้และเกิดช่องว่างในการถ่ายทอดหลักธรรมสู่รุ่นหลัง (ชาติเมธี หงษา, 2559, น. 142-155)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325–2394 หรือรัชกาลที่ 1–3)

ถือเป็นยุคฟื้นฟูพระพุทธศาสนาหลังความเสียหายจากเสียกรุงศรีอยุธยาและสมัยธนบุรี โดยพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีทรงยึดหลัก “ฟื้นฟูและยืนยันบทบาทพระพุทธศาสนาเป็นหลักของ

รัฐ” เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจและสังคม โดยใช้พระราชอำนาจเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อน ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการรวมชาติและสร้างเอกลักษณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

1) การฟื้นฟูคัมภีร์และการศึกษาพระปริยัติธรรม รูปแบบนี้เป็นหัวใจของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมุ่งสร้างต้นฉบับคำสอนที่ถูกต้อง เพื่อให้พระสงฆ์และฆราวาสเข้าถึงหลักธรรมอย่างเป็นระบบ ในรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2331) ทรงโปรดให้สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 ณ วัดมหาธาตุ สร้างฉบบทองใหญ่ (ปิดทองทับปก) เพื่ออนุรักษ์และกระจายคัมภีร์ ป้องกันการผิดพลาดจากสงคราม ในรัชกาลที่ 2 ทรงปฏิรูปการศึกษาบาลี ขยายหลักสูตรจาก 3 ชั้น (ตรี-โท-เอก) เป็น 9 ประโยค กำหนดให้สอบผ่าน 3 ประโยคจึงได้สมณศักดิ์ “เปรียญ” (พระมหา) และสูงสุดคือเปรียญ 9 ประโยค ส่งผลให้เกิดพระนักปราชญ์ที่เทศน์สอนประชาชนได้กว้างขวาง ในรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้แปลพระปริยัติเป็นไทย แต่งตำราโคลง-ฉันท-กลอนเกี่ยวกับพุทธประวัติ และจารึกบนศิลาประดับวัด เพื่อให้ฆราวาสศึกษาได้ง่าย (เสถียร ศกุนโต, 2505, 138-142)

2) การสร้าง-บูรณะวัดและพระพุทธรูป เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านศิลปกรรมและพิธีกรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนสำหรับศึกษา สวดมนต์ และฟังธรรม รัชกาลที่ 1 ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต บูรณะวัดสุทัศนเทพวราราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) และอัญเชิญพระศรีศากยมุนีจากสุโขทัย ส่วนรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวัดสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเทพธิดาราม (วัดเทพธิดา) เจดีย์ภูเขาทอง (วัดสระเกศ) โลหะปราสาท และวัดราชโอรสที่ผสมศิลปะจีนเพื่อดึงดูดชาวจีนและประชาชนทั่วไป วิธีนี้ทำให้ประชาชนเรียนรู้พุทธประวัติและหลักธรรมอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเคารพสักการะ รูปเคารพศิลปกรรม และเข้าถึงได้ง่าย (กาญจนาภรณ์ อัจฉรา, 2523, 170-192)

แม้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ แต่การเผยแผ่ยังขาดประสิทธิภาพและไม่ขยายวงกว้าง เนื่องจากเผชิญอุปสรรคสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความเสียหายจากสงครามเสียกรุงครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) ทำให้วัดวาอารามวายเป็นรกร้าง คัมภีร์สูญหาย พระสงฆ์สึกหรือขาดการศึกษา ต้องเริ่มกอบกู้แท่นจากศูนย์ แม้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกแต่ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ ขาดพระเถระผู้เชี่ยวชาญ รัชกาลที่ 1 จึงโปรดให้สร้างหอมนต์ยธรรมาเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่อย่างกว้างขวาง ประการที่สอง วินัยสงฆ์เสื่อมโทรมและประชาชนเสื่อมศรัทธา พระสงฆ์บางรูปประพฤติไม่เหมาะสม เช่น เทศน์ดลก รับฝากทรัพย์สินฆราวาสหรือปกปิดอาชญากรรม สมัยธนบุรีถึงขั้นขาดเอกภาพ มีสังฆราชพร้อมกันถึง 3 องค์ รัชกาลที่ 1 จึงทรงออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 10 ฉบับ (พ.ศ. 2325-2344) สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และจัดระเบียบสมณศักดิ์ เพื่อฟื้นฟูเอกภาพ แม้ช่วยได้บ้างแต่ปัญหายังไม่สิ้นสุด ประการที่สาม ขาดจำกัดในการถ่ายทอดและรักษาความรู้ ยังพึ่งพาพระบวชท่องจำและสอบปากเปล่า ไม่มีโรงพิมพ์ คัมภีร์ชำรุด

การจัดกระจาย การขยายหลักสูตรนักธรรมเป็น 9 ประโยคในรัชกาลที่ 2 และการจารึกตำราบนศิลาในรัชกาลที่ 3 ช่วยได้เพียงบางส่วน พระสงฆ์ส่วนใหญ่เรียนได้ไม่สูง การแปลพระธรรมเป็นภาษาไทยยังไม่แพร่หลาย ขรวาาสทั่วไปจึงเข้าถึงหลักธรรมได้ยาก และประการที่สี่ แรงกดดันจากตะวันตกในปลายรัชกาลที่ 3 เมื่อเปิดประเทศค้าขาย มิชชันนารีคริสต์เข้ามาเผยแผ่ศาสนาอย่างเข้มข้นสร้างความท้าทายให้พระพุทธศาสนา ขณะที่โครงสร้างภายในยังอ่อนแอ การเผยแผ่ในประเทศจึงยังไม่เข้มแข็งไม่พอ อุปสรรคทั้งสี่ประการนี้ ทำให้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทำได้เพียง “ฟื้นฟู” พระพุทธศาสนาให้กลับมามีลมหายใจ แต่ยังไม่สามารถขยายการเผยแผ่ให้กว้างขวางสู่ประชาชนทุกระดับ (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2549, น. 210-214) หากปราศจากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์หลายรัชกาล การฟื้นฟูอาจล้มเหลว และอุปสรรคเหล่านี้เองที่กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญให้เกิดการปฏิรูปพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ในรัชกาลต่อมา

2.1.5.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันมีลักษณะที่ปรับตัวและมีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังคงรักษาหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้ แต่มีการนำเครื่องมือและวิธีการสมัยใหม่มาใช้เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น รูปแบบการเผยแผ่ที่สำคัญในปัจจุบันประกอบด้วย

1) การเผยแผ่ผ่านสื่อดิจิทัล การใช้เว็บไซต์, โซเชียลมีเดีย, แอปพลิเคชัน, วิดีโอ และสื่อดิจิทัลอื่น ๆ เพื่อเผยแผ่คำสอน, บทความ, คำคม, ภาพ, และวิดีโอ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำให้เข้าถึงผู้คนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น (พระภุคคาภย กิตติคุตโต (วิชัย), 2561, 106-118)

2) ศูนย์ปฏิบัติธรรมและกิจกรรม การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม, จัดอบรม, สัมมนา, และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้คนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงและนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565)

3) การเผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ การจัดพิมพ์หนังสือ, วารสาร, และเอกสาร เพื่อให้ผู้คนได้ศึกษาและทำความเข้าใจหลักธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง (อรรณณ สิริกุล, 2562, 15)

4) การเผยแผ่ผ่านการศึกษา การบรรจุหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย, การจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา, และการให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

5) การเผยแผ่ผ่านงานศิลปะและวัฒนธรรม การใช้ศิลปะ, ดนตรี, ภาพยนตร์, และวรรณกรรม เพื่อสื่อสารหลักธรรมคำสอนและคุณค่าของพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (นิติกร วิชชุมา, 2565, 27-38)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยมีลักษณะการปรับตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละสมัย ในสมัยพุทธกาล การกิจสำคัญคือการสั่งสอนโดยใช้กลยุทธ์ปฏิวัติหลักคำสอนเดิม สมัยหลังพุทธกาล การเผยแผ่ขยายวงกว้างผ่านการทำสังคายนาเพื่อรักษาคำสอน การส่งสมณทูต การสร้างวัด และการพัฒนาวรรณกรรม ในประวัติศาสตร์ไทย (สุโขทัย-รัตนโกสินทร์) กษัตริย์ทรงเป็น “ธรรมราชา” สนับสนุนศาสนาผ่านการจัดระเบียบสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรม การสร้างวัด และวรรณกรรม แม้จะเผชิญอุปสรรคจากความเสื่อมโทรมของสงฆ์และการผสมผสานความเชื่อ ปัจจุบัน การเผยแผ่ปรับเปลี่ยนสู่ยุคดิจิทัล โดยมีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม การศึกษาในสถาบัน และการใช้ศิลปะวัฒนธรรม เพื่อสื่อสารหลักธรรมให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้างและรวดเร็วขึ้น

2.2 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับกระบวนทัศน์ใหม่

2.2.1 ความหมายของกระบวนทัศน์

คำว่า “กระบวนทัศน์” สอดคล้องกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Paradigm” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Paradigma และในภาษากรีกคือ Paradeigma โดยพัฒนามาจากคำว่า Paradeiknynai ซึ่งสามารถแยกได้เป็นสองส่วน ได้แก่ Para ที่มีความหมายว่า “เทียบเคียง ข้างเคียง เหนือกว่า อื่น หรือพ้นไป” และ Deiknynai ที่แปลว่า “ชี้ แสดง หรือบอก” เมื่อรวมกันแล้ว คำว่า Paradigm จึงมีความหมายว่า “ตัวอย่าง แบบอย่าง หรือแบบแผน” ในบริบทวิชาการ คำนี้มักถูกใช้เพื่อสื่อถึงทัศนะพื้นฐานหรือความคิดแม่บทที่เป็นกรอบความคิดหลัก ซึ่งกลุ่มบุคคลหรือชุมชนหนึ่งยอมรับร่วมกัน และกลายเป็นแบบแผนเฉพาะที่กำหนดวิถีการจัดการตนเองของชุมชนนั้น ๆ (Thomas S. Kuhn, 1962,10-19)

โลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดุจติดปีกได้บีบให้มนุษย์ต้องทบทวนและปรับปรุงกรอบแนวคิดหรือกระบวนทัศน์ที่เคยยึดถือมา ไม่ว่าจะเป็นมิติของการคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติ หรือวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถก้าวทันความเป็นไปของโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่กำลังจะมาถึง อย่างไรก็ตาม ต้องตระหนักว่าความเชื่อพื้นฐานของแต่ละบุคคลนั้นมีความหลากหลาย โดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น เพศ อายุ สภาพแวดล้อม ระดับการศึกษา และประสบการณ์ ในการตัดสินใจ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้หล่อหลอมทัศนคติ ความพึงพอใจ และความโน้มเอียงที่เป็นรากฐานของการตัดสินใจของแต่ละคน ถึงกระนั้น ความเชื่อเหล่านี้มิได้คงที่ตายตัว หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเผชิญกับเหตุผลที่มีน้ำหนักเพียงพอ และผ่านการพิจารณาอย่างลึกซึ้งทั้งในกรอบคิดเดิมและกรอบคิดใหม่ โดยอาศัยเหตุผลเป็นแนวทางนำ ไม่ใช่การปล่อยให้อารมณ์ครอบงำ ดังนั้น การมีกระบวนทัศน์บางประการเป็นแนวทางในการตัดสินใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยสอดคล้องกับนิยามของ “กระบวนทัศน์” ที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดไว้ว่า หมายถึง กรอบความคิดหรือ

แนวทางหลักที่ใช้ในการมองโลก รวมถึงระบบการคิด วิธีการคิด หรือรูปแบบการคิดที่ทำหน้าที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและการจัดการระเบียบในสังคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2562, 14-15) กระบวนทัศน์นี้จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ช่วยกำหนดทิศทางให้กับการตัดสินใจและการปฏิบัติในบริบทต่าง ๆ ของชีวิตและสังคมอย่างเป็นระบบ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับความหมายของกระบวนทัศน์ ผู้วิจัยขอเสนอความหมายจากนักปราชญ์ตะวันตกที่มีชื่อเสียง ที่มีส่วนในการพัฒนาหรือให้ความหมายเกี่ยวกับ “กระบวนทัศน์” (Paradigm) ในแง่มุมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

โทมัส เอส. คูห์น (Thomas S. Kuhn) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักปรัชญาวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงจากหนังสือ *The Structure of Scientific Revolutions* (1962) เขาให้ความหมายของกระบวนทัศน์ว่า เป็นกรอบความคิดหรือชุดของความเชื่อ วิธีการ และสมมติฐานที่นักวิทยาศาสตร์ในชุมชนหนึ่งยอมรับร่วมกันในช่วงเวลาหนึ่ง กระบวนทัศน์นี้กำหนดวิธีที่พวกเขา มองโลกและแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ คูห์นยังเสนอว่าเมื่อกระบวนทัศน์เดิมไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ได้ จะเกิด “การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์” นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) (Thomas S. Kuhn, 1962, 10)

ฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) เป็นนักฟิสิกส์และนักเขียนที่มีแนวคิดเชื่อมโยงวิทยาศาสตร์กับปรัชญาและจิตวิญญาณ โดยเฉพาะในหนังสือ *The Tao of Physics* (1975) เขามองกระบวนทัศน์ในแง่ของกรอบความเข้าใจที่ครอบคลุมมากขึ้น ไม่จำกัดแค่ด้านวิทยาศาสตร์ แต่รวมถึงโลกทัศน์ของมนุษยชาติ เขาเสนอการเปลี่ยนจากกระบวนทัศน์แบบกลไก (Mechanistic Paradigm) ที่เน้นการแยกส่วน ไปสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic Paradigm) ที่มองทุกสิ่งสัมพันธ์กัน เช่น การเชื่อมโยงระหว่างฟิสิกส์ควอนตัมกับปรัชญาตะวันออก (Fritjof Capra, 1997, 4-5)

จอร์จ ริตเซอร์ (George Ritzer) เป็นนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงจากทฤษฎี “McDonaldization” เขาไม่ได้พูดถึงกระบวนทัศน์ในความหมายแบบคูห์นโดยตรง แต่ใช้แนวคิดนี้ในบริบทสังคมวิทยาเพื่ออธิบายกรอบความคิดที่ครอบงำสังคมสมัยใหม่ เช่น กระบวนทัศน์ของเหตุผลนิยม (Rationalization) ที่เน้นประสิทธิภาพ การคาดการณ์ได้ และการควบคุม ซึ่งสะท้อนผ่านระบบทุนนิยมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม กระบวนทัศน์ของเขาจึงเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคมมากกว่าวิทยาศาสตร์ (George Ritzer, 2000, 628-630)

เดวิด โบห์ม (David Bohm) เป็นนักฟิสิกส์ทฤษฎีและนักปรัชญาที่สนใจเรื่องจิตสำนึกและความเป็นจริง เขามองกระบวนทัศน์ในแง่ของกรอบความคิดที่กำหนดการรับรู้ของมนุษย์ต่อโลก และเสนอแนวคิด “ระเบียบแฝง” (Implicate Order) ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่มองว่าทุกสิ่งในจักรวาลเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง แตกต่างจากกระบวนทัศน์ดั้งเดิมที่แยกส่วนประกอบออกจากกัน

เขาเชื่อว่าการเปลี่ยนกระบวนทัศน์นี้จะช่วยให้มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงและจิตสำนึกได้ดีขึ้น (Bohm, D. 1980, 69-71)

อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญในสมัยใหม่ที่ไม่ได้ใช้คำว่า “กระบวนทัศน์” โดยตรง แต่แนวคิดของเขาใน Critique of Pure Reason (1781) มีอิทธิพลอย่างมากต่อการมองกรอบความคิดที่กำหนดการรับรู้ของมนุษย์ เขาเสนอว่าประสบการณ์ของเราถูกกำหนดโดยโครงสร้างพื้นฐานของจิตใจ เช่น เวลาและพื้นที่ (space and time) ซึ่งทำหน้าที่เป็น “กรอบ” หรือเงื่อนไขที่ทำให้เราสามารถเข้าใจโลกได้ แนวคิดนี้เป็นรากฐานให้กับการมองกระบวนทัศน์ในฐานะโครงสร้างที่กำหนดการตีความความเป็นจริง (Kant, I., 1781, 50-54)

พอล เฟเยราบันด์ (Paul Feyerabend) เป็นนักปรัชญาวิทยาศาสตร์ที่วิพากษ์แนวคิดของคูห์นในหนังสือ Against Method (1975) เขาเห็นว่ากระบวนทัศน์ในวิทยาศาสตร์ไม่ควรถูกมองเป็นกรอบที่ตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นและขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เขาเสนอแนวคิด “อนาธิปไตยทางญาณวิทยา” (Epistemological Anarchism) โดยโต้แย้งว่าวิทยาศาสตร์ไม่มีวิธีการที่เป็นสากล และกระบวนทัศน์ต่าง ๆ อาจแข่งขันกันโดยไม่จำเป็นต้องมีกรอบเดียวที่ครอบงำ (Feyerabend, P., 1975, 17-23)

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ใช้แนวคิดที่คล้ายกับกระบวนทัศน์ผ่านคำว่า “อีพิสเตม” (Episteme) ในงานอย่าง The Order of Things (1966) เขาอธิบายว่าในแต่ละยุคมีกรอบความรู้พื้นฐานที่กำหนดวิธีที่มนุษย์เข้าใจโลก เช่น การจัดหมวดหมู่ความรู้หรือการมองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ อีพิสเตมนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา คล้ายกับการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคูห์น แต่เน้นมิติทางอำนาจและสังคมมากกว่า (Foucault, M. 1970, 44-45)

ลุดวิก วิต겐สไตน์ (Ludwig Wittgenstein) เป็นนักปรัชญาชาวออสเตรีย-บริติชที่มีอิทธิพลอย่างมากในศตวรรษที่ 20 เขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “เกมภาษา” (Language Games) ซึ่งสามารถตีความได้ว่าเป็นกรอบหรือกระบวนทัศน์ที่กำหนดความหมายและการสื่อสารในบริบทต่าง ๆ เขาเห็นว่าความเข้าใจของเราเกี่ยวกับโลกขึ้นอยู่กับกรอบภาษาและวัฒนธรรมที่เราใช้ ซึ่งเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และชุมชน (Wittgenstein, L. 1953, 89-94)

นอกจากนี้ นักวิชาการของไทยได้กำหนดความหมายของกระบวนทัศน์ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ประสาน ต่างใจ ได้แปลคำว่า “Paradigm Shift” เป็นภาษาไทยว่า “การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์” ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแนวคิดและวิธีการปฏิบัติที่มีผลกระทบอย่างกว้างขวาง การตระหนักและยอมรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับตัวและการเติบโตท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (ประสาน ต่างใจ, 2554, 10)

วันชัย วัฒนศัพท์ ให้ความหมายเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ว่า เป็นกรอบความคิดหรือชุดความเชื่อที่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ซึ่งกำหนดวิธีที่เราเข้าใจและตีความโลก กระบวนทัศน์มีอิทธิพลต่อทุกด้านของชีวิต ตั้งแต่วิธีที่เรามองปัญหา ไปจนถึงวิธีที่เราพัฒนาโซลูชัน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2546, 11)

กิริติ บุญเจือ ให้ความหมาย “กระบวนทัศน์ใหม่” ไว้ว่า เป็นกรอบแนวคิดหรือกลุ่มความเชื่อที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดวิธีที่เราทำความเข้าใจและตีความโลก กระบวนทัศน์นี้ส่งผลกระทบต่อทุกแง่มุมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการมองปัญหาหรือการพัฒนาแนวทางแก้ไข (กิริติ บุญเจือ, 2546, 3)

ประเวศ วะสี นักวิชาการด้านสาธารณสุขและสังคมศาสตร์ ได้ให้ความหมาย “กระบวนทัศน์ใหม่” ไว้ว่า ในบริบทของการพัฒนาสังคมไทย โดยเน้นการเปลี่ยนจากแนวคิดแบบแยกส่วน (Reductionism) ไปสู่แนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และชุมชน ท่านมักยกตัวอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืนและการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (ประเวศ วะสี, 2543, 46-54)

เรวัต ตันตยานนท์ นักวิชาการด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ได้ให้ความหมายกระบวนทัศน์ใหม่ในมุมมอง “กระบวนทัศน์เทคโนโลยี” (Technological Paradigm) โดยอธิบายว่าเป็นการเปลี่ยนมุมมองต่อเทคโนโลยีจากเดิม เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ที่ตอบโจทย์สังคมและไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยในยุคดิจิทัล (เรวัต ตันตยานนท์, 2553, 123-128)

สรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) คือกรอบความคิดหรือแบบแผนที่กลุ่มคนยอมรับร่วมกัน เพื่อกำหนดมุมมองโลกและการตัดสินใจ ในโลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว กรอบนี้ต้องปรับปรุง โดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเช่น เพศ อายุ หรือการศึกษา ซึ่งสามารถเปลี่ยนได้ด้วยเหตุผล มุมมองที่หลากหลายเห็นกระบวนทัศน์เป็นชุดความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่อาจพลิกผันผ่านการปฏิบัติ แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกัน การมองผ่านเหตุผลนิยม กระบวนทัศน์จึงทำหน้าที่เป็นเข็มทิศนำทางชีวิตและสังคมอย่างเป็นระบบ

2.2.2 ความสำคัญของกระบวนทัศน์

กระบวนทัศน์ (Paradigm) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในระดับบุคคล องค์กร และสังคม เพราะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดมุมมองใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อความท้าทายในสมัยที่เปลี่ยนไปแต่ละระดับดังนี้

2.1.2.1 กระบวนทัศน์ต่อบุคคล

กระบวนทัศน์ใหม่มีผลต่อการเติบโตและการปรับตัวของบุคคลในหลายด้าน ได้แก่

1) การสร้างสรรค์มุมมองใหม่ ๆ ผ่านกระบวนการทางความคิดที่มีความยืดหยุ่นจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลเปิดกว้างต่อการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย วิเคราะห์ปัญหาจากมุมมองที่

แตกต่างกันอย่างรอบด้าน และพัฒนาการคิดเชิงสร้างสรรค์ที่อยู่นอกเหนือกรอบความคิดเดิม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะนำไปสู่การก่อเกิดมุมมองใหม่ที่มีคุณประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาความรู้ในมิติต่าง ๆ

2) การวางแผนที่ดี เป็นการวางแผนอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพจะช่วยสนับสนุนให้เกิดการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเที่ยงตรงและแม่นยำ อำนวยให้สามารถกำหนดเป้าหมายที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม รวมถึงพัฒนาแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของสถานการณ์นั้น ๆ

3) การพัฒนาความคิดและทักษะ ผ่านการยอมรับแนวคิด “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ในฐานะปัจจัยสำคัญที่ขาดไม่ได้ในยุคดิจิทัล สามารถส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกสมัยใหม่ได้

4) การรับมือกับความเปลี่ยนแปลง การจัดการกับความเปลี่ยนแปลงผ่านการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากการรับรู้ความล้มเหลวในฐานะสิ่งที่น่ากลัว ไปสู่การยอมรับว่าความล้มเหลวเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความสำเร็จ สามารถส่งเสริมให้บุคคลมีความกล้าที่จะลงมือปฏิบัติและพัฒนาความยืดหยุ่นในการเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543,12-20)

2.1.2.2 กระบวนทัศน์องค์กร

กระบวนทัศน์ช่วยให้องค์กรปรับตัวและแข่งขันในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่

1) นวัตกรรมและการเติบโต การขับเคลื่อนนวัตกรรมและการเติบโตผ่านการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ จากรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นโครงสร้างลำดับชั้นอย่างเข้มงวด ไปสู่กระบวนทัศน์ที่มีความยืดหยุ่น เช่น การประยุกต์ใช้แนวทางการทำงานแบบแนวคิดและกรอบการทำงาน (Agile) สามารถเพิ่มพูนขีดความสามารถขององค์กรในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้มากขึ้น

2) การบริหารทรัพยากรบุคคล ภายใต้กระบวนทัศน์ที่มองว่า “พนักงานคือสินทรัพย์ที่มีคุณค่า” แทนการพิจารณา “พนักงานคือต้นทุน” สามารถส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการดึงดูดบุคลากรที่มีความสามารถสูง และรักษาความผูกพันรวมถึงความภักดีของพนักงานต่อองค์กรได้อย่างยั่งยืน

3) การมุ่งสู่ความยั่งยืน องค์กรที่นำกระบวนทัศน์ใหม่ เช่น การบูรณาการหลักการด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน จะสามารถยกระดับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากคนอื่น รวมถึงชุมชนและสังคมในวงกว้างได้อย่างมีนัยสำคัญมากขึ้น (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543, 13-15)

2.1.2.3 กระบวนทัศน์ต่อสังคม

กระบวนทัศน์มีอิทธิพลต่อการพัฒนาและการแก้ปัญหาของสังคมในวงกว้าง คือ

1) วิสัยทัศน์ เป็นการมองไปสู่อนาคตด้วยแนวคิดเชิงเหตุผล โดยมีการประเมินโอกาสและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการกำหนดเป้าหมายที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพในระยะยาว

2) ทศนคติ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความสำเร็จของบุคคลในการปฏิบัติงาน โดยทศนคติเชิงบวกสามารถส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ความรับผิดชอบ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม ในทางตรงกันข้าม ทศนคติเชิงลบอาจนำไปสู่ผลกระทบในทิศทางที่เป็นปฏิปักษ์ นอกจากนี้ ทศนคดียังทำหน้าที่เป็นตัวสะท้อนความรู้สึกและแนวความคิดภายในของบุคคล รวมถึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตอบสนองต่อสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างมีนัยสำคัญ

3) ความศรัทธา เป็นรากฐานสำคัญของกระบวนทัศน์ที่กำหนดและหล่อหลอมมุมมองของบุคคล แม้ว่าบางครั้งจะไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็มีพลังอย่างมากในการขับเคลื่อนพฤติกรรมและการตัดสินใจ ความเชื่อนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและประสบการณ์ส่วนบุคคล และมีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่ร่วมกันในสังคม เมื่อบริบทของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อก็มักปรับตัวให้สอดคล้องตามไปด้วย โดยบุคคลบางส่วนอาจเลือกยึดมั่นในความเชื่อดั้งเดิม ขณะที่บางส่วนอาจเปิดรับความเชื่อใหม่ที่สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

4) ค่านิยม หมายถึงหลักการหรือคุณค่าที่สังคมยอมรับว่ามีความดีงาม มีความสำคัญ และควรได้รับการยึดถือปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมานฉันท์และมีความสุข ค่านิยมมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดแนวคิดและพฤติกรรมของบุคคล โดยครอบคลุมมิติที่หลากหลาย เช่น ด้านการทำงาน การศึกษา ครอบครัว ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความหลากหลายของบริบททางสังคมของชุมชนนั้น ๆ

5) อุดมการณ์ เป็นระบบความคิดที่เกิดจากการหล่อหลอมด้วยปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันสำคัญในการพัฒนาสังคม บุคคลที่มีอุดมการณ์จะยึดมั่นในหลักการและมุ่งมั่นปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ อุดมการณ์ยังทำหน้าที่เป็นความเชื่อร่วมของกลุ่มบุคคล โดยมีอิทธิพลต่อแนวคิดและพฤติกรรม และช่วยสร้างความเชื่อมโยงภายในกลุ่มให้มีแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกัน การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม และการแสวงหาจุดร่วมเพื่อประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2540, 25-23)

สรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในระดับบุคคล องค์กร และสังคม โดยในระดับบุคคล ช่วยสร้างมุมมองใหม่ วางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาทักษะผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต และรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น ในระดับองค์กร ส่งเสริมนวัตกรรม การเติบโต การบริหารทรัพยากรบุคคลอย่างมีคุณค่า และความยั่งยืน ส่วนในระดับสังคม มีอิทธิพลผ่านวิสัยทัศน์ ทักษะคิด ความศรัทธา ค่านิยม และอุดมการณ์ ที่ขับเคลื่อนการพัฒนา และแก้ปัญหาในวงกว้างอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.3 กระบวนทัศน์การสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นประกอบด้วยหลากหลายกระบวนทัศน์ ซึ่งแต่ละกระบวนทัศน์นำเสนอมุมมองและแนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันในการศึกษา และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการสื่อสาร โดยสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามกรอบทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับทฤษฎีการสื่อสารทั่วไป รวมถึงมุมมองของนักปรัชญาตะวันตก ดังนี้

2.2.3.1 แนวคิดการสื่อสารทั่วไป

แนวคิดพื้นฐานของการสื่อสาร เป็นกระบวนการถ่ายทอดความหมายระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบหลักดังนี้

- 1) ผู้ส่ง (Sender) ผู้ที่เริ่มต้นส่งสาร เช่น พูด เขียน หรือแสดงท่าทาง
- 2) สาร (Message) ข้อมูลที่ต้องการสื่อ เช่น คำพูด ภาพ หรือสัญลักษณ์
- 3) ช่องทาง (Channel) วิธีที่ใช้ส่งสาร เช่น เสียง ตัวอักษร สื่อออนไลน์
- 4) ผู้รับ (Receiver) ผู้ที่รับสารและตีความ
- 5) ผลตอบกลับ (Feedback) การตอบสนองจากผู้รับกลับไปยังผู้ส่ง
- 6) สิ่งรบกวน (Noise) สิ่งนี้อาจทำให้สารเพี้ยน เช่น เสียงดัง ความเข้าใจผิด

หรือบริบทที่ไม่ชัดเจน (Littlejohn, S. W., & Foss, K. A., 2011, 15-20)

ทฤษฎีการสื่อสารที่สำคัญ ทฤษฎีการสื่อสารหลายแบบที่อธิบายกระบวนการนี้ในมุมมองต่างๆ ได้แก่

- 1) ทฤษฎีเส้นตรง การสื่อสารเป็นกระบวนการทางเดียว ผู้ส่ง → สาร → ผู้รับ โดยเน้นที่ช่องทางและสิ่งรบกวน
- 2) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ เพิ่มแนวคิดของผลตอบกลับ ทำให้เห็นว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการสองทาง
- 3) ทฤษฎีธุรกรรม มองว่าผู้ส่งและผู้รับมีบทบาทพร้อมกัน และการสื่อสารได้รับอิทธิพลจากบริบท เช่น วัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์

4) ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจ เน้นว่าผู้รับเลือกสื่อตามความต้องการของตน เช่น ความบันเทิง การเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับทางสังคม

การสื่อสารแบบมีปฏิสัมพันธ์ เป็นแนวคิดที่อธิบายการสื่อสารที่เกิดขึ้นในลักษณะสองทางหรือมากกว่านั้น โดยผู้ส่งและผู้รับมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด หรือความรู้สึกกันอย่างต่อเนื่อง แทนที่จะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว กระบวนการนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วม การตอบสนอง และบริบทที่ส่งผลต่อการสื่อสาร โดยมีลักษณะเด่นดังนี้

1) การมีส่วนร่วมทั้งสองฝ่าย ผู้ส่งและผู้รับไม่ใช่แค่รับหรือส่งข้อมูล แต่มีการโต้ตอบกัน เช่น การถาม-ตอบ การแสดงความเห็น หรือการปรับเปลี่ยนข้อความตามสถานการณ์

2) การตอบกลับ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การสื่อสารสมบูรณ์ ผู้รับสามารถแสดงความเข้าใจ ความไม่เห็นด้วย หรือขอคำอธิบายเพิ่มเติมได้

3) บริบทและความยืดหยุ่น การสื่อสารขึ้นอยู่กับบริบท เช่น วัฒนธรรม สถานการณ์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งทำให้การตีความเปลี่ยนแปลงได้ (Schramm, W. 1954, 23)

การสื่อสารแบบการตีความ เป็นกระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างความหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นที่การตีความและการกำหนดความหมายจากสารที่ถูกถ่ายทอดระหว่างกัน ซึ่งลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการส่งสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับเพียงทิศทางเดียว หากแต่เป็นการแลกเปลี่ยนและตีความสารระหว่างกันอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยปราศจากจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุดที่แน่นอน

2) ความหมายร่วมกัน มิได้ถูกกำหนดหรือควบคุมโดยผู้ส่งสารเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เกิดจากการตีความร่วมกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท ประสบการณ์ส่วนบุคคล และความเข้าใจที่มีร่วมกันของทั้งสองฝ่าย

3) บทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความสำคัญเท่าเทียมกันในกระบวนการสื่อสาร ผู้ส่งสารมีหน้าที่เลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมเพื่อให้สารนั้นชัดเจนและเข้าถึงได้ ขณะที่ผู้รับสารต้องมีส่วนร่วมอย่างตั้งใจในการตีความสารที่ได้รับ เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

4) การตีความ เป็นหัวใจหลักของกระบวนการนี้ ทั้งผู้ส่งและผู้รับต่างมีส่วนในการตีความสารที่ได้รับจากอีกฝ่าย รวมถึงตีความการตอบสนองที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ความหมายของสารมีความพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ตลอดเวลา

5) บริบท มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการตีความและการสร้างความหมาย ปัจจัยต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งและผู้รับ ล้วนส่งอิทธิพลต่อกระบวนการตีความ และต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Littlejohn, S. W., & Foss, K. A., 2011, 15-20)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดทางวิชาการที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของทุกฝ่ายในกระบวนการสื่อสาร โดยมองว่าการสื่อสารมิใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูลจากผู้ส่งไปยังผู้รับในลักษณะทางเดียว แต่เป็นกระบวนการแบบมีพลวัตที่ทุกฝ่ายมีบทบาทร่วมกันในการสร้าง แลกเปลี่ยน และตีความความหมายของข้อมูลอย่างสมบูรณ์ กระบวนทัศน์นี้ตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วม แนวคิดนี้ยึดถือว่าทุกบุคคลมีสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นผ่านการแสดงความคิดเห็น การตั้งคำถาม หรือการนำเสนอข้อมูล โดยปราศจากข้อจำกัดหรือการกีดกัน

2) การเสริมพลัง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นการส่งเสริมและยกระดับศักยภาพของผู้เข้าร่วมทุกคน โดยช่วยให้พวกเขามีความมั่นใจและทักษะในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการแสดงออกและการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น

3) การสร้างความเท่าเทียม กระบวนทัศน์นี้ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำในด้านการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรสื่อ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียมให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสื่อได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

4) การเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมถูกมองว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายสามารถพัฒนาความรู้และทักษะผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลาย อันนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน

5) การสร้างความเข้าใจ หัวใจสำคัญของการสื่อสารแบบนี้คือการมุ่งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วม โดยเน้นการรับฟังอย่างตั้งใจและการให้เกียรติต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการสื่อสารที่มีคุณภาพ (Littlejohn, S. W., & Foss, K. A., 2011, 23-26)

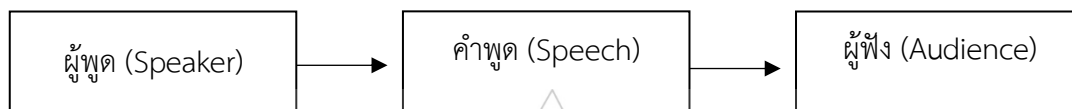
แนวคิดนี้สะท้อนถึงกระบวนทัศน์การสื่อสารที่หลากหลาย โดยครอบคลุมตั้งแต่แนวคิดพื้นฐานที่เป็นรากฐาน ไปจนถึงมุมมองที่ซับซ้อนและมีพลวัตมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูล แต่เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ บริบท และการตีความเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง แนวคิดเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ของนักวิชาการ ซึ่งให้กรอบทฤษฎีที่สนับสนุนการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การสื่อสารในมิติต่าง ๆ

2.2.3.2 แนวคิดการสื่อสารของนักปรัชญาตะวันตก

นักปรัชญาตะวันตกได้ศึกษาและพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนทัศน์การสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่โบราณจนถึงสมัยใหม่ เพื่อให้เห็นภาพการพัฒนาและความหลากหลายของแนวคิดด้านการสื่อสาร ผู้วิจัยได้ยกทฤษฎีการสื่อสารจากนักปรัชญาคนสำคัญ ดังต่อไปนี้

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีกผู้ทรงอิทธิพล ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อวาทศิลป์ โดยมองว่าเป็นศาสตร์และศิลปะที่มีบทบาทสำคัญในสังคมกรีกโบราณ ซึ่งการพูดเพื่อชักจูง

ใจ ถือเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่จำเป็นต้องอาศัยทักษะการใช้ภาษาและการนำเสนอขั้นสูงเพื่อโน้มน้าวผู้อื่น อริสโตเติลได้วิเคราะห์กระบวนการของวาทศิลป์อย่างเป็นระบบ และเสนอว่า การชักจูงใจให้สำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลัก 3 ประการที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ได้แก่ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) ซึ่งอาจเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 ทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติล (Aristotle)

แนวคิดอันโน้มน้าวใจของอริสโตเติลที่กล่าวถึงนี้มาจาก “วาทศาสตร์” (Rhetoric) ซึ่งเป็นงานเขียนสำคัญของเขาที่ว่าด้วยศิลปะแห่งการโน้มน้าวใจ โดยสรุปแนวคิดหลักได้ดังนี้

ประการแรก คือ “บุคลิกภาพของผู้พูด” การสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากผู้ฟัง ผู้พูดต้องแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความซื่อสัตย์ และความปรารถนาดี

ประการที่สอง คือ “ถ้อยคำที่ทรงพลัง” การใช้เหตุผล ข้อมูล และหลักฐานที่ชัดเจน และหนักแน่นในการโน้มน้าวใจ

ประการที่สาม คือ “อารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง” การเข้าใจและดึงดูดอารมณ์ของผู้ฟัง เพื่อสร้างความเชื่อมโยงและโน้มน้าวใจให้คล้อยตาม (Aristotle., 1991)

โดยที่แต่ละองค์ประกอบมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัต และความสำเร็จของวาทศิลป์ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อย่างสมดุลระหว่างทั้งสามส่วนนี้ การวิเคราะห์ของอริสโตเติลในเรื่องนี้ได้วางรากฐานสำคัญให้แก่การศึกษาการสื่อสารและวาทศาสตร์ในเวลาต่อมา

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) เสนอทฤษฎีการสื่อสารที่รู้จักกันในชื่อ “แบบจำลอง SMCR” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ส่วน ได้แก่

1) ผู้ส่งสาร (Source) เป็นผู้ริเริ่มการสื่อสาร โดยมีหน้าที่เข้ารหัสความคิดหรือข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบของสัญลักษณ์หรือข้อความที่สามารถส่งต่อไปยังผู้รับได้ ผู้ส่งสารมีบทบาทสำคัญในการกำหนดเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการสื่อสาร

2) สาร (Message) เนื้อหาหรือข้อมูลที่ผู้ส่งต้องการสื่อสารไปยังผู้รับ อาจอยู่ในรูปแบบของภาษาพูด ภาษาเขียน ภาพ สัญลักษณ์ หรือรูปแบบอื่น ๆ สารต้องมีความชัดเจน ถูกต้อง และเหมาะสมกับผู้รับ

3) ช่องทาง (Channel) สื่อหรือวิธีการที่ใช้ในการส่งสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ เช่น การพูดคุยทางโทรศัพท์ การส่งอีเมล การพูดคุยแบบเห็นหน้า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ การเลือกช่องทางที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้สารส่งถึงผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้ที่ได้รับสารจากผู้ส่ง โดยมีหน้าที่ในการถอดรหัสหรือตีความข้อความหรือสัญลักษณ์ที่ได้รับ ผู้รับสารต้องมีความสามารถในการเข้าใจและตีความสารได้อย่างถูกต้อง (David K. Berlo, 1960, 30)

ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ตามอักษรย่อว่า S-M-C-R โดยปัจจัยย่อยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง 4 อย่างต่างก็มีส่วนช่วยให้การสื่อสารได้ผลสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังแบบจำลองของที่ได้แสดงไว้โดยย่อ ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

องค์ประกอบ	คำอธิบาย	ตัวอย่าง	ปัจจัยที่มีผล
S ส่งสาร (Source)	บุคคลหรือกลุ่มที่ริเริ่มการสื่อสาร	ครู อาจารย์ นักพูด นักเขียน บริษัท	ทักษะการสื่อสาร, ความรู้, ทศนคติ, ความ น่าเชื่อถือ
M สาร (Message)	เนื้อหาหรือข้อมูลที่ต้องการสื่อสาร	บทเรียน ข่าวสาร โฆษณา คำปราศรัย	ความชัดเจน, ความ ถูกต้อง, ความเหมาะสม กับผู้รับ, การเข้ารหัส
C ช่องทาง (Channel)	สื่อหรือวิธีการที่ใช้ในการส่งสาร	การพูด การเขียน โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต	ความเหมาะสมกับสาร และผู้รับ, ความ น่าเชื่อถือ, การเข้าถึง
R ผู้รับสาร (Receiver)	บุคคลหรือกลุ่มที่ได้รับสาร	นักเรียน ผู้ชม ผู้ฟัง ลูกค้า	ทักษะการสื่อสาร, ความรู้, ทศนคติ, ประสบการณ์

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจผู้รับสาร ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย ผู้ส่งสารจึงควรให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ผู้รับสารอย่างรอบคอบ โดยเดวิด เค. เบอร์โล ได้นำเสนอแนวคิดที่เน้นการพิจารณาปัจจัยหลัก 4 ประการในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพื่อให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผลสูงสุด ได้แก่

1) ความสามารถและความชำนาญในการสื่อสาร ขึ้นอยู่กับทักษะในการเข้าใจสารของผู้รับ ซึ่งรวมถึงการอ่าน การฟัง และการตีความ โดยความสามารถเหล่านี้จะแตกต่างกันไปตามภูมิหลังและประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนั้น ผู้ส่งสารควรศึกษาและทำความเข้าใจผู้รับสารล่วงหน้าเพื่อปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมและสอดคล้องกับผู้รับอย่างดีที่สุด

2) ความรู้และประสบการณ์ของผู้รับสารมีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร เนื่องจากทักษะการอ่าน การตีความ และความเข้าใจช่วยให้รับสารได้ถูกต้องและมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

หากขาดความรู้พื้นฐานหรือไม่เข้าใจเนื้อหา อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดและการสื่อสารที่ล้มเหลว ดังนั้น การเตรียมตัวและมีพื้นฐานความรู้จึงจำเป็นเพื่อให้การสื่อสารสำเร็จลุล่วง

3) ทักษะ คือ มุมมองและความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อาจยึดแน่นหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร หากผู้รับสารมีทัศนคติเชิงลบต่อตนเอง เนื้อหา หรือผู้ส่งสาร อาจนำไปสู่การเพิกเฉยหรือต่อต้านได้ ดังนั้น ผู้ส่งสารควรเข้าใจทัศนคติทั้ง 3 ด้านของผู้รับ เพื่อปรับการสื่อสารให้เหมาะสม

4) ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสารมีอิทธิพลต่อความรู้ ความเชื่อ และทัศนคติที่แตกต่างกันไปตามพื้นฐานชีวิตของแต่ละคน ดังนั้น ผู้ส่งสารควรศึกษาและเข้าใจบริบทเหล่านี้ เพื่อปรับเนื้อหาและวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมที่สุด (จินตวีร์ เกษมสุข, 2554, 30-30)

อัลเบิร์ต เมห์ราเบียน (Albert Mehrabian) นักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียง ได้พัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร โดยเน้นที่การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และทัศนคติ ซึ่งเขาเสนอว่าองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารนี้ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ดังนี้

1) คำพูด (Verbal) ซึ่งหมายถึงเนื้อหาหรือข้อความที่ถูกสื่อสารออกมา มีอิทธิพลต่อการสื่อสารในระดับที่น้อยที่สุด คิดเป็นสัดส่วนเพียง 7%

2) น้ำเสียง (Vocal) ซึ่งครอบคลุมถึงลักษณะของเสียง เช่น ระดับเสียงสูงต่ำ จังหวะการพูด และน้ำหนักของเสียง มีอิทธิพลต่อการสื่อสารในสัดส่วน 38%

3) ภาษากาย (Visual) ซึ่งหมายถึงการแสดงออกทางกายภาพ รวมถึงสีหน้าท่าทาง และการใช้สายตา มีอิทธิพลต่อการสื่อสารในระดับที่สูงที่สุด คิดเป็นสัดส่วน 55% (Mehrabian, A., 1971, 67)

ทฤษฎีการสื่อสารนี้ผลงานที่โดดเด่นที่สุดของอัลเบิร์ต เมห์ราเบียน (Albert Mehrabian) โดยเขาได้ให้ความสำคัญและเน้นย้ำถึงอิทธิพลที่แตกต่างกันขององค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ คำพูด (Verbal) น้ำเสียง (Vocal) และภาษากาย (Visual) ในการถ่ายทอดความรู้สึกและทัศนคติ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่การสื่อสารมีความไม่สอดคล้องกัน ทฤษฎีนี้ระบุว่า การสื่อสารประกอบด้วย คำพูดที่มีอิทธิพลเพียง 7% น้ำเสียงที่มีอิทธิพล 38% และภาษากายที่มีอิทธิพลสูงสุดถึง 55% ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของน้ำเสียงและภาษากายในการสื่อสารเชิงอารมณ์

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่รูปแบบดั้งเดิมไปจนถึงรูปแบบที่มีส่วนร่วม รวมถึงแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกเกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น อริสโตเติล และเดวิด เค. เบอร์โล เป็นต้น ได้รับการพิจารณาอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังถูกนำเสนอ โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของลักษณะเฉพาะของผู้สื่อสาร ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาสาร และการสื่อสารในสถานการณ์วิกฤต เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสังคม

2.2.4 กระบวนทัศน์การเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในความคิด ความเชื่อ หรือวิธีการปฏิบัติที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคม หรือวงการใดวงการหนึ่ง โดยการเปลี่ยนแปลงนี้มักเกิดขึ้นเมื่อกระบวนทัศน์เดิมไม่สามารถอธิบายหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อีกต่อไป โดยมีแนวคิดหลัก ดังนี้

1) กระบวนทัศน์ (Paradigm) คือกรอบความคิดหรือชุดของความเชื่อที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคมหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งมีการกำหนดวิธีการมองโลก วิธีการแก้ปัญหา และวิธีการประเมินผลที่แตกต่างกันในแต่ละสมัย

2) วิทยาศาสตร์ปกติ (Normal Science) คือช่วงเวลาที่นักวิทยาศาสตร์ทำงานภายใต้กระบวนทัศน์ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดยพวกเขาพยายามแก้ไขปัญหาและพัฒนาทฤษฎีภายในกรอบของกระบวนทัศน์นั้น

3) ความผิดปกติ (Anomalies) คือปัญหาหรือปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกระบวนทัศน์เดิม เมื่อความผิดปกติสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็จะทำให้เกิดวิกฤตการณ์

4) วิกฤต (Crisis) คือความผิดปกติสะสมมากขึ้นจนทำให้เกิดวิกฤตในกระบวนทัศน์เดิม นักวิทยาศาสตร์เริ่มตั้งคำถามถึงความถูกต้องของกระบวนทัศน์และมองหาวิธีการใหม่ในการอธิบายปรากฏการณ์

5) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) คือการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ปรากฏขึ้นในกระบวนทัศน์ เมื่อกระบวนทัศน์ใหม่สามารถอธิบายปัญหาและความผิดปกติได้ดีกว่ากระบวนทัศน์เดิม กระบวนทัศน์ใหม่ก็จะได้รับการยอมรับและแทนที่กระบวนทัศน์เดิม (Thomas S. Kuhn, 1970, 160-186)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ส่งผลกระทบต่อหลายสาขาวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ ปรัชญา สังคมศาสตร์ และธุรกิจ การทำความเข้าใจทฤษฎีนี้ช่วยเปิดมุมมองให้เรามองโลกได้กว้างไกลขึ้น และเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปแล้ว การยอมรับแนวทางปฏิบัติใหม่ต้องได้รับการเห็นชอบจากคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในแนวคิดด้านสังคมวิทยาศาสตร์ ซึ่งเน้นย้ำว่ากลุ่มท่านที่ยึดถือกระบวนทัศน์เดียวกันและร่วมกันสำรวจบางสิ่ง จะมีเป้าหมายที่สอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม การจะรวมเป็นกลุ่มในสังคมวิทยาศาสตร์เดียวกันได้นั้น ต้องอาศัยประสบการณ์ 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) สามัญการณ์ เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Generalizations) หมายถึง ข้อความที่ใช้กันอยู่ภายในกลุ่มโดยไม่มีข้อสงสัย ทุกคนเข้าใจความหมายและยอมรับ โดยข้อความแบบนี้มีหน้าที่เป็นทั้งกฎธรรมชาติ และเป็นนิยามด้วย

2) ตัวแบบ (Models) เป็นความเชื่อของสังคมวิทยาศาสตร์ ในเรื่องข้อเปรียบเทียบ

3) คุณค่า (Values) สังคมวิทยาศาสตร์จะยึดถือคุณค่าบางอย่าง ซึ่งมีบทบาทอยู่ตลอดเวลา เห็นได้จากกรณีที่เกิดปัญหาที่ต้องเลือกระหว่างทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง

4) ตัวอย่างของการแก้ปัญหา (Exemplars) ที่ประสบความสำเร็จ (Thomas S. Kuhn, 1970, 297)

การขยายขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดการตีความและการประยุกต์ใช้ที่หลากหลาย ซึ่งในบางกรณีได้เบี่ยงเบนไปจากแนวคิดดั้งเดิมที่โทมัส เอส. คูห์น (Thomas S. Kuhn) ได้นำเสนอไว้ โดยคูห์นเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด ความเชื่อ และระเบียบวิธีวิจัยในศาสตร์ทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 1997 ฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) ได้เสนอมุมมองที่ขยายความหมายของกระบวนทัศน์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยนิยามว่าเป็นการปรับเปลี่ยนและขยายกรอบแนวคิด รวมถึงมุมมองทางปัญญาให้พ้นจากข้อจำกัดของกรอบความคิดแบบดั้งเดิม ซึ่งอาจเป็นตัวขัดขวางต่อการเข้าถึงความเข้าใจที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คาปรายังเน้นย้ำว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการกับปัญหาที่มีความซับซ้อนและท้าทายในระดับโลก ประกอบด้วย

- 1) ชุดความคิด (Concepts) กระบวนทัศน์ที่กว้างขึ้นช่วยให้เราพัฒนาชุดความคิดใหม่ๆ ที่สามารถอธิบายและเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น
- 2) ทศนคติ (Attitude) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ส่งผลต่อทัศนคติของเราที่มีต่อโลกและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ทำให้เรามองเห็นความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ในมุมมองที่ต่างออกไป
- 3) ค่านิยม (Values) กระบวนทัศน์ที่กว้างขึ้นอาจท้าทายค่านิยมเดิม ๆ และนำไปสู่การพิจารณาค่านิยมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น
- 4) ความเชื่อ (Belief) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์อาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อพื้นฐานของเรา และเปิดโอกาสให้เราพิจารณาความเชื่อใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับมุมมองที่กว้างขึ้น (Fritjof Capra, 1986, 6)

ทฤษฎีนี้ช่วยให้เราเข้าใจถึงวิวัฒนาการของความรู้และความคิด และส่งผลกระทบต่อสาขาอื่น ๆ นอกเหนือจากวิทยาศาสตร์ เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และแม้แต่ในโลกธุรกิจ จึงเป็นกระบวนการที่จะต้องเกิดขึ้น เมื่อเวลาหรือบริบทที่แวดล้อมอยู่เปลี่ยนไป ไม่ว่ามนุษย์นั้นจะต้องการหรือไม่ก็ตาม ซึ่งเป็นความจริงตามธรรมชาติที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไม่มีอะไรคงที่

การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงมิได้เป็นการปรับเปลี่ยนจากทฤษฎีที่คลาดเคลื่อนไปสู่ทฤษฎีที่สอดคล้องกับความจริง หรือจากการอธิบายที่มีความถูกต้องในระดับต่ำไปสู่การอธิบายที่มีความถูกต้องในระดับสูงกว่า หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโลกทัศน์ (World View) อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงกรอบการรับรู้และตีความโลก จากมุมมองหนึ่งไปสู่อีกมุมมองหนึ่ง โดยทฤษฎีทั้งสองไม่

อาจถูกประเมินหรือเปรียบเทียบกับเกณฑ์เดียวกันได้ เนื่องจากทั้งการนิยามคำสำคัญ และกระบวนการสังเกตการณ์ของแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันในเชิงพื้นฐาน การเพิ่มพูนความรู้ที่เกิดขึ้นจึงมิใช่พัฒนาการในลักษณะของการขยายตัวหรือความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง หากแต่เป็นเพียงกระบวนการของการเปลี่ยนผ่านในเชิงคุณภาพเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) มีลักษณะที่เป็นวัฏจักร โดยในทุกสาขาวิชาวิทยาศาสตร์นั้น กระบวนการจะเริ่มต้นจากระยะก่อนกระบวนทัศน์ (Pre-Paradigm) ซึ่งเป็นช่วงที่มีกระบวนทัศน์หลากหลายปรากฏอยู่ จากนั้นจะเคลื่อนเข้าสู่ระยะวิทยาศาสตร์แบบฉบับ (Normal Science) อันเป็นขั้นตอนที่ชุมชนวิทยาศาสตร์ยอมรับกระบวนทัศน์ใดกระบวนทัศน์หนึ่งร่วมกัน โดยในระยะนี้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถแบ่งออกได้เป็นสามระดับย่อย ดังต่อไปนี้

1) ระยะการแก้ไขปริศนา (Puzzle-Solving Phase) เป็นขั้นตอนที่ปัญหาถูกกำหนดให้เป็นโจทย์ประเภทหนึ่งที่มีข้อสมมติฐานเบื้องต้นว่าสามารถหาคำตอบได้ การกิจหลักของนักวิทยาศาสตร์ในช่วงนี้คือการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาดัง ๆ โดยสามารถจัดการกับความท้าทายที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของกระบวนทัศน์ที่มีอยู่

2) ระยะการเผชิญความผิดปกติ (Anomaly Recognition Phase) เป็นขั้นตอนที่การแก้ไขปริศนายังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเริ่มปรากฏปัญหาที่เบี่ยงเบนไปจากรูปแบบที่เคยพบเห็น อย่างไรก็ตาม ในระยะนี้ ปัญหาเหล่านั้นยังคงสามารถถูกคลี่คลายได้ภายในขอบเขตของกระบวนทัศน์เดิมที่ยอมรับกันอยู่

3) ระยะวิกฤตการณ์ (Crisis Phase) เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเผชิญกับความผิดปกติ โดยถึงแม้ว่าปัญหาดัง ๆ จะยังคงถูกแก้ไขได้ภายใต้กระบวนทัศน์เดิม แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความซับซ้อนและความท้าทายที่เพิ่มขึ้นทำให้สถานการณ์เริ่มตึงเครียดและยากต่อการจัดการ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระยะถัดไป คือ ระยะปฏิวัติ (Revolutionary Phase) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ (Thomas S. Kuhn, 1962, 151-154)

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น ต้องอาศัยมุมมองที่กว้างขวางและมีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง แรงผลักดันจากกระบวนทัศน์ใหม่สามารถทำให้สังคมเกิดความไม่สมดุล ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นในการปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทัศนะของปราชญ์อย่าง เฮราคลิตัส (Heraclitus) และเอมพิโดคลีส (Empedocles) รวมถึงนักคิดสมัยใหม่อย่าง เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) และฟรีดริช เฮเกิล (Friedrich Hegel) ที่มองว่า ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมีลักษณะการพัฒนาล้ำขดลวดสปริง โดยเคลื่อนจากความเป็นหนึ่งเดียวไปสู่ความแตกแยก ก่อนจะรวมตัวกันใหม่ในระดับที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้มีคุณค่าอย่างมากต่อการศึกษาสังคม เพราะเมื่อใดที่โครงสร้างและพฤติกรรมทางสังคมกลายเป็นสิ่งตายตัว ไม่สามารถปรับตัวรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปได้ สังคม

นั้นย่อมเสื่อมถอยลง อย่างไรก็ตาม ในเวลาเดียวกัน การเสื่อมถอยนี้ก็เปิดโอกาสให้กลุ่มคนใหม่ได้แสดงพลังสร้างสรรค์ เพื่อนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงบางประการในสังคม

ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 นิโคเลาส์ โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus) นักดาราศาสตร์ชาวโปแลนด์ ได้นำเสนอทฤษฎีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง (Heliocentric model) ซึ่งท้าทายความเชื่อดั้งเดิมที่ยึดถือว่าโลกเป็นจุดศูนย์กลางของจักรวาล แนวคิดใหม่นี้ค่อย ๆ ได้รับการยอมรับในแวดวงดาราศาสตร์ นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีใหม่ ๆ การใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบใหม่ และการตีความข้อมูลภายใต้กรอบความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป จนถึงทุกวันนี้ เราเข้าใจแล้วว่าไม่เพียงแต่โลกจะไม่ใช่มุมศูนย์กลางของจักรวาลเท่านั้น แต่ดวงอาทิตย์เองก็ได้เป็นศูนย์กลางเพียงหนึ่งเดียว หากแต่ยังมีระบบดาวนับล้านระบบในจักรวาล โดยแต่ละระบบมีดาวของตนเองเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับที่ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะของเรา การเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์หรือการเคลื่อนไหวของภาพรวมทั้งหมด (Holomovement) จะเกิดขึ้นและเผยตัวออกมาอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยผนวกคุณลักษณะของกระบวนทัศน์เก่า ซึ่งถูกม้วนซ้อนทับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเดิม ผ่านกระบวนการไหลเลื่อนที่เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว คล้ายกับรูปแบบของน้ำวนหรือเกลียวหมุนที่ดูเหมือนย้อนกลับไปจุดเริ่มต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ใช่เช่นนั้น ในช่วงที่กระบวนทัศน์เก่าเริ่มสูญเสียความมั่นคง เสื่อมถอย และลดความสำคัญลงนั้น จะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่กระบวนทัศน์ใหม่ยังไม่สามารถจัดระเบียบตัวเองให้ชัดเจนได้ ช่วงเวลานี้มักเป็นภาวะวิกฤติที่เต็มไปด้วยความสับสน ความไม่แน่นอนว่าสิ่งที่รับรู้อยู่นั้นเป็นจริงหรือเท็จ การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาตินี้ทำให้เกิดการตระหนักและยอมรับ โดยไม่อาจตัดสินใจได้ว่ากระบวนทัศน์ใดถูกหรือผิดในแง่ของระบบคุณค่า เนื่องจากกระบวนทัศน์แต่ละแบบจะสามารถสถาปนาตัวเองขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อมันตอบสนองต่อปัญหาและความท้าทายของบริบทของสังคมสมัยนั้น ๆ

ตลอดศตวรรษที่ผ่านมา สังคมได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จากสมัยใหม่ไปสู่หลังสมัยใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลต่อกระบวนทัศน์ในหลายมิติของสังคม ในบทความนี้ ผู้วิจัยขอเสนอการเปรียบเทียบทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนอย่างย่อ ดังต่อไปนี้

1) มโนทัศน์สมัยใหม่ (Modernism) สุ่มโนทัศน์หลังสมัยใหม่ (Post -Modernism)

การเปลี่ยนผ่านจากมโนทัศน์ความสมัยใหม่ ไปสู่มโนทัศน์หลังสมัยใหม่ ถือเป็นการพลิกผันทางความคิดครั้งใหญ่ที่เผยให้เห็นพัฒนาการของสังคม วัฒนธรรม และปรัชญาในช่วงศตวรรษที่ 20 และ 21 ในช่วงเวลาดังกล่าว สังคมได้เห็นประเพณีดั้งเดิมค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยแนวคิดสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับเหตุผล ความจริงที่จับต้องได้ และหลักการทางวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ความเชื่อถูกท้าทายด้วยตรรกะ ความศรัทธาถูกแทนที่ด้วยความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์กลายเป็นเครื่องมือหลักในการค้นหาความรู้และขับเคลื่อนสังคม จากมโนทัศน์ของความสมัยใหม่ไปสู่วิถีแห่งหลังสมัยใหม่ (Harvey, D., 1990, 23-27) ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบมโนทัศน์ความสมัยใหม่กับมโนทัศน์หลังสมัยใหม่

ลักษณะสำคัญ	มโนทัศน์ความสมัยใหม่ (Modernism)	มโนทัศน์หลังสมัยใหม่ (Post-Modernism)
มุมมองต่อความจริง	เชื่อในความจริงที่เป็นสากลและสามารถค้นพบได้	ตั้งคำถามต่อความจริงที่เป็นสากล เชื่อว่าความจริงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และมีความหลากหลาย
เหตุผลและวิทยาศาสตร์	เชื่อมั่นในพลังของเหตุผลและวิทยาศาสตร์	ตั้งคำถามต่อความเป็นกลางและความสมบูรณ์ของเหตุผลและวิทยาศาสตร์
ความก้าวหน้า	มองว่าประวัติศาสตร์เป็นเส้นตรงที่มุ่งไปสู่ความก้าวหน้า	ตั้งคำถามต่อแนวคิดเรื่องความก้าวหน้า มองว่าประวัติศาสตร์มีความซับซ้อนและไม่เป็นเส้นตรง
ปัจเจกนิยม	ให้ความสำคัญกับเสรีภาพและสิทธิของปัจเจกบุคคล	ตั้งคำถามต่อแนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลที่เป็นอิสระ มองว่าตัวตนถูกสร้างขึ้นโดยสังคมและวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียมและประเพณี	ตั้งคำถามและท้าทายขนบธรรมเนียมและประเพณี	เน้นการผสมผสานและการนำเสนอขนบธรรมเนียมและประเพณีในรูปแบบใหม่
วัฒนธรรม	เชื่อในวัฒนธรรมที่เหนือกว่า	ให้คุณค่ากับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและปฏิเสธแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมที่เหนือกว่า
มุมมองต่อโลก	มองโลกด้วยความมั่นใจและเชื่อว่าสามารถควบคุมและเข้าใจได้	มองโลกด้วยความไม่แน่นอนและคลุมเครือ ยอมรับความซับซ้อนและความขัดแย้ง

ตารางเปรียบเทียบนี้เผยให้เห็นถึงจุดแตกต่างที่สำคัญระหว่างมโนทัศน์ความสมัยใหม่และมโนทัศน์หลังสมัยใหม่ แม้ว่าทั้งสองแนวคิดนี้จะมีความซับซ้อนและมีมิติที่เชื่อมโยงกันในบางด้านก็ตาม การศึกษาและทำความเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถมองโลกและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2) ปฏิฐานนิยม (Positivism) กับ ปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

เป็นสองแนวคิดหลักที่ใช้ในการค้นหาความรู้และความจริง โดยทั้งคู่มีมุมมองที่แตกต่างกันเกี่ยวกับลักษณะของความเป็นจริงและวิธีการเข้าถึงความรู้นั้น ดังนี้ 1) ปฏิฐานนิยมมุ่งเน้นการวิจัยเพื่อยืนยันหรือพิสูจน์ทฤษฎีที่มีอยู่ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างตัวแปร

เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์สากลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในวงกว้าง การวิจัยที่ยึดแนวคิดนี้ เช่น การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ การทดลอง หรือการวิจัยเชิงปริมาณ 2) ในทางกลับกัน ปรากฏการณ์นิยมตั้งอยู่บนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic) ที่มองว่าทุกสิ่งเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก จึงไม่สามารถแบ่งแยกส่วนประกอบเพื่อศึกษาต่างหากได้ นักวิจัยเองก็ไม่อาจตัดขาดจากปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการวิจัย ทำให้ค่านิยมและมุมมองส่วนตัวของนักวิจัยมีอิทธิพลต่อผลการศึกษา แนวคิดนี้ไม่ได้เน้นการทดสอบสมมติฐานหรือพิสูจน์ทฤษฎี แต่ให้ความสำคัญกับการอธิบายปรากฏการณ์ กระบวนการ และพฤติกรรมของมนุษย์ในบริบทสังคมนั้น ๆ (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2558, 12-13) ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางที่ 2.3 เปรียบเทียบทฤษฎีปฏิฐานนิยมกับทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม

ประเด็น	ทฤษฎีปฏิฐานนิยม (Positivism)	ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)
แหล่งที่มาของความรู้	การสังเกตและการทดลองทางวิทยาศาสตร์	ประสบการณ์ส่วนตัวและการตีความ
มุมมองต่อความเป็นจริง	มีอยู่เป็นอิสระจากผู้สังเกต	ถูกสร้างขึ้นผ่านการรับรู้และการตีความ
วิธีการศึกษา	การทดลอง การสังเกตเชิงปริมาณ	การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตเชิงคุณภาพ
จุดเน้น	ความเป็นกลางและความเที่ยงตรง	ความเข้าใจในเชิงลึกและการตีความ

ตารางเปรียบเทียบนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างแนวคิดในการตีความความจริงและวิธีการศึกษา การเลือกใช้ทฤษฎีใดนั้นขึ้นอยู่กับเป้าหมายและบริบทของการวิจัย โดยในบางสถานการณ์ การประสานแนวคิดจากทั้งสองทฤษฎีอาจช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงและมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้เราปรับตัวและเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเตรียมตัวสำหรับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่กำลังใกล้เข้ามาไม่ใช่แค่การปรับตัวเพียงเล็กน้อย แต่เป็นการทบทวนอย่างลึกซึ้งและตั้งคำถามต่อทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมที่เรายึดมั่น เพื่อให้เกิดการปรับกระบวนทัศน์ที่สอดคล้องกับบริบทใหม่ที่กำลังจะปรากฏขึ้น

2.2.5 กระบวนทัศน์ทางปรัชญายุคต่าง ๆ

แนวความคิดหรือหลักการตีความโลกและความจริงที่นักปรัชญาในแต่ละสมัยยึดถือเป็นรากฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ สามารถมองได้ว่าเป็นกลุ่มของสมมติฐาน วิธีการคิด และคำถามสำคัญที่กำหนดทิศทางและกรอบของปรัชญาในช่วงเวลานั้น ๆ ดังนี้

2.2.5.1 กระบวนทัศน์ยุคดึกดำบรรพ์ (Primitive Paradigm)

กรอบแนวความคิดและระบบความเชื่อที่มนุษย์ในยุคเริ่มแรกของอารยธรรมพัฒนาขึ้นเพื่อทำความเข้าใจโลกและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัว กระบวนทัศน์นี้สะท้อนถึงการรับรู้และการตีความที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรง ความรู้พื้นฐาน และบริบททางสังคม-วัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น โดยมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) โลกไร้กฎเกณฑ์ ในยุคนี้ มนุษย์เชื่อว่าโลกและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนหรือสามารถคาดเดาได้ แต่เป็นไปตามอำเภอใจของสิ่งลี้ลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้พวกเขามีความรู้สึกไม่มั่นคงและหวาดกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

2) อำนาจเหนือธรรมชาติ มนุษย์ในยุคนี้มีความเชื่ออย่างแรงกล้าในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณ บรรพบุรุษ หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ที่มีอำนาจควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลก พวกเขาจึงพยายามเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือ

3) การเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ในยุคนี้จึงประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเซ่นสรวง การบวงสรวง หรือการปฏิบัติตามข้อห้ามต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เพราะเชื่อว่าการทำเช่นนี้จะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พอใจและประทานพรให้

4) ประเพณีเป็นใหญ่ ประเพณีและขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดในยุคนี้ การฝ่าฝืนประเพณีถือเป็นเรื่องร้ายแรง อาจนำภัยพิบัติมาสู่ตนเองและชุมชนได้

5) การดำรงชีวิต การดำรงชีวิตในยุคนี้มุ่งเน้นการเอาตัวรอดและความปลอดภัยเป็นหลัก มนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการดำรงชีวิต จึงต้องปฏิบัติตามประเพณีและเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเคร่งครัด (กิริติ บุญเจือ, 2549, 15-17)

ในยุคโบราณ มนุษย์พยายามทำความเข้าใจและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งลี้ลับเหนือการควบคุม ความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติและการปฏิบัติตามจารีตจึงกลายเป็นหลักยึดทางจิตใจและสร้างเสถียรภาพให้สังคมสมัยนั้น แม้ปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวจะเลือนหายไปจากค่านิยม แต่ร่องรอยของมันยังฝังลึกในความเชื่อและวิถีชีวิตของบางกลุ่มวัฒนธรรม

2.2.5.2 กระบวนทัศน์ยุคโบราณ (Ancient Paradigm)

กรอบแนวความคิดหรือโลกทัศน์ที่ครอบคลุมสังคมและวัฒนธรรมในช่วงยุคโบราณมีความแตกต่างจากกระบวนทัศน์ในยุคก่อนนี้อย่างมาก มีแนวคิดสำคัญดังนี้

1) โลกถูกควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและตายตัว คนในยุคโบราณเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งถูกกำหนดโดยธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านี้เพื่อความอยู่รอดและความเจริญ

2) การยอมรับอำนาจของผู้ปกครองและกฎหมาย ในการปกครองและการบังคับใช้กฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม ผู้คนต้องเคารพและเชื่อฟังผู้ปกครอง รวมถึงปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

3) การแสวงหาความสุขบนโลก เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการแสวงหาความสุขและความสำเร็จในโลกนี้ ซึ่งสามารถทำได้โดยการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมและศาสนา รวมถึงการสะสมทรัพย์สมบัติและชื่อเสียง

4) การเน้นความสำคัญของศาสนาและความเชื่อ ศาสนาและความเชื่อมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคโบราณ โดยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและให้คำตอบเกี่ยวกับความหมายของชีวิตและโลกหลังความตาย (กิริติ บุญเจือ, 2549, 17-20)

กระบวนทัศน์ในสมัยโบราณเป็นแนวคิดที่เผยให้เห็นมุมมองต่อโลกและค่านิยมของผู้คนในยุคหนึ่ง โดยมีลักษณะเด่นคือ การยึดมั่นในกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน การน้อมรับอำนาจ การแสวงหาความสุขในชีวิตบนโลกนี้ และการให้ความสำคัญกับศาสนาและความเชื่อ แม้กระบวนทัศน์นี้จะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาและเข้าใจสังคม รวมถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติในอดีต

2.2.5.3 กระบวนทัศน์ยุคกลาง (Medieval Paradigm)

กรอบแนวความคิดหรือโลกทัศน์ที่ครอบงำสังคมยุโรปในช่วงสมัยกลาง มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน โดยมีคริสต์ศาสนาเป็นศูนย์กลาง โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1) ความเชื่อและศรัทธาเป็นศูนย์กลาง ในยุคกลาง ศาสนาคริสต์เป็นมากกว่าแค่ศาสนา แต่เป็นแกนกลางของสังคมและวัฒนธรรม ชีวิตของผู้คนถูกชี้นำโดยความเชื่อในพระเจ้า สวรรค์ นรก และความรอด การตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ส่วนมีพื้นฐานมาจากคำสอนของศาสนจักร

2) โลกทัศน์แบบลำดับขั้น สังคมยุคกลางมีโครงสร้างที่ชัดเจนและเข้มงวด โดยมีพระเจ้าอยู่บนสุด ตามด้วยพระสันตะปาปา กษัตริย์ ขุนนาง และชาวนา แต่ละชนชั้นมีบทบาทและหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน การเคลื่อนย้ายทางสังคมเป็นเรื่องยาก และความไม่เท่าเทียมกันเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

3) การแสวงหาความรู้ที่จำกัด การศึกษาในยุคกลางส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่เทววิทยาและปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การสำรวจทางวิทยาศาสตร์และธรรมชาติถูกจำกัด เนื่องจากความเชื่อที่ว่าความจริงสูงสุดได้ถูกเปิดเผยไว้ในคัมภีร์ไบเบิลแล้ว

4) ความสำคัญของชีวิตหลังความตาย ชีวิตบนโลกนี้ถูกมองว่าเป็นเพียงการเตรียมตัวสำหรับชีวิตหลังความตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญกว่ามาก การกระทำในชีวิตปัจจุบันมีผลต่อชะตากรรมใน ชีวิตหลังความตาย ดังนั้นผู้คนจึงให้ความสำคัญกับการทำความดีและการปฏิบัติตามหลักศาสนา

5) ศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เน้นศาสนา ศิลปะและสถาปัตยกรรมในยุคกลางส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา โบสถ์และมหาวิหารที่ยิ่งใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ และความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนจักร (กิริติ บุญเจือ, 2549, 20-21)

กระบวนทัศน์แห่งยุคกลางนี้ถือเป็นระบบความคิดที่มีความซับซ้อนและทรงอิทธิพลอย่างยิ่ง ต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของโลกตะวันตก แม้ว่าจะมีข้อจำกัดในหลายมิติ กระบวนทัศน์ดังกล่าวยังคงเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งที่หล่อหลอมโลกสมัยใหม่ที่เรอาศัยอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนทัศน์แห่งยุคกลางนี้ช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์และตีความ วิวัฒนาการของความคิดและโครงสร้างทางสังคมของมนุษยชาติได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2.5.4 กระบวนทัศน์ยุคใหม่ (Modern Paradigm)

กรอบแนวความคิด มุมมอง หรือแนวปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อให้สอดคล้อง กับสมัยและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยมักเน้นไปที่การใช้เทคโนโลยี ความคิด สร้างสรรค์ และการปรับตัว เพื่อรับมือกับความท้าทายใหม่ ๆ โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1) เหตุผลนิยม ความเชื่อที่ว่าเหตุผลและตรรกะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำ ความเข้าใจโลกและแก้ปัญหาต่าง ๆ กระบวนทัศน์นวยุคส่งเสริมการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ และการกระทำ แทนที่จะยึดติดกับความเชื่อดั้งเดิมหรืออารมณ์

2) วัตถุนิยม ความเชื่อที่ว่าสสารเป็นพื้นฐานของความเป็นจริง และทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถอธิบายได้ด้วยกฎทางฟิสิกส์และเคมี กระบวนทัศน์นวยุคให้ความสำคัญกับการศึกษา ธรรมชาติและการค้นพบกฎเกณฑ์ที่ควบคุมจักรวาล

3) ความก้าวหน้า ความเชื่อที่ว่ามนุษยชาติสามารถพัฒนาและก้าวหน้าไปข้างหน้าได้ อย่างไม่สิ้นสุดผ่านการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสังคม กระบวนทัศน์นวยุคส่งเสริมการ แสวงหาความรู้ใหม่ การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ

4) ปัจเจกนิยม ความเชื่อที่ว่าปัจเจกบุคคลมีความสำคัญและมีสิทธิเสรีภาพในการ ดำเนินชีวิตตามที่ตนเองต้องการ กระบวนทัศน์นวยุคส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล และการแสดงออกอย่างอิสระ

5) สากลนิยม ความเชื่อที่ว่ามีความค่านิยมและความจริงสากลที่ใช้ได้กับทุกคนและทุก วัฒนธรรม กระบวนทัศน์นวยุคส่งเสริมการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกัน โดยยึดหลักการ และเหตุผลที่เป็นสากล (กิริติ บุญเจือ, 2549, 21-22)

6) การปลูกฝังคุณค่า เป็นสร้างกรอบจริยธรรมที่ยืดหยุ่นแต่แข็งแกร่ง เพื่อรับมือกับความท้าทายสมัยใหม่ (Kohlberg, L., 2019, 45-47)

กระบวนทัศน์นี้ในฐานะที่เป็นโครงสร้างแนวคิดหลักซึ่งครอบงำโลกทัศน์ในศตวรรษที่ 19 และ 20 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ซับซ้อนและหลากหลาย แม้ว่าจะมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ากระบวนทัศน์นี้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานให้กับโครงสร้างและพลวัตของสังคมสมัยใหม่ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน

2.2.5.5 กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่ (Post-modern Paradigm)

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากกระบวนทัศน์ยุคใหม่ ที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผล ความเป็นสากล และความเชื่อมั่นในความก้าวหน้า กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่ตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเหล่านี้ โดยให้ความสำคัญกับความหลากหลาย ความแตกต่าง และการมองโลกในมุมมองที่ต่างกันไป มีแนวคิดสำคัญดังนี้

- 1) การตั้งคำถามต่อความจริงที่เป็นสากล มองว่าความจริงไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทและมุมมองของแต่ละบุคคล
- 2) การให้ความสำคัญกับความแตกต่าง ให้ความสำคัญกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพศ เชื้อชาติ และชนชั้น โดยมองว่าความแตกต่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรได้รับการยอมรับและเคารพ
- 3) ตั้งคำถามต่ออำนาจและโครงสร้าง หลังนวยคตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างอำนาจและระบบสังคมที่กดขี่และสร้างความไม่เท่าเทียมกัน หรือสังคมที่กดขี่และกีดกันกลุ่มคนบางกลุ่ม
- 4) การเน้นความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม มองว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นทางสังคม และไม่มีภาษาหรือวัฒนธรรมใดที่เหนือกว่าภาษาหรือวัฒนธรรมอื่น
- 5) การปฏิเสธเรื่องเล่าหลัก กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่ปฏิเสธเรื่องเล่าหลักหรือชุดความเชื่อที่เป็นสากล เช่น ความเชื่อในความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือความเชื่อในความถูกต้องของประวัติศาสตร์กระแสหลัก (กิริติ บุญเจือ, 2549, 22-28)
- 6) การเคลื่อนย้ายใหม่ ในยุคดิจิทัลครอบคลุมการเคลื่อนไหวของผู้คน ข้อมูล และทรัพยากรที่ก้าวข้ามขีดจำกัดของการเคลื่อนที่ทางกายภาพ โดยผสมผสานการเคลื่อนไหวในโลกเสมือนผ่านสื่อดิจิทัลอย่างลงตัว เช่น การใช้ระบบดิจิทัลในการติดตาม วิเคราะห์ และบริหารจัดการการเคลื่อนไหวเหล่านี้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการประยุกต์ใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการต่าง ๆ ในสังคมยุคใหม่นี้
- 7) การศึกษาแบบองค์รวม ไม่เพียงเน้นความรู้เชิงวิชาการ แต่รวมถึงทักษะชีวิต อารมณ์ และจิตวิญญาณ (Miller, J. P., 2020, 22-24)

กระบวนทัศน์นี้ ถือเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนและมีอิทธิพลอย่างมาก โดยมีบทบาทสำคัญในการท้าทายแนวคิดกระแสหลัก, ส่งเสริมความหลากหลายทางความคิด, และกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์และวิเคราะห์ แม้จะเผชิญกับข้อวิพากษ์วิจารณ์หลากหลายประการ กระบวนทัศน์หลังนวยุคยังคงเป็นกระแสความคิดที่ทรงพลังและมีอิทธิพลต่อพลวัตของโลกในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า แนวคิดของมนุษย์เปรียบเหมือนสายน้ำที่ไหลไม่หยุดนิ่ง ผสานความเชื่อกับเหตุผลเข้าด้วยกันอย่างลงตัว และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม แต่ละคนมีมุมมองต่างกัน ขึ้นอยู่กับรากฐานความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งศาสนา ปรัชญา ประเพณี หรือความหวังต่อชีวิตหลังความตาย ขณะที่ผู้ยึดหลักวิทยาศาสตร์เลือกตั้งคำถามต่อความจริงเพื่อค้นหาคำตอบใหม่ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แนวคิดเหล่านี้ไม่มีถูกหรือผิด แต่เป็นเพียงกระจกสะท้อนความซับซ้อนของจิตใจมนุษย์สิ่งสำคัญคือการเปิดใจรับฟัง เรียนรู้ และปรับตัว เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความแตกต่าง โดยไม่ยึดติดกับกรอบความคิดใดมากเกินไป เพราะสุดท้าย การเข้าใจธรรมชาติของโลกและตัวเราเอง คือกุญแจสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและสงบสุข

2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

2.3.1 หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในมุมมองใหม่ให้ความสำคัญกับการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคม ขณะเดียวกันก็ยังคงยึดมั่นในคุณค่าหลักและแก่นแท้ของพระธรรมคำสอนอย่างแน่นแฟ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักการสมัยใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการและลักษณะเฉพาะของสังคมปัจจุบัน ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

1) การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลกับการเผยแผ่ธรรม ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรใช้ประโยชน์จากสื่อดิจิทัล เช่น แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟน และการถ่ายทอดสดผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะเยาวชนที่มีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับโลกดิจิทัล ตัวอย่างเช่น การพัฒนาคอนเทนต์ธรรมะในรูปแบบวิดีโอสั้น บทความอินเตอร์แอคทีฟ หรือพอดแคสต์ ที่นำเสนอคำสอนในบริบทที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตสมัยใหม่

2) การปรับรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย การเผยแผ่ธรรมจำเป็นต้องปรับภาษาและวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ โดยไม่ทำให้แก่นคำสอนบิดเบือน อาทิ การใช้ภาษาที่กระชับและทันสมัย การเล่าเรื่องผ่านกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงกับปัญหาสังคม เช่น ความเครียดจากการทำงาน หรือการค้นหาความหมายของชีวิตในยุคที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน (พระภุคคณาจารย์ กิตติคุณโต (วิชัย), 2561, 106-118)

3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านแนวคิดชุมชนปฏิบัติ การสร้างชุมชนที่ผู้คนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติธรรมร่วมกันได้อย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้พระพุทธศาสนาไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงพิธีกรรมหรือความเชื่อส่วนบุคคล แต่เป็นวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคม ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมปฏิบัติสติในรูปแบบเวิร์คช็อป หรือการสร้างพื้นที่ออนไลน์สำหรับการสนทนาธรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเข้าใจในหมู่ผู้สนใจ

4) การคงไว้ซึ่งแก่นแท้ของคำสอนท่ามกลางการปรับตัว แม้ว่าการปรับตัวจะเป็นสิ่งจำเป็น แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องยึดมั่นในหลักปรัชญาพื้นฐาน เช่น ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และมรรคมีองค์ 8 เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบไม่กระทบต่อสาระสำคัญของศาสนา การวิจัยเสนอว่าควรมีการกำหนดกรอบการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าการปรับตัวดังกล่าวยังคงสะท้อนถึงเจตนารมณ์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

5) การประยุกต์หลักธรรมกับประเด็นสากลและความยั่งยืน ในยุคที่โลกเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ และวิกฤตสุขภาพจิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเน้นการประยุกต์คำสอน เช่น หลักเมตตาและสัมมาอาชีวะ เพื่อตอบสนองต่อประเด็นสากล เช่น การส่งเสริมความยั่งยืนผ่านการใช้ชีวิตแบบพุทธที่เรียบง่ายและไม่เบียดเบียน ตัวอย่างเช่น การจัดแคมเปญ “วิถีพุทธเพื่อสิ่งแวดล้อม” ที่เชื่อมโยงการลดการบริโภคกับหลักอริยสัจสี่ เพื่อให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของคำสอนในมิติที่เป็นรูปธรรมและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน (พระครูวินัยธรศิริเชษฐ์ สิริวฑฒโน, 2564, 79-89)

6) การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาสมัยใหม่เป็นสะพานเชื่อม เพราะพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การฝึกสติ ที่ได้รับการยอมรับในวงการจิตวิทยา การเผยแผ่ธรรม สามารถใช้ประโยชน์จากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่สนับสนุนประสิทธิภาพของการเจริญสติหรือการทำสมาธิในการลดความเครียดและเพิ่มความผาสุก เพื่อดึงดูดกลุ่มท่านที่ไม่ให้ความสำคัญกับเหตุผลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ตัวอย่างเช่น การจัดอบรมสมาธิโดยอ้างอิงงานวิจัยจากวารสารวิชาการเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและเข้าถึงกลุ่มปัญญาชน

7) การสร้างอัตลักษณ์พุทธศาสนาในรูปแบบสากลที่ยืดหยุ่น เพื่อให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงผู้คนในระดับโลก การเผยแผ่ควรลดการยึดติดกับพิธีกรรมท้องถิ่นที่อาจไม่สอดคล้องกับบริบทต่างวัฒนธรรม และเน้นการนำเสนอในรูปแบบสากลที่ยืดหยุ่น เช่น การพัฒนาคำสอนในรูปแบบปรัชญาชีวิตที่ไม่ผูกติดกับความเชื่อเรื่องชาติหน้า แต่เน้นการพัฒนาคุณภาพจิตใจในปัจจุบัน วิธีนี้จะช่วยให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับในสังคมพหุวัฒนธรรมและกลุ่มท่านที่ไม่นับถือศาสนาแบบดั้งเดิม

8) การเสริมสร้างผู้นำทางธรรมรุ่นใหม่ที่มีทักษะสมัยใหม่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะสำเร็จได้ต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ทั้งในด้านธรรมะและทักษะสมัยใหม่ เช่น การสื่อสารสาธารณะ การตลาดดิจิทัล และการวิเคราะห์ข้อมูล การฝึกอบรมพระสงฆ์หรือฆราวาสให้เป็น “ผู้นำทางธรรม” ที่สามารถใช้เครื่องมือสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยขยายขอบเขตการเผยแผ่

ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น ตัวอย่างเช่น การสร้างหลักสูตรอบรมพระสงฆ์ด้านการผลิตสื่อดิจิทัล หรือการพัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะเพื่อถ่ายทอดธรรมะอย่างน่าสนใจ

9) ยึดหลักพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรยึดหลักความถูกต้องตามพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลที่เที่ยงตรงและสามารถนำไปปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนทัศน์ในสมัยใหม่ การถ่ายทอดคำสอนจะต้องไม่บิดเบือนหรือตีความตามอคติส่วนตัว ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ต้องยึดถืออย่างมั่นคง เพื่อรักษาความบริสุทธิ์และคุณค่าของพระธรรมไว้อย่างครบถ้วน (พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร, 2563, 374-389)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกระบวนทัศน์ใหม่นี้ เป็นการผสมผสานระหว่างการปรับตัวให้เข้ากับสมัยและการรักษาคุณค่าหลักของศาสนาไว้อย่างสมดุล เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงเป็นแสงสว่างนำทางจิตใจของมนุษยชาติในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง การวิจัยนี้หวังเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนากลยุทธ์ที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสำหรับการสืบทอดพุทธธรรมสู่อนาคต

2.3.2 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในทัศนคติใหม่เน้นการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยยังคงรักษาคุณค่าแก่นแท้และหลักคำสอนของพระธรรมไว้อย่างมั่นคง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและลักษณะเด่นของสังคมในปัจจุบัน ตามหลักการของพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

2.3.2.1 การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

การประยุกต์ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนรุ่นใหม่และผู้ที่ไม่คุ้นชินกับศัพท์เฉพาะทางศาสนา การเลือกใช้ภาษาที่ทันสมัย กระชับ และชัดเจนไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงและเข้าใจเนื้อหาได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่ยังเสริมประสิทธิภาพในการสื่อสาร และส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดี รวมถึงการยอมรับหลักธรรมคำสอนในวงกว้างมากขึ้น

ในยุคปัจจุบัน การใช้ภาษาพูดที่เรียบง่ายและมีเสน่ห์กลายเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยดึงดูดและโน้มน้าวใจผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในที่ทำงานหรือการสนทนาในชีวิตประจำวัน การพูดที่จับใจย่อมสร้างความประทับใจและนำไปสู่ความสำเร็จได้มากกว่า ดังนั้นต่อไปนี้เป็นเทคนิคการใช้ภาษากายและภาษาวาจาเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟังอย่างทรงพลัง ประกอบด้วย

1) ภาษามีผลอย่างมากต่อความรู้สึกที่ผู้อื่นมีต่อผู้พูด การยืนหรือนั่งด้วยท่าทางที่แสดงถึงความมั่นใจ เช่น ยืนตัวตรง ไหล่ผายกว้าง และวางมือในตำแหน่งที่เหมาะสม จะช่วยให้คุณน่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจมากยิ่งขึ้น

2) สายตาเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังที่สุดอย่างหนึ่งในการสื่อสารโดยไม่ต้องใช้คำพูด การสบตาผู้สนทนาอย่างเหมาะสมสามารถสร้างความมั่นใจและความสัมพันธ์ที่ดีได้ทันที

3) การจัดท่าร่างกายเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือและน่าประทับใจ การยืน นั่ง หรือเคลื่อนไหวอย่างเหมาะสมไม่เพียงทำให้คุณดูดีในสายตาผู้คน แต่ยังช่วยเพิ่มความมั่นใจในตนเองได้อย่างมาก

4) รอยยิ้มเป็นภาษาที่ทรงพลังที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความประทับใจแรกพบ รอยยิ้มไม่เพียงทำให้คุณเป็นมิตรและเข้าถึงได้ง่าย แต่ยังช่วยสร้างอารมณ์เชิงบวกให้กับผู้คนรอบข้างได้อีกด้วย

5) ท่าทางมือเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารที่ช่วยเสริมคำพูดให้มีพลังและน่าสนใจยิ่งขึ้น การใช้มืออย่างเหมาะสมสามารถเน้นย้ำประเด็นสำคัญและช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่คุณต้องการสื่อได้ชัดเจนมากขึ้น

6) การรักษาระยะห่างที่เหมาะสม เพราะระยะห่างระหว่างกับคู่สนทนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาษาที่ช่วยสร้างความสบายใจและความสัมพันธ์ที่ดี การรักษาระยะห่างที่เหมาะสมแสดงถึงความเคารพและความเอาใจใส่ต่อพื้นที่ส่วนตัวของผู้อื่น (KCT ACADEMY, 2565)

นอกจากการใช้ภาษากายแล้ว การสื่อสารด้วยคำพูดที่มีประสิทธิภาพยังเป็นปัจจัยสำคัญในการโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดผลลัพธ์สูงสุด โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) การพูดที่ทรงพลังเริ่มจากการเข้าใจว่าผู้ฟังต้องการอะไร สนใจเรื่องใด และรู้สึกอย่างไร การฟังอย่างตั้งใจและตอบสนองตรงประเด็นจะช่วยสร้างความเชื่อมโยง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเข้าใจพวกเขาอย่างแท้จริง

2) การโน้มน้าวที่มีประสิทธิภาพต้องผสมผสานทั้งเหตุผลและอารมณ์ การให้เหตุผลที่ชัดเจนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ส่วนการใส่อารมณ์ผ่านน้ำเสียงและสีหน้าจะเพิ่มความจริงใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดมีคุณค่าและสำคัญ

3) การเล่าเรื่องช่วยให้ผู้ฟังเห็นภาพและคล้อยตามได้ง่าย เช่น การยกตัวอย่างการเปรียบเทียบ หรือการเล่าเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้ฟัง วิธีนี้ทำให้นื่องานน่าจดจำและรู้สึกใกล้ชิด

4) ไม่มีใครต่อต้านที่พูดด้วยน้ำเสียงดังเล การออกเสียงชัดเจน การสบตา และท่าทางที่มั่นคงจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเชื่อมั่นในสิ่งที่พูด และช่วยโน้มน้าวใจได้ง่ายขึ้น

5) การตั้งคำถามปลายเปิด เช่น “คุณคิดว่าเราควรทำอะไรต่อไป?” ช่วยกระตุ้นให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมและเปิดใจรับสิ่งที่คุณพูดมากขึ้น วิธีนี้สร้างการมีปฏิสัมพันธ์และทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนา

6) หลีกเลี่ยงการใช้คำยากหรือประโยคซับซ้อน คำพูดที่ชัดเจน กระชับ และสื่อความหมายลึกซึ้งจะโน้มน้าวใจได้ดีกว่า เลือกใช้คำสั้น ๆ ที่ตรงไปตรงมาแต่มีพลัง

7) การโน้มน้าวที่มีประสิทธิภาพต้องสรุปเนื้อหาและชี้แนะแนวทางอย่างชัดเจน เช่น การบอกขั้นตอนถัดไป หรือชวนให้ลงมือทำทันที เช่น “เริ่มต้นวันนี้ เพื่อผลลัพธ์ที่ดีในวันพรุ่งนี้” คำปิดท้ายเช่นนี้จะกระตุ้นแรงบันดาลใจและผลักดันให้ผู้ฟังลงมือทำ (Sanook, 2568)

2.3.2.2 การเชื่อมโยงหลักธรรมกับปัญหาสังคม

การใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น การเผยแผ่ธรรมะในยุคใหม่มีแก่นเน้นการช่วยคลายปัญหาทางจิตใจ อย่างความเครียดจากงานหรือความกังวลในยุคดิจิทัล โดยปรับคำสอนให้เรียบง่ายและเหมาะสมกับการใช้งานในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้หลักพระพุทธศาสนายังคงมีความเกี่ยวข้อง และมีพลังในการจัดการกับความท้าทายของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระครูสิริพุทธนิเทศ (ชนติโสภณ), 2566, 34-44)

สังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนและกว้างขวางกว่าอดีตอย่างมาก การสร้างสังคมที่ดีงาม จึงไม่อาจสำเร็จได้เพียงแค่เรียกร้องให้คนดีเข้ามาปกครองเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมให้เกิดเงื่อนไขทางสังคมที่เอื้อต่อความดีงาม รวมถึงการสร้างโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีงาม เพราะธรรมะมิใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ต้องนำมาประยุกต์ใช้เป็นรากฐานของโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคม หากละเลยส่วนนี้ หลักธรรมจะถูกจำกัดอยู่เพียงในจิตใจหรือชีวิตส่วนบุคคลเท่านั้น และจะทำให้พื้นที่ของพุทธศาสนิกชนหดแคบลง ดังคำกล่าวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้เตือนไว้ว่า “หากชาวพุทธไม่สนใจจัดสรรสังคมตามหลักธรรม จะทำให้การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาแคบลงและเป็นฝ่ายรับ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546, 281)

หลักธรรมที่ช่วยแก้ไขปัญหาสังคมได้โดยตรงคือ สังคหวัตถุ 4 (หลักธรรมแห่งการสงเคราะห์) ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสามัคคี ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และลดความขัดแย้งในสังคม ประกอบด้วย

1) ทาน (การให้) การแบ่งปันด้วยความรัก เมตตา และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อสร้างความเอื้ออาทรและความสมานฉันท์ในสังคม

2) ปิยวาจา (วาจาอันเป็นที่รัก) การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพ เป็นความจริง และก่อให้เกิดประโยชน์ ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือระหว่างกัน

3) อตถจริยา (การประพฤติเพื่อประโยชน์) การกระทำที่มุ่งประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน แต่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

4) มานัตตา (การวางตนเสมอภาค) การวางตัวอย่างเสมอภาค ไม่ลำเอียงหรือเลือกปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสม่ำเสมอ โปร่งใส และยุติธรรม (อง.จตุกก. 35/32/117)

หลักธรรมที่ช่วยพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีส่วนในการสร้างสรรค์ร่วมกัน คือ อิทธิบาท 4 (ธรรมอันเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ) ซึ่งส่งเสริมการแก้ไขปัญหาทางจริยธรรมและนำไปสู่สังคมที่เจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย

- 1) ฉันทะ (ความพอใจ) ความปรารถนาที่จะทำความดี มีความรับผิดชอบ และพร้อมร่วมมือกับผู้อื่น เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 2) วิริยะ (ความเพียร) ความมุ่งมั่นอดทนและพากเพียรในการพัฒนาตนเอง แก้ไขข้อบกพร่อง และหลีกเลี่ยงความชั่ว เพื่อให้เกิดความดีงามทั้งในตนเองและสังคม
- 3) จิตตะ (ความจดจ่อ) การมีจิตใจมุ่งมั่นและเอาใจใส่ในหน้าที่การงาน ไม่ละทิ้งความรับผิดชอบ และยินดีช่วยเหลือผู้อื่นด้วยใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา
- 4) วิมังสา (การไตร่ตรอง) การใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ หาเหตุผล ไม่ประมาท คิดก่อนลงมือกระทำ และหมั่นตรวจสอบเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดอย่างสม่ำเสมอ (อภิ.วิ. 78/505-506/198)

หลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคคล งาน และสังคม เพื่อนำพามนุษย์ให้เข้าถึงความสุขทั้งในด้านโลกียธรรม (ความสุขในชีวิตประจำวัน) และโลกุตตรธรรม (ความสุขที่เหนือโลก) โดยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ดังนี้

- 1) การละเว้นความชั่วและทำความดี ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เช่น เบญจศีลและเบญจธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อขัดเกลาจิตใจและพฤติกรรมให้บริสุทธิ์ ส่งผลดีต่อตนเองและสังคม
- 2) ความรักและเมตตา การพัฒนาความรักและเมตตาต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นรากฐานที่ช่วยค้ำจุนโลกให้สงบสุขและทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นที่รักของผู้อื่น
- 3) ความยุติธรรม ยึดหลักความยุติธรรมเป็นแกนกลางในการสร้างสันติสุขให้สังคม โดยหลีกเลี่ยง อคติ 4 ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรมและความปรองดอง
- 4) ความอดุสาหะและการพัฒนาตนเอง การหมั่นเพียรและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์), 2552)

2.3.2.3 การสร้างชุมชนชาวพุทธ

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลโดยนำหลักธรรมพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชุมชน ส่งเสริมความสัมพันธ์และความเข้มแข็ง ช่วยให้ผู้ชุมชนมีศักยภาพ คุณธรรม จริยธรรม สร้างฐานสังคมคุณธรรม ทำให้สมาชิกมีภูมิคุ้มกันสังคม ความสมานฉันท์ สันติสุข ระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล

จิตประชาธิปไตย เคารพสิทธิและความคิดเห็นผู้อื่น รวมถึงจิตอาสาเพื่อส่วนรวม (ชนาภา ศรีวิสรณ์ และคณะ, 2563, 285-297) สามารถแบ่งเป็นส่วนหลักดังนี้

1) หลักการพื้นฐานและแนวทางการดำเนินงาน การสร้างชุมชนวิถีพุทธดำเนินการโดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน โดยมีฐานจากการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน และดำเนินการในลักษณะที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน

2) ขั้นตอนการกำหนดและปฏิบัติงานยุทธศาสตร์ แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง, สร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม, กำหนดวัตถุประสงค์, และมีข้อตกลงร่วมกัน

3) ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์หลักในการปฏิบัติงานชุมชนวิถีพุทธ การดำเนินงานต้องสร้างเป็นยุทธศาสตร์ มี 5 ยุทธศาสตร์ 13 กลยุทธ์ ประกอบด้วย

ตารางที่ 2.4 ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์หลักในการปฏิบัติงานชุมชนวิถีพุทธ

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคน	1. การส่งเสริมครอบครัวอบอุ่น 2. การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว
ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม	1. ส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เป็นชุมชนน่าอยู่ 2. การส่งเสริมสุขภาวะชุมชน 3. การส่งเสริมอาหารปลอดภัย
ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ	1. การส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เหมาะสม 2. การเสริมสร้างศักยภาพและความพร้อมของกลุ่มอาชีพ 3. การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชน
ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมวัฒนธรรม	1. การส่งเสริมมรดกไทย อารังและรักษาไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย เทิดทูนสถาบัน ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ 2. ส่งเสริมการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 3. สืบทอวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างเสริมจิตอาสา	1. อาสาสมัครพิทักษ์ชุมชน

4) การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายเกิดขึ้นผ่านกิจกรรมชุมชนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนและครอบครัวมีบทบาท โดยยึดหลักธรรมพุทธศาสนาและวิถีชุมชน ชาวบ้านให้ความร่วมมือเพราะเห็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ปัจจัยสำคัญคือพระสงฆ์เป็นแกนนำที่ได้รับความเคารพจากชาวบ้าน เนื่องจากบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม (สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส, และคณะ, 2564, 393-404)

2.3.2.4 พุทธสหวิทยาการ

การนำหลักการ เนื้อหา วิธีการ และการปฏิบัติจากพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ ประยุกต์ บูรณาการ และสังเคราะห์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่มากกว่าสองสาขา เพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหาการวิจัยหรือวิกฤตการณ์ โดยมุ่งหาคำตอบหรือทางเลือกที่รอบด้าน ทันสมัย และเอื้อต่อการแก้ปัญหาในชีวิต สังคม และโลกอย่างแท้จริง (ทอง ทิพย์, 2560, 81-106)

1) สหวิทยาการ เป็นแนวคิดที่นำวิธีการและเนื้อหาจากหลายสาขาวิชา (มากกว่าหนึ่งสาขา) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หัวข้อประเด็น หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาแบบแยกสาขาวิชาอย่างชัดเจน เช่น การแยกวิทยาศาสตร์ออกจากสังคมศาสตร์ โดยเน้น “การเชื่อมโยงเนื้อหา” มากกว่า “การเรียงลำดับเนื้อหา” เพื่อให้ได้มุมมองแบบองค์รวม (Holistic Approach) ดังคำกล่าวของเพลโตที่ว่า “ความเป็นเอกภาพคือสิ่งที่ดีที่สุดในทุกสิ่ง” (Hampton, C., 2559)

2) การบูรณาการกับพระพุทธศาสนา ใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ โดยครอบคลุม 3 มิติหลัก ดังนี้

มิติที่ 1 วิทยาศาสตร์ (Natural Science) เช่น ฟิสิกส์ ชีววิทยา ดาราศาสตร์ (ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ)

มิติที่ 2 สังคมศาสตร์ (Social Science) เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา (ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์และสังคม)

มิติที่ 3 มนุษยศาสตร์ (Humanities) เช่น ภาษา วรรณกรรม ศิลปะ (ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า ความงาม และสุนทรียภาพของมนุษย์) (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557)

พุทธสหวิทยาการ เป็นมุ่งเน้นการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่เน้นการรวมเป็นหนึ่งเดียว แต่เน้นการทำงานร่วมกันเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นเฉพาะ เช่น ปัญหาหรือวิกฤตการณ์ มีขอบเขตที่กว้างขวาง เนื่องจากใช้ศาสตร์มากกว่าสองสาขา เพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหา มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงตัวเนื้อหาวิชาการ

2.3.2.5 สื่อดิจิทัล

ในยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงโลกอย่างรวดเร็ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป โดยรักษาแก่นธรรมคำสอนไว้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ช่วยให้หลักธรรมเข้าถึงผู้คนกว้างขวางขึ้น และสร้างโอกาสใหม่ในการนำเสนอ-เรียนรู้ในรูปแบบหลากหลายและเข้าถึงง่าย ดังนี้

1) การเข้าถึงผู้คนในวงกว้าง ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร การเผยแพร่พระพุทธศาสนาสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านพื้นที่และเวลาได้อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube TikTok และ Instagram ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะ ทำให้ผู้คนทั่วโลกสามารถเข้าถึงคำสอนและการปฏิบัติธรรมได้ทุกที่ทุกเวลา

2) รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เทคโนโลยีดิจิทัลเปิดโอกาสให้สามารถนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น การใช้อินโฟกราฟิก วิดีโอแอนิเมชัน หรือพอดแคสต์ ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้พระธรรมเป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายและน่าติดตามสำหรับคนทุกวัย

3) การสร้างชุมชนออนไลน์ ด้วยการนำแอปพลิเคชันและแพลตฟอร์มออนไลน์มาช่วยส่งเสริมการสร้างชุมชนของผู้สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถาม-ตอบข้อสงสัย และให้กำลังใจซึ่งกันและกันได้ แม้จะอยู่ห่างไกลกันทางกายภาพ

4) การปรับตัวของสถาบันทางศาสนา วัดและสถาบันทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับตัวโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการและเผยแพร่ธรรมะ เช่น การถ่ายทอดสดพิธีกรรมทางศาสนา การจัดคอร์สอบรมออนไลน์ หรือการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลสำหรับการศึกษาพระไตรปิฎก

5) การบูรณาการระหว่างออนไลน์และออฟไลน์ ผ่านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลควรผสมผสานระหว่างกิจกรรมออนไลน์และออฟไลน์ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกเสมือนกับโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และปฏิบัติธรรมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

6) ความท้าทายและข้อควรระวัง เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือทรงพลังในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายและข้อควรระวัง เช่น การรักษาความถูกต้องของหลักธรรมคำสอน การป้องกันการบิดเบือนหลักธรรม และการระมัดระวังมิให้การใช้เทคโนโลยีกลายเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมที่แท้จริง (พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) และคณะ, 2565, 61-79)

นอกจากนี้ การส่งเสริมสร้างความเข้าใจ การเข้าถึง ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล จึงนำเสนอรูปแบบการเผยแพร่ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ดังนี้

1) สร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์แบบครบวงจร ที่รวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษา และการปฏิบัติธรรมแบบโต้ตอบ โดยมีเนื้อหาหลากหลายภาษา เช่น ไทย อังกฤษ จีน และภาษาอื่นๆ ที่สำคัญ แพลตฟอร์มนี้ควรมีระบบติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน และมอบประกาศนียบัตรดิจิทัลเมื่อจบหลักสูตร

2) พัฒนาแอปพลิเคชันมือถือสำหรับการปฏิบัติธรรมประจำวัน ที่ช่วยผู้ใช้ในการปฏิบัติธรรมประจำวัน เช่น การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรมะ โดยมีฟีเจอร์เตือนความจำ ติดตามความก้าวหน้า และแนะนำบทเรียนที่เหมาะสมตามระดับของผู้ใช้

3) จัดตั้งศูนย์ข้อมูลดิจิทัลพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นการสร้างฐานข้อมูลดิจิทัลที่รวบรวมคัมภีร์ ตำรา และเอกสารสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยใช้เทคโนโลยี AI ในการแปลและจัดทำดัชนี เพื่อให้สามารถค้นหาและเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายในรูปแบบข้อความ เสียง และวิดีโอ

4) สร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์สำหรับชาวพุทธ ด้วยการพัฒนาแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เน้นการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ทางพระพุทธศาสนา โดยมีฟีเจอร์การถาม-ตอบ การแบ่งปันบทความและวิดีโอ และการจัดกิจกรรมออนไลน์ร่วมกัน (วัชรวิษณุ กิริตติสโรจน์, 2567)

5) จัดทำโครงการ Virtual Reality (VR) สำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่ให้ผู้ใช้สามารถเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาทั่วโลก เช่น พุทธคยาในอินเดีย หรือวัดสำคัญในประเทศไทย โดยมีคำอธิบายและข้อมูลประกอบเพื่อให้ความรู้ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเสมือนจริง (พระครูสุจริตญาณ, 2564, 163-174)

6) พัฒนาระบบ AI สำหรับการให้คำปรึกษาด้านธรรมะ ที่สามารถตอบคำถามและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับหลักธรรม รวมถึงการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้ฐานข้อมูลจากคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิ ระบบนี้ควรสามารถเข้าถึงได้ผ่านแชทบอทหรือแอปพลิเคชันเสียง

7) สร้างแพลตฟอร์มสำหรับการถ่ายทอดสดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยพัฒนาแพลตฟอร์มสตรีมมิงเฉพาะสำหรับการถ่ายทอดสดพิธีกรรม การเทศนา และกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาจากทั่วโลก พร้อมระบบแปลภาษาอัตโนมัติเพื่อให้ผู้ชมจากทั่วโลกสามารถเข้าใจได้

8) จัดตั้งโครงการ Digital Sangha เพื่อสร้างชุมชนออนไลน์ที่เชื่อมโยงพระสงฆ์และฆราวาสจากทั่วโลก เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และร่วมกันศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยใช้เทคโนโลยีการประชุมทางไกลและเครื่องมือการทำงานร่วมกันออนไลน์

9) สร้างเกมและแอปพลิเคชันที่ใช้หลักการ Gamification เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีระบบรางวัล การแข่งขัน และภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม (วัชรวิษณุ กิริตติสโรจน์, 2567)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลเป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย การใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาดและสมดุลช่วยให้หลักธรรมเข้าถึงผู้คนกว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น แต่ต้องรักษาแก่นแท้ เป้าหมายการปฏิบัติธรรม โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ มิใช่เป้าหมาย การปรับตัวโดยรักษาคุณค่าดั้งเดิมจะทำให้พระธรรมยังคงมีความหมาย และเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้า

2.3.3 วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านมุมมองใหม่มุ่งเน้นการปรับตัวให้กลมกลืนกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงในสังคม พร้อมทั้งรักษาคุณค่าหลักและสาระสำคัญของพระธรรมคำสอนไว้อย่างแน่วแน่ ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบโจทยความต้องการและลักษณะที่โดดเด่นของสังคมยุคปัจจุบัน ตามหลักพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาบุคลากร การฝึกอบรมพระสงฆ์และบุคลากรด้านพระพุทธศาสนาให้มีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี การสื่อสาร และการผลิตเนื้อหา ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในสมัยนี้ เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มท่านที่หลากหลายได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ด้วยการฝึกอบรมที่เหมาะสมและการให้การสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้พระสงฆ์และบุคลากรสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (พิมพ์ปวี วัฒนาทรงยศ, 2556)

2) การสนับสนุนการศึกษา การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการลงทุนที่ทรงคุณค่าสำหรับอนาคตของศาสนาและสังคม โดยสามารถดำเนินการผ่านแนวทางที่หลากหลาย เช่น การมอบทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่มีความตั้งใจจริงในการศึกษาพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก หรือการศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งจะช่วยลดภาระด้านค่าใช้จ่าย และเปิดโอกาสให้เยาวชนที่มีศักยภาพแต่ขาดแคลนทรัพยากรได้เข้าถึงการศึกษาคุณภาพสูง (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

3) การร่วมมือกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมอย่างได้ผล โดยสามารถร่วมมือกับวัด สถานับการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัย องค์กรด้านพุทธศาสนา ผู้นำทางความคิด รวมถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมร่วมกัน การแบ่งปันทรัพยากร และองค์ความรู้ การสนับสนุนโครงการต่าง ๆ การวิจัยและพัฒนา การจัดงานทางวิชาการ และการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งร่วมกัน (MGR Online, 2551)

4) กิจกรรมออนไลน์ ซึ่งจัดผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น การสัมมนา เวทีเสวนา คอร์สปฏิบัติธรรม หรือกลุ่มกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ด้วยจุดเด่นที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนจากทุกหนแห่งได้อย่างสะดวก เพียงมีอุปกรณ์และการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่ กิจกรรมเหล่านี้เปิดช่องทางให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลาย สร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการซักถาม และกระตุ้นแรงบันดาลใจในการฝึกฝนธรรมะอย่างสร้างสรรค์ (เมธี เชษฐวิสูตร, 2562, 521-531)

5) กิจกรรมสร้างสรรค์ ที่ผสมผสานศิลปะ ดนตรี ภาพยนตร์ และการแสดง เป็นวิธีการที่ทั้งน่าสนใจและสามารถเชื่อมโยงกับผู้คนได้หลากหลาย โดยเฉพาะในสมัยที่สื่อบันเทิง

ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้คนเข้าใจหลักธรรมคำสอนได้อย่างง่ายดายขึ้นเท่านั้น แต่ยังจุดประกายแรงบันดาลใจและสร้างความประทับใจให้กับผู้ชมและผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง (นิติกร วิชชุมา, 2565, 27-38)

6) กิจกรรมเชิงประสบการณ์ ในยุคใหม่มุ่งเน้นให้ผู้คนได้ “ลงมือปฏิบัติ” มากกว่าการท่องจำหรือฟังคำเทศนาเพียงอย่างเดียว โดยเปิดโอกาสให้สัมผัสประสบการณ์ผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น ค่ายวิปัสสนา การฝึกเดินจงกรม หรือโปรแกรมพัฒนาจิตใจที่ถูกออกแบบมาเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะ (พระมหาใจสิงห์ เกื้อนศรี, 2565, 163-178)

สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวคิดใหม่นี้สามารถรักษาคูณค่าหลักของพุทธธรรมไว้อย่างครบถ้วน ขณะเดียวกันก็ปรับให้คำสอนสามารถ ใช้ได้จริง ในบริบทของโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่อาจรู้สึกว่าการพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากชีวิตประจำวัน ผ่านวิธีการที่เข้าถึงง่ายและนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.4 อุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องการเผยแผ่ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ที่เน้นการปรับตัวให้เข้ากับสมัยและเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ ซึ่งสามารถสรุปอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ภายนอกและภายใน ได้ดังนี้

2.3.4.1 อุปสรรคภายนอก

1) กระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยม โลกาภิวัตน์และค่านิยมวัตถุนิยมได้หล่อหลอมสังคมสมัยใหม่ให้มุ่งเน้นไปที่การบริโภคและความสำเร็จในเชิงวัตถุ ซึ่งอาจส่งผลให้หลักธรรมคำสอน เช่น การปล่อยวางหรือการลดทอนกิเลส กลายเป็นสิ่งที่ดูห่างไกลจากชีวิตประจำวันของผู้คน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่เกิดโตท่ามกลางอิทธิพลของระบบทุนนิยม

2) บริบททางสังคมและวัฒนธรรม สภาพสังคมและวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยในบางประเทศหรือชุมชนที่ไม่มีรากฐานทางพุทธศาสนา การนำหลักคำสอนไปปรับใช้ต้องเผชิญกับอุปสรรคในการประสานกับค่านิยมท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งอาจถูกมองว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่หรือขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ (จารุกิตต์ พิริยสุวัฒน์, และคณะ, 2563, 741-753)

3) ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนที่เกิดจากการมองพระพุทธศาสนาผ่านมุมมองที่แคบ เช่น การยึดติดกับพิธีกรรม ความเชื่อแบบเก่า หรือการมองว่าเป็นเรื่องของผู้สูงอายุเท่านั้น ความคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดอคติ ปิดกั้นการเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่มีมุมมองว่าเป็นสิ่งล้าสมัยและไม่น่าสนใจ ส่งผลให้พวกเขาพลาดโอกาสในการศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่สามารถเป็นเครื่องมืออันทรงคุณค่าในการใช้ชีวิต

4) การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย การเผยแพร่พุทธศาสนาเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มท่านที่หลากหลายนั้นเป็นโอกาสสำคัญในการขยายวงกว้างของผู้สนใจหลักธรรม แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายจากความแตกต่างในระดับความเข้าใจและรูปแบบการใช้ชีวิต ดังนั้น การสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายแต่ละประเภท เช่น เยาวชน วัยทำงาน หรือผู้ที่อยู่ในภาวะด้อยโอกาส จำเป็นต้องใช้แนวทางและกลยุทธ์ที่ออกแบบมาโดยเฉพาะ เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของแต่ละกลุ่ม

5) การใช้เทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการเผยแพร่พุทธศาสนาในสมัยนี้ แต่ก็มีทั้งคุณและโทษประดุจดาบสองคม หากใช้อย่างไม่ระวัง อาจนำไปสู่การตีความคำสอนที่ผิดเพี้ยน ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน หรือดึงดูดผู้คนให้หมกมุ่นกับโลกออนไลน์จนละเลยการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ ยังอาจขาดการเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่างบุคคล และหากนำเสนอเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ในที่สุด

6) อิทธิพลของสื่อ สื่อในยุคนี้มีพลังอย่างมากในการกำหนดมุมมองและความเข้าใจของผู้คนต่อพุทธศาสนา โดยสามารถเป็นช่องทางที่ช่วยเผยแพร่หลักธรรมให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้างและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตามคำสอนได้ อย่างไรก็ตาม หากสื่อนำเสนอข้อมูลที่ผิดเพี้ยน สร้างภาพลักษณ์ที่ไม่ดี หรือมุ่งเน้นแต่ข่าวด้านลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ ก็อาจกลายเป็นปัจจัยที่ขัดขวางความสำเร็จในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้เช่นกัน (กรุงเทพฯ, 2566)

2.3.4.2 อุปสรรคภายใน

1) การขาดบุคลากรที่มีทักษะสมัยใหม่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้และทักษะทันสมัยเป็นหนึ่งในความท้าทายในการเผยแพร่พุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์หรือผู้เผยแผ่ที่อาจขาดการฝึกฝนด้านการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัล การวิเคราะห์ข้อมูล หรือเทคนิคการนำเสนอที่ทันสมัย และน่าสนใจ ส่งผลให้การเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารใหม่ ๆ ทำได้อย่างจำกัดและขาดประสิทธิภาพ

2) ความยึดติดกับประเพณีดั้งเดิม ความผูกพันกับประเพณีเก่าแก่ทำให้พระสงฆ์หรือผู้เผยแผ่บางกลุ่มปฏิเสธการปรับรูปแบบการสอนหรือวิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับสมัย เช่น การนำเทคโนโลยีมาใช้หรือการตีความคำสอนในมุมมองใหม่ เนื่องจากกังวลว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจกระทบต่อความแท้จริงและความบริสุทธิ์ของหลักธรรม

3) ภาษาที่เข้าใจยาก ภาษาบาลีที่พบในพระไตรปิฎก แม้จะมีคุณค่าอย่างยิ่งในการรักษาความลึกซึ้งและแก่นแท้ของพุทธธรรม แต่กลับกลายเป็นอุปสรรคด้านภาษาสำหรับคนในยุคนี้ ทำให้หลักคำสอนที่ทรงคุณค่าดูห่างไกลและซับซ้อนเกินกว่าจะเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะสำหรับคนทั่วไปที่ไม่คุ้นเคย ส่งผลให้การเผยแพร่พุทธศาสนาในวงกว้างเผชิญความท้าทาย เนื่องจากจำกัดการเข้าถึงอยู่เพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น

4) การตีความคำสอนที่แตกต่างกัน การตีความหลักคำสอนที่หลากหลายกลายเป็นความท้าทายใหญ่ในการเผยแพร่พุทธศาสนาในยุคนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยข้อมูลที่หลากหลาย โดยความ

แตกต่างกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ความขัดแย้งกันในหมู่ผู้ศรัทธา ความสับสนในหมู่ผู้สนใจ การบิดเบือนเจตนาของคำสอน และความยากลำบากในการสร้างแนวทางการเผยแผ่ที่เป็นเอกภาพ

5) ความขัดแย้งในแนวคิด ความแตกต่างในการตีความพุทธศาสนาผ่านมุมมองสมัยใหม่ เช่น การประสานกับวิทยาศาสตร์หรือจิตวิทยา สามารถนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่ยึดมั่นในความเป็นดั้งเดิมกับกลุ่มที่เห็นด้วยกับการปรับเปลี่ยน ซึ่งอาจก่อให้เกิดรอยร้าวและการแบ่งแยกภายในชุมชนพุทธศาสนิกชนได้

6) โครงสร้างองค์กรที่ล้าสมัย ระบบการบริหารของวัดหรือองค์กรพุทธบางแห่งที่ยังคงล้าสมัยและขาดความยืดหยุ่น อาจไม่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การใช้สื่อออนไลน์หรือการจัดอบรมทักษะใหม่ ๆ ส่งผลให้การเผยแผ่พุทธศาสนาไม่สามารถก้าวทันหรือแข่งขันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า อุปสรรคทั้งภายนอกและภายในล้วนเชื่อมโยงกับความท้าทายในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเข้าถึงคนรุ่นใหม่และกลุ่มหลากหลาย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องการกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่น ใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารอย่างชาญฉลาด พร้อมแก้ไขความเข้าใจผิดและความขัดแย้งภายใน เพื่อให้หลักธรรมยังคงทรงคุณค่าและเข้าถึงได้ในยุคปัจจุบัน

2.3.5 ประโยชน์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) มีประโยชน์หลายประการ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่และความต้องการของสังคมปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้

2.3.5.1 ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

1) การรักษาแก่นแท้พร้อมนวัตกรรม การเผยแผ่ในรูปแบบใหม่ยังคงรักษาหลักธรรมสำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 ขณะเดียวกันก็นำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับบริบทสังคมสมัยใหม่

2) การขยายขอบเขตการเข้าถึง แนวทางใหม่ช่วยให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไปยังผู้คนในระดับสากล โดยไม่จำกัดอยู่แค่ชุมชนหรือประเทศใดประเทศหนึ่ง ทำให้พระพุทธศาสนามีความเป็นสากลมากขึ้น

3) ส่งเสริมความหลากหลายและการยอมรับ แนวทางใหม่มักเปิดกว้างต่อการตีความและการปรับใช้หลักธรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นที่ยอมรับในระดับสากลมากขึ้น และลดช่องว่างระหว่างศาสนากับความเชื่ออื่น ๆ

4) การคงอยู่และเติบโตในสังคมสมัยใหม่ การปรับวิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับเทคโนโลยีและบริบทสมัยใหม่ เช่น การใช้สื่อดิจิทัลหรือการถ่ายทอดธรรมะออนไลน์ ช่วยให้พระพุทธศาสนาคงความสัมพันธ์กับคนรุ่นใหม่และไม่ถูกมองว่าเป็นสิ่งล้าสมัย

2.3.5.2 ประโยชน์ต่อสังคม

1) ส่งเสริมสันติภาพและความสมานฉันท์ การนำหลักธรรม เช่น เมตตา กรุณา และการไม่เบียดเบียน มาเผยแผ่ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย ช่วยสร้างสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อและลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสังคม

2) การตอบโจทยปัญหาสังคมร่วมสมัย การเผยแผ่ตามกระบวนทัศน์ใหม่สามารถมุ่งเน้นไปที่ประเด็นท้าทายในยุคปัจจุบัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ หรือสุขภาพจิต โดยใช้หลักคำสอน เช่น เมตตา กรุณา และปัญญา มาเป็นแนวทางแก้ไข

3) การสร้างชุมชนที่มีคุณภาพ การเผยแผ่ที่เน้นการฝึกสติและการตระหนักรู้ช่วยให้สังคมมีบุคคลที่ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นมากขึ้น

4) สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ แนวทางนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้คน ไม่ว่าจะผ่านการสนทนา การปฏิบัติธรรมร่วมกัน หรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งช่วยสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและมีความเข้าใจในหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง

2.3.5.2 ประโยชน์ต่อตัวบุคคล

1) พัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ เช่น ผ่านสื่อดิจิทัลหรือการอบรมที่เน้นการมีส่วนร่วม ช่วยให้บุคคลเข้าใจหลักธรรม เช่น สติ (Mindfulness) และปัญญา (Wisdom) ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่งผลให้สามารถนำไปใช้ในการสังเกตและพัฒนาตนเองในชีวิตประจำวันได้

2) ลดความเครียดและเสริมสร้างสุขภาวะทางใจ แนวทางการเผยแผ่ที่ทันสมัย เช่น การสอนสมาธิผ่านแอปพลิเคชันหรือการจัดกิจกรรมที่เข้าถึงง่าย ช่วยให้บุคคลสามารถฝึกจิตใจ ลดความวิตกกังวล และเผชิญหน้ากับความท้าทายในชีวิตได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและความกดดัน

3) เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงและเรียนรู้ ด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ที่ใช้เทคโนโลยี เช่น การเผยแผ่ธรรมะผ่านโซเชียลมีเดีย พอดแคสต์ หรือเว็บไซต์ ทำให้บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาได้สะดวกและรวดเร็วในอดีต ซึ่งช่วยขยายขอบเขตการเรียนรู้จากที่เคยจำกัดอยู่ในวัดหรือชุมชนท้องถิ่น

4) สร้างแรงบันดาลใจและเป้าหมายในชีวิต การเผยแผ่ที่เน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมกับเป้าหมายส่วนบุคคล เช่น การค้นหาความหมายของชีวิตผ่านมรรคมีองค์ 8 หรือการปล่อยวาง (อูเบกขา) ช่วยให้บุคคลมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายและสมคูลมากขึ้น

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยมุมมองและวิธีการแบบใหม่นำมาซึ่งคุณประโยชน์มากมายทั้งต่อพระพุทธศาสนาเอง สังคมโดยรวม และปัจเจกบุคคล โดยเห็นได้ชัดว่าการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสมัยและความต้องการของสังคมในปัจจุบันช่วยให้พระพุทธศาสนายังคงรักษาความหมายและพลังแห่งคุณค่าไว้ได้อย่างมั่นคง แนวทางนี้ไม่เพียงแต่ธำรงไว้ซึ่งแก่นแท้ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดผลกระทบเชิงบวกที่สอดคล้องกับบริบทของโลกสมัยใหม่ทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับชุมชนอย่างกว้างขวาง

2.4 สรุป

การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเน้นการศึกษาวิธีการเผยแผ่ตามแนวทางดั้งเดิม โดยให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดหลักธรรมและคำสอนเป็นแกนหลัก อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและความหลากหลายทางวัฒนธรรม พลวัตเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมอย่างชัดเจน จนอาจทำให้วิธีการดังกล่าวไม่สามารถตอบสนองความต้องการและบริบทของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างเพียงพอ

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่ สามารถสรุปได้เป็น 5 ประการหลัก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทพื้นฐานในการช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่เผยแผ่ และตอบสนองต่อสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยปรับรูปแบบการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับพลวัตสังคมสมัยใหม่ และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) การใช้ภาษาเข้าใจง่าย เป็นภาษาพูดที่สั้น กระชับ ชัดเจน และเหมาะสมกับผู้ฟังในยุคปัจจุบัน รวมทั้งการใช้ภาษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี น่าเชื่อถือ และสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้อื่นเกิดความศรัทธาและอยากปฏิบัติตาม 2) การใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของปัญหาหรือสถานการณ์สังคมปัจจุบัน เพื่อแก้ไขปัญหาลดและสร้างประโยชน์แก่บุคคลและสังคม 3) การสร้างชุมชนชาวพุทธ ด้วยการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้จัดการทรัพยากรและดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อส่งเสริมความสมดุล สามัคคี ความสงบทางจิตใจ และความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 4) พุทธสหวิทยาการ คือการประยุกต์หลักธรรมและวิธีการทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่หลายสาขา เพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหาวิกฤตอย่างรอบด้าน ทันสมัย รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม และ 5) การใช้สื่อดิจิทัล ด้วยการนำเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้เผยแผร์หลักธรรมพระพุทธศาสนาในรูปแบบทันสมัย เพื่อให้เข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางและรวดเร็ว

การทบทวนวรรณกรรมในทั้ง 5 ประเด็น ทำให้เห็นช่องว่างของงานวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม แต่ขาดการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการนำปัจจัยทั้ง 5 ประการ (การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การเชื่อมโยงหลักธรรมกับปัญหาสังคม การสร้างชุมชนชาวพุทธ พุทธสหวิทยาการ และการใช้สื่อดิจิทัล) ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในบริบทที่หลากหลายของสังคมยุคปัจจุบัน ช่องว่างดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถต่อยอดพัฒนากระบวนการทัศน์ใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพ และสามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างแท้จริง รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและยั่งยืนในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น ในบทที่ 3 ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดและออกแบบวิธีการวิจัยที่มุ่งสำรวจวิเคราะห์ และประเมินประสิทธิผลของปัจจัยทั้ง 5 ประการนี้ เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายรุ่นใหม่ ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ที่ได้จะถูกนำไปใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ในบทที่ 4 ต่อไป

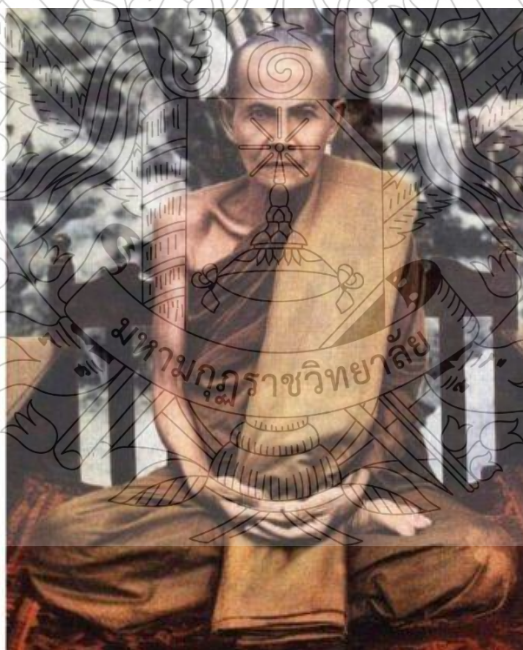
บทที่ 3

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การศึกษานี้ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ แต่เกิดจากความตั้งใจที่จะหาแบบอย่าง ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่าแนวทางของท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติจริง และสามารถตอบโจทย์ความท้าทายในสมัยใหม่ได้ โดยได้กำหนดประเด็นการศึกษาและจัดลำดับไว้ดังต่อไปนี้

- 3.1 อัตชีวประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- 3.2 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด
- 3.3 การถือธุดงค์วัตร
- 3.4 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ
- 3.5 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ
- 3.6 สรุป

3.1 อัตชีวประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ที่มา: ธรรมะไทย www.dhammathai.org

ภาพที่ 3.1 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (พ.ศ. 2413 – 2492)

3.1.1 ชาตีกำเนิด

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เกิดในตระกูล “แก่นแก้ว” เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน พุทธศักราช 2413 ซึ่งตรงกับเดือนยี่ ปีมะแม ณ บ้านคำบง ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันคือตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่) ท่านเป็นบุตรของนายคำด้วง บิดา และนางจันทร์ มารดา โดยมีนายเพี้ยแก่นท้าว ผู้เป็นปู่ ซึ่งสืบเชื้อสายจากเพี้ย ขุนนางชั้นผู้ใหญ่แห่งหัวเมืองลาวและอีสาน ท่านเป็นบุตรคนแรกในจำนวนพี่น้องร่วมมารดาทั้งหมด 9 คน โดยพี่น้อง 6 คน ถึงแก่กรรมตั้งแต่วัยเยาว์ เหลือเพียงท่านและน้องสาวอีก 2 ท่านที่เติบโตถึงวัยผู้ใหญ่ และท่านมีลักษณะทางกายภาพคือ รูปร่างเล็ก ผิวสีดําแดง ร่างกายแข็งแรงและคล่องแคล่ว ท่านแสดงให้เห็นถึงสติปัญญาอันเฉลียวฉลาดตั้งแต่วัยเด็ก และมีอุปนิสัยที่โดดเด่น ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร และความอ่อนน้อมถ่อมตน (พระอริยคุณธาร (เส็ง ปุสฺโส), 2550, 10)

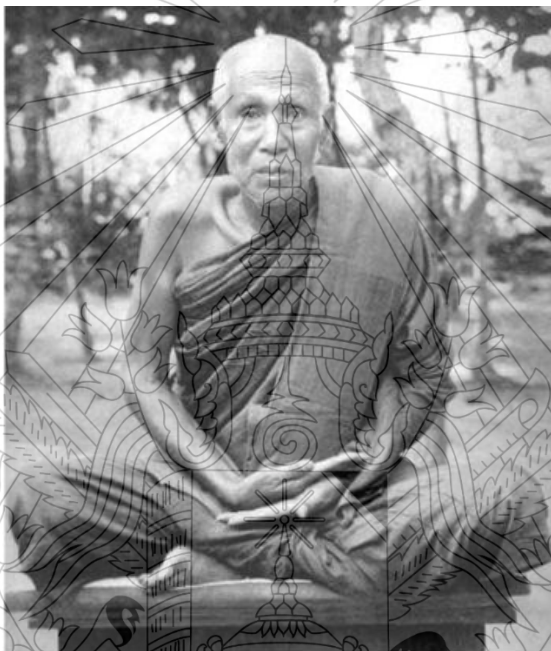
3.1.2 บรรพชาอุปสมบท

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เมื่อมีอายุครบ 15 ปี ได้เข้ารับพิธีบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบ้านคำบง (ซึ่งในปัจจุบันคือวัดศรีบุญเรือง) โดยพระอุปัชฌาย์ผู้ประกอบพิธีบรรพชานั้น ไม่ปรากฏหลักฐานบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ภายหลังจากพิธีบรรพชา สามเณรมั่น แก่นแก้ว ได้มุ่งมั่นศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยการฝึกฝนการสวดมนต์และท่องจำพระสูตรต่าง ๆ ภายใต้อาณัติของบรรพชาจารย์ ท่านแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจดจำอย่างรวดเร็ว ด้วยความใส่ใจอย่างยิ่งยวดต่อการศึกษาและการประพฤติปฏิบัติทั้งดงามและเรียบร้อย ส่งผลให้ท่านได้รับความเมตตาและความชื่นชมจากอาจารย์เป็นอย่างสูง

หลังจากบวชได้เป็นระยะเวลา 2 ปี และมีอายุครบ 17 ปี บิดาของท่านได้ร้องขอให้ท่านลาสิกขา เพื่อกลับมาช่วยเหลือในการกิจการงานของครอบครัว เนื่องจากครอบครัวประสบภาวะความยากจนและขาดแคลนบุคคลที่จะสนับสนุนการทำงาน ท่านจึงตัดสินใจลาสิกขาและทุ่มเทพลังกายพล้งใจในการช่วยเหลือบิดามารดาอย่างเต็มขีดความสามารถ อย่างไรก็ตาม แม้จะลาสิกขาแล้ว ความปรารถนาที่จะกลับเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ยังคงฝังแน่นอยู่ในจิตใจของท่านอย่างต่อเนื่อง โดยอาจมีสาเหตุมาจากอุปนิสัยที่เคยได้รับการฝึกฝนจากการบวชในช่วงก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ อีกปัจจัยสำคัญที่อาจส่งผลต่อความรู้สึกนี้คือ การที่ท่านมักนึกถึงถ้อยคำของยายที่เคยกล่าวไว้ว่า “เมื่อเจ้าเติบโตขึ้น เจ้าจะต้องบวชให้ยาย เพราะยายเลี้ยงเจ้าด้วยความยากลำบาก” วาทะดังกล่าวยังคงสะท้อนอยู่ในความทรงจำของท่านอย่างชัดเจน และอาจเป็นแรงบันดาลใจที่ผลักดันให้ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะกลับมาบวชอีกครั้งในอนาคต (พระอริยคุณธาร (เส็ง ปุสฺโส), 2550, 147)

เมื่อมีอายุครบ 22 ปี ท่านได้แสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะกลับเข้าสู่การอุปสมบทอีกครั้ง โดยได้ดำเนินการกราบขอขมาและขออนุญาตจากบิดามารดา ซึ่งทั้งสองท่านให้ความยินยอมตาม

ความประสงค์ของท่านอย่างเต็มใจ ต่อจากนั้น ท่านได้ถูกนำไปฝากตัวเพื่อเป็นศิษย์ภายใต้การดูแลของ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และได้เข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2436 ณ วัดศรีทอง ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี การอุปสมบทครั้งนี้ มีพระอริยกวี (อ่อน ธรรมรภิโต) ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูประจักษ์อุบลคุณ (ส่วย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ในพิธีดังกล่าว พระอุปัชฌาย์ได้ประทานฉายาแก่ท่านว่า “ภริทตโต” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ให้ปัญญา ผู้แจกจ่าย ความฉลาด” หลังจากการอุปสมบท ท่านได้กลับไปศึกษาพระธรรมและฝึกฝนตนเองในสำนักของ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และจำพรรษาต่อไป ณ วัดเลียบ (กองทุนลักษณะ ลีฬหาชีวะ และคณะศิษยานุศิษย์, 2562, 121)

ที่มา: ลานธรรมจักร www.dhammajak.net

ภาพที่ 3.2 พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล (พ.ศ. 2402 – 2485)

3.1.3 กิจวัตรประจำวัน

กิจวัตรประจำวันของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยและธุดงค์วัตรอย่างเคร่งครัด ท่านเป็นพระภิกษุสายพระป่าที่มุ่งเน้นการภาวนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยชีวิตประจำวันของท่านเรียบง่าย สันโดษ และมุ่งสู่การเจริญสติและปัญญา ซึ่งสามารถสรุปจากคำบอกเล่าของศิษยานุศิษย์และบันทึกต่าง ๆ ดังนี้

1) ตื่นนอนก่อนรุ่งสาง เริ่มต้นด้วยการออกจากกุฏิเพื่อปฏิบัติสรีริกิจ โดยดำเนินการชำระร่างกายให้สะอาด ซึ่งรวมถึงการล้างหน้าและบ้วนปาก จากนั้นจึงจัดเตรียมบริขารเพื่อลงสู่โรงฉัน

ต่อด้วยการปิดกวาดลานวัดให้เรียบร้อย ก่อนที่จะประกอบพิธีทำวัตรเช้า และปิดท้ายด้วยการเดินจงกรมเพื่อเจริญสติตามหลักปฏิบัติธรรม

2) ออกบิณฑบาต เริ่มต้นเมื่อแสงอรุณแรกเริ่มปรากฏ ท่านพร้อมด้วยเหล่าภิกษุสงฆ์ผู้ยึดมั่นในวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัด ต่างทยอยเดินทางมุ่งหน้าสู่โรงฉัน โดยสวมผ้าจีวรสีเหลืองอร่าม จัดแถวอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และมุ่งหน้าไปยังชุมชนหมู่บ้าน เพื่อรับบิณฑบาตในรูปของก้อนข้าวจากชาวบ้าน

3) ฉันทภัตตาหาร เมื่อกลับจากการออกบิณฑบาต โดยมีการจัดแจงบาตรและจีวรให้เรียบร้อยสมบูรณ์ จากนั้นจึงนั่งลงเพื่อพิจารณาอาหารด้วยการทำปัจจุเวกขณะตามหลักปฏิบัติ ก่อนจะลงมือฉัน ซึ่งประกอบด้วยมือเดียวในแต่ละวันตามระเบียบแห่งการดำรงชีวิตของภิกษุสงฆ์

4) ปฏิบัติธรรม หลังจากการฉันภัตตาหารเสร็จสิ้น โดยท่านจะทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญฝึกฝนจิตใจตามหลักธรรม ซึ่งรวมถึงการเดินจงกรมเพื่อเจริญสติ การนั่งสมาธิเพื่อพัฒนาความสงบแห่งจิต และการเจริญภาวนาเพื่อส่งเสริมปัญญา

5) แสดงธรรม เกิดขึ้นในบางโอกาส โดยท่านจะดำเนินการเผยแผ่พระธรรมคำสอนเพื่อโปรดญาติโยมที่เดินทางมาขอรับฟังธรรมะ ด้วยเจตนาเพื่อชี้แนะแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาและส่งเสริมความเข้าใจในสังฆธรรมแห่งชีวิต

6) ผ่อนคลายอิริยาบถ ในช่วงยามเย็นเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติภารกิจประจำวัน โดยท่านจะดำเนินการกวาดลานวัด เก็บกวาดใบไม้ที่ร่วงหล่นให้เรียบร้อย ตักน้ำสำหรับใช้สอยและน้ำสำหรับฉันเตรียมไว้ให้พร้อม จากนั้นจึงอาบน้ำเพื่อชำระร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากมลทินตามหลักสุขนามัย

7) ทำวัตรเย็น ในช่วงเย็น โดยท่านจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบด้วยการสวดมนต์และการเจริญภาวนา เพื่อเสริมสร้างสติและความสงบแห่งจิต บทสวดมนต์ที่นิยมใช้ในช่วงเวลานี้ ได้แก่ บทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ บทอิติปิโส และบทชัยปริตร เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมตามประเพณีพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นการสรรเสริญและระลึกถึงคุณแห่งพระรัตนตรัย

8) แสดงธรรมยามค่ำคืน ในยามค่ำคืนเริ่มต้นด้วยการที่ท่านดำเนินการเทศนาสั่งสอนและอบรมสติปัญญาแก่เหล่าสาธุศิษย์อย่างเหมาะสมตามระยะเวลาที่กำหนด เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงธรรม เหล่าสาธุศิษย์จะถวายการนวดพื้น (เฟ้น) เพื่อช่วยผ่อนคลายความเมื่อยล้าทางกายภาพให้แก่ท่าน หลังจากนั้น เมื่อถึงวัตรประจำวันสิ้นสุดลง ท่านจะเข้าสู่ห้องพักเพื่อกราบพระและสวดมนต์ตามด้วยการนั่งสมาธิเพื่อเจริญจิตภาวนา และพักผ่อนตามลำดับ โดยท่านจะตื่นนอนในเวลาประมาณตีสี่ เพื่อเริ่มต้นการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันตามแบบแผนที่ท่านยึดถือเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ (พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), 2550, 12-15)

กิจวัตรบางประการของท่านในวัยชรา เมื่อมีลูกศิษย์จำนวนมากและร่างกายเข้าสู่ภาวะสูงวัย ท่านได้พึ่งพาศิษย์ให้ปฏิบัติแทนในบางภารกิจที่จำเป็น อย่างไรก็ตาม สำหรับกิจกรรมใดที่ท่านยังคงสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ท่านจะไม่ละเว้นและยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากเหล่าศิษย์ในหลาย ๆ กิจวัตรประจำวันก็ตาม การที่ท่านในวัยชรา ยังคงมุ่งมั่น ปฏิบัติภารกิจบางอย่างด้วยตนเองนั้น แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจอันแน่วแน่และความรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างลึกซึ้ง แม้ว่าร่างกายจะไม่แข็งแรงสมบูรณ์ดังเช่นในอดีต แต่ท่านยังคงรักษาคุณลักษณะแห่งความเพียรและความมุ่งมั่นไว้

3.1.4 ระยะเวลาบำเพ็ญเพียร

หลังจากที่ท่านได้ผ่านพิธีอุปสมบทในปี พ.ศ. 2436 ท่านได้เข้าศึกษาและฝึกปฏิบัติธรรมในสำนักของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล เป็นระยะเวลาหลายปี จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2440 พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ได้นำท่านไปปฏิบัติธรรม ณ ภูหล่น ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยสถานที่แห่งนี้ถือเป็นสถานที่แรกที่ท่านใช้ในการเจริญภาวนา จากนั้น ท่านได้ออกจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อฝึกฝนจิตภาวนา โดยมุ่งไปตามแนวรวป่า ป่าช้า ป่าช้า หุบเขา ชอกเขา ห้วย ธารเขา เจ็อมเขา รวมถึงท้องถ้ำและเรือนว่าง ซึ่งตั้งอยู่ทั้งทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง

ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2457 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พร้อมด้วยพระอาจารย์หนู ฐิตปญฺโญ ได้ตัดสินใจเดินทางเข้าสู่กรุงเทพมหานคร แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับสาเหตุของการเดินทางครั้งนี้ แต่สามารถสันนิษฐานได้ว่า หลังจากที่ท่านอุปสมบทในปี พ.ศ. 2436 และได้ปฏิบัติธุดงค์จาริกไปพร้อมกับพระอาจารย์สายกรรมฐานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นเวลานานกว่าสิบปี ท่านอาจมีความประสงค์ที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมหรือพัฒนาการปฏิบัติธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น (พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), 2553, 35)

ท่านได้ไปจำพรรษา ณ วัดปทุมวนาราม ซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุสายกรรมฐานเช่นเดียวกัน คือ พระปัญญาพิศาลเถร (สิงห์) ผู้เคยจำพรรษาที่วัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์ แม้ว่าท่านจะมีได้เข้าศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนอย่างเป็นทางการเช่นเดียวกับพระภิกษุรูปอื่น ๆ แต่ท่านยังคงมุ่งมั่นปฏิบัติกรรมฐานอย่างต่อเนื่อง และได้แสวงหาความรู้พระธรรมวินัย โดยไปศึกษากับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการเดินทางไปมาสะดวก เนื่องจากวัดบรมนิวาสตั้งอยู่ห่างจากวัดปทุมวนารามเพียง 2.6 กิโลเมตรเท่านั้น การปฏิบัตินี้สะท้อนถึงความตั้งใจอันแน่วแน่ของท่านในการพัฒนาจิตภาวนาและความรู้ทางธรรมอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ต่อมา ท่านได้ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความวิเวกในเขตภาคกลาง โดยเลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมอันสงบเงียบ ได้แก่ ถ้ำสาริกา เขาใหญ่ จังหวัดนครนายก ถ้ำไผ่ขวาง เขาพระงาม และถ้ำสิงห์โต

จังหวัดลพบุรี การปฏิบัติในสถานที่เหล่านี้ทำให้ท่านได้รับความรู้แจ้งและความเข้าใจอันลึกซึ้งในพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้น ท่านได้เดินทางกลับสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเริ่มดำเนินการเทศนาอบรมสั่งสอนสมณะและวิปัสสนากรรมฐานแก่สหธรรมิก รวมถึงอุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งส่งผลให้มีผู้เกิดความเลื่อมใสและหันมาปฏิบัติตามคำสอนของท่านเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับ

ต่อมา ท่านได้เดินทางลงไปพักจำพรรษาที่วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) อีกหนึ่งพรรษา หลังจากนั้น ท่านได้มุ่งหน้าไปจำพรรษาในภาคเหนือ ณ วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ผู้เป็นอาจารย์ที่ท่านเคารพยิ่งและเป็นผู้แนะนำสั่งสอน ได้มอบหมายหน้าที่สำคัญให้ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง พร้อมทั้งได้รับตราตั้งเป็น “พระครูวินัยธร” ในฐานะนุกรรมของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ในสายคณะธรรมยุต โดยการแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ในฐานะเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ซึ่งสะท้อนถึงความไว้วางใจ และการยอมรับในความรู้ความสามารถด้านพระธรรมวินัยของท่านอย่างสูงสุด

ในช่วงเวลานั้น ท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งมีอาจสามารถปฏิเสธได้ เนื่องจากคำนึงถึงพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ผู้เป็นพระมหาเถระและพระอาจารย์ที่ท่านให้ความเคารพนับถือ ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งอยู่นั้น ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพระอุปัชฌาย์โดยทำการอุปสมบทให้แก่พระภิกษุเพียงรูปเดียว คือ พระเกตุ วัฒนโก และได้ตัดสินใจละทิ้งความตั้งใจที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหลังจากผ่านไปเพียงหนึ่งปี ด้วยการพิจารณาตามหลักธรรมที่ว่า “สกุภาโร กาปุริสํ หนติ” ซึ่งแปลว่า “สักการะย่อมฆ่าคนชั่วเสียได้” (วิ.จุล. 9/360/281) อันหมายถึงการที่บุคคลอาจมีมาในลัทธิสักการะและยศศักดิ์ จนทำให้การปฏิบัติธรรมค่อย ๆ เสื่อมถอยลง สุดท้ายกลายเป็นการ “ขาดกรรมตัวเอง” กล่าวคือ การมุ่งแสวงหาความสะดวกสบาย ชื่อเสียง และการนับถือจากผู้อื่น โดยละเลยการบำเพ็ญกรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตให้สูงขึ้น

เมื่อถึงเวลาออกพรรษา ท่านจึงตัดสินใจสละสมณศักดิ์ทั้งหมด รวมถึงตำแหน่งเจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ และออกเดินธุดงค์เพื่อแสวงหาความวิเวกตามป่าเขาในเขตภาคเหนือเป็นระยะเวลายาวนานถึง 12 ปี โดยท่านได้พำนักและปฏิบัติธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ อำเภอพร้าว อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่ริม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงอำเภอแม่สาย อำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ ท่านยังได้สังเคราะห์ข้อดีดีคู่บาปเพ็ญบุญจากอดีตชาติของท่าน คือ แม่บุญป็น ณ บ้านแม่กอย ตำบลกลางเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันสถานที่แห่งนี้กลายเป็นวัดป่าแม่กอย หรือมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “วัดป่าพระอาจารย์มั่น” (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ก, 133)

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2482 พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ ได้นิมนต์ท่านให้กลับไปสั่งสอนลูกศิษย์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ท่านจึงออกเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ สู่กรุงเทพมหานครโดยรถไฟ และมาพำนัก ณ วัดบรมนิวาส ระหว่างนั้น ท่านได้มีโอกาสสนทนาธรรมกับท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) หลังจากนั้น ท่านได้ออกเดินทางสู่จังหวัดนครราชสีมา และพำนักที่วัดป่าศาลวัน ซึ่งในขณะนั้นมีพระอาจารย์สิงห์ ขนดะยาโกโม ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต่อมา ท่านได้เดินทางไปจำพรรษาที่วัดป่าโนนนิเวศน์ จังหวัดอุดรธานี ตามคำนิมนต์ของท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) การเดินทางครั้งนี้ส่งผลให้พลังของพระสงฆ์ในสายธรรมยุคเริ่มเข้มแข็งและขยายตัวมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งถือเป็นการวางรากฐานและฟื้นฟูคณะธรรมยุตครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ (สายธาร ศรัทธาธรรม, 2549, 99) จากนั้น ท่านได้เดินทางต่อไปยังจังหวัดสกลนคร โดยพักจำพรรษาที่วัดป่านามน ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และต่อมาที่วัดป่าหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อปฏิบัติภารกิจสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ การจำพรรษาและการเผยแผ่ธรรมะในช่วงเวลานี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นของท่านในการเสริมสร้างศรัทธาและพัฒนาการปฏิบัติธรรมของทั้งพระสงฆ์และฆราวาสในเขตภาคตะวันออกเฉียง

พระธุดงค์ต่างเดินทางมากราบท่านที่สำนักสงฆ์ในป่าบ้านหนองผือแห่งนี้มีได้ขาดทั้งใกล้และไกล พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ช่วงนี้ว่า “สมัยที่ท่านอาจารย์มั่นพักอยู่ พระธุดงค์ทยอยกันเข้าออกวัดหนองผือไม่ค่อยขาดแต่ละวัน ทั้งมาจากป่า ทั้งลงมาจากภูเขาที่บำเพ็ญ มาฟังการอบรม ทั้งมาจากอำเภอ จังหวัด และภาคต่าง ๆ ตลอดประชาชนจากอำเภอและจังหวัดต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล พากันมากราบเยี่ยมและฟังโอวาทจากท่านมิได้ขาด (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), 2552 ก, 246) วัดแห่งนี้จึงเป็นศูนย์กลางสำคัญยิ่งของพุทธศาสนาอีสาน ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ฝึกฝนพัฒนาตนตามแนวทางพระพุทธองค์เท่านั้น หากยังเป็นแหล่งถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตะวันออกอีกด้วย

3.1.5 วาระสุดท้ายของชีวิต

ตลอดระยะเวลาที่ท่านพำนัก ณ วัดป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ถือเป็นเวลาที่คุณพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้วางแผนงานสุดท้ายเพื่อมอบหมายแก่ศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย เพื่อให้การสืบทอดพระธรรมวินัยดำเนินไปอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง หลังจากที่ท่านได้ทุ่มเทชีวิตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมสั่งสอนศิษย์มาอย่างยาวนาน กระทั่งท่านเริ่มมีอาการเจ็บป่วย และอาการดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ จนถึงจุดหนึ่ง ท่านได้ปฏิเสธทั้งการรับประทานยาและอาหาร โดยท่านได้กล่าวถ้อยคำที่มีนัยทางธรรมไว้ว่า “ต้นไม้ที่มันตายยืนต้นอยู่แล้วจะเอาน้ำไปรดเท่าไร จะให้มันเกิดใบอีกไม่ได้หรอก อายุของเรานั้นก็ถึงแล้ว ชีวิตของเราใกล้จะสิ้นแล้ว ให้รีบส่งข่าวไปบอกแก่คุณอาจารย์ที่เป็นศิษย์เราทั้งใกล้และไกลให้รีบมาประชุมกันที่บ้านหนองผือนี้

เพื่อจะได้มาฟังธรรมเป็นครั้งสุดท้าย” คำกล่าวนี้นสะท้อนถึงการตระหนักรู้ในความเสื่อมแห่งสังขาร และความมุ่งมั่นของท่านที่จะใช้ช่วงเวลาสุดท้ายในการถ่ายทอดธรรมะเพื่อประโยชน์แก่ศิษย์และการสืบสานพระศาสนา

เมื่อศิษย์ทั้งหลายได้มารวมตัวกันพร้อมแล้ว พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ลุกขึ้นและนั่งแสดงธรรมเป็นครั้งสุดท้าย โดยมีเนื้อหาสำคัญตอนหนึ่งว่า “การปฏิบัติจิตถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง การฝึกจิตให้สงบเป็นพลังพื้นฐานที่นำไปสู่การพิจารณาอริยสัจอย่างถูกต้อง การปฏิบัติตามข้อวัตร เช่น การฉันภัตตาหารเพียงมือเดียว เป็นต้น ถือเป็นแนวทางของอริยบุคคล ผู้ที่เดินผิดทางย่อมไม่สามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทางอันได้แก่พระนิพพานได้” ในการแสดงธรรมครั้งนี้ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้แสดงความมั่นใจอย่างชัดเจนว่าเวลาที่ท่านจะละสังขารได้มาถึงแล้ว แม้ว่าชาวบ้านจะขอร้องให้ท่านมรณภาพที่บ้านหนองผือ แต่ท่านปฏิเสธและแสดงเจตนารมณ์อย่างแน่วแน่ว่า “เราจะไม่มรณภาพที่นี่ เพราะหากเราตายที่นี่ ผู้คนจำนวนมากจะพากันมารวมตัว และอาจมีการฆ่าเปิด ไก่ และสัตว์ต่าง ๆ เพื่อประกอบพิธีกรรมเนื่องด้วยศพของเรา ซึ่งจะนำมาซึ่งบาปกรรมแก่ชาวบ้านสมควรที่จะจัดการให้เราไปมรณภาพที่จังหวัดสกลนครแทน”

ท่านได้กล่าวกับศิษย์ที่เป็นพระภิกษุว่า “นับตั้งแต่เราอุปสมบทมา เราไม่เคยคิดที่จะทำให้สัตว์ต้องลำบากหรือเดือดร้อน โดยไม่ต้องกล่าวถึงการฆ่าสัตว์เลย ใจของเรามีเมตตาและความสงสารเป็นพื้นฐานอยู่เสมอ ทุกเวลาที่ผ่านมา เราได้แผ่เมตตาจิตและอุทิศส่วนกุศลให้แก่สัตว์ทุกประเภทโดยไม่เลือกหน้าและไม่มีขอบเขต หากเมื่อเราตายแล้วกลับกลายเป็นเหตุให้สัตว์ต้องกลายเป็นศัตรูคู่แค้น และต้องล้มตายจากชีวิตที่พวกเขารักเพียงเพราะเราเป็นต้นเหตุเพียงผู้เดียว เรื่องเช่นนี้เราทำไม่ได้ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ขอให้พาเราออกไปมรณภาพที่สกลนคร แม้ขณะนี้เราเพียงแค่วัยและยังไม่ถึงแก่ชีวิตผู้คนและพระเถระก็พากันหลั่งไหลมาไม่ขาดสาย และจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ซึ่งเป็นพยานที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้ว เราสามารถมรณภาพได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ โดยไม่อาลัยหรือเสียดายร่างกายนี้เลย เพราะเราได้พิจารณาและเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วว่าร่างกายนี้เป็นเพียงการรวมตัวของธาตุทั้งหลายชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะแตกสลายกลับคืนสู่ธาตุเดิม การอาลัยเสียดายย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ คำพูดนี้มีเจตนาเพื่ออนุเคราะห์สัตว์ ไม่อยากให้พวกเขาต้องตายกลายเป็นป่าช้าผิบบนที่มีการวางขายศพเคลื่อนตามริมถนนหนทาง ซึ่งเป็นภาพที่น่าสมเพชและน่าเวทนาอย่างยิ่ง และมีใช้สิ่งที่เกินวิสัยจะพิจารณาแก้ไขได้ในขณะนี้ ดังนั้น ขอให้จัดการให้เราได้ออกไปทันเวลาในช่วงที่ยังเหมาะสม เพื่ออนุเคราะห์สัตว์จำนวนมากที่กำลังรอความตายตามเรา ให้พวกเขาได้มีชีวิตที่ปลอดภัยอย่างทั่วถึงกัน” ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนถึงปณิธานอันแน่วแน่ของท่านในการรักษาหลักเมตตา และการไม่เบียดเบียนชีวิตใด ๆ แม้ในวาระสุดท้ายของชีวิต และแสดงถึงการตระหนักรู้ในผลกระทบจากการมรณภาพของท่านต่อทั้งสังคมและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อย่างลึกซึ้ง

พระมหาเถระและศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันประชุมเพื่อวางแผนนำพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เดินทางจากบ้านหนองผือไปยังวัดป่าสุทธาวาส ในเขตเมืองสกลนคร เมื่อทุกอย่างพร้อมสมบูรณ์แล้ว ได้นิมนต์ท่านขึ้นแคร่หามเพื่อออกจากบ้านหนองผือในวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 12 เวลา 09.00 น. ท่ามกลางความโศกอาลัยอย่างสุดซึ้งของชาวบ้านหนองผือ ขบวนเคลื่อนออกจากบ้านหนองผือ โดยมี ภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ติดตามท่านเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ ยังได้เข้าร่วมสมทบ ทำให้ขบวนกลายเป็นขบวนขนาดใหญ่ ท่านได้สั่งให้ขบวนหยุดพักที่บ้านโนนภู (วัดปากกลางโนนภู) เพื่อฉลองศรัทธาของนายอ่อนและนางส้ม โมรราราช ผู้เป็นผู้สร้างวัดแห่งนี้ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อาพาธพักรักษาตัวที่วัดนี้เป็นเวลา 9 วัน จากนั้นจึงได้เคลื่อนย้ายท่านไปยัง เมืองสกลนคร โดยมีรถยนต์จากกรมทางหลวงมารับในวันแรม 5 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งตรงกับวันคล้ายวัน เกิดของท่าน ท่านได้กล่าวว่า “ต้องไปวันนี้ เพราะเป็นวันสุดท้ายแล้ว” เวลา 10.20 น. จึงได้นิมนต์ ท่านขึ้นแคร่หามเพื่อไปยังถนนใหญ่สำหรับขึ้นรถยนต์ ท่านได้กล่าวกับพระคณาจารย์ที่นั่นว่า “เราจะ เข้ามานสงบ” หลังจากนั้น ท่านมิได้กล่าวอะไรกับผู้ใดอีก และมีผู้ติดตามไปส่งท่านเป็นขบวน

เมื่อถึงเวลา 18.30 น. รถได้มาถึงลานวัดป่าสุทธาวาส และได้จัดเตรียมสถานที่ให้ท่านนอน พักผ่อนบนกุฏิ ทั้งพระภิกษุและประชาชนจำนวนมากได้หลั่งไหลมาราบท่านเพื่อแสดงความเคารพ เมื่อถึงช่วงดึก ประชาชนเริ่มทยอยกลับ ท่านจำวัดอยู่ในอาการปกติจนถึงเวลา 24.00 น. กระทั่งเวลา 01.00 น. อาการของท่านเริ่มผิดปกติอย่างฉับพลัน พระอาจารย์วัน อุตตโม ได้แจ้งให้ พระเถระทุกรูป มารวมตัวกันเพื่อสังเกตอาการอย่างใกล้ชิด ต่อมาในเวลา 02.23 น. ชีพจรของท่านเริ่มอ่อนลงและหด เข้าที่ละน้อย จนเหลือเพียงการเต้นของหัวใจ ก่อนที่ท่านจะสิ้นลมและละวางสังขารด้วยอาการสงบ (ปฐม นิคมานนท์, 2564) ในวันศุกร์ที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ละ สังขาร รวมสิริอายุ 80 ปี และพรรษาที่ 58 ต่อมาอีกสามเดือน ได้มีการจัดพิธีฌาปนกิจศพ ณ เมรุ ชั่วคราว ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโบสถ์วัดป่าสุทธาวาส อัฐิของท่านได้ถูกแบ่งปัน และแจกจ่ายไปยังลูกศิษย์สำคัญตามวัดต่าง ๆ เพื่อไว้เป็นที่สักการบูชา เพื่อน้อมถึงคุณงามความดีที่ ท่านได้สร้างไว้ให้กับสังคมไทย

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เดิมชื่อ “มั่น แก่นแก้ว” เกิดเมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2413 ที่จังหวัดอุบลราชธานี หลังจากอุปสมบท ท่านได้ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความมุ่งมั่นและเด็ดเดี่ยว สั่งสอนศิษยานุศิษย์ให้พัฒนา ปัญญาและความกล้าหาญในการเจริญสมณะและวิปัสสนาตามแนวทางพุทธศาสนา โดยไม่ยอมแพ้ต่อ อุปสรรคหรือสิ่งยั่วยุทางโลกธรรม ตลอดชีวิตในสมณเพศ ได้เดินทางจาริกไปยังสถานที่สงบวิเวกทั่ว ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่พระภิกษุและฆราวาสจนถึงวาระสุดท้าย

3.2 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระภิกษุผู้ยึดมั่นอย่างเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ท่านได้สั่งสมความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และพัฒนาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างอันดีงามให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 การศึกษาเล่าเรียน

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้อุทิศตนเพื่อการศึกษาพุทธธรรมในเบื้องต้น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด โดยสามารถจำแนกช่วงการศึกษาของท่านออกเป็นสองระยะหลัก ดังต่อไปนี้

3.2.1.1 การศึกษาในวัยเด็ก

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เติบโตในครอบครัวเกษตรกรที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ท่านมีอุปนิสัยรักการเรียนรู้และใฝ่ศึกษาตั้งแต่วัยเยาว์ แม้ว่าจะอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งระบบการเรียนการสอนยังไม่มีความเป็นระเบียบ ในสมัยนั้น วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ ท่านจึงได้รับการศึกษาจากพระอาจารย์จนสามารถอ่านออกเขียนได้ โดยเชี่ยวชาญทั้งอักษรไทยน้อย อักษรไทย อักษรธรรม และอักษรขอม

เมื่อมีอายุ 15 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบ้านคำบง (วัดศรีบุญเรือง) ตั้งอยู่ในบ้านคำบง ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยท่านได้เริ่มศึกษาพระปริยัติธรรมขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการฝึกสวดมนต์ และท่องจำสูตรต่าง ๆ ภายใต้การดูแลของสำนักอาจารย์ การบวชเรียนในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงบริบทของชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานอันมั่นคงให้ท่านสำหรับการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาในอนาคต (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร), 2552, 137)

3.2.1.2 การศึกษาหลังอุปสมบท

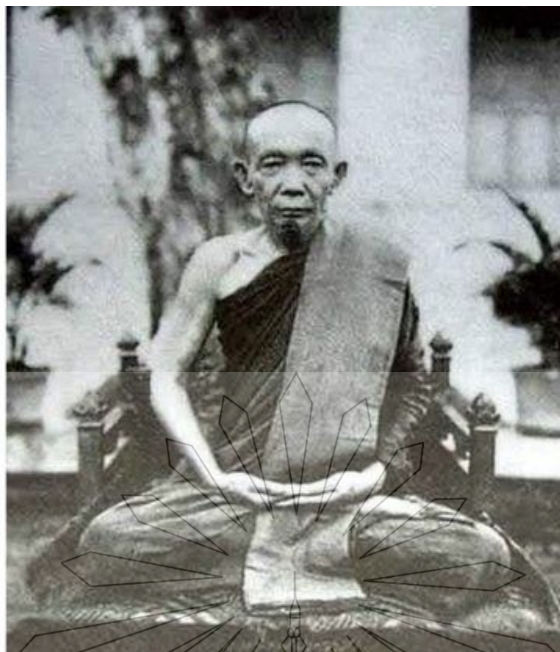
หลังจากอุปสมบทแล้ว พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในฐานะพระนวกะ (พระภิกษุผู้มีพรรษายังไม่ถึง 5 พรรษา) ได้เข้าศึกษาในสำนักของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ณ วัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นวัดในสายธรรมยุตที่มีความโดดเด่นในด้านความเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย และการปฏิบัติอย่างเข้มงวด ต่อมา หลังจากจำพรรษาที่วัดเลียบได้ระยะหนึ่ง ท่านได้ขออนุญาตพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล เพื่อไปพำนักชั่วคราว ณ วัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงเวลานั้น ท่านได้ศึกษาข้อปฏิบัติพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ พระวินัยอันเกี่ยวข้องกับพระปาติโมกข์ และอภิสงฆาจารสิกขา ซึ่งครอบคลุมถึงมารยาทและความประพฤติ รวมถึงข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการสมาทานธุดงค์วัตร จนท่านสามารถพัฒนาความรู้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการปฏิบัติธรรมในระยะต่อมา

ในเวลาต่อมา ได้เดินทางไปศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดสระปทุม (ปัจจุบันรู้จักในชื่อ วัดปทุมวนาราม) เป็นระยะเวลา 3 พรรษา ในช่วงนั้น ท่านได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยอย่างละเอียดถี่ถ้วน พร้อมทั้งฝึกฝนวิธีการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ภายใต้การแนะนำดูแลของ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร (กองทุนลักษณะ ลีฬหาชีวะ และคณะศิษยานุศิษย์, 2562, 125)

ในช่วงเวลาสำคัญดังกล่าวนี้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) เป็นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในยุคนั้น ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 5 และเป็นผู้ตั้งรากฐานการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย การที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้รับโอกาสศึกษาพระธรรมและฝึกปฏิบัติภายใต้การแนะนำของท่าน ถือเป็นโอกาสสำคัญที่ช่วยให้ท่านสามารถพัฒนาความรู้และทักษะด้านวิปัสสนากรรมฐานอย่างถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ท่านจะเน้นการปฏิบัติเป็นหลัก แต่ท่านยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นรากฐานเบื้องต้นสำหรับการปฏิบัติอย่างสม่าเสมอ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติของท่านในภายหลัง จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาที่ทรงอิทธิพลที่สุดในประเทศไทย

3.2.1.3 การศึกษารูปแบบการภาวนา

ขณะที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เดินทางไปจำพรรษา ณ วัดสระปทุม (ปัจจุบันคือวัดปทุมวนาราม) ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัยและอุบายการเจริญภาวนา ภายใต้การแนะนำของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) ณ วัดบรมนิวาส ซึ่งท่านเป็นพระนักปราชญ์ผู้เปี่ยมคุณธรรม และเป็นที่เคารพนับถือในฐานะพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูและเผยแผ่หลักปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการเน้นย้ำถึงความบริสุทธิ์ของศีลและสมาธิที่นำไปสู่ปัญญา ท่านจะเชิญพระภิกษุผู้มีศรัทธามาร่วมศึกษาที่วัดบรมนิวาส ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) ทำให้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เดินทางไปเข้าหาและรับโอวาทอย่างสม่าเสมอ การพบกันระหว่างทั้งสองรูปนี้ จึงถือเป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญระหว่างสายปฏิบัติวัดป่าภาควิถีกับธรรมยุติกนิกายในกรุงเทพฯ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการแลกเปลี่ยนธรรมะที่ลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้แนะนำและชี้แนะให้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ฝึกหัดการบริกรรมภาวนาคำว่า “พุทโธ” ซึ่งเป็นรูปแบบของพุทธานุสสติภาวนา หรือการเจริญสติโดยการระลึกถึงพระพุทธรูปอันประเสริฐนี้

ที่มา: สวนพุทธธรรม www.buddhadhamma.org

ภาพที่ 3.3 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) พ.ศ. 2400 – 2475

วิธีการเจริญภาวนาในรูปแบบนี้ เป็นการฝึกสติและสมาธิโดยอาศัยการบริกรรมนาม อันศักดิ์สิทธิ์ว่า “พุทโธ พุทโธ พุทโธ” อย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก โดยกำหนดให้สัมพันธ์กับจังหวะการหายใจอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ เมื่อลมหายใจเข้าจะบริกรรมว่า “พุท” และเมื่อลมหายใจออกจะบริกรรมว่า “โธ” การปฏิบัติด้วยวิธีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำจิตให้จดจ่ออยู่กับลมหายใจ ซึ่งเป็นอารมณ์แห่งสมาธิ อันนำไปสู่ความตั้งมั่นและสงบแห่งจิตใจ โดยอาศัยการประสานกันระหว่างการบริกรรมและการกำหนดลมหายใจอย่างต่อเนื่องเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสมาธิให้เกิดความมั่นคง (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2551, 39)

การเจริญภาวนาด้วยการบริกรรมคำว่า “พุทโธ” เป็นแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่มีรากฐานมาจากการถ่ายทอดของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ซึ่งเป็นพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในสมัยโบราณ และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม ท่านได้ถ่ายทอดคำบริกรรมอันทรงพลังนี้ให้แก่พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ซึ่งเป็นบูรพาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ในสายวิปัสสนากรรมฐานฝ่ายพระป่า ผู้มีความเชี่ยวชาญในการฝึกจิตและพัฒนาสมาธิให้เกิดความเจริญงอกงาม ต่อมา พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ได้สืบทอดคำบริกรรม “พุทโธ” นี้ให้แก่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในช่วงที่ท่านยังเป็นพระนวกะหรือพระผู้บวชใหม่ ดังที่พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน ได้บันทึกไว้ว่า

“ท่านพระอาจารย์มั่น ท่านเป็นผู้ไม่ชอบบอญ่ิ่ง ชอบแต่จะพยายามหาทางก้าวหน้าเรื่อยไป แม้แต่ท่านบวชเข้ามาใหม่ ก็มีใช้เพื่อบวชแล้วก็ฉันและจำวัด ได้มาอยู่กับพระผู้ปฏิบัติ อยากจะทำให้

เห็นจริงเห็นจังไปเสียเลย ความไม่ชอบอยู่หนึ่งของท่านนี่เอง ทำให้ท่านต้องชักใช้ไถ่ถามหาความจริงเอากับท่านอาจารย์เสาร์อยู่ตลอดเวลา ท่านได้รับรู้ให้อาจารย์สอนก็มีภูมิตั้งขึ้น แต่อาจารย์ก็หมดความรู้จะสอนต่อไป” (พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), 2550, 3)

การที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้รับการถ่ายทอดคำบริกรรม “พุทโธ” ตั้งแต่สมัยที่ท่านยังเป็นพระนวกะนั้น บ่งบอกถึงการเริ่มต้นที่มีรากฐานอันมั่นคงในการปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะพัฒนาการปฏิบัติให้ก้าวหน้าสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ผลักดันให้ท่านออกแสวงหาความรู้และแนวทางการปฏิบัติเพิ่มเติม การกระทำนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจอย่างลึกซึ้งและพื้นฐานความเข้าใจในเรื่องกรรมฐานที่ท่านมีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่นำพาท่านไปสู่การศึกษาต่ออย่างจริงจังกับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) ณ วัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร การแสวงหาความรู้ในครั้งนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความมุ่งมั่นในหนทางแห่งการเจริญภาวนา แต่ยังบ่งบอกถึงการพัฒนาการปฏิบัติธรรมของท่านที่มีลักษณะเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างอันทรงคุณค่าในวงการวิปัสสนากรรมฐาน

คำบริกรรมว่า “พุทโธ” เป็นวิธีที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย เพื่อเป็นวิธีที่ทำให้เกิดสมาธิ หากจะถามว่ามีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระสูตรใด คงตอบได้ว่า ไม่พบว่ามีในคัมภีร์ใด คัมภีร์หนึ่งที่ชัดเจนนัก เพราะคำว่า “พุทโธ” นั้น มีปรากฏอยู่ในหลายคัมภีร์ และหลายพระสูตรด้วยกัน แต่โดยส่วนมากแล้ว จะเข้าใจในเบื้องต้นว่า “พุทโธ” มาจาก “พุทธานุสสติ” (อง.ปญจก. 36/280/528) แปลว่า การระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า เป็นวิธีการฝึกสติอย่างหนึ่งในหมวดหมู่กรรมฐานที่เรียกว่า “อนุสสติ” ซึ่งมีทั้งหมด 10 ประการ เป็นกรรมฐานประเภทหนึ่งในสมถกรรมฐานที่ทำให้จิตปราศจากนิวรณ์แล้ว ทำให้เกิดสมาธิและปัญญาขึ้น แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เพราะเหตุใดจึงบริกรรมเพียงแค่ “พุทโธ” ทำไมถึงไม่บริกรรมคำว่า “ธัมโม” และ “สังโฆ” ไปพร้อม ๆ กันด้วย เพราะเหตุที่ว่า ในอนุสสติ 10 ประการนั้น มีพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ ปรากฏอยู่ด้วย เป็นการระลึกถึงพระรัตนตรัยครบทั้งสามประการ

จากการผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบคำว่า “พุทธานุสสติ” ยังได้ปรากฏอยู่ใน “หลักจตุรารักษกัมมฐาน” หมายถึง ธรรมฐานเป็นเครื่องรักษาดตน, ธรรมฐานเป็นเครื่องรักษาผู้ปฏิบัติให้สงบระงับและให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เรียกว่า อารักษกัมมฐาน 4 อย่าง คือ

- 1) พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปที่มีในพระองค์ และทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
- 2) เมตตา แผ่ไมตรีจิต คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า
- 3) อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม
- 4) มรณสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน

กัมมัญฐาน 4 อย่างนี้ ควรเจริญเป็นนิตย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2565, 674-675) และการเจริญภาวนาแบบจตุรารักษ์นี้ ปรากฏเด่นชัดในการอบรมกรรมฐานของสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริเถร) เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดโสมนัสวิหาร และเป็นหนึ่งในคณะพระมหาเถระทั้ง 10 องค์ ที่ร่วมกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ พงศ์อิศรภักดิ์ รัชทายาทราชกุมาร” ในรัชกาลที่ 3 (คณะกรรมการบริหารคณะธรรมยุต, 2547, 2) ที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ มีพระนามในพระพุทธศาสนาว่า “วชิรญาณ” แปลว่า ผู้มีความสามารถอันสว่างประดุจเพชร (ศานติภักดีคำ, 2556, 346-347) และเป็นผู้ทรงก่อตั้งวงศ์ธรรมยุตขึ้น นับว่าเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก และท่านเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยและการปฏิบัติกัมมัญฐานเป็นอย่างยิ่ง มีความชำนาญและเข้าใจสมณะและวิปัสสนากัมมัญฐานอย่างลึกซึ้ง

3.2.1.4 บันทึกจากการศึกษา

จากการที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ศึกษาและฝึกฝนพระธรรมวินัยในสำนักต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ท่านได้รวบรวมผลแห่งการเรียนรู้และประสบการณ์จากการปฏิบัติธรรมนั้น บันทึกไว้เป็นคำสอนที่มีคุณค่าทางปัญญาและจิตวิญญาณ อันเป็นมรดกธรรมที่ตกทอดสู่รุ่นหลังจนถึงปัจจุบัน คำสอนเหล่านั้นได้แก่ “ขันธวิมุตติสังคีตธรรม” และ “มุตโตทัย” ซึ่งทั้งสองชิ้นงานสะท้อนถึงความเข้าใจอันลึกซึ้งในหลักธรรมและการประยุกต์ใช้ในการเจริญภาวนา โดยมีลักษณะที่เป็นระบบและครอบคลุมทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ดังนี้

ขันธวิมุตติสังคีตธรรม ท่านเขียนขณะพำนักศึกษาเล่าเรียน ณ วัดสระปทุม (ปัจจุบันคือวัดปทุมวนาราม) และได้รจนา “ขันธวิมุตติสังคีตธรรม” ซึ่งเป็นลิขิตธรรมที่อธิบายเรื่อง “ขันธ 5” องค์ประกอบพื้นฐานของชีวิต โดยนำเสนอผ่าน 9 ประเด็นหลัก ในรูปแบบคำถาม-คำตอบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความทุกข์และสาเหตุของทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ

1) ถามว่า ขันธ 5 ใครพัน ใครเกี่ยวพัน ใครหลง ตอบว่า ใจพัน ใจเกี่ยวพัน ใจหลงไปตามสัญญา

2) ถามว่า ใครตาย ใครเรียน ตอบว่า สังขารตาย สัญญาพาให้ต่อพาให้เวียน

3) ถามว่า ใครกำหนดให้เป็นธรรม (คือเรื่องต่าง ๆ) ตอบว่า ใจ กำหนดหมายสัญญาให้เป็นดีเป็นชั่ว

4) ถามว่า กิณภพ ภพไม่เที่ยวกิณคืออะไร ตอบว่า สิ้นอยาก

5) ถามว่า สละสี่เหลี่ยมเปี่ยมด้วยน้ำคืออะไร ตอบว่า ธรรมสิ้นอยากคือใจที่รู้จัก

6) ถามว่า น้ำขึ้นลง ตรงสัจจะ (คือความเป็นจริง) หรือ (เปรียบสังขารกับน้ำ) ตอบว่า สังขารแปรเปลี่ยนไปตามธรรมตาของมัน แก้อะไรไม่ได้ ผู้รู้จักจึงไม่ติดในสังขาร

7) ถามว่า หัวหน้าที่มีครบกันหรือ (หมายถึง หน้าที่ของชั้น 5) ตอบว่า ชั้น 5 ต่างมีหน้าที่แยกจากกัน กองรูปทำหน้าที่ของรูป กองนามทำหน้าที่ของนาม ถ้ารัฐธรรมนูญของชั้น 5 ตามจริง ใจก็ขาวสะอาดหมดมลทิน ถ้ารู้ไม่เท่าทันที่เหมือนเล็กบังใหญ่ ชั้น 5 บังธรรม

8) ถามว่า มีไม่มี ไม่มีมี คืออะไร ตอบว่า (1) สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นทั้งเหตุและผล และ (2) ทั้ง เหตุและผลนั้นก็ดับไปไม่ปรากฏว่ามีคนมีสัตว์ ข้อความ (1) นั้น คือ ความหมายของคำว่า (สิ่งที่เราคิดว่า) มี (นั่นหากรู้จริงแล้วมัน) ไม่มี ข้อความ (2) คือความหมายของคำว่า (สิ่งที่ไม่เคยคิดว่า) ไม่มี (นั่นหากรู้จริงแล้ว ก็รู้ว่ามัน) มี

9) ถามว่า สมุทัย (คือเหตุเกิดทุกข์) คืออะไร ตอบว่า คือความอาลัยรัก อย่างต่ำ คืออาลัยในกามคุณ 5 อย่างสูงคืออาลัยในฌาน (พระภูริทัตโต (หมั่น), 2563, 1-10)

มุตโตทัย เป็นการบันทึกโอวาทคำสอนอันล้ำค่า 17 หัวข้อ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สู่หนทางหลุดพ้น จารึกโดยพระอาจารย์วิริยงค์ สิรินธโร และพระทองคำ จารุฉนโน ณ วัดป่านาคนิมิตต์ มีหัวข้อธรรมดังนี้

- 1) การปฏิบัติ เป็นเครื่องยังพระสัทธรรมให้บริสุทธิ์
- 2) การฝึกตนดีแล้วจึงฝึกผู้อื่น ชื่อว่าทำตามพระพุทธเจ้า
- 3) มุลมรดกอันเป็นต้นเหตุทุนทำการฝึกฝน
- 4) มุลฐานสำหรับการปฏิบัติ
- 5) มุลเหตุแห่งสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุ
- 6) มุลการของสังสารวัฏ
- 7) อรรฐาน เป็นที่ตั้งแห่งมรรคนิพพาน
- 8) สติปัฏฐาน เป็นชัยภูมิ คือสนามฝึกฝนตน
- 9) อุบายแห่งวิปัสสนา อันเป็นเครื่องถ่วงถอนกิเลส
- 10) จิตเดิมเป็นธรรมชาติใสสว่าง แต่มีดมัวไปเพราะอุปกิเลส
- 11) การทรมานตนของผู้บำเพ็ญเพียร ต้องให้พอเหมาะกับอุปนิสัย
- 12) มุลติกสูตร
- 13) วิสุทธิเทวาเท่านั้นเป็นสันตบุคลแท้
- 14) อภิกิริยาเป็นที่สุดในโลก-สุดสมมติบัญญัติ
- 15) สัตตवास 9
- 16) ความสำคัญของปฐมเทศนา มัชฌิมเทศนา และปัจฉิมเทศนา
- 17) พระอรหันต์ทุกประเภทบรรลุทั้งเจโตวิมุตติ ทั้งปัญญาวิมุตติ (พระอริยคุณาธาร

(เสียง ปุสโส). 2550, 134-146)

งานเขียนทั้งสองชิ้นนี้ เปรียบดังดวงประทีปแห่งปัญญา บันทึกรวบรวมคุณค่า ที่เป็นมรดก ที่ให้ไว้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของความทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ตาม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การรจนางานในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความเชี่ยวชาญของท่าน ในด้านพระธรรมวินัย แต่ยังสะท้อนถึงความตั้งใจที่จะถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าถึงได้ง่ายและ เป็น ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติในการพิจารณาเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์

3.2.2 การรักษาพระวินัย

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดในการธำรงรักษาธรรมวินัยและการ ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดมั่นในพระวินัยหรือศีล 227 ข้อ ตามที่ระบุไว้ในพระภิกขุปาฏิโมกข์ อย่างไม่ละเลยแม้แต่น้อย ซึ่งประกอบด้วย ปาราชิก 4 ข้อ, สังฆาทิเสส 13 ข้อ, อนินย 2 ข้อ, นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ 30 ข้อ, ปาจิตตีย์ 92 ข้อ, ปาฏิเทสนียะ 4 ข้อ, เสขียะ 75 ข้อ และอธิกรณสมณะ 7 ข้อ ท่านมุ่งมั่นมิให้เกิดความบกพร่องหรือข้อตำหนิแม้เพียงเล็กน้อย และมักเน้นย้ำในการสอนว่า “หากศีลเกิดความต่างพร้อยแม้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง การปฏิบัติธรรมย่อมไม่อาจก้าวหน้าหรือเจริญอก งามได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากศีลเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติธรรม ดุจดินอันเป็นพื้นฐานหลัก ในการเพาะปลูก หากดินมีคุณภาพดี มีน้ำเพียงพอ และสภาพอากาศเอื้ออำนวย พืชย่อม เจริญเติบโตได้ดี แต่หากดินเสื่อมคุณภาพ เช่น มีความเค็มจัดหรือเต็มไปด้วยกรดต่าง พืชย่อมไม่อาจ งอกงามหรือเจริญเติบโตได้ฉับใด การปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน”

การรักษาศีลถือเป็นขั้นตอนแรกอันเป็นรากฐานสำคัญสู่การพัฒนาจิตใจ และเป็นพื้นฐานที่ มั่นคงสำหรับการเจริญภาวนา ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์อย่างสม่ำเสมอว่า “จิตใจเป็นที่ตั้งของกิเลสและคุณธรรมทั้งปวง กิเลสเกิดขึ้นและดับลงได้ ณ จิตใจแห่งเดียวเท่านั้น” ด้วยเหตุนี้ ศีลจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หากจุดเริ่มต้นดี ผลลัพธ์ย่อมดีตามไปด้วย แต่หาก จุดเริ่มต้นบกพร่อง ผลลัพธ์ย่อมไม่อาจสมบูรณ์ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ผิดมาตั้งแต่ต้น ฮวงเม่าบมี” ซึ่งเปรียบได้กับการทำนาที่เมื่อมีการบำรุงรักษาต้นข้าวอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถคาดหวังผลผลิตที่ดีได้ อย่างแน่นอน (พระเทพเจติยาจารย์ (วริยงค์ สิริธโร, 2552, 79) ดังนั้น การที่พระภิกษุทั้งหลายไม่ ล่วงละเมิดข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ ถือเป็นการวางรากฐานอันมั่นคงสำหรับการปฏิบัติ ธรรมในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ปรากฏ ดังต่อไปนี้

1) การยึดมั่นในสิกขาบทอย่างไม่ละเมิดแม้ในรายละเอียดปลีกย่อย โดยไม่ยอมให้มีการ ละเมิดแม้แต่สิกขาบทที่มีลักษณะเป็นข้อปลีกย่อย ท่านได้สั่งสอนว่า “การรักษาศีลให้บริสุทธิ์นั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการสำรวมกาย วาจา และใจอย่างระมัดระวัง เพื่อไม่ให้เกิดการล่วงเกิน แม้ในสิกขาบท ที่มีความสำคัญน้อยที่สุด เนื่องจากการละเลยในส่วนเล็กน้อยอาจนำไปสู่การพังทลายของสิกขาบทที่มี

ความสำคัญยิ่งใหญ่” เมื่อศิลปินได้รับการรักษาไว้อย่างบริสุทธิ์ จิตใจย่อมสงบ ปราศจากความฟุ้งซ่าน อันเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิและปัญญาตามลำดับ

2) การควบคุมและสำรวมอินทรีย์ ท่านให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสำรวมและระวังอินทรีย์ทั้งหก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พร้อมทั้งพิจารณาการรับรู้ที่อาจนำไปสู่อกุศลธรรม เช่น กิเลส ตัณหา และอุปาทาน ท่านได้สั่งสอนว่า “การสำรวมและควบคุมอินทรีย์เป็นแนวทางป้องกันมิให้เกิดความคิดและการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรม” การปฏิบัติด้วยการสำรวมอินทรีย์อย่างเคร่งครัดนี้ ถือเป็นการรักษาศีลให้มั่นคง เนื่องจากศีลเป็นรากฐานอันดับแรกของการปฏิบัติธรรม

3) การรักษาสติให้ตั้งมั่นอยู่ตลอดเวลา โดยท่านเน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีสติรู้ตัวอย่างต่อเนื่องในทุกการคิด การพูด และการกระทำ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเผลอโผล่ที่อาจนำไปสู่การละเมิดศีล ท่านได้แนะนำสั่งสอนไว้ว่า “สติเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญยิ่งในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และในการเจริญภาวนา” การฝึกฝนสติอย่างสม่ำเสมอช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความอดทน มีวินัย และมีความสำรวม ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นต่อการยกระดับการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (วริยา ชินวรรโณ และคณะ, 2543, 185-186)

4) เป็นแบบอย่างที่ดี หรือเป็นตัวอย่างที่ประเสริฐแก่ศิษยานุศิษย์ ผ่านการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมทั้งในด้านสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ท่านเล็งเห็นว่าแห่งการปลุกวิเวกและจาริกไปยังสถานที่อันเงียบสงบ เพื่อบ่มเน้นการบำเพ็ญเพียรปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง โดยปราศจากการยึดติดในลาภสักการะหรือสิ่งยั่วยุใด ๆ นอกจากนี้ ท่านยังทุ่มเทในการเทศนาสั่งสอน อบรมแนะนำ และกำกับดูแลการปฏิบัติธรรมของศิษย์ด้วยความเข้มงวด คุณธรรมอันเด่นชัดเหล่านี้ได้หล่อหลอมให้ท่านเป็นแบบอย่างที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2540, 229)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้ความสำคัญอย่างสูงสุดต่อการธำรงรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ปราศจากข้อบกพร่องแม้เพียงน้อยนิด โดยท่านเน้นย้ำว่าศีลนั้นเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของการปฏิบัติธรรม หากศีลเกิดความด่างพร้อย การพัฒนาทางจิตวิญญาณย่อมไม่อาจเจริญงอกงามได้ ดุจดินที่เสื่อมสภาพไม่สามารถบำรุงพืชให้เติบโตอย่างสมบูรณ์ได้ ดังนั้น การรักษาศีลให้บริสุทธิ์จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาจิตใจและการเจริญภาวนา โดยหากมีการวางรากฐานที่ดี ผลลัพธ์ที่ตามมาย่อมมีคุณภาพสูงตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ การยึดมั่นในพระวินัยของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงไม่เพียงเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานสำหรับตัวท่านเองเท่านั้น หากยังเป็นแนวทางอันทรงคุณค่าที่ศิษยานุศิษย์ สามารถยึดถือเป็นแบบอย่าง เพื่อบ่มสู่ความเจริญก้าวหน้าในธรรมอย่างสมบูรณ์แบบ

3.2.3 การถือธงดวงศัตร

ข้อวัตรปฏิบัติที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนั้น มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความเพียรในการขจัดกิเลส โดยละเว้นความสละสลวยทางกายเพื่อสร้างความคล่องตัว และประสิทธิภาพในการบำเพ็ญธรรม การปฏิบัติเหล่านี้ยังเป็นแนวทางในการฝึกฝนตนเองให้พัฒนาคุณสมบัติแห่งความอดทน ความมกน้อย ความสันโดษ และการปล่อยวางจากการยึดติดในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยข้อปฏิบัติ 13 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) ปิงสุกุลิ๊งครุดงค์ ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล
- 2) เตจิวริ๊งครุดงค์ ถือการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- 3) ปินทปาตปาติ๊งครุดงค์ ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร
- 4) สปัตทจาริ๊งครุดงค์ ถือการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร
- 5) เอกาสนิ๊งครุดงค์ ถือการฉันข้าวมื้อเดียวเป็นวัตร
- 6) เอกปัตติ๊งครุดงค์ ถือการฉันในภาชนะเดียวคือฉันในบาตรเป็นวัตร
- 7) ชลุปัจฉาภัตติ๊งครุดงค์ ถือการห้ามภัตตาหารที่เขานำมาภายหลังเป็นวัตร
- 8) อารัญญิ๊งครุดงค์ ถือการอยู่ในป่าเป็นวัตร
- 9) รุกขมูลิ๊งครุดงค์ ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
- 10) อัปโภกาสิ๊งครุดงค์ ถือการอยู่ที่แจ้งเป็นวัตร
- 11) โสสานิ๊งครุดงค์ ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร
- 12) ยถาสันถติ๊งครุดงค์ ถือการอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร
- 13) เนสัชชิ๊งครุดงค์ ถือการไม่นอนเป็นวัตร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),

2546, 256-258)

ธงดวงศัตรทั้ง 13 ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามารถเลือกปฏิบัติเพิ่มเติมจากศีล 227 ข้อ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขัดเกลาจิตใจ เสริมสร้างความเพียร และลดละกิเลส โดยพระภิกษุมิอัสระในการเลือกปฏิบัติตามความสมัครใจของตนเอง ซึ่งในการดำเนินชีวิตของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดมั่นและปฏิบัติธงดวงศัตรเหล่านี้อย่างเคร่งครัดจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1) การนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (ปิงสุกุลิ๊งครุดงค์) ถือเป็นข้อปฏิบัติที่ทำทายเป็นอย่างยิ่งในสมัยของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เนื่องจากในยุคนั้นเครื่องนุ่งห่มมิได้มีอยู่อย่างเพียงพอ หรือสละสลวยดังเช่นในปัจจุบัน การแสวงหาเศษผ้าจากกองขยะหรือป่าช้าสำหรับนำมาเย็บต่อเป็นผืนผ้าเพื่อใช้สอยนั้นต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างมาก ถึงกระนั้น ท่านยังคงยึดมั่นในการปฏิบัติ ธงดวงศัตรข้อนี้ด้วยความเข้มงวดอย่างไม่ย่อท้อ ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นอันแน่วแน่ในการดำเนินชีวิตอย่างสมณะและสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธองค์

2) การยึดถือการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร (เตจีวรกัณฐคฺค) หรือที่เรียกว่า “ไตรจีวร” หมายถึง การใช้ผ้าสามผืนหลักในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ ได้แก่ สังฆาฏิ ซึ่งใช้สำหรับห่มคลุมร่างกายทับชั้นนอกของอุทราสงค์, อุทราสงค์ ซึ่งใช้ห่มคลุมร่างกายเป็นผืนหลัก, และอันตรวาสก ซึ่งใช้สำหรับนุ่งห่มร่างกายส่วนล่าง นอกเหนือจากนี้ ภิกษุอาจมีผ้าสำรองที่เรียกว่า “ผ้าอาศัย” เพื่อการใช้งานเพิ่มเติม พระภิกษุผู้มุ่งมั่นปฏิบัติธรรมอย่างเข้มงวด เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดมั่นในการใช้เพียงไตรจีวรชุดเดียวตามหลักการของเตจีวรกัณฐคฺคอย่างเคร่งครัด

3) การยึดถือการบิณฑบาตเป็นวัตร (ปิณฑปาตีกัณฐคฺค) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ปฏิบัติการออกบิณฑบาตเป็นประจำสม่ำเสมอ แม้ในวัยชราภาพที่ร่างกายไม่อำนวยให้เคลื่อนไหวได้ตามปกติ โดยท่านได้ยึดมั่นในข้อปฏิบัติแรกนี้อย่างเคร่งครัดตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ที่ได้รับในช่วงอุปสมบท การปฏิบัติเช่นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระภิกษุได้ฝึกฝนและตระหนักถึงการดำรงชีวิตโดยพึ่งพิงปัจจัยจากผู้อื่น อันเป็นหลักการสำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันเกื้อกูลระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสในการธำรงรักษาชีวิตตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

4) การยึดถือการฉันภัตตาหารเพียงมือเดียวเป็นวัตร (เอกาสนีกัณฐคฺค) พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบพระวินัยให้พระภิกษุสามารถฉันภัตตาหารได้ในช่วงเวลาตั้งแต่รุ่งอรุณจนถึงเที่ยงวัน (ตามหลักวิกาลโภชนา เวรมณี) อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ในประเทศไทยส่วนใหญ่มักนิยมฉันภัตตาหารสองมือ คือ ในช่วงเช้าและช่วงเพล กระนั้น พระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้มีความประสงค์จะสมาทานธุดงค์สามารถเลือกฉันภัตตาหารเพียงมือเดียวได้ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดระยะเวลาที่ท่านครองสมณเพศ

5) การยึดถือการฉันภัตตาหารในภาชนะเดียว (เอกปัตติกัณฐคฺค) ข้อปฏิบัตินี้หมายถึงการฉันภัตตาหารในบาตรเป็นวัตรประจำ โดยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุ ผู้สมาทานธุดงค์สามารถเลือกใช้บาตรเพียงใบเดียวในการฉัน เพื่อลดความกังวลและความยุ่งยากเกี่ยวกับภาชนะสำหรับภัตตาหาร ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักการนี้อย่างเคร่งครัดตลอดช่วงชีวิตแห่งการครองสมณเพศ

6) การยึดถือการรับภัตตาหารที่ถวายภายหลัง (ขลุปัจจัยกัณฐคฺค) โดยทั่วไปเมื่อพระภิกษุออกบิณฑบาตในชุมชนและกลับสู่ที่พักวัด ทายกทายิกาบางส่วนอาจตามมาถวายภัตตาหารเพิ่มเติม ซึ่งอาจเป็นอาหารธรรมดาหรืออาหารที่จัดอย่างประณีต แม้ว่าพระภิกษุจะมีสิทธิ์รับและฉันภัตตาหารดังกล่าวได้ตามปกติ แต่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้มุ่งมั่นในความมักน้อยและการขัดเกลากิจใจสามารถเลือกปฏิบัติข้อยกเว้น โดยงดรับภัตตาหารที่ถวายภายหลังจากการบิณฑบาต ในแนวปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านทรงยึดมั่นในธุดงค์วัตรข้อนี้อย่างเคร่งครัด โดยปฏิเสธการรับภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวาย ณ วัดหลังจากกลับจากการบิณฑบาต ท่านคงความ

เข้มงวดในข้อปฏิบัตินี้ไว้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อถึงช่วงที่ท่านเจ็บป่วยหนักและไม่อาจออก
 บิณฑบาตได้ จึงทรงผ่อนปรนให้รับภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวายได้บ้างตามความจำเป็น

7) การยึดถือการพำนักในป่าเป็นวัตร (อารัญญุกังครุดงค์) ข้อปฏิบัตินี้มุ่งเน้นการ
 แสวงหาความสงบวิเวกทั้งทางกายและจิตใจ ผ่านการปลีกตัวเข้าไปบำเพ็ญภาวนาในสถานที่อื่นเป็นป่าเขา
 โดยพระภิกษุอาจเลือกพักอาศัยในเสนาสนะ ที่พักของสงฆ์ หรือแม้แต่สถานที่ธรรมดา เช่น ถ้ำ เจ้ามหา
 หรือใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ ซึ่งล้วนเป็นสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญสติและภาวนา ดังเช่นที่
 พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยึดมั่นในรุดงค์วัตรข้อนี้อย่างเคร่งครัด โดยท่านมักเลือกจำพรรษาในวัดป่า
 เป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นป่าที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ป่าสำหรับการพิจารณาความตาย หรือแม้แต่ป่าลึก
 ในหุบเขาและถ้ำต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง (กองทุนลักษณ
 ลิขิต และคณะศิษยานุศิษย์, 2562, 249-250)

สำหรับรุดงค์วัตรข้ออื่น ๆ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทรงเลือกปฏิบัติเป็นครั้งคราวตาม
 ความเหมาะสมของโอกาสและบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของอารัญญุกังครุดงค์ ซึ่งท่านมัก
 ยึดถือการพำนักในเสนาสนะที่ตั้งอยู่ในป่า ห่างไกลจากชุมชน เพื่อแสวงหาความสงบวิเวกตามวิถีแห่ง
 สมณะ เมื่อถึงวัยชราภาพ ท่านจึงเลือกพำนักในสถานที่ป่าซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านในระยะที่เหมาะสม
 สามารถออกบิณฑบาตได้สะดวก ปราศจากความวุ่นวายจากเสียงรบกวน และไม่ถูกรบกวนจากผู้คน
 ในช่วงที่ท่านยังมีร่างกายแข็งแรง ท่านมักปลีกวิเวกไปยังป่าลึกในสถานที่ที่ห่างไกลจนศิษยานุศิษย์ไม่
 อาจติดตามไปได้ เช่น ในคราวที่ท่านเดินทางไปพำนักวิเวกบนเขาสูงในภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย
 ของชาวมูเซอ แม้จะเผชิญกับอุปสรรคด้านการสื่อสารกับชาวมูเซอที่ใช้ภาษาต่างกัน ท่านยังคง
 สามารถปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวมูเซอได้อย่างน่าทึ่ง เป็นการจุดประกาย
 ศรัทธาในหมู่พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ สะท้อนถึงความมุ่งมั่นอย่างลึกซึ้งในการขจัดกิเลสและเจริญธรรม
 ตามพุทธพจน์อย่างแท้จริง

3.2.4 ข้อวัตรปฏิบัติ

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นแบบอย่างของผู้ที่มีวินัยอย่างเคร่งครัด มีความตรงต่อเวลา
 และแสดงถึงความรับผิดชอบอย่างสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของขันธวัตร 14 ข้อ ซึ่งเป็นแนว
 ปฏิบัติที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท่าน คณะศิษยานุศิษย์ได้บันทึกและรวบรวมไว้เป็น
 ข้อมูลอันทรงคุณค่า ดังต่อไปนี้

1) อาคันตุกวัตร แนวปฏิบัติที่กำหนดให้พระภิกษุแสดงความเคารพและสัมมาคารวะ
 ต่อเจ้าของสถานที่ (วิ.จุลล. 9/414/337) ซึ่งเป็นข้อพึงปฏิบัติสำหรับพระภิกษุผู้เดินทางไปยังสถานที่ใหม่
 ถือเป็นการแสดงถึงธรรมเนียมทางสังคมที่สะท้อนถึงการรู้จักกาลเทศะและมารยาทอันเหมาะสม

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นและปฏิบัติตามข้อวัตรนี้อย่างเคร่งครัดตลอดช่วงชีวิตแห่งการครองเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนา

2) อาวาสกัฏฐ์ ข้อปฏิบัติที่พระภิกษุเจ้าถิ่นพึงปฏิบัติต่อพระภิกษุอาคันตุกะ (ผู้มาพักอาศัย) (วิ.จุล. 9/416/340) แม้ว่าพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังด้านการสอนกรรมฐาน และมีศิษยานุศิษย์ทั้งเก่าและใหม่จำนวนมาก รวมถึงพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ที่เดินทางมาเยี่ยมเยียนท่านอย่างต่อเนื่อง ท่านยังคงยึดมั่นในอาวาสกัฏฐ์อย่างเคร่งครัดด้วยอุปนิสัยที่เปี่ยมด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน ท่านต้อนรับพระภิกษุอาคันตุกะอย่างครบถ้วนสมบูรณ์โดยไม่บกพร่อง แม้ว่าท่านจะพำนักในป่าเขาซึ่งมีสภาพที่พักอาศัยไม่สะดวกสบาย แต่เงื่อนไขดังกล่าวมิได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติอาวาสกัฏฐ์ของท่านแต่อย่างใด (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ข, 246) การกระทำนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญที่ท่านให้แก่การรักษาวัดปฏิบัติและความเมตตากรุณาที่มีต่อเพื่อนพระภิกษุด้วยกัน ซึ่งท่านได้ยึดถือตั้งแต่เริ่มบวชใหม่ ๆ

3) คมิกัฏฐ์ ข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุผู้เตรียมตัวเดินทางไปยังสถานที่อื่น (วิ.จุล. 9/418/342) หรือก่อนออกจาริกธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นในการปฏิบัติคมิกัฏฐ์อย่างเคร่งครัด โดยทุกครั้งก่อนออกเดินทาง ท่านจะจัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ปิดประตูหน้าต่างให้มิดชิด และมอบหมายให้พระภิกษุรูปอื่นดูแลเสนาสนะที่ท่านพำนักอยู่ การกระทำดังกล่าวสะท้อนถึงคามมีระเบียบวินัย ความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อพระธรรมวินัย และความไม่ยึดติดต่อสถานที่ แม้จะเป็นสถานที่ที่ท่านโปรดปราน เช่น สถานที่วิเวกในป่าเขาก็ตาม

4) ภัตตานุโมทนาวัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความขอบคุณและการร่วมอนุโมทนาบุญกับผู้ถวายภัตตาหาร (วิ.จุล. 9/420/343) ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในหมู่ชาวพุทธ โดยพระภิกษุสงฆ์จะแสดงความซาบซึ้งต่อจิตศรัทธาของผู้ถวาย กล่าวถึงผลบุญอันเกิดจากการกระทำนั้น และให้พรเพื่ออวยชัยให้ผู้ถวายพบแต่ความสุขและความเจริญ ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้ทรงเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ได้ยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ท่านปฏิบัติด้วยการเทศนาธรรมและให้พรแก่ญาติโยมผู้ถวายภัตตาหาร ก่อนการฉันภัตตาหารตามแนวปฏิบัติของพระสายวิปัสสนากรรมฐานอย่างสม่ำเสมอ

5) ภัตตัคควัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการบริโภครภัตตาหารของพระภิกษุสงฆ์ (วิ.จุล. 9/424/345) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ และปราศจากการยึดติดในรสชาติของอาหาร การปฏิบัติตามข้อวัตรนี้ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้กลายเป็นแบบอย่างอันดีงามสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในรุ่นต่อมา สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญธรรมเพื่อขจัดกิเลส ความไม่ยึดติดในวัตถุสิ่งของ และเป็นตัวอย่างอันสมบูรณ์ของพระภิกษุผู้ควรค่าแก่การเคารพกราบไหว้และยกย่องสรรเสริญ

6) ปิณฑจาริกวัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการออกบิณฑบาตของพระภิกษุและสามเณร (วิ.จุล. 9/426/348) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดถือปิณฑจาริกวัตรอย่างมั่นคง ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติสำคัญในการออกบิณฑบาต โดยท่านปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน เพื่อให้ได้มาซึ่งภัตตาหารสำหรับการยังชีพตามหลักพระธรรมวินัย นอกจากนี้ การปฏิบัติข้อนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ญาติโยมได้ร่วมสังฆบุญกุศลผ่านการถวายทานในรูปแบบการตักบาตรด้วย

7) อารัญญิกวัตร ข้อปฏิบัติที่สำคัญสำหรับพระภิกษุสงฆ์ผู้มุ่งแสวงหาความวิเวกเพื่อพัฒนาสมณธรรม (วิ.จุล. 9/428/350) ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยท่านได้ออกจากрикไปยังป่าและเขตภูเขา เพื่อค้นหาสถานที่เงียบสงบและเหมาะสมต่อการบำเพ็ญภาวนาและการเจริญสติอย่างเต็มที่ (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ข, 246)

8) เสนาสนวัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพำนักและการดูแลรักษาเสนาสนะ (วิ.จุล. 9/430/352) วัดป่าในสายการปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางป่าเขาและความร่มรื่นอันห่างไกลจากชุมชน ปรากฏว่ามีความสะอาดสะอ้าน ปราศจากใบไม้ร่วงหล่นกระจัดกระจาย สิ่งของเครื่องใช้ทั้งหมดล้วนมีความเรียบร้อยและจัดวางอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สิ่งนี้บ่งชี้ถึงการยึดมั่นและปฏิบัติตาม “เสนาสนวัตร” ซึ่งครอบคลุมถึงการดูแลรักษาสถานที่พักอาศัยของพระภิกษุ เช่น วิหาร ศาลา และกุฏิ อย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างที่ท่านได้วางไว้เป็นต้นแบบ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถอยู่อาศัยร่วมกันได้อย่างมีระเบียบ ความสะอาด ความปลอดภัย และเอื้ออำนวยต่อการบำเพ็ญธรรม ซึ่งสร้างบรรยากาศที่ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสถึงความสงบและความเป็นระเบียบได้ทันทีเมื่อก้าวเข้าสู่บริเวณวัด

9) ชันดาฆรววัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการใช้เรือนไฟของพระภิกษุและสามเณร (วิ.จุล. 9/432/355) ในสมัยของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การปฏิบัตินี้มีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคภัย หรือการฝึกฝนจิตใจให้เกิดความอดทนต่อความร้อน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญเพียรเพื่อเสริมสร้างสุขภาพทั้งทางกายและจิต รวมถึงส่งเสริมความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ในสำนักสายปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรือนไฟจึงมักปรากฏเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยขัดเกลาและหล่อหลอมกายและใจให้มีความเข้มแข็ง อันเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการเผชิญความท้าทายต่าง ๆ บนหนทางแห่งการบรรลุธรรม

10) วัจกุฎีวัตร ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการใช้และดูแลวัจกุฎี (ส้วม) (วิ.จุล. 9/437/359) ในสมัยพุทธกาล พระวินัยได้กำหนดวัจกุฎีวัตรเป็นหนึ่งในข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และแม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมาจนถึงปัจจุบัน หลักการนี้ยังคงได้รับการสืบทอดและรักษาไว้ โดยเฉพาะในวัดป่าสายกรรมฐานของประเทศไทย ซึ่งให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสะอาด แม้ว่ารูปแบบของห้องส้วมในวัดป่าจะมีความหลากหลาย แต่สิ่งที่เป็นจุดร่วมในทุกวัดคือระดับความสะอาดที่สูงกว่าห้องน้ำในครัวเรือนทั่วไป ซึ่งเป็นผลจากการที่พระภิกษุสายธรรมฐานยึดมั่นในการปฏิบัติวัตรนี้

อย่างเคร่งครัดและสม่ำเสมอ ไม่เพียงแต่ดูแลรักษาความสะอาดของห้องส่วนส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังร่วมกันบำรุงรักษาความสะอาดของห้องส่วนรวม ส่งผลให้วัจกุฎีในวัดป่ากรรมฐานคงความสะอาดอย่างต่อเนื่องและเป็นนิมิต

11) อุปัชฌาย์วัตร หมายถึง หน้าที่และข้อปฏิบัติที่สหวิหาริก (ศิษย์) พึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ (อาจารย์) (วิ.จุล. 9/439/360) แม้ว่าธรรมเนียมหรือข้อวัตรที่กำหนดให้ศิษย์ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์จะถูกเรียกว่าอุปัชฌาย์วัตร แต่กรณีที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มิได้จำพรรษาหรือปฏิบัติอุปัชฌาย์วัตรโดยตรงต่อพระอริยกวี (อ่อน ธมมรชิต) ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของท่าน และหันไปศึกษาธรรมะและจำพรรษาร่วมกับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล แทนนั้น มิได้บ่งบอกถึงการละเลยหน้าที่ของการเป็นศิษย์ที่ดีแต่อย่างใด เนื่องจากท่านได้ปฏิบัติตนด้วยการปรนนิบัติ รับใช้ และศึกษาธรรมะจากพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ผู้ทรงเป็นอาจารย์ผู้นำทางและให้คำแนะนำสั่งสอนอย่างใกล้ชิด จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน ซึ่งสะท้อนถึงความกตัญญูกตเวทิต์อันลึกซึ้งต่อผู้มีพระคุณ

12) สหวิหาริกวัตร หลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยของพระภิกษุ (วิ.จุล. 9/441/366) พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยึดมั่นในสหวิหาริกวัตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถอยู่อาศัยร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีระเบียบวินัย และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้า การยึดถือข้อปฏิบัตินี้ปรากฏชัดจากการที่ท่านได้สนองงานของคณะสงฆ์ด้วยการเดินทางไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ โดยในช่วงที่จำพรรษา ณ วัดเจติยหลวง ท่านได้บวชให้แก่พระเกตุวณณโก เพียงรูปเดียว และปฏิบัติหน้าที่ตามสหวิหาริกวัตรอย่างเคร่งครัด เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อยและความปกติสุขให้เกิดขึ้นในหมู่คณะสงฆ์

13) อาจารย์วัตร ข้อปฏิบัติสำหรับครูอาจารย์ (วิ.จุล. 9/443/370) ได้รับการยกย่องผ่านแบบอย่างอันประเสริฐของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งยึดมั่นและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยท่านทุ่มเทในการศึกษาค้นคว้าจนเกิดความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้ง ก่อนที่จะดำเนินการจาริกเพื่อฝึกฝนและสั่งสมความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติอันครบถ้วนแล้ว จึงเริ่มเผยแพร่คำสั่งสอนแก่ศิษยานุศิษย์ด้วยพระเมตตาอันยิ่งใหญ่ ส่งผลให้เกิดพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรมและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจำนวนมากทั่วประเทศไทย การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอาจารย์ผู้ชี้แนะและสั่งสอนของพระองค์นั้น ถือเป็นตัวอย่างอันสมบูรณ์แบบที่มุ่งสู่ประโยชน์สูงสุดแก่ศิษยานุศิษย์ทั้งปวง

14) อันตวาสิกวัตร ข้อปฏิบัติที่พระภิกษุอันตวาสิกพึงปฏิบัติต่อพระอาจารย์ (วิ.จุล. 9/445/375) มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสมานฉันท์ ดุจสายน้ำที่หล่อเลี้ยงและเกื้อกูลกันและกันอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากแบบอย่างของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต บูรพาจารย์แห่งสายวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งถึงแม้ว่าจะทรงมีภิกษุอันตวาสิกเป็นจำนวนมาก ท่านยังคงยึดมั่นในการปฏิบัติตามอันตวาสิกวัตรอย่างเคร่งครัด แม้กระทั่งในช่วงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

และยังคงแสดงถึงพระเมตตาด้วยการเรียกศิษยานุศิษย์มารับฟังธรรมคำสอน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาวัดปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เสื่อมคลาย และความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดคุณธรรม เพื่อประโยชน์แห่งหมู่คณะ (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินธโร), 2552, 40-54)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ถือเป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนาผู้เปี่ยมด้วยวินัยอันสูงส่ง ซึ่งปรากฏเด่นชัดผ่านการยึดถือปฏิบัติวัตร 14 ประการอย่างเคร่งครัดตลอดระยะเวลาที่ท่านดำรงเพศบรรพชิต แนวปฏิบัติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวินัยอันเข้มงวด ความเพียรตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และพระเมตตาอันลึกซึ้ง อันเป็นคุณสมบัติที่หล่อหลอมให้ท่านกลายเป็นแบบอย่างอันประเสริฐของพระภิกษุผู้สมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญอย่างสูงสุดในวงการสงฆ์

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรมอันสูงส่ง ผู้ทุ่มเทชีวิตเพื่อการธำรงรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีกำเนิดจากครอบครัวเกษตรกร ได้เข้าสู่วิชาชีพการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่วัดตั้งแต่เยาว์วัย ก่อนที่จะผ่านการบรรพชาและอุปสมบทตามลำดับ ท่านปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยยึดถือศีลบริสุทธิ์เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาจิตใจให้เจริญก้าวหน้า เพื่อขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ ด้วยการดำเนินชีวิตที่มกน้อย สันโดษ อุดม และยึดมั่นในวัตร 14 ประการ ซึ่งสะท้อนถึงวินัยอันเข้มงวด ความรับผิดชอบต่องานและผู้อื่น รวมถึงเมตตาธรรมที่ท่านมีต่อสรรพสัตว์ ท่านจึงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐทั้งแก่พระภิกษุและฆราวาส ด้วยการแสดงหนทางแห่งการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ แก่ผู้ที่มีความใส่ใจในธรรมโดยแท้

3.3 การถือธุดงค์วัตร

การปฏิบัติตามธุดงค์วัตร เป็นแนวทางหลักที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดถือในการดำเนินชีวิตของความเป็นสมณะ โดยท่านเริ่มปฏิบัติธุดงค์ตั้งแต่วัยแรกรุ่นของการบวช และรักษาวัดนี้ตลอดชีวิต โดยมีเหตุผลและเป้าหมายที่แท้จริงดังต่อไปนี้

3.3.1 เหตุผลที่ถือธุดงค์วัตร

1) การปฏิบัติธุดงค์ เพื่อความปลื้มใจ เป็นแนวทางบำเพ็ญเพียรหลักเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ผู้คน และสิ่งรบกวนภายนอก โดยแสวงหาสถานที่สงบเงียบเหมาะแก่การเจริญภาวนา เช่น ป่าเขา โขงค้ำ หรือไร่ร้างไม่ใหญ่ การปลื้มใจเช่นนี้ ส่งเสริมจิตใจให้สงบมั่นคง ปราศจากความวอกแวกหรือฟุ้งซ่าน ซึ่งเป็นเงื่อนไขดีเยี่ยมสำหรับพัฒนาสมาธิและการปฏิบัติภาวนาให้ก้าวหน้า (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินธโร), 2552, 32-34)

2) การปฏิบัติธุดงค์เป็นแนวทางเข้มข้นในการฝึกฝนตนเองทั้งกายและจิต ผ่านการเผชิญความท้าทายหลากหลาย เช่น การทำน้ในป่าเขาที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก สภาพอากาศผันผวนรุนแรง การขาดแคลนอาหาร และภัยจากสัตว์ป่า โดยเฉพาะในภาคเหนือของประเทศไทย ความยากลำบากเหล่านี้ เป็นเครื่องทดสอบสำคัญที่พิสูจน์ความอดทน มุ่งมั่น และเพียรพยายามอย่าง

ไม่ย่อท้อ ซึ่งเป็นพื้นฐานนำสู่ความสำเร็จในการพัฒนาจิตให้มั่นคงในธรรม ดังที่พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน บันทึกว่า “พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต บรรลุธรรมสูงสุดระหว่างเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ณ ถ้ำเชียงดาว” (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ก, 115)

3) การยึดมั่นในปฏิบัติตรงควัตร 13 อย่างเคร่งครัด โดยเน้นละวางความยึดติดที่อยู่อาศัย และพำนักในสถานที่ห่างไกลผู้คนท่ามกลางป่าเขา เพื่อตัดขาดจากความสะเทวกลสบายและสิ่งรบกวนทางโลกทั้งปวง แนวปฏิบัตินี้มุ่งขัดเกลากิเลส ส่งเสริมคุณธรรมความมกน้อยและสันโดษ นำสู่การลดตัณหา โลภะ โมหะ อย่างค่อยเป็นค่อยไป พร้อมเสริมสมาธิให้มั่นคงยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม รุคควัตร 13 ประการนี้มีไขข้อบังคับเด็ดขาดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนด แต่เป็นแนวทางที่ทรงแนะนำสำหรับผู้มุ่งมั่นปฏิบัติด้วยเจตจำนงตนเอง (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2516, 1-3)

4) เพื่อดำเนินตามรอยพระพุทธรเจ้า ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกยึดปฏิบัติตรงค์เป็นแนวทางหลักในการบำเพ็ญเพียรเพื่อหลุดพ้น พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงดำเนินชีวิตตามรอยพระพุทธรบาท โดยยึดตรงค์เป็นแกนนำ เพื่อสืบสานและรักษาแนวปฏิบัติบริสุทธิ์ของพระพุทธรองค์ การดำเนินชีวิตเช่นนี้ทำให้ท่านได้รับยกย่องขนานนามว่า “พระป่า” สะท้อนวิถีปลีกตัวสู่ความวิเวกในธรรมชาติ และสถานที่พำนักถูกเรียก “วัดป่า” ซึ่งสอดคล้องกับการอยู่อาศัยท่ามกลางป่าเขาเพื่อเจริญภาวนา (กองทุนลักษณะ ถิฬหาชีวะ และคณะศิษยานุศิษย์, 2562, 118)

5) เพื่อเผยแผ่วิธีปฏิบัติกรรมฐานรูปแบบใหม่ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดำเนินตรงค์จาริกไปสถานที่หลากหลาย เช่น ป่าดงดิบ ภูเขา หรือเขตชนบทห่างไกล การจาริกนี้ไม่เพียงแสวงหาวิเวกเพื่อบำเพ็ญสมาธิภาวนา แต่ยังเผยแผ่แนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานรูปแบบใหม่เฉพาะตัว โดยเน้นวิเวก การปฏิบัติตรงควัตร การเจริญวิปัสสนา ควบคู่ยึดมั่นพระธรรมวินัยเคร่งครัด แนวนี้โดดเด่น แตกต่างจากพระสงฆ์สมัยนั้นที่เน้นศึกษาปริยัติธรรม ท่องจำสวดมนต์ และตามชนบประเพณีดั้งเดิม (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2516, 8-10)

แม้ว่าการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาในรูปแบบใหม่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปในช่วงแรก โดยพึ่งพาการสื่อสารแบบปากต่อปาก และการก่อเกิดศรัทธาทีละน้อยในหมู่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนที่ได้สัมผัสถึงวัตรปฏิบัติอันน่าเลื่อมใส แต่ด้วยแนวปฏิบัติที่โดดเด่นและแตกต่างจากพระสงฆ์สายปกครอง รวมถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบดั้งเดิมในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดมั่นในตรงควัตร 13 ประการ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่มุ่งขัดเกลากิเลส และส่งเสริมความมกน้อยสันโดษ ร่วมกับการเน้นย้ำจริยาวัตรอันงดงาม เช่น การเดินบิณฑบาตด้วยความสำรวมและมีสติ ปราศจากความวอกแวก สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ปลุกฝังความเลื่อมใสศรัทธาในผู้พบเห็น การเผยแผ่ของท่านจึงเปรียบได้กับการปฏิรูปวงการสงฆ์ไทย ซึ่งนำไปสู่การฟื้นฟูและส่งเสริมให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกลับมาเจริญรุ่งเรืองอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ มุ่งว่าการตรงค์ไม่ใช่แค่การเดินทางทางกาย แต่เป็นการเดินทางทางจิตวิญญาณที่นำไปสู่

การหลุดพ้นจากทุกข์ ท่านจึงยึดถือวิธีนี้เป็นวัตรปฏิบัติตลอดชีวิต และกลายเป็นแบบอย่างให้กับ พระภิกษุสายกรรมฐานในประเทศไทยต่อมา

3.3.2 การปฏิบัติตามธุดงค์วัตร

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นพระธรรมวินัยตลอดชีวิตสมณะ และถือธุดงค์วัตร เป็นแนวทางดำเนินชีวิต การยึดมั่นนี้สะท้อนคุณธรรมสำคัญ คือ

3.3.2.1 ความมุ่งมั่นในการละกิเลส

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ในการขจัดกิเลส โดยปฏิบัติตนเพื่อลดละ กิเลสอันประกอบด้วย โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งถือเป็นรากฐานแห่งความทุกข์ทั้งปวง ท่านได้วางรากฐานการปฏิบัติธรรมไว้ให้แก่ศิษยานุศิษย์ในหลายแง่มุม ดังที่ปรากฏในคำสอนว่า “ผู้ที่มีความ ตั้งใจจริงในการหลุดพ้นจากทุกข์ จะต้องไม่หลงไหลในความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นในระหว่างภาวะสงบ ไม่ว่าจะป็นญาณระลึกชาติ ญาณหยั่งรู้เหตุการณ์ในอนาคต หรือการรับรู้วาระจิตและความนึกคิดของผู้อื่น หากเกิดความยึดติดในญาณเหล่านี้ ย่อมส่งผลให้การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอริยสัจธรรมเกิดความ ล่าช้า” (พระศาสนโศภน, 2533, 314) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ท่านเน้นย้ำให้ละวางทั้งความสุข และความทุกข์ โดยมุ่งสู่การดับกิเลสเป็นเป้าหมายสูงสุด

3.3.2.2 ความไม่ยึดติด

การปฏิบัติธุดงค์ตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นับเป็นแบบฝึกฝนอัน ทรงคุณค่า ที่แสดงให้เห็นถึงการปล่อยวาง และความไม่ยึดติดต่อลาภ ยศ สรรเสริญ รวมถึงทรัพย์สินสมบัติภายนอก โดยท่านทรงดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย สมถะ และสันโดษ ผ่านการปฏิบัติเช่น การออก เที่ยวนิพินชบาต และการจำพรรษาในสถานที่ทุรกันดารตามป่าเขา ซึ่งล้วนสะท้อนถึงการละวางความ ยึดติด ดังที่พระอาจารย์วิริยงค์ สิริธโร ได้บันทึกถึงเหตุผลที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตัดสินใจละทิ้ง หมู่คณะ ตำแหน่งหน้าที่การปกครอง และออกเดินทางธุดงค์ไปยังภาคเหนือของประเทศไทยไว้ว่า “การอยู่ร่วมกับหมู่คณะก่อให้เกิดภาระในการบริหารจัดการ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อโอกาส และ ระยะเวลาในการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ในขณะที่การปลีกตัวไปพำนักในสถานที่วิเวก ช่วยให้มีเวลาเต็มทีในการสำรวจและค้นคว้าพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง” (โสภณ ชานะมูล, 2534, 78-86)

3.3.2.3 ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธุดงค์ถือเป็นวิธีการฝึกฝนตนเองที่ต้องอาศัยความวิริยะ อุตสาหะ ความอดทน และความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ เพื่อมุ่งสู่การลดละกิเลส และท่านเป็นแบบอย่างอัน ประเสริฐในด้านนี้ โดยท่านได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แม้ในช่วงเวลาที่ ป่วย ตลอดระยะเวลาที่ดำรงเพศสมณะ ท่านไม่เคยละทิ้งความพากเพียรในการพัฒนาจิตใจ และยังคง รักษาความมุ่งมั่นนี้ไว้จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต (พระกัมมัญฐาน ปวตฺตโน (ยุติมิตร), 2557, 12-16)

3.3.2.4) เป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุและฆราวาส

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติธรรมอันเข้มข้นและจริงจังตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นแบบอย่างอันคุณค่าแก่พระภิกษุและฆราวาส โดยมุ่งหวังให้เกิดแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตตามหนทางแห่งการหลุดพ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่พุทธศาสนาถูกมองว่ามีความเสื่อมถอย

3.3.2.5 เพื่อแสวงหาความสงบและความจริงแท้

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีความเชื่อมั่นว่าการปลีกวิเวกในป่าเป็นแนวทางที่เอื้อให้จิตใจสงบและสามารถเข้าถึงธรรมะอันลึกซึ้งได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าการอยู่ในสถานที่ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ดังนั้น การปฏิบัติธุดงค์จึงกลายเป็นเส้นทางสำคัญสู่การบรรลุความรู้แจ้ง (นิพพาน)

การถือธุดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สะท้อนความมุ่งมั่นในการละกิเลส ไม่ยึดติดลาภยศทรัพย์สมบัติ มุ่งมานะฝึกจิตผ่านวิปัสสนากรรมฐานต่อเนื่องแม้เจ็บป่วย และเป็นแบบอย่างทรงคุณค่าให้พระภิกษุฆราวาสในยุคพุทธศาสนาเสื่อมถอย ท่านใช้ชีวิตเรียบง่าย สมถะ ปลีกวิเวกในป่าเพื่อแสวงหาความสงบและความจริงแท้ นำสู่การรู้แจ้ง (นิพพาน) การธุดงค์มิใช่ทรมานตน แต่เป็นเครื่องมือฝึกจิตให้บริสุทธิ์เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์

3.3.3 การประพาสตนเป็นแบบอย่าง

การปฏิบัติธุดงค์วัตร นับเป็นแบบอย่างอันดีงามที่มีคุณค่า ซึ่งก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและความเลื่อมใสศรัทธาแก่บรรดาศิษยานุศิษย์ ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

3.3.3.1 ด้านความเพียร

1) การสละความสะดวกสบาย ทั้งความสุขทางโลกและวิถีชีวิตอันรื่นรมย์ เพื่ออุทิศตนอย่างมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมและแสวงหาการหลุดพ้นจากทุกข์ นอกจากนี้ ท่านยังได้ถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดให้แก่ศิษยานุศิษย์ ส่งผลให้คำสอนอันทรงคุณค่านี้ได้รับการสืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน

2) ความมานะพยายามที่จะลดละกิเลสให้เบาบาง สะท้อนผ่านความเพียรและความอดทนต่อความท้อทายในการปฏิบัติธุดงค์วัตร เช่น การเดินธุดงค์ในป่าดงดิบ การเผชิญกับภัยจากสัตว์ป่า และการอดทนต่อความหิวโหย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแบบอย่างอันทรงคุณค่าของความอดทนในการบำเพ็ญธรรมปฏิบัติ

3) ความมั่นคงในอุดมการณ์ ปรากฏชัดจากการยึดมั่นในเจตนารมณ์แห่งการปฏิบัติธรรม เพื่อมุ่งสู่การบรรลุธรรม แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคและการทดสอบต่าง ๆ ท่านก็มิได้หวั่นไหวหรือคลอนแคลนต่อความยากลำบากที่พบเจอ (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินธโร), 2552, 68)

ตัวอย่างที่เด่นชัดประการหนึ่งคือ การที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เลือกดำเนินชีวิตในป่าอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานเพื่อการฝึกฝนจิตภาวนา แม้ว่าท่านจะมีโอกาสกลับไปพำนักในเขตเมืองหรือวัดที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ท่านกลับยึดมั่นในทัศนะว่าความทุกข์ยากลำบากนั้นเปรียบเสมือน “อาจารย์” อันทรงคุณค่าที่ช่วยขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์และปราศจากกิเลสยิ่งขึ้น ความมุ่งมั่นตั้งใจอันแน่วแน่นี้ได้กลายเป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจสำคัญแก่พระภิกษุและฆราวาสจำนวนมากในแนวปฏิบัติสายวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

3.3.3.2 ด้านการปฏิบัติตน

1) การปฏิบัติกรรมฐานอย่างเข้มข้น ได้ส่งผลให้ท่านได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อศิษยานุศิษย์ โดยคุณธรรมดังกล่าวประกอบด้วย การรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด, การหมั่นฝึกฝนสมณะและวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่อง, การปลื้มตัวสู่ความวิเวกเพื่อแสวงหาความสงบอันบริสุทธิ์ การปราศจากความยึดติดในลาภสักการะ, และการทุ่มเทในการสั่งสอนศิษย์พร้อมทั้งรักษาความเข้มงวดในการปฏิบัติธรรมอย่างไม่ย่อท้อ

2) การยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ประกอบกับความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ในการปฏิบัติธรรม ได้ทำให้ท่านกลายเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงจากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป และได้กลายเป็นแบบอย่างอันเด่นชัดของพระภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างไม่คลายคลอน และเป็นตัวอย่างให้พระภิกษุรุ่นหลังในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์

3) ความเมตตาและการสอน แม้ท่านถือธุดงค์อยู่ในป่าเขาอันห่างไกล แต่ยังคงปรากฏชัดผ่านการแผ่เมตตาจิตอันบริสุทธิ์ไปยังสรรพสัตว์ทั้งปวงโดยปราศจากการแบ่งแยกหรือลำเอียงดุจสายฝนที่โปรยปรายลงมาอย่างทั่วถึง มอบความชุ่มฉ่ำแก่ทุกสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์สัตว์ สะท้อนให้เห็นถึงความเที่ยงธรรม ความบริสุทธิ์แห่งจิตใจ และความสูงส่งทางจิตวิญญาณ

4) การไม่ยึดติดในชื่อเสียง แม้ว่าพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะได้รับความไว้วางใจให้เป็นเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง เป็นอุปัชฌาย์ และได้รับความเคารพนับถือจากสาธุชนเป็นจำนวนมาก แต่ท่านมิได้ปรารถนาหรือแสวงหาการยกย่องสรรเสริญหรือผลประโยชน์ทางโลกใด ๆ โดยท่านมุ่งเน้นการบำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อมรรคผลและนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติธรรมแต่เพียงอย่างเดียว (โสภา ชานะมูล, 2534, 78-86)

การประพฤติตนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแรงบันดาลใจให้กับพระภิกษุและฆราวาสจำนวนมาก โดยเฉพาะในสายพระป่า (พระกรรมฐาน) ที่เน้นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามแนวทางดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในครูบาอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3.3.3.3 ด้านการเผยแผ่

1) การดำรงตนเป็นครูบาอาจารย์ที่เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ด้วยการอบรมสั่งสอนอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยอาศัยการบริกรรมภาวนาคำว่า “พุทโธ” ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงจากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป และได้รับการยกย่องให้เป็น “พระอาจารย์ใหญ่แห่งสายพระป่าในประเทศไทย” ยืนยันด้วยเกียรติคุณอันประจักษ์ชัด จากการส่งผลให้ศิษย์จำนวนมากกลายเป็นพระเถระที่มีชื่อเสียง เช่น พระอาจารย์ชา สุภทโท และพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนโน เป็นต้น

2) การยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยปฏิบัติตามพระวินัยและคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างไม่คลาย ท่านเน้นการใช้ชีวิตเรียบง่าย สมถะ และมุ่งมั่นในการปฏิบัติตรงควัตร เช่น การอยู่ป่าเขาเพื่อเจริญสมาธิและวิปัสสนา การยึดมั่นในข้อวัตรปฏิบัตินี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนให้ทั้งพระภิกษุและฆราวาสเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ซึ่งได้สืบสานแนวปฏิบัติอันทรงคุณค่านี้อย่างมั่นคง

3) การเผยแผ่ธรรมะผ่านการปฏิบัติจริง ท่านไม่เพียงสอนด้วยคำพูด แต่ยังแสดงให้เห็นผ่านการปฏิบัติของตนเอง ท่านออกธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เช่น ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลาง รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างพม่าและลาว เพื่อฝึกฝนจิตใจและเผยแผ่แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีที่แพร่หลาย การกระทำนี้ช่วยจุดประกายให้ผู้คนหันมาสนใจการภาวนาและพัฒนาจิต (กรมการศาสนา, 2540 ข, 151-152)

ด้วยการดำรงตนอย่างสมบูรณ์แบบทั้งในการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ท่านกลายเป็นแบบอย่างอันทรงคุณค่า ที่สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนเคารพนับถือและยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ด้วยความเพียร มุ่งมั่น และเปี่ยมด้วยเมตตา วิถีชีวิตและคำสอนของท่านได้กลายเป็นพลังสำคัญที่จุดประกายทั้งพระภิกษุและฆราวาส โดยเฉพาะในสายพระป่า จึงได้รับการยกย่องเป็นครูบาอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งวงการพระพุทธศาสนาไทย และต่อมาได้รับการเชิดชูจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านสันติภาพ

3.3.4 การดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการเผยแผ่พระธรรม และทรงปฏิบัติภารกิจนี้อย่างต่อเนื่องตลอดพระชนม์ชีพ สาวกของพระองค์ได้สืบสานปณิธานต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งถือเป็นแบบอย่างอันเด่นชัดในการดำเนินตามแนวทางของพระพุทธองค์ในหลายมิติ ดังต่อไปนี้

1) การเผยแผ่คำสอน หลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ พระองค์ได้เสด็จออกเผยแผ่สัจธรรมอันสูงส่งเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ มุ่งให้พ้นจากทุกข์ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดถือแนวปฏิบัติ

ของพระพุทธองค์เป็นแบบอย่าง แม้ว่าท่านจะดำเนินชีวิตตามวิถีสูงคัมภีร์ในป่าเขาอย่างสมณะ ท่านยังคงมุ่งมั่นอบรมสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสอย่างไม่ย่อท้อ นอกจากนี้ ท่านยังนำคณะสงฆ์ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มั่นคง โดยยึดมั่นในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และท่านได้หมั่นเทศนาธรรมอบรมศิษยานุศิษย์ให้มีความรู้แจ้งและกล้าหาญในการฝึกฝนจิตใจตามหลักสมณะและวิปัสสนา อันเป็นแนวทางที่พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนไว้

2) การถือธุดงค์ พระพุทธเจ้าทรงยึดมั่นในการปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 ประการอย่างเคร่งครัด ในทำนองเดียวกัน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้สมาทานและปฏิบัติธุดงค์วัตรเหล่านี้เป็นประจำจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัยประจำตัว อาทิ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร การออกบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น เมื่อท่านเปี่ยมด้วยคุณสมบัติอันบริสุทธิ์ทั้งในด้านศีลและวัตรปฏิบัติ มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และประพฤติดนด้วยมารยาทอันงดงามอย่างสม่ำเสมอ

3) การเจริญภาวนา พระพุทธเจ้าทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่เพื่อการเจริญภาวนา โดยทรงฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาจนกระทั่งทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ในทำนองเดียวกัน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ทุ่มเทเวลาอย่างมากในการปฏิบัติภาวนา โดยเน้นทั้งสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน จนท่านสามารถรู้แจ้งและเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง

4) การรักษาพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของพระองค์ เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง และสามารถสืบสานต่อไปได้อย่างยั่งยืน ในลักษณะเดียวกัน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ยึดถือและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดด้วยความมุ่งมั่น

5) ความเมตตากรุณา พระพุทธเจ้าทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์อย่างไม่มีประมาณ ในทำนองเดียวกัน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้แสดงความเมตตาต่อศิษยานุศิษย์และบุคคลทั่วไป โดยท่านมุ่งมั่นอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำ เพื่อนำพาให้ผู้อื่นเข้าใจถึงเหตุแห่งทุกข์และวิธีการดับทุกข์นั้นได้อย่างแท้จริง

6) ความเสียสละ พระพุทธเจ้าทรงสละความสุขส่วนพระองค์เพื่ออุทิศพระวรกายในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ในลักษณะเดียวกัน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เสียสละความสะดวกสบายส่วนตัว และออกจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม รวมถึงเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างไกลยิ่งขึ้น (กองทุนลักษณะ สืบทอดชีวิต และคณะศิษยานุศิษย์, 2562, 131)

การที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ดำเนินชีวิตโดยยึดแบบอย่างของพระพุทธเจ้าในทุกมิติ ท่านมิได้ปฏิบัติเพื่อตนเองเท่านั้น แต่ท่านมุ่งหวังให้พระพุทธศาสนาคงอยู่เป็นแสงสว่างนำทางแก่ผู้คน และช่วยให้สรรพสัตว์ได้พบหนทางพ้นทุกข์อย่างแท้จริง การที่ท่านยอมเสียสละความสุขส่วนตัว ทุ่มเททั้งกายและใจในการปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงปณิธานอันยิ่งใหญ่ที่อุทิศตน

เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ ดังนั้น พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของผู้ที่เดินตามรอยพระพุทธเจ้าได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในแง่ของการฝึกตน การสั่งสอนผู้อื่น และการรักษาคุณธรรมอันสูงส่ง เพื่อให้พระพุทธศาสนาและสรรพสัตว์จะได้รับประโยชน์สูงสุด

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระภิกษุผู้ยึดมั่นในการปฏิบัติธุดงค์เพื่อฝึกกายและใจให้หลุดพ้นกิเลส แสวงหาความสงบวิเวกด้วยวิปัสสนากรรมฐานตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านใช้ชีวิตเรียบง่ายในป่าเขา มุ่งสู่การหลุดพ้นโดยไม่ยึดติดลาภยศ การธุดงค์ของท่านเป็นการขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ และเผยแผ่วิปัสสนารูปแบบใหม่ที่ถูกต้องตามหลักธรรม กลายเป็นแบบอย่างอันทรงคุณค่า ชีวิตและคำสอนของท่านเป็นแสงสว่าง สร้างแรงบันดาลใจ แสดงถึงปณิธานแน่วแน่ในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและการพ้นทุกข์ของสรรพสัตว์ ท่านจึงเป็นผู้เดินตามรอยพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ทั้งการฝึกตน สอนผู้อื่น และรักษาคุณธรรมเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ

3.4 การเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ

3.4.1 จุดประสงค์ของการจาริก

วัตถุประสงค์ของการจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั้นเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติธรรม และการแสวงหาความหลุดพ้นตามหลักพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ท่านเป็นพระภิกษุสายวิปัสสนากรรมฐานที่มีเป้าหมายหลักในการบำเพ็ญเพียร เพื่อขจัดกิเลสและบรรลุนิพพานอันสูงสุด การเดินทางธุดงค์ของท่านมีจุดมุ่งหมาย ดังต่อไปนี้

1) การแสวงหาความวิเวกเพื่อปฏิบัติธรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการจาริกธุดงค์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เนื่องจากท่านให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการคัดเลือกสถานที่ปฏิบัติธรรม โดยท่านตระหนักว่าสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อการเจริญสติและภาวนามีอิทธิพลโดยตรงต่อความเจริญก้าวหน้าในการบำเพ็ญธรรม ในทางกลับกัน ความพลุกพล่านจากผู้คนจำนวนมากอาจก่อให้เกิดความวุ่นวายและเป็นอุปสรรคต่อการฝึกจิต ดังที่ท่านระบุไว้ว่า “ความกังวลย่อมเกิดขึ้น เมื่อมีศิษยานุศิษย์ติดตามมากขึ้น” (พระเทพเจติยาจารย์ (วริยงค์ สิรินโร), 2552, 54)

2) การเผยแผ่ธรรมและเป็นแบบอย่าง แม้ว่าพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะเน้นย้ำถึงความวิเวกในการปฏิบัติธรรม แต่การจาริกของท่านยังคงส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจอย่างลึกซึ้งต่อพระภิกษุและฆราวาสที่ได้พบเห็นหรือรับรู้เรื่องราวของท่าน ศาสนิกชนจำนวนมากได้รับการฝึกอบรมและสืบสานแนวปฏิบัติในสายพระป่าโดยมีท่านเป็นแบบอย่างในเวลาต่อมา (พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), 2553, 33)

3) ฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยการจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการแสวงหาสถานที่สัปปายะ อันหมายถึงสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกอบรมจิตใจ หรือเป็นการเดินทางเพื่อขัดเกลาตนเองให้เกิดคุณธรรมอันสำคัญในการบำเพ็ญเพียร เช่น ความอดทน ความสันโดษ และการวางเฉย

การละทิ้งที่พักเดิมที่คุ้นเคยเป็นหนทางหนึ่งในการลดความยึดติดและปลีกตัวจากความสะกดกลาย ซึ่งนำไปสู่การขัดเกลากิเลสและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ ผ่านการเผชิญกับอุปสรรคและอันตรายต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในประวัติของพระอัฐงค์กรรมฐาน ซึ่งต้องบุกป่าฝ่าดงท่ามกลางภัยจากสัตว์ร้าย เช่น เสือ ช้าง งู และอื่น ๆ รวมถึงการทนต่อสภาพอากาศ ทั้งแดด ฝน ลมหนาว และยังต้องเผชิญหน้ากับมนุษย์ที่แสดงท่าทีเป็นปรปักษ์ กระนั้น ด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ตรงตามและคุณธรรมอันมั่นคง ภัยอันตรายเหล่านั้นไม่อาจก่อผลร้ายต่อท่านได้ (อวย เกตุสิงห์, 2554, 19)

4) ส่งเสริมการปฏิบัติสายวิปัสสนากรรมฐาน โดยนำพาพระพุทธศาสนากลับสู่แก่นแท้แห่งการปฏิบัติอันลึกซึ้ง มรดกธรรมที่ท่านได้สถาปนาและหล่อหลอมไว้อย่างเป็นแสงสว่าง นำทางพุทธศาสนิกชนชาวไทยให้เข้าถึงความหมายอันแท้จริงของพระธรรม สอดคล้องกับพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงมุ่งหวังให้มีการชำระและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ สง่างาม และยั่งยืน ผ่านการธำรงรักษาคันถะและวิปัสสนาธุระให้เจริญรุ่งเรืองสืบไปตราบนานเท่านาน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547, 19)

5) มุ่งหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันกับความโกลาหลและความขัดแย้งต่าง ๆ ในทางโลก เช่น การบริหารปกครอง การเมือง การวิวาท หรือความขัดแย้งอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งการอยู่ในเขตพื้นที่เสี่ยงย่อมก่อให้เกิดความหวาดกลัว ความวิตกกังวล และความรู้สึกไม่ปลอดภัย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้จิตใจขุ่นมัว เกิดกิเลส และส่งผลกระทบต่อพัฒนาการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การรักษาความสงบแห่งจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดต่อการพัฒนาภาวนาให้เจริญก้าวหน้า (สุพัตรา ทองกลม, 2556, 55-66)

6) การแสวงหาความจริงแห่งธรรม ด้วยความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ในการค้นหาความจริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยปราศจากการยึดติดต่อสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง การจาริกของท่านจึงกลายเป็นวิธีการสำคัญในการทดสอบและยกระดับการปฏิบัติธรรมของตนให้บรรลุถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การจาริกธุดงค์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การบำเพ็ญสมณธรรมอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนาคุณธรรมและขัดเกลากิเลสให้บริสุทธิ์ อันเป็นแนวทางในการเป็นแบบอย่างและประทีปแห่งธรรมแก่ผู้อื่น แม้ว่าในระยะแรกท่านมิได้มีเจตนาที่จะรับบทบาทเป็นผู้นำการสอนโดยตรง แต่ผลจากการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของท่านได้ก่อให้เกิดมรดกอันทรงคุณค่าต่อพุทธศาสนาในสายวิปัสสนากรรมฐานของประเทศไทย

3.4.2 เส้นทางจาริก

ด้วยปณิธานอันแน่วแน่ในการแสวงหาความวิเวกเพื่อมุ่งปฏิบัติภาวนาและบำเพ็ญเพียร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ดำเนินการจาริกบำเพ็ญเพียรไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย อันได้แก่

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือของประเทศไทย ตลอดระยะเวลาของการเดินทางดังกล่าว ท่านได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนและแนวทางการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์และสาธุชนทั่วไป ส่งผลให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในหมู่ผู้ฟังเป็นจำนวนมาก และนำไปสู่การมีศิษยานุศิษย์ที่ติดตามรับฟังคำสอนของท่านอย่างกว้างขวาง แนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ท่านได้ถ่ายทอดนั้น ได้รับการสืบสานโดยศิษยานุศิษย์ จนเป็นที่ประจักษ์และรู้จักในนาม “พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอยกเส้นทางการจาริกของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เพื่อเป็นข้อมูลอันทรงคุณค่าต่อไปนี้

พุทธศักราช 2436 ถือเป็นปีที่มีความสำคัญยิ่งในชีวิตของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เนื่องจากเป็นปีที่ท่านได้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดศรีทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีพระอริยกวี (อ่อน ธัมมรักขิต) ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูประจักษ์อุบลคุณ (ส่วย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ในการนี้ ท่านได้รับฉายาทางธรรมว่า “ภูริทตฺโต” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ให้ปัญญา หรือผู้แจกจ่ายความฉลาด”

พุทธศักราช 2457 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เดินทางจากภูมิลำเนา จังหวัดอุบลราชธานีสู่กรุงเทพมหานคร และจำพรรษา ณ วัดสระปทุม (ปัจจุบันคือวัดปทุมวนาราม) แม้ว่าท่านจะเป็นพระปาสายปฏิบัติที่มุ่งเน้นการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ท่านยังตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น ในระหว่างจำพรรษาที่วัดสระปทุม ท่านได้เดินทางไปยังวัดบรมนิวาสเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มเติม โดยขณะนั้นมีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส (พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ) 2553, 35) การจำพรรษา ณ วัดสระปทุม ในครั้งนี้เปิดโอกาสให้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เรียนด้านพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับพระเถระและนักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งทั้งหมดนี้ ได้กลายเป็นรากฐานอันทรงคุณค่าต่อการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาในภายหลัง

พุทธศักราช 2458 ภายหลังจากที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ สระปทุม (วัดปทุมวนาราม) เป็นระยะเวลาเพียงหนึ่งพรรษา ท่านได้ตระหนักถึงคุณค่าอันประเสริฐของธรรมปฏิบัติที่ท่านได้แสวงหาและบำเพ็ญมาอย่างยาวนาน และเห็นว่าสมควรแก่การเผยแผ่ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ และศักยภาพในการเข้าถึงธรรมะ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเกิดปณิธานอันแน่วแน่ที่จะ “ถ่ายทอดธรรมปฏิบัติแก่ผู้ที่มีความเหมาะสมในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งและสืบสานการเผยแผ่ธรรมะต่อไป” ดังนั้น ท่านจึงได้กราบลาพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เพื่อเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม ณ ภาคอีสาน (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร), 2552, 11-27)

พุทธศักราช 2459 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ ภูผากุด บ้านหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดมุกดาหาร) โดยท่านได้ร่วมจำพรรษากับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ซึ่งเป็นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิที่ท่านให้ความเคารพและยกย่องอย่างสูง

การที่พระอาจารย์ทั้งสองได้มาประทับจำพรรษาด้วยกันในครั้งนี้ ถือเป็นโอกาสสำคัญในการสนทนาธรรมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการปฏิบัติธรรมอย่างลึกซึ้งระหว่างกัน ซึ่งได้ส่งผลดีอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะต่อมา

พุทธศักราช 2460 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ บ้านดงปอ (ห้วยหลวง) อำเภอกู่แก้ว จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสงบวิเวก เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติภาวนาและบำเพ็ญเพียร ในช่วงพรรษานี้ ท่านได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่ประชาชนในชุมชนบริเวณใกล้เคียง และมีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมากเดินทางมาร่วมศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การแนะนำของท่าน การจำพรรษารั้งนี้จึงมีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ

พุทธศักราช 2461 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ ถ้ำผาบึง อำเภอกู่หลวง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสงบวิเวก เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการบำเพ็ญภาวนา และมีรอยพระพุทธบาทปรากฏบนผนังถ้ำ อันเป็นที่เคารพและศรัทธาของชุมชนในบริเวณนั้น ในช่วงพรรษานี้ ท่านได้ทุ่มเทเวลาเกือบทั้งหมดเพื่อการปฏิบัติภาวนาและเจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่ความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณอย่างเด่นชัด พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินธโร ได้บันทึกเหตุการณ์สำคัญที่ถ้ำผาบึงไว้ว่า “ในระยะเวลา 3 วัน 3 คืนของการพิจารณาธรรมนั้น ท่านได้เข้าถึงความรู้แจ้งและเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้และควรเห็น และได้รับผลแห่งความจริงตามหลักพระพุทธศาสนาในโอกาสนั้น” การบันทึกนี้บ่งชี้ว่าพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้บรรลุถึงความเข้าใจธรรมในระดับหนึ่ง ในช่วงพรรษานี้ (พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินธโร), 2552, 11-27)

พุทธศักราช 2462 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งในปัจจุบันได้กลายเป็นที่ตั้งของวัดป่าบ้านค้อ ในช่วงพรรษานี้ ท่านเลือกพำนักในบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสงบวิเวก เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการบำเพ็ญภาวนา ขณะที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่นี่ ได้เกิดการระบาดของโรคไข้ทรพิษอย่างรุนแรงในชุมชน ท่านได้ทุ่มเทช่วยเหลือและดูแลรักษาชาวบ้านที่ป่วยไข้ ทั้งยังคงรักษาความเพียรในการปฏิบัติธรรมอย่างไม่ย่อท้อ แม้จะเผชิญกับสภาวะยากลำบาก

พุทธศักราช 2463 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดหนองคาย ซึ่งการจำพรรษาในครั้งนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการเผยแผ่ธรรมะอย่างกว้างขวาง โดยมีทั้งพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสจากรุ่นเก่าและรุ่นใหม่จำนวนมาก เดินทางมาร่วมศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การแนะนำของท่าน ในช่วงเวลานั้น สังคมส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องที่ยากลำบาก และมรรคผลนิพพานเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและไม่อาจเข้าถึงได้อีกต่อไป ท่านได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่คลาดเคลื่อนนี้ โดยชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถกระทำได้ และมรรคผลนิพพานยังคงเป็นเป้าหมายที่บรรลุได้จริงในชีวิต

พุทธศักราช 2464 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ บ้านห้วยทราย อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดมุกดาหาร) ตลอดระยะเวลาพรรษานี้ ท่านได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยทราย และมีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมากเดินทางมาร่วมศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การแนะนำของท่าน การจำพรรษารั้งนี้ส่งผลให้บ้านห้วยทรายกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งของการปฏิบัติธรรมในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

พุทธศักราช 2465 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ เสนาสนะป่า บ้านหนองลาด ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน) การจำพรรษารั้งนี้มีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากท่านได้มีโอกาสพบปะกับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล อีกครั้ง หลังจากที่ทั้งสองได้แยกจากกันตั้งแต่พุทธศักราช 2459 การพบปะกันระหว่างพระอาจารย์และศิษย์ ซึ่งทั้งคู่เป็นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิและมีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติธรรม ได้นำไปสู่การผสานพลังในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ตำบลหนองลาดกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของการปฏิบัติธรรม โดยมีพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสจากหลากหลายทิศทางเดินทางมาร่วมศึกษาและปฏิบัติธรรม

พุทธศักราช 2466 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ วัดมหาชัย อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในยุคนั้น การจำพรรษา ณ สถานที่แห่งนี้ได้เปิดโอกาสให้ท่านสามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่ประชาชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

พุทธศักราช 2467 ท่านได้กลับมาจำพรรษา ณ บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ท่านเคยจำพรรษามาก่อนหน้าในปี พุทธศักราช 2462 การกลับมาประทับจำพรรษา ณ บ้านค้อในโอกาสนี้ ท่านได้เลือกพำนัก ณ ป่าช้าตามเดิม และมีพระภิกษุสามเณรจำนวนมากติดตามมาเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การแนะนำของท่าน ส่งผลให้บ้านค้อกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งการปฏิบัติธรรมอีกครั้งหนึ่งในช่วงเวลานั้น

พุทธศักราช 2468 ท่านได้กลับมาจำพรรษา ณ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ท่านเคยประทับจำพรรษามาก่อนในปี พุทธศักราช 2463 การกลับมาจำพรรษา ณ อำเภอท่าบ่อในครั้งนี้ ท่านได้เลือกพำนัก ณ เสนาสนะป่าตามที่เคยปฏิบัติมาและมีพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก ได้ติดตามมาเพื่อศึกษาและฝึกปฏิบัติธรรมภายใต้การนำของท่าน

พุทธศักราช 2469 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ประทับจำพรรษา ณ บ้านสามผง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ท่าโขลง มีลักษณะแวดล้อมอันเงียบสงบและปราศจากความวุ่นวาย อันเป็นสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติภาวนาและเจริญสติ

พุทธศักราช 2470 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ บ้านหนองขอน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ซึ่งในขณะนั้นยังคงเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี แม้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับการจำพรรษา ณ สถานที่แห่งนี้จะมีอยู่อย่างจำกัด แต่ก็สามารถประจักษ์ได้ว่า การจำพรรษาในครั้งนี้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา และก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ

พุทธศักราช 2471 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เสด็จกลับมาจำพรรษา ณ วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นวัดที่ท่านเคยประทับจำพรรษามาก่อนแล้วครั้งหนึ่งในปี พุทธศักราช 2457 การกลับมาในครั้งนี้เกิดขึ้นโดยการได้รับนิมนต์จากเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระเถระชั้นผู้ใหญ่แห่งคณะธรรมยุติกนิกาย การจำพรรษา ณ วัดสระปทุม ในโอกาสนี้ นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงบทบาทอันโดดเด่นของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อประโยชน์และความผาสุกของพุทธศาสนิกชนชาวไทยอย่างกว้างขวาง

พุทธศักราช 2472 - 2482 ถือเป็นช่วงเวลาที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง โดยท่านได้ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นศูนย์กลางสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา และได้ออกธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเวลาดังกล่าว ท่านได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวล้านนาโดยใช้ภาษาท้องถิ่น พร้อมทั้งยกตัวอย่างที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าใจคำสอนได้อย่างลึกซึ้งและง่ายดายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ท่านยังได้เดินทางไปเผยแผ่ธรรมะแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เช่น ชาวเผ่าม้ง เผ่าเย้า และเผ่ากะเหรี่ยง โดยมุ่งเน้นการสอนให้ละทิ้งความเชื่อและประเพณีที่ขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ ช่วงเวลาดังกล่าวจึงนับเป็นสมัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการที่ท่านได้สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่ในการเผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

พุทธศักราช 2483 - 2484 ซึ่งเป็นระยะเวลาลดท้ายแห่งชีวิตของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้หวนกลับมาจำพรรษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกครั้ง โดยประทับ ณ วัดโนนนิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นวัดที่มีบรรยากาศเงียบสงบ ร่มรื่นด้วยธรรมชาติ เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการพักผ่อนและการบำเพ็ญภาวนา แม้ว่าในช่วงเวลานั้น สุขภาพของท่านจะอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ แต่ท่านยังคงทุ่มเทในการอบรมและสั่งสอนศิษยานุศิษย์อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นย้ำถึงหลักการเจริญสติปัฏฐาน 4 การรักษาศีลอย่างเคร่งครัด และการพัฒนาปัญญา เพื่อให้ศิษย์สามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปปฏิบัติและสืบสานการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาต่อไป

พุทธศักราช 2485 - 2487 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เดินทางไปจำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านนามน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นระยะเวลา 3 พรรษา เพื่อประพาส

ความสงเคราะห์ด้านธรรมแก่สาธุชนในท้องถิ่นนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าว มีผู้ที่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้ติดตามท่านเพื่อศึกษาและฝึกอบรมจิตใจ ผลจากการสั่งสอนของท่านทำให้ศิษยานุศิษย์ได้ขยายตัวและกระจายไปยังทุกภูมิภาคของประเทศไทย ส่งผลให้เกิดศรัทธาและชื่อเสียงของท่าน ได้รับการยกย่องและเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง

พุทธศักราช 2488 - 2492 พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้จำพรรษา ณ วัดป่าบ้านหนองผือ (ปัจจุบันคือ วัดป่าภูริทัตตธรรมาวาส) ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 5 พรรษา ท่านได้ละสังขารเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 เวลา 02.23 นาฬิกา โดยมีสิริอายุรวม 80 ปี และมีพรรษาการบวชรวม 58 พรรษา (คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดกิจกรรมและนิทรรศการ เนื่องในวาระครบรอบ 150 ปี ชาตกาล พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต, 2563, 5-9)

เส้นทางการจาริกของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่และสืบสานพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยเฉพาะในสายพระป่ากรรมฐาน ด้วยปณิธานอันแน่วแน่ในการแสวงหาความวิเวกเพื่อปฏิบัติภาวนาและบำเพ็ญเพียรนี้ ซึ่งส่งผลให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในหมู่พระภิกษุและสาธุชนจำนวนมาก และนำไปสู่การมีศิษยานุศิษย์ที่สืบทอดแนวปฏิบัติของท่านอย่างกว้างขวาง จนเป็นที่รู้จักในนาม “พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต” จากการสังเคราะห์ทำให้เห็นถึงความสำคัญของเส้นทางการจาริกในช่วงเวลานั้น ๆ ดังนี้

1) จุดเริ่มต้นและพัฒนาการทางจิตวิญญาณ การอุปสมบทใน พ.ศ. 2436 ณ วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในชีวิตของท่าน หลังจากนั้น ท่านได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และเริ่มปฏิบัติธรรมร่วมกับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ซึ่งเป็นก้าวแรกสู่การเป็นพระอาจารย์ใหญ่แห่งสายพระป่า การเดินทางในช่วงแรกนี้ช่วยหล่อหลอมจิตใจและวางรากฐานการปฏิบัติธรรม

2) การผจญภัยและการปฏิบัติ ใน พ.ศ. 2457-2458 ขณะจำพรรษาที่วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) กรุงเทพมหานคร ท่านได้ศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มเติมที่วัดบรมนิวาส และแลกเปลี่ยนความรู้กับพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิ แสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงคุณค่าของทั้งการศึกษาและการปฏิบัติ ซึ่งกลายเป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การเผยแผ่ธรรมะและการวางรากฐานสายพระป่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2458 เป็นต้นมา ท่านเริ่มเผยแผ่ธรรมปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเมื่อกลับสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจำพรรษาในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ภูผากูด (พ.ศ. 2459) บ้านดงป่อ (พ.ศ. 2460) และถ้ำผาบิ้ง (พ.ศ. 2461) ซึ่งท่านได้ถ่ายทอดวิปัสสนากรรมฐานแก่พระภิกษุและประชาชน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของศิษยานุศิษย์และการยอมรับในวงกว้าง

4) ความมุ่งมั่นและการเสียสละ การจำพรรษาที่บ้านค้อ (พ.ศ. 2462) ท่ามกลางการระบาดของโรคไข้ทรพิษ แสดงถึงความเมตตาและความเสียสละของท่านที่ช่วยเหลือชาวบ้านควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมอย่างไม่ย่อท้อ คุณธรรมนี้เป็นแบบอย่างอันทรงพลังแก่ผู้ปฏิบัติธรรมรุ่นหลัง

5) การเปลี่ยนทัศนคติและการเข้าถึงมรรคผล ใน พ.ศ. 2463 ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ท่านได้ปรับเปลี่ยนความเชื่อของสังคมที่ว่า การปฏิบัติธรรมและมรรคผลนิพพานเป็นสิ่งที่ยากหรือล้าสมัย โดยเน้นว่าทุกคนสามารถปฏิบัติได้จริง ผ่านการเจริญสติและการพัฒนาปัญญา ซึ่งช่วยจุดประกายศรัทธาและการปฏิบัติในวงกว้าง

6) การขยายอิทธิพลสู่ภาคเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2472-2482 ขณะเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านได้เผยแผ่ธรรมะในภาคเหนือ โดยใช้ภาษาท้องถิ่นและบริบทของชุมชน รวมถึงสอนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ละทิ้งความเชื่อที่ขัดแย้งกับพุทธศาสนา ส่งผลให้เกิดการยอมรับและสืบทอดธรรมะในภูมิภาคนี้อย่างมั่นคง

7) การสืบสานมรดกธรรมในบันปลายชีวิต ในช่วง พ.ศ. 2483-2492 ที่วัดโนนนารายณ์ และวัดป่าบ้านหนองผือ ท่านยังคงอบรมศิษยานุศิษย์อย่างต่อเนื่อง แม้สุขภาพจะอ่อนแอ โดยเน้นการเจริญสติปัญญา 4 การรักษาศีล และการพัฒนาปัญญา เพื่อให้ศิษย์สืบสานการเผยแผ่ธรรมะต่อไป

เส้นทางการจาริกของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไม่เพียงสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญเพียรและแสวงหาความหลุดพ้นส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังเป็นการวางรากฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสายพระป่ากรรมฐานที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง การเดินทางของท่านได้สร้างศิษยานุศิษย์จำนวนมากที่สืบทอดแนวปฏิบัติอันเข้มข้นนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการปฏิบัติธรรม และยกระดับความศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ

3.4.3 การแนะนำสั่งสอน

ด้วยปฏิปทาและแนวทางการสั่งสอนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้กลายเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในการรื้อฟื้นและส่งเสริมพระพุทธศาสนาสายวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญ โดยท่านมีวิธีการแนะนำสั่งสอนที่โดดเด่นดังต่อไปนี้

3.4.3.1 อุบายธรรม

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านประยุกต์ใช้อุบายธรรมอย่างชาญฉลาดในการแนะนำสั่งสอนศิษยานุศิษย์ โดยมีได้ยึดติดกับกรอบหรือรูปแบบที่ตายตัว ท่านพิจารณาถึงพื้นฐานจิตนิสัย และระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลอย่างถี่ถ้วน ด้วยเหตุนี้ คำสอนของท่านจึงมีความลึกซึ้งและหลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมและเข้าถึงจิตใจของผู้รับฟังได้

ในช่วงที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จำพรรษา ณ บ้านป่าภูญา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2475 ท่านได้ประยุกต์ใช้อุบายธรรมอย่างแยบยลในการสอนชาวเขาเผ่ามูเซอ โดยยกตัวอย่างการบริกรรมคำว่า “พุทโธ” เป็นเครื่องมือในการฝึกจิต ท่านเลือกใช้ภาษาอีสาน ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวมูเซอสามารถเข้าใจได้ เพื่อถ่ายทอดธรรมะให้สอดคล้องกับบริบทและการสนทนาของชาวเขาเผ่ามูเซอในขณะนั้น ว่า

ขณะที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั่งหลับตา หรือเดินจงกรมไปมา ชาวเขาเผ่ามูเซอเกิดความสงสัย จึงเข้าไปถามว่า “ตุ้เจ้า นั่งหลับตาเดินไปมาอย่างนี้ กำลังหาอะไรอยู่หรือครับ”

ท่านตอบว่า เรากำลังหา “พุทฺโธ” อยู่

ชาวเขาถามต่อด้วยความอยากรู้ “พุทฺโธ” เป็นอย่างไรหรือ? พวกเราช่วยตุ้เจ้าหาได้ไหม

ท่านตอบว่า “พุทฺโธ” เป็นดวงแก้วอันประเสริฐเลิศในไตรภพ เป็นดวงปัญญารอบรู้โลกธาตุ ถ้าวุ (คำเรียกคนสนิทนม) ช่วยเราหาด้วยก็ยิ่งดีมาก จะได้พบเร็วขึ้น

ชาวเขาเผ่ามูเซอ สงสัยว่า “พุทฺโธ” หายไปนานแล้วหรือครับ

ท่านตอบ ไม่นานหรอก ถ้าพวกสุช่วยกันหา ก็จะได้พบได้เร็วกว่าเราหาคนเดียว

แล้ว “พุทฺโธ” เป็นดวงแก้วใหญ่ขนาดไหนหรือครับ ชาวเขาถามต่อ

ท่านตอบ ไม่ใหญ่ไม่เล็ก พอติดกับตัวเรากับพวกสุนี้แหละ ใครหาพุทฺโธพบคนนั้นประเสริฐ มองเห็นอะไรได้ตามหวัง

ชาวเขาถามด้วยความตื่นเต้น มองเห็นนรกสวรรค์ได้ไหมครับ

เห็นหมด ถ้าอยากเห็น เมื่อได้พุทฺโธแล้วก็จะเห็น ท่านตอบ

แล้วสว่างมากไหมครับ

ท่านตอบ สว่างมาก ยิ่งกว่าพระอาทิตย์ตั้งร้อยดวงพันดวงเสียอีก เพราะพระอาทิตย์ส่องไปไม่ถึงนรกสวรรค์ แต่ดวงพุทฺโธส่องเห็นหมด

ชาวเขาถามครั้งสุดท้ายว่า ผู้ใหญ่หาได้ไหม เด็ก ๆ หาได้ไหมครับ

ท่านตอบ ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าหญิง ชาย เด็ก หรือผู้ใหญ่ ใครก็หาได้ (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552, 148)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีความชำนาญในการประยุกต์ใช้อุบายธรรม ซึ่งเปรียบประดุจเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพในการถ่ายทอดหลักธรรมอันลึกซึ้งให้เข้าถึงจิตใจของผู้คนได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะกับกลุ่มบุคคลที่มีพื้นฐานความรู้ทางธรรมแตกต่างกัน หรือแม้แต่ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมที่อาจไม่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา อุบายธรรมที่ท่านใช้ช่วยอำนวยความสะดวกให้บุคคลเหล่านี้สามารถเข้าใจสาระสำคัญของคำสอนได้อย่างง่ายยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเปิดช่องทางให้เกิดการตีความ การแลกเปลี่ยนมุมมอง และการตั้งคำถามอันนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญา

3.4.3.2 ประสบการณ์

ลักษณะการถ่ายทอดประสบการณ์ของท่านมีความโดดเด่นที่เผยให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยท่านเลือกใช้ประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็นเครื่องมือหลักในการเผยแผ่ธรรมะผ่านการนำเหตุการณ์ที่ท่านประสบด้วยตนเองมาเป็นสื่อกลางในการสอนและให้คำแนะนำ เพื่อให้ผู้รับฟังสามารถเข้าถึงความเข้าใจในหลักธรรมได้อย่างลึกซึ้งและสัมพันธ์กับบริบทชีวิต ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่มีศิษย์รูปหนึ่งมาราบลาท่านเพื่อออกเดินทางไปแสวงหาสถานที่วิเวกสำหรับการปฏิบัติ

สมณธรรม ท่านจะใช้โอกาสนั้นเตือนสติศิษย์ โดยถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ส่วนตัวของท่านเอง ดังที่ปรากฏในเรื่องว่า

ในโอกาสหนึ่ง ท่านได้ออกเดินธุดงค์เพียงลำพังเข้าไปในป่าลึก โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเจริญภาวนาให้ก้าวหน้าต่อไป ทว่าในระหว่างการเดินทาง ท่านกลับประสบปัญหาการหลงทิศทางเป็นระยะเวลานานถึงเจ็ดวัน ส่งผลให้เสบียงอาหารและน้ำดื่มหมดสิ้น ร่างกายอ่อนล้าอย่างหนัก และจิตใจเกิดความฟุ้งซ่าน ในช่วงเวลานั้น ท่านรู้สึกว้าวุ่นถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่ามกลางป่าเขา อย่างไรก็ตาม ด้วยความมุ่งมั่นและความเพียร ท่านยังคงพยายามเดินหน้าต่อไป จนในที่สุดสามารถหาทางออกได้และได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้านในบริเวณนั้น จากประสบการณ์ดังกล่าว ท่านได้ข้อสรุปอันเป็นบทเรียนสำคัญว่า การแสวงหาความวิเวกมิใช่เพียงอาศัยความตั้งใจเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องมีการเตรียมพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจอย่างรอบคอบ รวมถึงการศึกษาสภาพเส้นทางให้ถี่ถ้วน จัดเตรียมเสบียงให้เพียงพอ ที่สำคัญคือ การรักษาสติให้มั่นคงอยู่เสมอ โดยไม่ปล่อยให้ความกลัวหรือความกังวลเข้ามาครอบงำจิตสำนึก (พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), 2550, 18-19)

3.4.3.3 โคลง-กลอน

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ถ่ายทอดคำสอนและธรรมเทศนา โดยตรงต่อศิษยานุศิษย์ และการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หนึ่งในผลงานที่มีคุณค่ายิ่งคือ “ขันธะวิมุติสมังคี” ซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่เปี่ยมด้วยเนื้อหาธรรมอันลึกซึ้งและแหลมคม โดยท่านเขียนด้วยมือของท่านเอง (พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), 2550, 124) บทประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวปฏิบัติด้านจิตภาวนาอย่างชัดเจนและเป็นระบบ จึงนับเป็นมรดกทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าและสมควรแก่การศึกษาเชิงวิชาการ ปัจจุบันต้นฉบับของ “ขันธะวิมุติสมังคี” ได้รับการจัดเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์บริวารของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส ดังมีข้อความบางส่วนระบุไว้ดังนี้

ความอยากดีมีมากมักลากจิต	ให้เพียวคิดวุ่นไปจนใจเหิม
สรรพชั่วช้าหมองก็ต้องเต็ม	ผิดยิ่งเพิ่มรำไปไกลจากธรรม
ที่จริงซี้สมุทัยนี้ใจฉันทคร้าม	ฟังเนื้อความไปช่วงฟังทางยุ่งย้ง
เมื่อซี้มรรคพึงใจ ไม่ไหวติง	ระงับนิ่งใจสงบจบกันที่
อันนี้ชื่อว่าขันธะวิมุติสมังคีธรรม	ประจำอยู่กับที่ไม่มีอาการไปไม่มีอาการมา
สภาวะธรรมที่เป็นจริงสิ่งเดียวเท่านั้น	และไม่มีเรื่องจะแฉะเวียน
สิ้นเนื้อความแต่เพียงเท่านี้ ๑	ผิดหรือถูกจงใช้ปัญญาตรองดูให้รู้เถิด ๑

พระภูริทัตโต (หมั่น)¹ เป็นผู้แต่ง ๑ (ประกิจ มหาเถรฯ, 2557, 191)

¹ “หมั่น” เป็นการเขียนตามภาษาสำเนียงภาคอีสาน แปลว่า มั่นคง เหนียวแน่น พากเพียร บากบั่น มุมานะ สำเนียงภาคกลางใช้คำว่า “มัน”

3.4.3.4 คำพญา บทโคลง กาพย์ กลอน

เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนถึงคำสอนอันทรงคุณค่าซึ่งปราชญ์หรือผู้ทรงภูมิปัญญาได้ถ่ายทอดและสั่งสอนไว้แก่ศิษยานุศิษย์ คำสอนเหล่านี้มีลักษณะเป็นข้อคิดเตือนใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต อันเปี่ยมด้วยภูมิปัญญา โดยมักนำเสนอผ่านภาษาพื้นถิ่นอีสาน หรือที่เรียกว่า “พญา” ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ชาวบ้านในท้องถิ่นสามารถเข้าใจและซึมซับได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างของบทโคลง กาพย์ กลอน หรือพญา มีดังต่อไปนี้

ตัวอย่างบทกลอนที่ 1

“สาระพัดเกี่ยวขา

สาระพาเกี่ยวแข้ง

สายต้องแต่งเกี่ยวคอ

นั่งก่อส่อเหมือนลิงติดตั้ง” (พระทองคำ จารุณโณ, 2537, 88)

ความหมายว่า “ตัณหารักลูกเหมือนเชือกผูกคอ ตัณหารักเมีย (ผัว) เหมือนปอผูกคอ ตัณหารักวัตถุ ข้าวของเหมือนปลอกใส่ตีน (เท้า) นั่งคอยจนปัญญาหาความคิด เหมือนลิงติดตั้ง

ตัวอย่างบทกลอนที่ 2

“แก้ให้ตกเนื้อ แก้บ่ตกคาวกเจ้าไว้

แก้บ่ได้แขวนคอต้องแต่ง แก้บ่พ้นคากันอย่างยาย

คาย่างยายเวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดในภพทั้งสาม

ภพทั้งสามเป็นเฮือน (เรือน) เจ้าอยู่” (พระครูอุบลคุณาภรณ์, 2553, 157)

ความหมายว่า วัฏจักรแห่งชีวิต ซึ่งประกอบด้วย การเกิด ความแก่ ความเจ็บป่วย และความตาย เป็นกระบวนการที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สามารถเปรียบเทียบได้กับปัญหาที่ยากจะหาทางแก้ไขให้สิ้นสุดลง กล่าวโดยสรุปคือ มนุษย์มักพยายามแสวงหาทางออกให้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต ทว่าปัญหาบางประการกลับอยู่นอกเหนือขีดความสามารถในการแก้ไข ซึ่งเปรียบได้กับการดำรงอยู่อย่างไร้ความมั่นคง ดุจชีวิตที่ห้อยอยู่บนคันประหาร อันนำไปสู่จุดจบคือความตาย และการเวียนว่ายใน “สังสารวัฏ” หรือวัฏจักรแห่งการเกิดและดับในภพทั้งสาม ได้แก่ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกอสูร อันเป็นสถานะที่สะท้อนถึงความไม่จีรังยั่งยืนของสรรพสิ่ง

เป็นการสอนให้ลูกศิษย์ได้รู้จักยอมรับความจริงของชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องเผชิญ สิ่งที่สำคัญ คือ ต้องใช้ชีวิตอย่างมีสติ รู้เท่าทันกิเลส ตัณหา และทำความดี เพื่อบรรเทาความทุกข์ และสร้างบุญกุศลให้เป็นสะพานไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้

ตัวอย่างบทกลอนที่ 3

“เหลือแต่แว่วบ่เห็นบ่อนเบาหนัก

เดินไปไปตามทาง สลัดคงเสื่อฮ้าย (ร้าย)” (ประกิจ มหาแสง, 2557, 200)

ความหมายว่า การแสดงออกด้วยวาจาโดยปราศจากการลงมือปฏิบัติจริงนั้น มีลักษณะเปรียบได้กับคำพูดที่ไร้พลังหรือ “ลมปาก” ซึ่งไม่อาจก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ใด ๆ ที่เป็นรูปธรรม ผลที่

ตามมาจากการพึ่งพาเพียงคำพูดโดยปราศจากการกระทำนั้น มักนำไปสู่ความล้มเหลวและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานการณ์เช่นนี้สามารถเปรียบเทียบได้กับการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือวิปริต ซึ่งย่อมนำไปสู่ภาวะอันตรายและความเสี่ยงในที่สุด

และบทกลอนที่มีความสำคัญ เป็นมรดกธรรมลายมืออันทรงคุณค่า ถือเป็นหลักฐานลายมือที่ยังเหลืออยู่ที่พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ณ วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ชื่อว่า “คัมภีร์ขันธะวิมุติสะมังคีธรรมะ” มีบทกลอนหนึ่งไว้ว่า

ตัวอย่างบทกลอนที่ 4

“ใครผิดถูก ดีชั่ว ก็ตัวเขา
ใจของเรา เพียงระวัง ตั้งถนอม
อย่าให้อกุศล วนมาตอม
ควรถึงพร้อม บุญกุศล ผลสบาย
เห็นคนอื่น เขาชั่ว ตัวก็ดี
เป็นราศี ยึดขันธ ที่มั่นหมาย
ยึดขันธต้อง ร้อนแท้ เพราะแก่ตาย

লেখ্যร้าย กิเลสกลุ้ม หารุมกวน” (พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส), 2550, 167)

บทกลอนนี้มีสาระสำคัญในการชี้แนะให้ผู้ศึกษามุ่งเน้นพัฒนาจิตใจของตนเองเป็นลำดับแรก โดยไม่จำเป็นต้องตัดสินหรือประเมินคุณค่าความถูกต้องและคุณภาพความดีของผู้อื่น เนื่องจากจิตใจของตนเองต่างหากที่สมควรได้รับการดูแลและบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันมิให้อกุศลธรรมเข้ามามีอิทธิพลครอบงำ ผู้ประพฤติกว้างขวางสั่งสมบุญกุศล อันเป็นหนทางสู่ความสุขอันยั่งยืนที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญยิ่งคือการไม่ยึดติดในความดีของตนเองจนเกิดทัศนคติเหยียดหยามผู้อื่น เพราะพฤติกรรมดังกล่าวเปรียบเสมือนรากตมที่นำไปสู่ความหมองมัวของจิตใจ การยึดมั่นในขันธ 5 อันประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ด้วยเหตุที่ขันธ 5 มีลักษณะไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) และปราศจากตัวตนถาวร (อนัตตา) ซึ่งท้ายที่สุดแล้วไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงหนีความเสื่อมและความตายได้ นอกจากนี้ การยึดติดยังเป็นช่องทางให้กิเลสเข้ามาครอบงำและรบกวนความสงบของจิตใจเพิ่มขึ้นไปอีก ดังนั้น การปล่อยวางจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ควรยึดถือเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง

3.4.3.5 การตอบคำถามปัญหา

การจาริกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย ทั้งการอยู่ในป่าลึกหรือบนยอดเขา ท่านได้พบปะสนทนากับนักปราชญ์มากมายที่มาซักถามข้อธรรมและแลกเปลี่ยนความรู้ แม้ว่าท่านจะมีความเข้าใจธรรมะอย่างลึกซึ้งและแตกฉาน แต่ท่านกลับแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ โดยมักกล่าว

ว่าตนเองมิได้ร่ำเรียนมามากนัก เมื่อมีผู้ใดมาถามปัญหาธรรมะ ท่านจะตอบด้วยความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ข, 88)

ยกตัวอย่างเรื่องราวที่เกิดขึ้น เมื่อคราวที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อาพาธอยู่ท่ามกลาง ความห่วงใยของพระอาจารย์เทศก์ (เทศก์ เทสรสสี) พระอาจารย์วัน (วัน อุตตโม) และพระอาจารย์เล่า (ทองคำ จารุณโณ) ได้เรียนถามพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตอนหนึ่งว่า

พระอาจารย์เทศก์ เรียนถามท่านว่า “เวลาครูบาอาจารย์อาพาธ พิจารณาธรรมอะไร

ท่านตอบว่า “พิจารณาไปเท่าไร ก็เห็นแต่ภพ มีแต่ภพ ไม่มีที่สิ้นสุด”

พระอาจารย์เทศก์ย้อนถามว่า “เมื่อเห็นแต่ภพ ครูบาอาจารย์พิจารณาเพื่ออะไร”

ท่านตอบว่า “เพื่อให้รู้ และเรารู้มานานแล้วไม่ได้สงสัย เหตุที่พิจารณา ก็เพื่อให้ท่าน (หมายถึงพระอาจารย์เทศก์) และคนอื่น ๆ (ศิษย์และสัตว์โลกทั่วไป) รู้ว่า คน สัตว์ ที่อยู่ในภพ หรือผู้ ปฏิบัติ จะมีทั้งสนุก ตื่นเต้น เศร้าสลดสังเวช และเห็นธรรม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนจะรู้ว่าตนอยู่ใน ภพนั้นมีน้อยมาก เพราะอวิชชาปิดบังไว้ เมื่อไม่รู้ว่าตนอยู่ในภพ ก็ไม่รู้พระนิพพาน เมื่อเรารู้ว่าตนอยู่ ในภพแล้ว จะอยู่ในภพทำไม ก็อยู่ในพระนิพพานเท่านั้นเอง”

พระอาจารย์เทศก์เรียนบอกท่านว่า “กระผมก็ได้พิจารณาอย่างพระอาจารย์ว่า”

หลังจากนั้น ต่างชื่นชมกันในระหว่างครูและศิษย์ ซึ่งเป็นหลักฐานอันดี ทำให้เข้าใจเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ได้เป็นอย่างดี (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2552 ก, 50-51) การแนะนำสั่งสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสายวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยปฏิบัติและแนวทางการสั่งสอนที่โดดเด่นเป็น เอกลักษณะ ด้วยการผสมผสานอุบายธรรม ประสพการณ์ วรรณกรรม และการสนทนา ทำให้ธรรมะ เข้าถึงผู้คนทุกระดับ ช่วยรื้อฟื้นและเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานให้มั่นคง ต่อมาเป็นมรดกอันทรงคุณค่า ต่อพระพุทธศาสนา

3.4.4 การส่งเสริมสันติสุข

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ออกจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อค้นหา สถานที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียรและเผยแผ่คำสอนธรรมะแก่ผู้คน โดยส่งเสริมความสงบสุข ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ดังนี้

3.4.4.1 ระดับบุคคล

1) การพัฒนาสติและปัญญา การเจริญวิปัสสนาตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้บุคคลพัฒนาสติและปัญญา นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงธรรมชาติของตนเอง และสิ่งรอบตัว ทำให้มองเห็นความจริงของชีวิต ช่วยลดละกิเลสและตัดหาอันเป็นรากเหง้าของความ ทุกข์ ความขัดแย้ง และความรุนแรง สุดท้ายนำไปสู่ความสงบสุขภายในจิตใจ

2) การพัฒนาคุณธรรม คำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เน้นการใช้ชีวิตตามหลักศีล 5 และหลักธรรมอื่น ๆ เช่น ความเมตตา กรุณา และการให้อภัย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ช่วยให้จิตใจเกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกันอย่างแท้จริง

3) การสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ การปฏิบัติธรรมตามแนววิปัสสนากรรมฐานช่วยสร้างจิตใจให้เข้มแข็งและมั่นคง ทำให้บุคคลสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาและความทุกข์ในชีวิตได้อย่างมีสติ ไม่ปล่อยให้อารมณ์ครอบงำ ซึ่งช่วยลดโอกาสเกิดความขัดแย้งกับผู้อื่นได้ (พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), 2553, 50-56)

3.4.4.2 ระดับสังคม

1) การสร้างสันติสุขในสังคม การที่บุคคลในสังคมมีสติ ปัญญา และคุณธรรม นำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุข จากที่บุคคลมีคุณสมบัติ จะช่วยส่งเสริมการควบคุมตนเอง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ และการอยู่ร่วมกันด้วยการสติ ให้บุคคลรู้เท่าทันอารมณ์และการกระทำของตน ปัญญานำไปสู่ความเข้าใจในปัญหาและการตัดสินใจที่ถูกต้อง ส่วนคุณธรรมส่งเสริมความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อทุกคนในสังคมพัฒนาคุณสมบัติ ความขัดแย้ง ความรุนแรง และปัญหาต่าง ๆ ย่อมลดลง ส่งผลให้เกิดสังคมที่ผู้คนเคารพกัน เอื้ออาทรต่อกัน และร่วมมือกันพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น (พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), 2553, 33)

2) การสร้างความสามัคคี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งนำไปสู่ความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข (กองทุนลัทธิศาสนา ลัทธิชาวัช และคณะศึกษานุศิษย์, 2562, 130-131)

3) การสร้างชาตินิยม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเผชิญกับภัยคุกคามจากลัทธิอาณานิคมของชาติตะวันตกที่รุกร้าเข้ามาในดินแดนลาว พระองค์จึงทรงวางแผนพัฒนาหัวเมืองต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็งและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อต้านทานภัยดังกล่าว หลังจากการเสด็จประพาสยุโรปใน พ.ศ. 2440 พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา จึงทรงส่งเสริมนโยบายการศึกษาของประชาชน เพื่อให้มีองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและสนับสนุนงานราชการอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามหน่วยงานการศึกษาในขณะนั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามพระราชประสงค์ที่น่าพึงพอใจ พระองค์จึงทรงหันมาสนับสนุนคณะสงฆ์ธรรมยุต โดยเฉพาะพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงก่อตั้งมหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2437 ซึ่งมีหลักสูตรทันสมัยที่ผสมทั้งวิชาการทางโลก และทางธรรม พร้อมระบบการบริหารจัดการที่เป็นระเบียบชัดเจน (ศรีสุพร ช่วงสกุล, 2530, 151-152)

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จาริกธุดงค์เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม มุ่งชำระจิตใจให้ผ่องใส มิได้ตั้งใจเป็นผู้นำสอน แต่ด้วยความมุ่งมั่นและความเคร่งครัดในการปฏิบัติ ท่านจึงกลายเป็นแสงสว่างแห่งธรรมและแบบอย่างสูงสุด สร้างรากฐานอันมั่นคงให้สายพระป่ากรรมฐานไทย การเดินธุดงค์ของ

ท่านก่อเกิดศิษยานุศิษย์จำนวนมากที่สืบทอดแนวปฏิบัติอันเข้มข้น เปลี่ยนมุมมองของชาวไทยต่อการภาวนาและปฏิบัติธรรม ด้วยการถ่ายทอดที่ผสานอุบายธรรม ประสบการณ์ชีวิต วรรณกรรม และสนทนาลึกซึ้ง ทำให้ธรรมะเข้าถึงจิตใจทุกชั้นระดับ ส่งผลให้วิปัสสนากรรมฐานได้รับการฟื้นฟู และเผยแผ่อย่างกว้างขวาง และเป็นการวางรากฐานสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคมไทย

3.5 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ

การสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนามีแนวทางที่ชัดเจน ส่วนในสายวิปัสสนากรรมฐานของประเทศไทย ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการที่เป็นเอกลักษณ์ และมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการถ่ายทอดคำแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ และให้คำปรึกษาแก่ลูกศิษย์อย่างใกล้ชิด การฝึกฝนข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ถือเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการสร้างศาสนทายาทในสายของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.5.1 การสร้างศาสนทายาท

การสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในสมัยนั้น เป็นกระบวนการสร้างศาสนทายาทที่มีขั้นตอนและวิธีการที่ชัดเจน รวมถึงมีผลลัพธ์ที่เด่นชัด โดยลูกศิษย์ของท่านได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเผยแผ่สายวิปัสสนากรรมฐานให้แพร่หลายไปในวงกว้าง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

3.5.1.1 ขั้นตอนเบื้องต้น

1) การเตรียมตัวก่อนบวช ผู้ที่จะบวชควรเข้ามาฝึกตน เป็นผ้าขาวล่วงหน้าก่อนการบวชประมาณ 15-30 วัน เพื่อให้เกิดการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในวัด ในกรณีนี้ ผู้เตรียมบวชจะได้เรียนรู้และปฏิบัติตามข้อวัตรต่าง ๆ รวมถึงเคารพสถานที่และบุคคล ปฏิบัติตามกิจวัตรวัดอย่างเคร่งครัด ตรงต่อเวลา เตรียมตัวล่วงหน้า และตั้งใจทำหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่เกียจคร้าน หลบเลี่ยง หรือละทิ้งภาระที่ได้รับมอบหมาย และผู้ที่เข้ามาเป็นผ้าขาวหรือเตรียมตัวเป็นนาคนั้น จำเป็นต้องสวมใส่ชุดขาวอันเป็นเครื่องแบบที่บ่งบอกถึงการเตรียมตัวเข้าสู่พิธีอุปสมบทาเปกข์ ซึ่งเป็นการบวชตามระเบียบพระวินัย

2) การทอ้งจำคำขานนาค ผู้ที่เตรียมตัวเป็นนาคต้องมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการออกเสียงให้มีความถูกต้อง แม่นยำ และชัดเจน เพื่อให้การสวดทอ้งมีความสมบูรณ์ตามที่กำหนด หากผู้เตรียมบวชไม่สามารถทอ้งคำขานนาคได้อย่างคล่องแคล่ว พระอุปัชฌาย์อาจปฏิเสธที่จะดำเนินพิธีอุปสมบทให้แก่ผู้นั้น เนื่องจากความพร้อมในด้านนี้ถือเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญในการเข้าสู่การบวชตามระเบียบพระวินัย

3) การฝึกฝนการใช้เครื่องบริวาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เตรียมตัวเป็นนาคเกิดความคุ้นชิน และชำนาญในการใช้งานอุปกรณ์ที่จำเป็น โดยผู้เตรียมบวชต้องพัฒนาทักษะในการครองผ้า และการถือบาตรให้มีความคล่องแคล่ว ซึ่งรวมถึงเทคนิคการห่มผ้าแบบคลุมเต็มตัว และการห่มแบบ

เจริญบ่าให้ถูกต้องตามระเบียบ นอกจากนี้ ยังต้องใส่ใจในการดูแลรักษาเครื่องอัฐบริขารทั้งหมดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด ถูกต้องตามหลักการ และเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พร้อมสำหรับการปฏิบัติตนในฐานะพระภิกษุต่อไป

4) การสวดมนต์ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็น ผู้เตรียมตัวเป็นนาคต้องมุ่งมั่นปฏิบัติการสวดมนต์ทั้งในช่วงเช้าและเย็นอย่างสม่ำเสมอตามตารางเวลาที่วัดกำหนดไว้ ซึ่งการปฏิบัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนทักษะการออกเสียงในการสวดมนต์ให้ชัดเจนและถูกต้อง รวมถึงส่งเสริมความพร้อมเพรียงและความสามัคคีภายในหมู่คณะ อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมความพร้อมสำหรับชีวิตในพระพุทธศาสนา

5) การแสดงความเคารพและความอ่อนน้อม คุณสมบัติสำคัญที่ผู้เตรียมตัวเป็นนาคพึงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรักษาความถ่อมตนและให้เกียรติต่อผู้ที่มีอาวุโสกว่า รวมถึงปฏิบัติตามคำแนะนำและคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ด้วยความเต็มใจ โดยปราศจากการขัดขืนหรือโต้แย้ง และหลีกเลี่ยงการแสดงท่าทีอวดรู้ นอกจากนี้ เมื่อพบพระภิกษุหรือสามเณร ผู้เป็นนาคควรแสดงกิริยาที่เหมาะสมเพื่อแสดงถึงความเคารพอย่างแท้จริง ตลอดจนรักษาความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในวัด ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงวินัยและจิตสำนึกที่ดีในการเตรียมตัวเข้าสู่การบวช

6) การดูแลสถานที่พักอาศัย ผู้เตรียมตัวเป็นนาคทุกคนต้องพำนักอยู่ในที่พักที่ทางวัดจัดสรรให้ และรับผิดชอบในการรักษาความสะอาดของทั้งที่พักและทรัพย์สินของสงฆ์ให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อตื่นนอน ต้องพับเก็บเครื่องนอนและจัดระเบียบเสื้อผ้าให้เป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้ ควรดำรงชีวิตด้วยความสงบ เรียบง่าย และมักน้อยตามหลักแห่งความสันโดษ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับการเตรียมตนเข้าสู่ชีวิตสมณะในพระพุทธศาสนา

7) การสนทนา ผู้เตรียมตัวเป็นนาคควรใช้โทนเสียงที่สุภาพ ปรับระดับความดังให้เหมาะสม ไม่ดังหรือเบาเกินไป และเลือกใช้ถ้อยคำที่เป็นความจริง หลีกเลี่ยงการใช้คำหยาบคาย การส่อเสียด การนินทา หรือคำพูดที่ไร้สาระ โดยมุ่งเน้นการพูดคุยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับธรรมะมากกว่าเรื่องราวทางโลก การเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมในการสนทนาก็เป็นสิ่งสำคัญ เช่น หลีกเลี่ยงการพูดคุยขณะที่รับประทานอาหารเช้าหรือสวดมนต์ นอกจากนี้ ควรแสดงความเคารพด้วยการพนมมือทุกครั้งเมื่อเริ่มและสิ้นสุดการสนทนา และงดยืนพูดเพื่อรักษาการปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้ไม่เพียงเป็นการให้เกียรติต่อพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการฝึกฝนวินัยและมารยาทของตนเองให้ดี

8) การเสียสละด้วยจิตอาสา ในฐานะนาคนั้นหมายถึงการอุทิศตนเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาด้วยความสมัครใจและความตั้งใจอันบริสุทธิ์ โดยผู้เป็นนาคควรให้ความสนใจต่อกิจการของสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือด้วยทัศนคติแห่งความเคารพ ซึ่งรวมถึงการรักษาความสะอาดในบริเวณวัด การเก็บล้างภาชนะ เช่น ถ้วยชามขันที่หลังใช้งาน และการไม่ทิ้งขยะให้รกรกสถานที่ นอกจากนี้ ควรสรวมกาย วาจา และใจให้อยู่ในกรอบแห่งความสงบเรียบร้อย ปฏิบัติ

ตนให้ตรงต่อเวลา แสดงความเคารพต่อพระเถระอย่างสม่ำเสมอ และแจ้งให้ท่านทราบทุกครั้งก่อนดำเนินการใด ๆ เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามระเบียบวินัย (พระไพศาล พุสุตโต (สุมาลี), 2558, 134-139)

การฝึกอบรมเบื้องต้นก่อนการบรรพชาและอุปสมบทในสำนักพระสายวิปัสสนากรรมฐานนั้น ถือเป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางของพระป่า โดยเปรียบได้กับการทดลองปฏิบัติตนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตในวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านที่ยังมีความลังเลหรือไม่แน่ใจว่าสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการรักษาศีลแปดและการดำเนินชีวิตตามระเบียบวัดได้หรือไม่ การเข้ามาเป็นผ้าขาวจึงทำหน้าที่เสมือนช่วงทดสอบ โดยในระหว่างนี้ ผ้าขาวจะต้องพำนักอยู่ในวัด ปฏิบัติตามศีลแปด รับหน้าที่เป็นลูกศิษย์ และฝึกปฏิบัติธรรมภายใต้การกำกับดูแลของสมภารหรือพระอาจารย์ หากสามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมและเรียบร้อย ก็จะได้รับพิจารณาให้เข้าสู่การบวช ทั้งนี้ ครูบาอาจารย์ในสายวิปัสสนากรรมฐานได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ชัดเจนสำหรับผู้ที่จะประสงค์จะเข้ามาบวช เพื่อให้มั่นใจว่าผู้บวชมีคุณสมบัติและความพร้อมเพียงพอต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพระวินัยและการปฏิบัติธรรม

3.5.1.2 วิธีการสร้างศาสนทายาท

1) การคัดเลือกบุคคล ในกระบวนการนี้มุ่งเน้นไปที่การสรรหาผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม โดยพิจารณาจากความสนใจ ความศรัทธา และความพร้อมในการศึกษาหลักธรรม รวมถึงการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง คุณสมบัติที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกประกอบด้วย การยึดมั่นในศีลธรรม ความสามารถในการอดทนต่อความยากลำบาก ความพากเพียรในการพัฒนาตนเอง และความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างแท้จริงในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

2) การหล่อหลอมศรัทธาในระดับพื้นฐาน ให้มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และเชื่อมั่นศรัทธาภายในตนเอง ถือเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งที่สนับสนุนให้บุคคลมีหลักยึดในการดำรงชีวิต เกิดความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และมีความเชื่อมั่นในขีดความสามารถของตนเอง ในการพัฒนาและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

3) การส่งเสริมการศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ศาสนทายาทหมั่นศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทั้งผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเองและการรับคำสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ เพื่อยกระดับความรู้ ความเข้าใจเชิงลึก และทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (พระไพศาล พุสุตโต, (สุมาลี), 2558, 130-147.)

4) การยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นหลักการที่ท่านให้ความสำคัญ โดยเน้นย้ำให้ศิษยานุศิษย์ปฏิบัติตามข้อบังคับแห่งพระวินัยอย่างเข้มงวด พร้อมทั้งดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายตามแนวปฏิบัติดังควัตร อาทิ การพำนักในป่า การเดินทางจาริก และการเจริญภาวนา

ท่านได้แสดงตนเป็นแบบอย่างผ่านวิถีชีวิตที่สมณะและเปี่ยมด้วยความมุ่งมั่น (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2551, 324)

5) การอบรมจิตภาวนา การฝึกฝนจิตใจผ่านวิปัสสนากรรมฐานเป็นแนวทางที่ท่านถ่ายทอด โดยมุ่งเน้นการเจริญสติและการพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลส ด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาเป็นแกนหลัก ศิษยานุศิษย์ของท่านได้รับการฝึกอบรมให้พัฒนาสมาธิและปัญญาเพื่อเผชิญหน้ากับความทุกข์และเข้าถึงความเข้าใจอันลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติแห่งชีวิต อันเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นของศาสนทายาทที่มีคุณภาพสูง (พระปัญกร ปณฺณารโ (จันทร์ประแดง), 2564, 177-178)

ด้วยการเจริญภาวนาบริกรรมคำว่า “พุทโธ” ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ท่านใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงสมาธิภาวนาอย่างลึกซึ้ง วิธีการนี้มีความเรียบง่ายแต่ทรงประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการรักษาการระลึกรู้และความตื่นตัวในปัจจุบันขณะ เพื่อนำไปสู่ความสงบภายในจิตใจ ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการนั่งภาวนา นั่งขัดสมาธิ วางขาและมือขวาทับซ้าย ปรับร่างกายตั้งตรง ผ่อนคลายตามธรรมชาติ เพื่อเตรียมพร้อมภาวนา

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดรู้จิต ใช้สติกำหนดรู้จิตที่เป็นผู้รับรู้ รวบรวมจิตให้เป็นหนึ่ง เพื่อเกิดสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 การตั้งจิตให้มั่น มีสติรู้ตัว ระลึกถึงพระรัตนตรัย ภาวนา “พุทโธ” ในใจ เพื่อให้จิตสงบและมีสมาธิ

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสภาวะจิตเข้า ตรวจจิตว่าสงบหรือไม่ หากไม่สงบให้แก้ไขด้วยสติรู้เท่าทันอารมณ์ เพื่อเตรียมพร้อมภาวนา

ขั้นตอนที่ 5 เริ่มต้นบริกรรมภาวนา เมื่อจิตสงบ ระลึกถึงพระรัตนตรัย ภาวนา “พุทโธ” ในใจเงียบ ๆ จนจิตเป็นสมาธิแล้วรักษาสมาธิต่อ

ขั้นตอนที่ 6 การออกจากสมาธิภาวนา รับรู้ลมหายใจ ขยับกาย สัมผัส ผั่งเมตตา ค่อย ๆ ปรับจิตสู่ภาวะปกติอย่างเป็นธรรมชาติ และ

ขั้นตอนที่ 7 การเดินจงกรมภาวนา เดินช้า ๆ มีสติกำหนดรู้การก้าว เช่น “ขวาย่างหนอ” “ซ้ายย่างหนอ” เพื่อฝึกสมาธิแบบเคลื่อนไหว (มูลนิธิหลวงพ่อดมธรรมกายาราม, 2553, 1-22)

วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนี้ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมบุคคลให้กลายเป็นผู้สืบทอดศาสนาที่เปี่ยมด้วยความรู้ ความศรัทธา และการปฏิบัติอันมั่นคง สามารถธำรงรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสายวิปัสสนากรรมฐานให้คงความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงสมัยปัจจุบันได้

3.5.2 ผลลัพธ์การสร้างศาสนทายาท

เพื่อให้เห็นภาพรวมและความชัดเจนของศาสนทายาทที่เกิดจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในสายวิปัสสนากรรมฐานของประเทศไทย ซึ่งปรากฏผ่านการจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ และการสืบทอดปณิธานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อศาสนทายาทบางส่วน (ยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่ได้นำเสนอในที่นี้) โดยเรียงลำดับตามช่วงเวลาที่ได้ไปอยู่กับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ผลลัพธ์การสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ชื่อ	อายุ	วัด	ระยะที่อยู่กับ พระอาจารย์มั่น	ช่วงเวลา
พระเทพสิทธิอาจารย์ (จันทร์ เขมิโย)	2424-2516 92 ปี	วัดศรีเทพประดิษฐาราม จังหวัดนครพนม	2446-2448	ช่วงต้น
พระธรรมเจดีย์ (จุม พณฺธุโล)	2431-2505 74 ปี	วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี	2446-2448	ช่วงต้น
พระญาณวิศิษฐ์สมิทธิวิ ราจารย์ (สิงห์ ขนฺตยาค โม)	2432-2504 73 ปี	วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา	2458-2462	ช่วงกลาง
พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อดุล)	2431-2526 95 ปี	วัดบูรพาาราม จังหวัดสุรินทร์	2458-2463	ช่วงกลาง
พระอาจารย์ทองรัตน์ กนฺตสีโล	2431-2499 68 ปี	วัดป่าบ้านคุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี	2463-2464	ช่วงกลาง
พระเทพบัณฑิต (อินทร์ ธีรเสวี)	2445-2536 91 ปี	วัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น	2471-2472	ช่วงกลาง
พระอาจารย์กนิรี จนน โย	2439-2523 74 ปี	วัดกัณฐะศีลาवास จังหวัดนครพนม	2471-2472	ช่วงกลาง
พระอาจารย์ชอบ ฐานสโม	2444-2538 93 ปี	วัดป่าสัมมานุสรณ์ จังหวัดเลย	2471-2472	ช่วงกลาง
พระครูสุภัทรคุณ (คำป็น สุภทโท)	2436-2520 85 ปี	วัดสันโป่ง จังหวัดเชียงใหม่	2470-2475	ช่วงกลาง

ชื่อ	อายุ	วัด	ระยะที่อยู่กับ พระอาจารย์มั่น	ช่วงเวลา
พระราชนิธธีรังสีคัมภีร์ ปัญญาวินัย (เทศก์ เทศร์สี)	2445-2537 92 ปี	วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย	2463-2466 2476-2492	ช่วงกลาง/ ช่วงปลาย
พระอาจารย์อ่อน ญาณ สิริ	2445-2524 80 ปี	วัดป่าไม้โคธาราม จังหวัดอุดรธานี	2466-2488	ช่วงกลาง
พระอาจารย์คำแสน คุณาลงกาโร	2436-2522 86 ปี	วัดดอนมูล จังหวัดเชียงใหม่	2476-2477	ช่วงปลาย
สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร)	2440-2517 77 ปี	วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ	2480-2483	ช่วงปลาย
พระครูสุทธิธรรมรังสี (เจียะ จุนโท)	2459-2547 88 ปี	วัดป่าภูริทัตตปฏิปทา ราม จังหวัดปทุมธานี	2483-2485	ช่วงปลาย
พระอุดมสังวรวิสุทธิ เถระ (วัน อุตตโม)	2465-2523 57 ปี	วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จังหวัดสกลนคร	2485-2488	ช่วงปลาย
พระเทพเจติยาจารย์ (วีริ ยงค์ สิริธโร)	2463-2563 100 ปี	วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ	2485-2492	ช่วงปลาย
พระโพธิธรรมาจารย์ เถระ (สุวัจน์ สุวโจ)	2462-2545 83 ปี	วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์	2487-2488	ช่วงปลาย
พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภโท)	2461-2535 74 ปี	วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี	2488-2489	ช่วงปลาย
พระอาจารย์จวน กุลเชฏ โฐ	2463-2523 59 ปี	วัดเจติยาศีรีวิหาร จังหวัดหนองคาย	2489-2490	ช่วงปลาย
พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ)	2455-2548 93 ปี	วัดอรัญญบรรพต จังหวัดหนองคาย	2481-2482	ช่วงปลาย
พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)	2456- 2554 97 ปี	วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี	2485-2492	ช่วงปลาย
พระครูศาสนูปการณ (บุญจันทร์ กมโล)	2459-2538 79 ปี	วัดป่าสันติกาवास จังหวัดอุดรธานี	2492-2493	ช่วงปลาย

ชื่อ	อายุ	วัด	ระยะที่อยู่กับ พระอาจารย์มั่น	ช่วงเวลา
พระอาจารย์พรหม จีร ปุณฺโณ	2433-2512 79 ปี	วัดประสิทธิธรรม จังหวัดอุดรธานี	2486-2480	ช่วงปลาย

ที่มา: จากการศึกษาวิจัยเรื่องสำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต (สุเชาวน์ พลอยชุม, 2549, 70-75)

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ดำเนินการสืบสานปณิธานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการพัฒนาคนบุคคลให้เป็นผู้ประพฤติตนดีงามและเปี่ยมด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง ศิษยานุศิษย์ในสายวิปัสสนากรรมฐานที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากท่าน ต่างเป็นแบบอย่างอันประเสริฐ ด้วยท่านตระหนักดีว่า การหล่อหลอมพระสงฆ์ให้เป็น “สุปฏิปันโน” หรือผู้ปฏิบัติดีนั้น คือการสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพในการเผยแผ่พระธรรม อันนำไปสู่การชี้แนะมวลมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการสร้างศาสนทายาท ผู้วิจัยจึงได้จำแนกช่วงชีวิตในสมณเพศของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ออกเป็น 3 ระยะ โดยแต่ละระยะสะท้อนให้เห็นว่า ท่านมีศิษย์จำนวนมากที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ และศิษย์เหล่านั้นมีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน ส่งผลให้เกิดการสืบทอดแนวทางปฏิบัติที่เข้มข้นและบริสุทธิ์ ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อวงการพระพุทธศาสนา โดยมีผลลัพธ์ที่สำคัญดังนี้

3.5.2.1 ผู้สืบทอดแนวทางปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ทุ่มเทในการฝึกฝนและถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษยานุศิษย์เป็นจำนวนมาก โดยหลายท่านได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธธรรมอย่างกว้างขวาง อาทิ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ซึ่งเป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) ผู้สืบสานแนวทางการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดและมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาชาติ, พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ผู้สถาปนาวัดหนองป่าพงและขยายการเผยแผ่ธรรมะไปยังผู้คนในต่างแดน, และพระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ พระผู้ปฏิบัติที่ได้รับการยกย่องในด้านความเรียบง่ายและสมณะศิษย์เหล่านี้ได้ต่อยอดและเผยแพร่แนวทางการปฏิบัติของท่านไปสู่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่นและนานาชาติ ส่งผลให้เกิดการก่อตั้งวัดป่าขึ้นนับร้อยแห่งทั้งภายในประเทศไทยและต่างประเทศ

3.5.2.2 การยอมรับในระดับสากล

ผลงานอันทรงคุณค่าของท่านได้รับการยกย่องเชิดชูจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) โดยได้รับการประกาศให้พระอาจารย์มั่นเป็น “บุคคลสำคัญของโลก” ในสาขาสันติภาพ เนื่องในโอกาสครบรอบ 150 ปีแห่งชาตกาล (พ.ศ. 2563) การยก

ย่องนี้สะท้อนถึงการยอมรับในระดับนานาชาติว่า การสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาของท่านมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพทั้งในมิติของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม

3.5.2.3 อิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรม

การที่ท่านให้ความสำคัญกับความเรียบง่าย ความสันโดษ และการปฏิบัติธรรมอย่างมุ่งมั่น ได้ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่บุคคลจำนวนมากให้หันมาสนใจศึกษาพระธรรมและการเจริญสติภาวนา แนวคิดดังกล่าวยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตอันสมถะของชุมชนชาวอีสาน ซึ่งได้หลอมรวมกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในภูมิภาคนั้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตของท่านยังเป็นแบบอย่างที่น่าไปสู่การเกิดขึ้นของศาสนทายาทจำนวนมาก และได้ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ

3.5.2.4 การยกระดับจิตใจและสังคม

ศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้มีบทบาทสำคัญในการยกระดับจิตใจและสังคม โดยผ่านการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาไปสู่ชุมชนอย่างกว้างขวาง ซึ่งได้ช่วยให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีสติสัมปชัญญะและเปี่ยมด้วยคุณธรรม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความยั่งยืนทั้งในมิติของปัจเจกบุคคลและระดับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

ผลจากการที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้วางรากฐานในการสร้างศาสนทายาทนั้น มิได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่รักษาความบริสุทธิ์และความเข้มข้นของหลักธรรมเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายอันเข้มแข็งของพระสงฆ์และฆราวาสที่มีความมุ่งมั่นในการยึดถือหลักธรรมตามแนวทางวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งได้ส่งผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมไทยและสังคมโลกอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แนวปฏิบัติและปรัชญาของท่านยังคงดำรงอยู่เป็นจุดดวงประทีปที่ส่องนำทางให้แก่ผู้ท่านที่ปรารถนาค้นหาความสงบสุขภายในจิตใจและการหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างไม่เสื่อมคลาย

3.5.3 บทบาทของศาสนทายาท

บทบาทของศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดและเผยแผ่แนวทางปฏิบัติธรรมสายวิปัสสนากรรมฐาน หรือที่เรียกกันว่า “สายพระป่า” ซึ่งท่านได้สร้างรากฐานอันแข็งแกร่งไว้ในประเทศไทย พร้อมทั้งขยายอิทธิพลไปสู่ต่างประเทศ ศาสนทายาทของท่านประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาสที่ได้รับการถ่ายทอดคำสอนโดยตรงจากท่านหรือผ่านลูกศิษย์สายตรง โดยมีบทบาทสำคัญดังต่อไปนี้

3.5.3.1 การสืบทอดแนวปฏิบัติธุดงค์วัตรและวิปัสสนากรรมฐาน

ผลลัพธ์การสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อาทิ พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ และพระอาจารย์

ชาว อนาคตโย มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดแนวปฏิบัติรุ่งดงควัตรและวิปัสสนากรรมฐาน โดยยึดมั่นในวิถีชีวิตเรียบง่ายท่ามกลางป่าเขา เน้นการเจริญสมาธิและการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อชำระกิเลสให้บริสุทธิ์ ศิษย์ของท่านได้ถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติที่เข้มงวดและมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แก่ลูกศิษย์รุ่นต่อมา

3.5.3.2 การอบรมและพัฒนาศิษย์

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีบทบาทสำคัญในการอบรมและพัฒนาศิษย์จำนวนมาก ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ศาสนทายาทของท่าน เช่น พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระญาณสิทธาจารย์ (สิม พุทธาจาโร), พระอาจารย์หลุย จันทสาโร และพระเทพสังวรญาณ (พวง สุชินทริโย) ได้รับการฝึกฝนอย่างเข้มข้นจากท่าน โดยเน้นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ และการเข้าถึงธรรมอย่างลึกซึ้ง ศิษย์ของท่านได้สืบทอดคำสอนนี้ต่อไป ส่งผลให้เกิดเครือข่ายพระสงฆ์สายวิปัสสนากรรมฐานที่เข้มแข็งและแพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาค

3.5.3.3 การเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม

ศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สืบสานและเผยแผ่คำสอนของท่านทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นมากกว่าการยึดติดกับพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น พระอาจารย์ชา สุภทฺโท ได้ก่อตั้งวัดหนองป่าพงและขยายสาขาไปยังประเทศตะวันตก ทำให้ชาวต่างชาติได้รู้จักและสนใจการฝึกสมาธิในแนวทางสายพระป่า ซึ่งนำไปสู่ความสงบสุขในจิตใจและส่งเสริมสันติภาพในระดับสากล (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2551, 156-161)

3.5.3.4 การเป็นแบบอย่างผ่านจริยวัตร

ศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยึดมั่นในการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดและมีจริยวัตรที่น่ายกย่อง โดยใช้ชีวิตอย่างสมถะ สันโดษ และทุ่มเทให้กับการภาวนา ซึ่งสะท้อนถึงคุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านที่ได้รับการขนานนามว่า “พระผู้เลิศทางรุ่งดงควัตร” การเป็นแบบอย่างอันงดงามนี้ได้จุดประกายแรงบันดาลใจให้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม (สุเชาว์ พลอยชุม, 2549, 176-177)

3.5.3.5 การสร้างสันติภาพผ่านธรรมะ

ด้วยแนวคำสอนที่เน้นการขจัดกิเลสและสร้างความสงบในจิตใจ ศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคม ความโดดเด่นในบทบาทนี้ทำให้ท่านได้รับการยกย่องจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกสาขาสันติภาพในวาระครบรอบ 150 ปีชาตกาล (พ.ศ. 2563-2564) และศาสนทายาทได้สานต่อปณิธานนี้อย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563)

ศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ล้วนมีบทบาทสำคัญในการรักษาและขยายมรดกธรรม โดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและการใช้ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาอย่าง

แท้จริง ศิษย์ของท่านไม่เพียงสืบทอดคำสอนของท่านเท่านั้น แต่ยังปรับให้เข้ากับบริบทของสมัย เพื่อให้ธรรมะเป็นที่พึ่งของผู้คนทั้งในประเทศไทยและทั่วโลกได้

3.5.4 อิทธิพลที่มีในสังคมไทย

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทรงคุณูปการยิ่งในการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพสูงให้ประเทศไทย โดยเฉพาะผ่านการฟื้นฟูและเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานพร้อมธุดงค์วัตร อิทธิพลของท่านแผ่ซ่านสู่สังคมไทยทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะคงบทบาทสำคัญสืบไปในอนาคต ตามลำดับดังนี้

3.5.4.1 อิทธิพลการเผยแผ่ในอดีต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ทรงวางรากฐานอันมั่นคงให้แก่สายพระป่าในประเทศไทย โดยเน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดตามหลักพระธรรมวินัยและพุทธพจน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่าย สมถะ มกัณน้อยสันโดษ และมุ่งมั่นในการเดินธุดงค์ไปยังป่าเขา เพื่อบำเพ็ญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติอันเข้มข้นของท่านได้กลายเป็นแบบอย่างอันทรงคุณค่าสำหรับพระภิกษุและฆราวาสจำนวนมาก ท่านได้สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในหมู่พระสงฆ์สายธรรมยุติกนิกาย เช่น พระอาจารย์ชอบ ฐานสโม, พระอาจารย์ชา สุภทฺโท, พระอาจารย์ขาว อนาลโย, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์หลุย จันทสาโร และพระอาจารย์ตื้อ อจลธมโม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนไปทั่วประเทศไทย อิทธิพลของท่านในสมัยนั้นได้ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น พร้อมทั้งก่อให้เกิดชุมชนพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่สังคมไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น (สุเชาว์ พลอยชุม, 2549, 312-317)

3.5.4.2 อิทธิพลการเผยแผ่ในปัจจุบัน

มรดกธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยังคงสืบสานและปรากฏเด่นชัดผ่าน วัดป่าสายธรรมยุติกนิกายที่กระจายอยู่ทั่วประเทศไทย อีกทั้งท่านยังได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาสันติภาพ เนื่องในวาระครบรอบ 150 ปีชาตกาล (พ.ศ. 2563-2564) แนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ท่านได้วางรากฐานและส่งเสริมไว้ ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในสมัยใหม่ที่ผู้คนต้องเผชิญกับความเครียดและความวุ่นวายในชีวิตประจำวัน การที่ท่านได้สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพยังคงส่งผลดีต่อสังคมไทย ผ่านการอบรมพระสงฆ์และฆราวาสให้พัฒนาสติ ปัญญา และความเมตตา วัดป่าหลายแห่งที่สืบต่อเจตนารมณ์ของท่าน เช่น วัดป่านานาชาติในจังหวัดอุบลราชธานี หรือวัดหนองป่าพง ซึ่งก่อตั้งโดยศิษย์ของท่าน ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระธรรมและพัฒนาจิตใจ ส่งผลให้

สังคมไทยมีแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืนท่ามกลางความท้าทายของยุคปัจจุบัน (สุเชาว์ พลอยชุม, 2549,318-327)

3.5.4.3 อิทธิพลการเผยแผ่ในอนาคต

อิทธิพลของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คาดว่ายังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ท่านวางรากฐานไว้นั้นสามารถตอบสนองต่อความท้าทายของโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีนัยสำคัญ เช่น การแสวงหาความสงบภายในท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและกระแสวัตถุนิยม การสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพของท่าน ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและการพึ่งพาตนเอง อาจกลายเป็นแนวทางหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมที่ซับซ้อน เช่น ความขัดแย้งทางสังคม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และการสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณ คำสอนของท่านที่เน้นหลักมักน้อย สันโดษ และการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ยังมีความสอดคล้องอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในระดับโลก นอกจากนี้ การที่ศิษยานุศิษย์ของท่านได้เผยแผ่พระธรรมคำสอนไปยังนานาประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศในยุโรป บ่งชี้ถึงศักยภาพของมรดกธรรมของท่านในการขยายอิทธิพลสู่ระดับโลก ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการยกระดับภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาไทย และส่งเสริมสันติภาพในสังคมโลก

การสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มิได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดพุทธศาสนาในแง่ของการปฏิบัติธรรมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการวางรากฐานอันมั่นคงให้สังคมไทยมีบุคลากรที่เปี่ยมด้วยศีลธรรมและปัญญา อดีตของท่านได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้กลับมามีชีวิตชีวา ปัจจุบันคือช่วงเวลาแห่งการสานต่อเจตนารมณ์นั้นอย่างต่อเนื่อง และในอนาคตจะเป็นการขยายผลที่นำไปสู่ความยั่งยืน อิทธิพลของท่านจึงเปรียบเสมือนพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งผลักดันให้สังคมไทยก้าวไปข้างหน้าด้วยความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุและจิตวิญญาณอย่างกลมกลืน

3.6 สรุป

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผ่านมุมมองที่ครอบคลุมอัตชีวประวัติ การปฏิบัติธรรม และวิธีการถ่ายทอด ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์อันโดดเด่นในฐานะพระภิกษุสายวิปัสสนากรรมฐานฝ่ายพระป่า โดยเน้นการปฏิบัติด้วยการยึดมั่นในพระวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรมขั้นพื้นฐาน การสมาทานธุดงค์ และการเจริญวิปัสสนาด้วยกรรมวิธี “พุทโธ” ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสมาธิและปัญญา การปฏิบัติตามธุดงค์วัตรยังเป็นหัวใจสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช่วยขจัดกิเลสและพัฒนาจิตให้เกิดวิเวก ขณะที่การจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อบำเพ็ญเพียรและโปรดสัตว์ โดยเริ่มจากภาคอีสาน สู่ภาคกลางและภาคเหนือ ในรูปแบบการเทศนาที่ผสมผสานอุบายธรรม ประสบการณ์ชีวิต และ

การสนทนา แม้ในช่วงแรกวิธีการปฏิบัติของท่านจะถูกมองว่าแปลกประหลาด บางคนถึงขั้นกล่าวหาว่าเป็นการผิดเพี้ยนไปจากธรรมเนียม เพราะแทบไม่มีใครเคยพบเห็นพระสงฆ์ปฏิบัติตนเช่นนี้มาก่อน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ผลแห่งการปฏิบัติของท่านเริ่มประจักษ์ชัดเจนแก่สายตาทุกคน นี่คือหลักฐานชั้นเลิศที่ยืนยันว่า เมื่อใดที่做事情ที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ ในตอนแรกเราอาจถูกมองว่า “แปลก” หรือผิดปกติ แต่หากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น “ดีจริง” และพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วันหนึ่งสิ่งที่เคยถูกประณามว่าแปลกประหลาดก็จะกลายเป็นนวัตกรรม หรือการค้นพบที่ยิ่งใหญ่ ที่คนรุ่นหลังนำไปสืบทอดต่อไป

ผลลัพธ์ที่เกิดจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต คือการฟื้นฟูแนวทางวิปัสสนากรรมฐานให้กลับมาเข้มข้นบริสุทธิ์ดังสมัยพระพุทธเจ้า การส่งเสริมสันติภาพในสังคมผ่านการลดความขัดแย้งและการเสริมสร้างความเป็นเอกภาพในหมู่พุทธศาสนิกชน รวมทั้งการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ โดยท่านได้คัดเลือกศิษย์ที่มีศรัทธามั่นคงแล้วหล่อหลอมอบรมให้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและธุดงค์ตัวอย่างเข้มข้น ส่งผลให้เกิดพระศิษย์ที่มีคุณภาพจำนวนมาก ซึ่งสืบทอดแนวปฏิบัติของท่านอย่างเคร่งครัดและก่อตั้งวัดป่ากว่าเจ็ดร้อยแห่งทั่วประเทศไทย อิทธิพลของท่านได้แผ่ขยายไปยังสังคมไทยและนานาชาติ จนองค์การยูเนสโก (UNESCO) ยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษาและสันติภาพ จากการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นข้อมูลสำคัญยิ่งในการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อไปในบทถัดไป

บทที่ 4

วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยผ่านกรอบแนวคิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกลวิธีที่ท่านใช้ในการสืบทอดและขยายพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ยังคงรักษาหลักการและแนวปฏิบัติเดิมของท่านไว้อย่างครบถ้วน การวิเคราะห์นี้มุ่งนำแนวทางของท่านมาศึกษาผ่านมุมมองและวิธีการคิดใหม่ โดยเน้นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.2 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการถือธุดงค์วัตร ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.4 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.5 สรุป

4.1 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.1.1 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

การปฏิบัติพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นหัวใจสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นการนำแนวทางของท่านไปใช้ให้สอดคล้องวิถีชีวิตสมัยใหม่ ขณะเดียวกันคงยังแก่นแท้พระธรรมวินัยไว้ครบถ้วน ซึ่งภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นการสื่อสารที่สำคัญที่จะให้เข้าถึงคนสมัยใหม่เข้าใจง่าย ๆ ดังสนทนาชีวิตประจำวัน ผ่าน “ภาษาวาจา” ที่กระชับ ชัดเจน และ “ภาษากาย” จากการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง เพื่อโน้มน้าวให้ผู้คนศรัทธาปฏิบัติตาม การจะเป็นเช่นนั้นได้ ต้องผ่านการพัฒนาฝึกฝนตนเองก่อน อย่างที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เริ่มต้นศึกษาพระธรรมวินัยวัยเยาว์ผ่านอักษรไทย อักษรธรรม และขอม เมื่ออายุ 15 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรฝึกสวดมนต์ท่องสูตรพื้นฐาน หลังอุปสมบทได้ศึกษากับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ที่วัดเลียบ

และวัดบูรพา เจาะลึกพระวินัยปาติโมกข์และอภิสมาจารสิกขา ครอบคลุมมารยาท เติมนังสาลี นุ่งสมาธิ ดังวาง “กฎพื้นฐานชีวิต” เพื่อฝึกจิตให้มีระเบียบ ต่อมา ได้เดินทางไปพัก ณ วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) 3 พรรษา และได้ศึกษาพระธรรมวินัย จากพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ด้วยการเจาะลึกพระธรรมวินัย ด้วยการฝึกภาวนา “พุทโธ” คู่ลมหายใจเข้า ๆ อย่างมีสติ เพื่อรวบรวมจิตสงบ ยกระดับจิตใจ ซึ่งเป็นการวางรากฐานเผยแผ่ที่มีความสำคัญตั้งแต่แรก เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในบั้นปลาย

การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เปรียบดังกฎจราจร ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงวางแนวทาง ปกป้องพระภิกษุจากกิเลสสิ่งชั่วร้าย เป็นเครื่องกำหนดชีวิตให้ดำเนินราบรื่นมั่นคงสู่หนทางแห่งความ หลุดพ้นทุกข์ ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ยึดพระวินัยอย่างเคร่งครัด ไม่เพียงแค่วินัยปฏิบัติตัวอักษร เท่านั้น แต่ปฏิบัติจริงได้ผลจริง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า ท่านเน้นจุดควม 7 ประการ เช่น การอยู่ป่า การบิณฑบาต การนุ่งห่มบังสุกุล เป็นต้น การฝึกปฏิบัติเช่นนี้ เหมาะทั้ง พระสงฆ์และฆราวาส ในการแสวงความสงบสมัยใหม่ ดังนั้น พระวินัยเปรียบดังแอปจัดการเวลา ในจัด ระเบียบชีวิตให้เป็นระบบ และมีจิตใจเข้มแข็ง ดังซาร์จพลังรับมือปัญหาสังคมอย่างขัดแย้งหรือสูญเสีย ศรัทธา และเป็นรั้วปกป้องจิตใจ สร้างความโปร่งใสที่สัมผัสได้ และไม่ซับซ้อน เพียงปฏิบัติสม่ำเสมอ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 19) ว่า การปฏิบัติธรรม เป็นการนำความงดงามภายใน (จิตใจ) ภายนอก (บุคลิก) ออกไปสู่ภายนอก และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย

การใช้ภาษาง่าย ๆ ด้วยการภาวนาสั้น ๆ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นั้น สามารถอธิบาย ให้สังคมสมัยใหม่เข้าใจว่าเป็น “พลังพื้นฐานชีวิต” เปรียบดังแบตเตอรี่ที่ชาร์จด้วยศีลและสมาธิ เพื่อรับมือปัญหาสังคม ตัวอย่างคำสอนท่านว่า “ผู้ใดยึดเราเป็นเยี่ยงอย่าง ย่อมเหลวไหลไปตาม” วิเคราะห์ได้ว่า “ให้ยึดวินัยเป็นหลัก ไม่ควรยึดติดบุคคล เพราะมนุษย์ย่อมไม่สมบูรณ์แบบ” และการ ฝึกจิตของท่านเปรียบเสมือนได้กับ “การรีเซ็ตสมอง” โดยหายใจเข้า ๆ อย่างมีสติ พร้อมท่อง “พุทโธ” ในใจ เพื่อคลายความเครียด สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 9) ว่า การฝึกสมาธิ เปรียบเสมือน อัปเดตซอฟต์แวร์สมองให้ทำงานดีขึ้น วิธีสอนเช่นนี้ ช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจทันที โดยไม่ใช้ศัพท์ ซับซ้อน แต่ผ่านผลลัพธ์สงบที่เกิดขึ้นในจิตใจ และที่สำคัญพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไม่เน้นเทศนาด้วย วาจามากนัก แต่แสดงผ่านการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นภาษากายที่มีพลัง ท่านยึดหลักทำก่อน แล้วผู้อื่นจะ ทำตาม โดยไม่ยึดติดรูปแบบภายนอก แต่เป็นแบบอย่างแท้จริง ในกระบวนการทัศน์ใหม่นี้ ภาษากาย สามารถโน้มน้าวใจได้ เปรียบร่างกายเป็นเครื่องมือสื่อสารไร้ถ้อยคำ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า ในบริบทสมัยใหม่ ผู้เผยแผ่ต้องมีบุคลิกที่เหมาะสม เช่น ท่าทางมั่นใจเรียบง่ายแต่หนักแน่น ด้วยการยืน ตัวตรง ไหล่ผาย วางมืออย่างเหมาะสม สะท้อนความน่าเชื่อถือ อย่างการจาริกธุดงค์ในป่าเพื่อฝึกจิต และสร้างศรัทธาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นั้น สามารถสร้างแรงศรัทธาให้กับผู้พบเห็นได้ แม้ท่าน จะไม่ได้พูดอะไรเลยก็ตาม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การแสดงออกผ่านกระทำอันเป็น

สื่อประจักษ์ สร้างความเคารพและศรัทธาในผู้พบเห็น เช่น การสอนศิษย์โดยเน้นพิสูจน์ตนด้วยการปฏิบัติ มิใช่เพียงคำพูด แต่เป็นการกระทำให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

การผسانภาษาวจาและภาษากายนี้ เป็นวิธีตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ในการจะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านพระวินัยเคร่งครัดมีพลัง และเข้าถึงผู้คนกว้างขวาง โดยใช้ภาษาเข้าใจง่าย เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ ผ่านภาษาวจากระชับด้วยการเปรียบเทียบชีวิตประจำวัน และภาษากายที่แสดงความมั่นใจผ่านปฏิบัติจริง วิธีนี้แก้ปัญหาสังคมสมัยใหม่ ทำให้พระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นเครื่องมือรับมือความวุ่นวายในชีวิตได้จริง เปรียบเสมือนชาร์จแบตเตอรี่ให้เต็มทุกวัน ส่งผลให้ผู้คนเข้าใจ นำไปปฏิบัติ และสร้างสันติสุขทั้งในตนเองและสังคม

4.1.2 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคม

การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ในการแก้ปัญหาสังคม ที่เน้นการประยุกต์ใช้เพื่อจัดการปัญหาทางจิตใจและสังคม เช่น ความเครียด ความโลภ ความขัดแย้ง การทุจริต ความเหลื่อมล้ำ และความเครียดในยุคดิจิทัล โดยประยุกต์พระวินัยให้เรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เป็นรูปธรรมในชีวิตและสังคม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 17) ว่า การรักษาศีลและสมาทานธุดงค์วัตรเป็นพื้นฐานในการสร้างสมาธิให้เกิดปัญญา ชัดเกลากิเลส สะท้อนความมกน้อย สันโดษ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาสังคม โดยเชื่อมโยงหลักธรรมสำคัญ เช่น สังคหวัตถุ 4 (อง.จตุกก. 35/32/117) เพื่อส่งเสริมความสามัคคีและลดความขัดแย้ง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 10) ว่า วิธีกรนี้เป็น การสนองความท้าทายในสังคมสมัยใหม่ โดยเน้นผลลัพธ์รูปธรรม เช่น ลดความเครียด สร้างสันติสุข และเปลี่ยนบทบาทพระพุทธศาสนาจากที่พึ่งทางใจสู่เครื่องมือทางปัญญาให้เท่าทันปัญหาของสังคมให้มากยิ่งขึ้น ด้วยหลักอริยสัจ 4 ที่มุ่งเข้าใจสาเหตุปัญหา และแสวงหาทางออกอย่างมีเหตุผล แทนการหลีกเลี่ยง หรือหนีปัญหา ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยึดมั่นพระวินัยเป็นแนวปฏิบัติ เจริญสมาธิผ่านการภาวนาปริกรรม “พุทโธ” และเดินจงกรม เพื่อพัฒนาสมาธิ ชัดเกลากิเลส เป็นการไม่หนีปัญหาจากความทุกข์ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่เป็นการพยายามแก้ปัญหาด้วยการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อจะไม่กลับมาเกิดในวัฏวนของสังสารวัฏอีก ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ที่เน้นความเพียร การจดจ่อ และพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจ การปฏิบัติตามพระวินัยเช่นนี้ ซึ่งจะช่วยจัดระเบียบชีวิต ลดความวุ่นวายในสังคมเร่งรีบ และเปลี่ยนแปลงทางจิตใจให้เข้มแข็ง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การภาวนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพจิตยุคปัจจุบัน (ความเครียดในยุคดิจิทัล) เพื่อให้คนรุ่นใหม่นำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ผ่านการจัด

สัมมนาในองค์กรหรือคอร์สสมาธิ โดยใช้หลักสติลดความเครียดจากการทำงาน หรือในสังคมออนไลน์ เช่น ฝึกสติสมาธิเพื่อบรรเทาทุกข์ในภาวะเครียด แก้ปัญหาจิตใจยุคดิจิทัล ส่งเสริมบุคคลที่มีสติมากขึ้น ลดภาวะซึมเศร้า และพัฒนาปัญญาในการแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด

การยึดมั่นในพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผ่านการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ด้วยถือการบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวัน หากไม่เจ็บป่วย ท่านไม่เคยขาด และแม้ชราภาพก็ยังรับบิณฑบาตภายในวัดโดยไม่เลือกอาหาร การบิณฑบาตเป็นวัตรเช่นนี้ ยังเป็นเครื่องมือสอนชาวบ้านให้ปล่อยวางความโลภ ขัดเกลากิเลส พัฒนาจิตใจสู่การเสียสละและแบ่งปัน นำไปสู่การลดปัญหาการทุจริต ส่งเสริมความโปร่งใส และแก้ไขการบริโภคนิยมจำเป็นในยุคทุนนิยม โดยมุ่งผลลัพธ์ปัจจุบันเพื่อจัดการทุจริตและสุขภาพจิตที่ดี สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า การยึดมั่นพระธรรมวินัยช่วยปลูกฝังจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม แนวปฏิบัติของท่านสามารถประยุกต์สู่สมัยใหม่ ในการเผยแผ่ธรรมะที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของสังคม ด้วยการลดอคติ 4 คือ ฉันทาคติ (อคติเพราะชอบ), โทสาคติ (เพราะโกรธ), ภยาคติ (เพราะกลัว) และโมหาคติ (เพราะหลง) โดยขยายการเผยแผ่จากวัด สู่สังคมทุนนิยม สร้างสังคมปราศจากอคติและยึดความยุติธรรม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การยึดมั่นพระวินัยและพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นแนวทางแห่งการไม่เบียดเบียน มีแต่ความเมตตา และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม สอดคล้องกับหลักเมตตา กรุณา และอหิงสา ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 19) ว่า การนำหลักไม่เบียดเบียนมาประยุกต์แก้ปัญหาสังคม โดยยึดการฉกฉวย (วิเคราะห์ด้วยเหตุผล) เพื่อพิจารณาสาเหตุและเลือกหลักธรรมเหมาะสม เช่น ใช้หลักอริยสัจ 4 แก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สิ่งแวดล้อม ความขัดแย้ง และทุจริตในสังคม แนวทางปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตนี้ เป็นแรงบันดาลใจ ในส่งเสริมแก้ปัญหาสังคมผ่านธรรมะที่เน้นไม่เบียดเบียน แก้ไขโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจ และเผยแผ่หลักธรรมด้วยพลังรับมือความท้าทายยุคใหม่ โดยยึดเหตุผล พัฒนาจิตใจเข้มแข็งต่อกิเลสตัณหา เปลี่ยนหลักธรรมสู่ “เครื่องมือทางปัญญาเชิงประจักษ์” ที่ส่งเสริมพัฒนาบุคคล งาน และสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.3 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ

ในสมัยที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ออกเผยแผ่ธรรมด้วยการจาริกธุดงค์ในช่วงแรกๆ พระสงฆ์มีความเลื่อมในพระวินัยอย่างมาก และชาวบ้านก็มีความเชื่อถือในทางที่ผิด ๆ ทุกครั้งที่ท่านไปยังสถานที่ใด ๆ ย่อมมีจุดมุ่งหมาย เช่น การเทศนาธรรม เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดของท่านจึงเป็นแนวทางที่สามารถสร้างชุมชนที่มีความเห็นที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา และสามารถเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีกระบวนการทัศน์ใหม่ในการสร้างชุมชนชาวพุทธ ด้วยการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาบูรณาการกับวิถีชีวิตชุมชน

เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความเข้มแข็ง คุณธรรม จริยธรรม ความสมานฉันท์ สันติสุข ระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล และจิตอาสา สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 10) ว่า ในการบูรณาการ หลักธรรมกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน ต้องวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และศักยภาพ เพื่อดำเนินการในรูปแบบข้อตกลงร่วมกัน (MOU) โดยนำพระวินัยเป็นเครื่องมือฟื้นฟู ศรัทธาของสังคมไทย โดยเน้นแบบอย่างโปร่งใสและเข้มแข็ง เพื่อแก้ปัญหาการขาดเอกภาพ ความโดดเดี่ยว และทุจริตในสังคม เช่น การจัดโครงการพระสงฆ์และฆราวาสร่วมปฏิบัติวินัยเพื่อฟื้นฟูศรัทธา เป็นการรักษาแก่นพระวินัยด้วยการประพฤติปฏิบัติ และแก้ปัญหาคาความเครียดและขาดวินัยในสังคม พุทธนิยาม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า การรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัดสามารถเชื่อมโยง กับการสร้างชุมชนในบริบทหลากหลาย เช่น หน่วยงานราชการ ชุมชนชาวเขา หรือเรือนจำ ผ่านการ เผยแผ่และปฏิบัติจริง ด้วยการจัดคอร์สปฏิบัติธรรม เช่น “7 วันแห่งความมักน้อย” ที่ให้ผู้เข้าร่วมลด การบริโภคและฝึกสมาธิ เป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง

การสร้างกิจกรรมพัฒนาที่มีส่วนร่วมให้เกิดความเข้มแข็งนั้น ด้วยการกำหนดเป้าประสงค์ และการทำข้อตกลงร่วมกัน ด้วยหลักการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ที่เน้นการฝึกฝนอย่างเป็น ระบบ เช่น การศึกษาพระวินัยเป็นเบื้องต้น และฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยการบริการ “พุทโธ” ควบคู่ กับการกำหนดลมหายใจ และการยึดถือขันธวัตร 14 ประการ เช่น เสนาสนวัตร ปิณฑจาริกวัตร อารัญญิกวัตร และแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 6) ว่า การ ประพฤติปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด เป็นการพัฒนาจิตใจและเป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถประยุกต์ให้ เข้ากับขั้นตอนวิธีการสมัยใหม่ ด้วยระบบ Input-Process-Output อย่างเช่นการจัดค่ายปฏิบัติธรรม ผ่านการคัดเลือกผู้เข้าร่วม (Input) ฝึกปฏิบัติกรรมฐานตามหลักพระวินัย (Process) และมอบ ใบรับรองเพื่อสร้างเครือข่าย (Output) นำไปสู่การสร้างผู้นำชุมชนชาวพุทธในการแก้ไขปัญหาสังคม ร่วมกัน หรือสร้างกิจกรรมที่มีเป้าประสงค์ชัดเจน เช่น การจัดเวิร์กช็อป “ผ้าขาวสาธิต” ระยะ 3-7 วัน สำหรับเยาวชนในเมือง เพื่อฝึกวินัยและสติ โดยเชื่อมโยงกับการลดความฟุ้งซ่านจากสื่อสังคม และ สร้างความสมดุลในชีวิต ด้วยการจัดคอร์สปฏิบัติธรรม “7 วันแห่งความมักน้อย” ที่ผู้เข้าร่วมลดการ บริโภคและฝึกสมาธิตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เพื่อแก้ไขทุกข์ส่วนบุคคลและสร้าง สันติสุขในชุมชน นอกจากนี้ ยังสามารถจัดโครงการ “วิปัสสนากรรมฐานภูริทตฺโต” ในรูปแบบออนไลน์ และออฟไลน์ โดยคัดเลือกผู้เข้าร่วม ฝึกอบรม ประเมินผล และมอบใบรับรอง เพื่อสร้างแรงจูงใจและ ความน่าเชื่อถือ ซึ่งสะท้อนถึงการกำหนดทิศทางร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนชาวพุทธ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 8) ว่า การพัฒนาชุมชนชาวพุทธผ่านกิจกรรมที่มีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ทุก คนเข้ามามีส่วนร่วม ชักชวนบนพื้นฐานความเชื่อด้วยปัญญา และมีพระสงฆ์เป็นผู้นำที่ได้รับความ ศรัทธา ดังเช่นที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นกำลังสำคัญในการอบรมศิษย์และจาริกธุดงค์ ซึ่งสามารถนำแนวทางของท่านสร้างเครือข่ายสมัยใหม่ เช่น ชุมชนออนไลน์ “พุทโธออนไลน์”

ที่สมาชิกแบ่งปันประสบการณ์การรักษาстил และปฏิบัติกรรมฐานผ่านการประชุมทางวิดีโอทุกวันเสาร์ เพื่อสนับสนุนกันและลดความรู้สึกโดดเดี่ยว สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า การสร้างชุมชนปฏิบัติธรรมผ่านการอบรมศาสนทายาทและการจาริกไปยังชุมชนต่าง ๆ ด้วยการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นรากฐานที่ไม่เสื่อมคลายไม่ตามกาลเวลา (อกาลโก) ซึ่งในกระบวนการทัศน์ใหม่ประยุกต์ให้เป็น “เครื่องมือในการสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง” ให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม เช่น การเสื่อมศรัทธา ความเครียด และการขาดเอกภาพ เพื่อประโยชน์ของหมู่มา

4.1.4 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยพุทธสหวิทยาการ

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระเถระฝ่ายวิปัสสนาธุระในสายพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นการใช้ชีวิตเป็นตัวอย่าง (ปฏิบัติ) มากกว่าการเทศนาสอนด้วยคำพูด โดยยึดพระวินัยเป็นแกนหลักเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธา ผ่านการรุดงค์ การจาริก และการสมานาถนุดังคฤตร 13 รวมถึงขันธวัตร 14 ตลอดการครองสมณเพศ ท่านยึดมั่นพระวินัยเป็นรากฐาน เริ่มจากการศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งอุปสมบทและศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดเลียบ วัดบูรพา และวัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) ในช่วงเวลานั้น ได้รับการแนะนำภายใต้พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ที่เน้นการเจริญภาวนาด้วยการบริกรรมคำว่า “พุทโธ” ซึ่งเชื่อมโยงกับพุทธานุสสติในจิตฐานารักขกรรมฐาน (พุทธานุสสติเมตตา อสุภะ มรณสติ) เพื่อพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญา และแสวงหาความมกน้อย สันโดษ และความวิเวก ด้วยการจาริกไปยังป่าเขาเพื่อฝึกจิต ขจัดกิเลส และเผยแผ่ธรรมะแบบตัวต่อตัวหรือเป็นกลุ่ม โดยเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยท่านเห็นว่า เมื่อพัฒนาศิษย์ให้มีประสิทธิภาพแล้วจะสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้สังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ศิษย์อย่างพระอาจารย์ชา สุภทฺโท และพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน เป็นต้น สามารถสืบทอดแนวทางนี้ได้อย่างมั่นคง การปฏิบัตินี้ไม่เพียงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ แต่ยังสร้างสันติภาพภายในจิตใจซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของ UNESCO ที่ยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาสันติภาพโลก เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติตามพระวินัยไม่ใช่เพียงกฎเกณฑ์โบราณ แต่เป็นเครื่องมือที่สามารถแก้ไขปัญหาในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เช่น การสมานาถนุดังคฤตรเพื่อความสันโดษ สามารถบูรณาการเข้ากับสังคมวิทยา เพื่อสร้างสังคมที่ยึดถือวินัยและลดความเหลื่อมล้ำ โดยมองวินัยเป็น “กฎหมายแห่งจิตใจ” ที่ป้องกันอาชญากรรมและส่งเสริมความเท่าเทียม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การปฏิบัติตามพระวินัย เป็นการละยึดติดผ่านวินัย ด้วยสร้างความสมานฉันท์ ลดความโลภซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหา และยึดวินัยเคร่งครัดเป็นรากฐานระบบโปร่งใส สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า สามารถประยุกต์พัฒนาหลักสูตรเชื่อม

กฎหมายสมัยใหม่กับวินัย เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงสังคม ตัวอย่างเช่น ใช้พระวินัย (กฎของพระสงฆ์) เป็นแบบอย่างพัฒนากฎหมายที่เน้นยับยั้งจิตอกุศล ป้องกันอาชญากรรมโดยให้ความสำคัญกับการป้องกันมากกว่าการลงโทษ และการเจริญสมาธิและวิปัสสนา ผ่านการบริการ “พุทโธ” และปฏิบัติจุดดั่งเพื่อบำบัดโรคทางจิตด้วยสมาธิ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า บูรณาหลักการภาวนาเข้ากับจิตวิทยาและชีววิทยา โดยมองสมาธิเป็น “การอัปเดตซอฟต์แวร์จิต” ที่ช่วยปรับสมดุลสมองและลดความเครียด ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติ Mindfulness-Based Therapy และวิทยาศาสตร์สมองที่อธิบายกลไกการทำงานของสมาธิ ตัวอย่างเช่น นำหลักภาวนาว่า “พุทโธ” บูรณาการกับจิตวิทยาเพื่อรักษาอาการซึมเศร้า โดยใช้การพิจารณาอันตรายการยึดติดในตัวตน ซึ่งประยุกต์ใช้ในโปรแกรมสุขภาพจิต เช่น Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) โดยปรับการปฏิบัติจุดดั่งให้เหมาะกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น ฝึกสติในที่ทำงานหรือครอบครัว เพื่อช่วยผู้ที่มีความเครียดจากการทำงานหนัก สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 16) ว่า การปฏิบัติภาวนาด้วยการมีพระวินัยเป็นหลักการพื้นฐาน สามารถบูรณาการกับการแพทย์ทางเลือกโดยใช้ “ธรรมโอสธ” (การรักษาด้วยสมาธิ) เชื่อมโยงกับชีววิทยาและการแพทย์ทางเลือก เพื่อบำบัดสุขภาพกายและจิตแบบองค์รวม ลดวิกฤตสุขภาพจิตในสังคมเร่งรีบ รูปแบบนี้ยังนำไปสู่การจัดตั้งค่ายปฏิบัติธรรมในเมือง เพื่อแก้ปัญหาสังคม เช่น ครอบครัวแตกแยก โดยมีกรณีศึกษาจริงจากการฝึกสมาธิภาวนาเพื่อฝึกวินัยและสติ ซึ่งเชื่อมโยงกับมนุษยศาสตร์ โดยใช้ภาษาสื่อสารเรียบง่ายและศิลปะแห่งการสื่อสาร เช่น พอดแคสต์หรือวรรณกรรม เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจว่าวินัยไม่ใช่กฎเกณฑ์ซึ่งกระด้าง แต่เป็นสุนทรียภาพแห่งจิตใจในการดำเนินชีวิต

4.1.5 การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล

การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นหัวใจสำคัญในปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยการรักษาศีลบริสุทธิ์ การบำเพ็ญอุสุภะ ความสันโดษ และขัดเกลาจิตใจให้ปราศจากกิเลส ท่านแสดงแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติมั่นคง ไม่โอ้อวด สร้างศรัทธาและสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม ในสังคมปัจจุบันที่พลวัตด้วยเทคโนโลยี การเผยแผ่ดั้งเดิมอาจห่างไกลจากวิถีสมัยใหม่ จึงต้องปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ แต่ยังคงแก่นพระธรรมวินัยไว้ด้วยการมสานสื่อดิจิทัล เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่และแก้ปัญหา เช่น ความเครียด ความขัดแย้ง และขาดศรัทธา ผ่านการปฏิบัติวินัยเคร่งครัดแบบเรียลไทม์ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า การเผยแผ่ให้เข้าถึงวงกว้างได้ ด้วยแพลตฟอร์ม YouTube Facebook หรือ TikTok ถ่ายทอดกิจวัตร เช่น สวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น บิณฑบาต อุสุภะ หรือเดินจงกรมในเมือง แสดงให้เห็นว่าพระวินัยไม่ล้าสมัย แต่ช่วยแก้ความฟุ้งซ่านและความเครียด และสามารถสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ ผ่านวิดีโอแนว “ทำดีต้องมีภาพ” เพื่อศรัทธาแท้จริง ให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวัน อีกทั้ง การใช้ปัญญาประดิษฐ์

สร้างศูนย์ข้อมูลดิจิทัลได้ เช่น แอปแปลกลอนอีสานของท่านเป็นไทยและอังกฤษ เพื่อเข้าถึงต่างชาติ หรือแอปตรวจสอบการกระทำผิดศีลสำหรับพระภิกษุใหม่ ใช้ฐานคัมภีร์ถูกต้อง มีแจ้งเตือนรายวัน และค้นหาย้อนหลัง ลดเสี่ยงละเมิดและส่งเสริมศึกษาวินัยง่ายขึ้น นวัตกรรมนี้รักษาความถูกต้อง ป้องกันบิดเบือน ด้วยระบบออนไลน์และ Digital Sangha สำหรับแบ่งปันประสบการณ์ เช่น ฉันทะ มื้อเดียว ลดสิ่งรบกวน หรือฝึกสติ รวมโปรแกรม “ผ้าขาวออนไลน์” หรือ “Monk Chat ดิจิทัล” เพื่อสนทนากับพระสงฆ์ แบ่งปันและติดตามความก้าวหน้า และสร้างชุมชนชาวพุทธระดับโลกที่เข้มแข็งได้การดำเนินนี้ผสมพระวินัยดั้งเดิมกับบริบทสมัยใหม่ คงแก่นสาระไม่เปลี่ยน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า การปฏิบัติวินัยเคร่งครัดตามกระบวนทัศน์ใหม่ด้วยสื่อดิจิทัล ช่วยให้แนวทางการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตนี้ เข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมสมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่สูญเสียแก่น แต่ขยายสู่สากลด้วยการผสมผสานธรรมะกับดิจิทัลให้ทันยุคทันสมัย

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ โดยถือเอาการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นหัวใจสำคัญและเป็นรากฐานในการสร้างศรัทธา ท่านสื่อสารอย่างชัดเจนกระชับผ่านทั้ง “ภาษาวาจา” ที่เรียบง่ายดูการสนทนา และ “ภาษากาย” จากการเป็นแบบอย่างที่ดีในการจาริกธุดงค์และรักษาศีลวัตร 14 แนวทางของท่านมุ่งเน้นการประยุกต์หลักธรรมวินัย เช่น การภาวนา “พุทโธ” คู่มือหายใจ ให้เป็นเครื่องมือทางปัญญา เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมยุคดิจิทัล อาทิ ความเครียด ความขัดแย้ง และการทุจริต นอกจากนี้ ยังบูรณาการหลักการปฏิบัติเข้ากับสหวิทยาการ เช่น จิตวิทยาและกฎหมาย เพื่อสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง อีกทั้งยังปรับการเผยแผ่สู่สื่อดิจิทัล เช่น การใช้แอปหรือถ่ายทอดสด โดยยังคงแก่นสาระของพระวินัยไว้ไม่ให้เสื่อมคลาย

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
การใช้ภาษา ที่เข้าใจง่าย	ใช้ภาษาวาจาที่ชัดเจนกระชับ และภาษากาย จากการเป็นแบบอย่างจริง ใช้ภาษาเรียบง่าย เช่น ภาษาอีสาน หรือกลอนที่เข้าใจง่าย เหมาะกับบริบทสมัยนั้น โดยหลีกเลี่ยงภาษาบาลีที่ซับซ้อน ใช้คำภาวนาสั้น ๆ ในใจ เช่น “พุทโธ”	ปรับภาษาไทยให้กระชับ ชัดเจน และทันสมัย มีการเปรียบเทียบคำสอนกับชีวิตประจำวัน เช่น วินัยคือ “ทางเสียดับทุกข์” หรือ “พวงมาลัยรถไม่หลงทาง” ปรับการใช้ศัพท์ เช่น เปลี่ยนการปฏิบัติวินัยเป็น “แพ็กเกจใหม่” ที่ดึงดูด

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
		คนรุ่นใหม่ อาจใช้ Infographic หรือ ภาษาอังกฤษง่าย ๆ สำหรับชาวต่างชาติ
การใช้หลักธรรม ที่คล้องคล้องกับ ปัญหาสังคม	ใช้พระวินัยเป็นเครื่องปกป้อง พระภิกษุจากกิเลส เน้นการปฏิบัติ ธุดงค์วัตร 13 ประการ เพื่อสร้าง ความเข้มแข็งทางจิตใจ รับมือ ปัญหาความขัดแย้งหรือการสูญเสีย ศรัทธา การบิณฑบาตถือเป็น กิจวัตรที่สอนเรื่อง สมานัตตา (ความเสมอภาค) และการปล่อย วางความโลภ การภาวนา “พุทโธ” เชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพจิตและ คลายความเครียด	ประยุกต์วินัยเพื่อจัดการปัญหาทางจิตใจ และสังคม เช่น ความเครียด ความโลภ การทุจริต และความขัดแย้ง ใช้พระวินัย เปรียบเสมือน “แอปจัดการงาน” ที่ช่วย จัดระเบียบชีวิตในสังคมเร่งรีบ ใช้ หลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 เพื่อ ส่งเสริมความสามัคคี และใช้ หลัก เมตตา กรุณา อหิงสา ในการแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อมและความขัดแย้ง มุ่งเน้นการ ลด อคติ 4 ประการ เพื่อสร้างสังคมที่ เป็นธรรม
การสร้างชุมชน ชาวพุทธ	ใช้พระวินัยเป็นเครื่องมือในการ ฟื้นฟูศรัทธาในสังคมสงฆ์และ ฆราวาส เน้นการฝึกฝนอย่างเป็น ระบบ ตามชั้นธวัตร 14 ประการ (เช่น ปิณฑจาริกวัตร, อารัญญิก วัตร) เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี การ จาริกธุดงค์ช่วยสร้างศรัทธาและ ชุมชนในพื้นที่ห่างไกล เช่น ชาวเขา และชาวดอย	สร้างชุมชนที่เข้มแข็งโดยผสมผสาน รูปแบบ ออนไลน์-ออฟไลน์ จัด หลักสูตรระยะ สั้น เช่น “7 วันแห่งความมักน้อย” เพื่อ ฝึกวินัยและการลดการบริโภค สร้าง เครือข่ายผู้นำชุมชนชาวพุทธผ่าน กิจกรรมที่มีเป้าประสงค์ชัดเจน เช่น “ผ้าขาวสาธิต” สำหรับเยาวชนที่ ต้องการฝึกวินัยและสืบทอดความฟุ้งซ่าน จากสื่อออนไลน์ และมีการ ทำข้อตกลง ร่วมกัน (MOU) ในโครงการปฏิบัติธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจและความน่าเชื่อถือ
พุทธสห วิทยาการ	เน้น “ปฏิปทา” (การใช้ชีวิตเป็น ตัวอย่าง) โดยยึดพระวินัยเป็นแกน หลักเพื่อสร้างศรัทธา การเจริญ ภาวนา “พุทโธ” เชื่อมโยงกับหลัก	บูรณาการวินัยเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ จิตวิทยา/ชีววิทยา: มองสมาธิเป็น “การแอบเดทซอฟต์แวร์จิต” สอดคล้อง กับ Mindfulness-Based Stress

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
	จตุรารักษกรรมฐาน (พุทธานุสสติ เมตตา อสุภะ มรณสติ) เพื่อพัฒนาสติและปัญญา การปฏิบัตินี้ส่งผลให้เกิด สันติภาพภายในจิตใจ	Reduction (MBSR) กฎหมาย/สังคม วิทยา: มองวินัยเป็น “กฎหมายแห่งจิตใจ” เพื่อป้องกันอาชญากรรม และใช้หลัก ไตรลักษณ์ (อนัตตา) ในการรักษาอาการซึมเศร้าทางจิตวิทยาคลินิก การแพทย์ทางเลือก: ใช้ “ธรรมโอสถ” (การรักษาด้วยสมาธิ) เพื่อบำบัดสุขภาพกายและจิตแบบองค์รวม
การใช้สื่อดิจิทัล	การเผยแผ่เป็นรูปแบบ เจริญกายภาพ อาศัยการปฏิบัติที่มั่นคงและไม่โอ้อวด การสื่อสารจำกัดอยู่ในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ผ่านการรุดงค์และการสอนแบบตัวต่อตัว หรือกลุ่มเล็ก	ผสมผสานพระวินัยกับสื่อดิจิทัล เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่และขยายการเข้าถึงผู้คนทั่วโลก ถ่ายทอดสด (Live Streaming) กิจกรรมประจำวัน เช่น การเดินจงกรม หรือบิณฑบาต เพื่อแสดงว่าพระวินัยไม่ล้าสมัย ใช้ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อแปลคำสอนและกลอนอีสานของท่านเป็นภาษาต่าง ๆ พัฒนา แอปพลิเคชัน ตรวจสอบการกระทำผิดศีล สำหรับพระภิกษุใหม่ จัดตั้ง “Digital Sangha” และ “Monk Chat ดิจิทัล” เพื่อสร้างชุมชนชาวพุทธระดับโลก

4.2 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์วัตร ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.2.1 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการปฏิบัติธุดงค์ในป่าเป็นวัตรเป็นแนวทางหลัก และสามารถนำแนวทางของท่านนำไปใช้การเผยแผ่ให้เข้ากับสมัย ผ่านภาษาที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้คน และผสมผสานภาษากายกับคำพูดเพื่อสร้างความประทับใจและโน้มน้าวใจ ซึ่งวิธีการของท่านนั้น เลือกใช้ชีวิตในป่าเขา หลีกหนีความวุ่นวายในเมือง

เพื่อฝึกจิตใจให้เข้มแข็งและบริสุทธิ์ โดยยึดมั่นธุดงค์วัตร 13 ข้อ เช่น การอยู่อาศัยในป่า ฉันทอาหารมื้อเดียว ไม่นอนบนที่นอนสูง และใช้ชีวิตเรียบง่ายเพื่อขัดเกลาจิตใจ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) การปฏิบัตินี้ไม่เพียงฝึกตนเอง แต่ยังเผยแผ่ธรรมะโดยตรงผ่านการเป็นแบบอย่าง ที่สร้างแรงบันดาลใจ และศรัทธาให้ลูกศิษย์และชาวบ้าน โดยไม่ต้องใช้คำพูดมากมาย สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า ในสังคมสมัยใหม่ที่มีความวุ่นวายอย่างมาก สามารถนำแนวทางดังกล่าวมาปรับให้เหมาะสม สำหรับคนรุ่นใหม่ โดยการถ่ายทอดแนวทางการธุดงค์ให้เข้าใจง่าย เปรียบเหมือน “การชาร์จพลังทางจิตใจ” หรือ “การอัปเดตซอฟต์แวร์ของจิตใจ” เพื่อเชื่อมโยงกับปัญหาชีวิตประจำวัน เช่น ความเครียดจากสังคมที่วุ่นวายทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์ แสดงให้เห็นว่าธุดงค์ไม่ใช่เรื่องล้าสมัย แต่เป็นวิธีที่ทันสมัยและตลอดกาลในการสร้างความสงบใจท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การเผยแผ่ตามกระบวนทัศน์ใหม่ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายนี้ จึงเน้นสื่อสารหลักธรรม อย่างกระชับ ชัดเจน และทันสมัย เพื่อให้เข้าถึงง่าย โดยหลีกเลี่ยงศัพท์บาลีซับซ้อน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า ในยุคปัจจุบัน มีผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงควรปรับภาษา ให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เช่น เปรียบธุดงค์ว่า “การลบแอปที่ไม่จำเป็นเพื่อลดความวุ่นวาย” เพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพชัด นำไปประยุกต์ได้ทันที โดยใช้ภาษาไทยสั้นกระชับ แทนศัพท์บาลี เพื่อช่วยคน รุ่นใหม่ที่เผชิญทุกข์จากสังคมออนไลน์เข้าใจว่าธุดงค์เป็นหนทางฟื้นฟูจิตใจ ทำให้การเผยแผ่ดึงดูดและ โน้มน้าวใจได้ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การใช้เล่าเรื่องและอุปมาเปรียบเทียบยังช่วย ให้คล้อยตามง่าย เช่น เล่าชีวประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ธุดงค์ในป่า เชื่อมโยงกับปัญหา สมัยใหม่อย่างความเครียดหรือโรคเกินจำเป็น เปรียบเหมือน “ภาพยนตร์ชีวิตจริง” ที่ทำให้ธรรมะ ใกล้ตัวและจับต้องได้ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกสติทันสมัย โดยปรับธุดงค์เป็นคอร์สระยะสั้น 3-5 วัน ใช้ภาษาเชื่อมโยงชีวิต เช่น เปรียบการฝึกสติว่า เป็นการ อัปเดตซอฟต์แวร์จิตใจให้ทำงานดีขึ้น พร้อมมอบใบรับรอง หรือเกียรติบัตร เพื่อสร้างแรงจูงใจ ทำให้ ธุดงค์ไม่ใช่เรื่องของพระเท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมที่ทุกคนทำได้ แม้เวลาจำกัด และสามารถช่วยบรรเทา ทุกข์และส่งเสริมความสุขในระยะสั้นและระยะยาวได้

ส่วนภาษากายในการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์เป็นวัตร มีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวใจ ให้ผู้อื่นเห็นแล้ว ปฏิบัติตาม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 11) ว่า ท่านใช้ภาษากายเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมโดยไม่ต้องพูด การกระทำที่สงบนิ่ง มีความแน่วแน่ มั่นใจ เช่น ยืนตัวตรงท่าทางสงบบนภูเขาในป่า สร้างศรัทธาลึกซึ้งและความน่าเชื่อถือให้ลูกศิษย์ ทำให้ ผู้ที่มีปัญญาและศรัทธาในธรรมวินัยอยากดำเนินรอยตาม โดยเปรียบภาษากายนี้เป็นเครื่องมือทรง พลังที่สร้างแรงบันดาลใจโดยไม่ต้องโฆษณา การธุดงค์ในป่าเป็นวัตร จึงเป็นรูปแบบเผยแผ่ธรรมทรง พลัง และสอดคล้องตามสมัยใหม่ โดยยังคงรักษาหลักการเดิมไว้อย่างเคร่งครัด

4.2.2 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคลึงกับปัญหาสังคม

การถือธุดงค์เป็นวัตรของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยยึดมั่นสิกขาบท 227 ข้อและธุดงค์วัตร 7 ข้อ อย่างสม่ำเสมอ และเน้นเผยแผ่ธรรมะผ่านการเป็นแบบอย่างมากกว่าเทศนาสอนนาน ๆ แต่ใช้วิธีการถือธุดงค์ในป่าเขา พร้อมแสวงหาวิเวก เพื่อเป็นการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ ขจัดกิเลสคือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นการหลีกหนีความวุ่นวายเพื่อพัฒนาจิตใจ นอกจากนี้ ท่านไม่ยึดติดลาภ ยศ แม้ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ แต่เลือกสละตำแหน่งเพื่อมุ่งธุดงค์ต่อไป สะท้อนการวางสิ่งที่เปื้อนอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง และการถือธุดงค์วัตรเคร่งครัดเป็นแนวทางการเผยแผ่เชิงรุก โดยเชื่อมหลักธรรมกับปัญหาสังคมสมัยใหม่ เช่น ใช้สติ สมาธิ และปัญญาในการจัดการสุขภาพจิตในสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยความเครียดและขัดแย้ง การกระทำเช่นนี้ไม่ใช่การทรมานตน แต่เป็นการสร้างเอกภาพภายใน เพื่อแก้ปัญหาสังคมโดยตรง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 19) ว่า การประยุกต์ธุดงค์วัตร เช่น การบิณฑบาต และอยู่ในป่าแสวงหาความวิเวก เป็นกระบวนการที่คุ้นเคย แต่ยังมีความทันสมัย และเป็นการตอบโจทยปัญหาสังคม เช่น ขาดเอกภาพ และความเครียดการปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนหรือสังคม โดยสามารถประยุกต์ธุดงค์ในป่า เป็น “ธุดงค์ในเมือง” ด้วยการหาเวลา และสถานที่อันเงียบสงบ เพื่อลดความเครียด หรือเผยแผ่การเจริญสติในเรือนจำเพื่อสร้างความหวังและเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจแก่ผู้ต้องขัง เป็นการแสดงศักยภาพหลักธรรมในการแก้ปัญหาสังคม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า การธุดงค์ในป่าช่วยหลีกพ้นความวุ่นวายเพื่อพัฒนาสติสมาธิ ในมุมสมัยใหม่ สามารถประยุกต์เป็นโปรแกรม mindfulness เป็นการลดความเครียดในสังคมเมือง เช่น ฝึกสติก่อนเริ่มงาน หรือคอร์ส “ธุดงค์ในเมือง” โดยงดใช้โทรศัพท์มือถือ 2-3 วันเพื่อสร้างความสงบภายใน เปรียบวิเวกเป็น “โหมดเงียบ” ของโทรศัพท์ที่แก้สุขภาพจิตจากวิถีเร่งรีบ และพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) เพื่อจัดการอารมณ์ด้านลบในสังคมเต็มไปด้วยความวิตกกังวล และสร้างอารมณ์ด้านบวกให้เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 15) ว่า ในสังคมสมัยใหม่ ต้องนำแนวทางของท่านมาประยุกต์เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ในสังคมที่มีความเครียดสูง และฝึกวุฒิภาวะทางอารมณ์สำหรับผู้ในยุคใหม่ โดยใช้สติในการเผชิญทุกขเวทนา ด้วยหลักสติ สมาธิ และเมตตา เพื่อจัดการกับความเครียด การขาดเอกภาพ และบริโภคนิยม ผ่านแนวคิดสมัยใหม่ที่ปรับให้เข้ากับยุคปัจจุบัน

4.2.3 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ

การปฏิบัติธุดงค์อยู่ตามป่าเป็นวัตรของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนชาวพุทธ ด้วยการนำแนวทางของท่านมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าธุดงค์ไม่เพียงเป็นการปฏิบัติส่วนบุคคลเพื่อปลีกวิเวกในป่าเขา ไม่ใช่การทรมานตน แต่เป็นการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ ลดละกิเลส และแสวงหาความสงบ เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตวิญญาณ

และเป็นเครื่องมือสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็งและปรับตัวได้ โดยมีพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแบบอย่างอันงดงามด้วยวิถีชีวิตเรียบง่าย สมถะ มกน้อยสันโดษ ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านที่เดิมทีนับถือผีหันมานับถือพระรัตนตรัย ด้วยวิธีการของท่านนั้น ทำให้เกิดวัดป่าขึ้นทั่วทั้งภาคอีสาน กลาง และเหนือ สร้างสังคมชาวพุทธอย่างแท้จริง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 8) ว่า การสร้างชุมชนชาวพุทธให้เกิดศรัทธาที่เข้มแข็ง สามารถแก้ปัญหาสังคมที่เกิดความเข้าใจผิดได้ และสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นในสังคม ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สละลาสิกขาออกเดินทางไปสถานที่ห่างไกลความเจริญ เช่น ชุมชนชาวเขา ภูหล่น ถ้ำสาริกา ถ้ำสิงโต และวัดป่าหนองผือ ทำให้เกิดสังคมวิถีพุทธในที่ที่ท่านได้ไปอยู่ใน ณ ที่แห่งนั้น ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า การปฏิบัติธุดงค์วัดในป่าเขา สามารถสร้างชุมชนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน และในสังคมสมัยใหม่สามารถรวมพระสงฆ์กับฆราวาสให้ปฏิบัติร่วมกันได้ ผ่านหลักสูตรระยะสั้นประมาณหนึ่งสัปดาห์ (7 วัน) โดยยึดมั่นในธุดงค์เพื่อฝึกจิตผ่านการปลีกวิเวก ซึ่งเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมะและสร้างศรัทธาโดยองค์รวม ส่งผลให้ชุมชนเกิดจากศรัทธาที่แท้จริง มากกว่าการยึดติดกับพิธีกรรม

การประพฤติปฏิบัติด้วยความมกน้อยสันโดษและการอนุรักษ์ธรรมชาติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า เป็นการสร้างชุมชนที่มีความสมดุลในชีวิตสังคมสมัยใหม่ โดยส่งเสริมให้เป็นผู้มกน้อย สันโดษ รู้จักประมาณความต้องการของตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เช่น การจัดกิจกรรมธุดงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมหรือในเมือง เพื่อลดความเครียด เป็นอีกวิธีในการสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ให้รู้จักอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และรู้คุณค่าแท้ของสิ่งนั้น ด้วยการจัดโครงการ “ธุดงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม” เช่น การเดินธุดงค์เก็บขยะหรือปลูกต้นไม้ เพื่อสร้างจิตสำนึกและชุมชน รวมถึงโครงการ “ธุดงค์ยุคใหม่” ที่รวมพระสงฆ์และฆราวาสในเมืองเพื่อบันทึกผลลัพธ์ทางจิตใจและประยุกต์ใช้ในชีวิตสมัยใหม่ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 17) ว่า ท่านยังมุ่งเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานผ่านธุดงค์ทั่วประเทศไทย แม้อุปสรรคมากมาย จนวิปัสสนายอมรับในวงกว้างและก่อชุมชนยึดพระรัตนตรัยมั่นคง เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับสังคม โดยส่งเสริมสันติภาพและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดสังคมชาวพุทธเข้มแข็งและมีคุณภาพเพิ่มขึ้นจำนวนมากยิ่งขึ้น

4.2.4 การถือธุดงค์ด้วยพุทธสหวิทยาการ

การปฏิบัติธุดงค์ในป่าเป็นวัตร เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่โดดเด่นของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการเดินธุดงค์ในป่าดงดิบ ภูเขา ถ้ำ และสถานที่วิเวกทั่วภาคอีสานเหนือ กลาง รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างพม่าและลาว ตั้งแต่หลังอุปสมบท (พ.ศ. 2436) จนถึงวาระสุดท้าย (พ.ศ. 2492) การปฏิบัตินี้มีไม่เพียงทรมานกาย หากแต่เป็นการขัดเกลาจิตใจ หรือเป็น

เครื่องมือพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ ตามกระบวนทัศน์ใหม่ สามารถประยุกต์ใช้เพื่อเป็นการป้องกันการทุจริตและสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ดังที่ท่านสละตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง และการเป็นพระอุปัชฌาย์ เพื่อหลีกเลี่ยงลาภสักการะ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า แนวทางนี้สามารถนำมาประยุกต์เพื่อป้องกันการทุจริตในสังคม เช่น การอบรมจริยธรรมแก่ผู้นำ เพื่อไม่ให้เกิดความโลภ โดยผสมผสานกับกฎหมายสมัยใหม่เพื่อสร้างสังคมที่ยุติธรรม การปฏิบัติถูกต้องของท่านสามารถบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ (พุทธนิเทศศาสตร์) ในการแก้ไขปัญหาสังคม และก่อให้เกิดชุมชนที่ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า ในมุมมองสังคมวิทยา สิ่งนี้เทียบเคียงการสร้างสังคมสงบในเมืองและชนบท โดยใช้จุดพัฒนาความยืดหยุ่นทางสังคม เพื่อให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าธรรมะ ขณะที่การแบ่งปันทรัพยากรโดยยึดหลักมกน้อยสันโดษช่วยลดความขัดแย้งและส่งเสริมสันติภาพโลก นอกจากนี้ การฝึกจิตผ่านวิปัสสนากรรมฐานเพื่อลดกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) และพัฒนาการตระหนักรู้ โดยเน้นเดินจงกรมและนั่งสมาธิในป่าเจริญสติ เช่น mindfulness ลดความเครียด สามารถประยุกต์แก้ปัญหาครอบครัวและสุขภาพจิต ด้วยการอบรมจุดศานจิตวิทยา เพื่อสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจให้เกิดความสงบมากยิ่งขึ้น

การใช้อุปกรณ์จำเริญและการซ่อมแซมบริวารทั้ง 8 เมื่ออยู่ในป่าของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแบบอย่างทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยแสดงให้เห็นถึงการบริโภคอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ท่านสละความสะดวกสบายเพื่อใช้ชีวิตในป่า ลดการใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13) ว่า ความมกน้อย สันโดษ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตสามารถบูรณาการกับหลักเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถต่อยอดในเรื่องการบริโภคสิ่งของต่าง ๆ อย่างมีสติในชุมชนและสังคมได้ โดยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ชี้ให้เห็นว่าจุดดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้

4.2.5 การถือธุดงค์วัตร ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล

การปฏิบัติธุดงค์ในป่าเขาเป็นวัตรปฏิบัติหลักของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ถือเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อขัดเกลาจิตใจและเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ โดยท่านนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ออกบิณฑบาต และพำนักในป่าดงดิบ หุบเขา ถ้ำ หรือเรือนว่างตามแนวแม่น้ำโขงในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง รวมถึงพม่าและลาว สะท้อนความมุ่งมั่นในการละกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) และไม่ยึดติดลาภยศ เพียรเจริญวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น ท่านได้ดำเนินชีวิตเรียบง่าย สมถะ ปลีกวิเวก เพื่อฝึกจิตภาวนาและเผยแผ่ธรรมะผ่านการเป็นแบบอย่างที่ดี และสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นทั้งที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ การกระทำเช่นนั้น ล้วนมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในยุคเสื่อมถอย ส่งผลให้คณะสงฆ์สายวิปัสสนากรรมฐาน หรือวัดป่าขยายตัวหลายแห่ง ด้วยการถือแนวทางการปฏิบัติของท่าน อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ธรรมะผ่าน

การรุดงค์บริบทดั้งเดิมนั้น จำกั้อยู่ที่การพบปะโดยตรงและการบอกเล่าต่อกัน ซึ่งอาจไม่เข้าถึงคนรุ่นใหม่ ที่ห่างไกลจากวัดวาอารามได้ทั่วถึง จึงจำเป็นต้องประยุกต์ให้เข้ากับสมัยใหม่ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 14) ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยใหม่ ต้องผสมผสานระหว่างวิธีการเดิมกับวิธีการใหม่ (สื่อดิจิทัล) เข้าด้วยกัน เพื่อขยายการเข้าถึงให้มากยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างประสบการณ์เชิงประจักษ์ แต่ยังคงรักษาแก่นแท้ของความไว้วางใจ พร้อมหาวิธีแก้ปัญหาการขาดศรัทธาและดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้สนใจธรรมะมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การถ่ายทอดสด (live streaming) การปฏิบัติรุดงค์ในป่าเขาหรือเมืองบนแพลตฟอร์มอย่าง YouTube, TikTok หรือ Facebook รวมถึงวิดีโอสั้นแสดงการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ออกบิณฑบาต และพำนักริเวศ โดยเล่าประสบการณ์ความสงบจากการฝึกสติด้วยภาษาเข้าใจง่าย เช่น เปรียบรุดงค์เป็น “การรีเซ็ตชีวิตให้สงบ” หรือโพสต์คลิป “รุดงค์ดอยอินทนนท์” ที่รวมพระสงฆ์และฆราวาสเพื่อเชื่อมโยงวิถีป่ากับชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังสามารถพัฒนาเทคโนโลยีหรือที่เรียกว่า AR/VR (Augmented Reality, Virtual Reality) เพื่อจำลองการเดินทางรุดงค์ในป่าเขาหรือถ้ำเขียงดาว ช่วยให้ผู้ใช้สัมผัสวิถีปฏิบัติและแก่นธรรมอย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 7) ว่า การผสมปัญญาโบราณกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยใช้แอปพลิเคชันนำเสนอแนวปฏิบัติอย่างรวดเร็ว เช่น วิดีโอสั้น “24 ชั่วโมงในป่ากับพระอาจารย์มัน” หรือ “1 นาทีกับพระอาจารย์มัน” ที่สรุปหลักธรรมอย่างความมักน้อยและการฝึกสติ พอดแคสต์เล่าคำสอน หรือภาพยนตร์สั้น เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างน่าสนใจ เข้าถึงง่ายผ่านออนไลน์ ทำให้การเรียนรู้ธรรมะกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน สืบสานมรดกธรรมของท่านสู่อนาคตอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มัน ภริทตโต เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการรุดงค์เป็นวัตรประจำ ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการครองสมณเพศ เพื่อฝึกจิตให้บริสุทธิ์และขัดเกลากิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) โดยยึดรุดงค์วัตร 7 ข้ออย่างเคร่งครัด การปฏิบัติของท่านไม่เพียงฝึกตนเอง แต่ยังเป็นแบบอย่าง สร้างแรงบันดาลใจและศรัทธาแก่ศิษย์และชาวบ้าน ในกระบวนการที่ศรัทธาใหม่ การรุดงค์ถูกปรับให้เข้าใจง่ายและทันสมัย ด้วยภาษาสั้นกระชับ หลีกเลียงศัพท์บาลีซับซ้อน เพื่อเชื่อมโยงกับการจัดการความเครียดในสังคมปัจจุบัน การเผยแผ่นี้เน้นประยุกต์หลักธรรมแก้ปัญหาสังคม เช่น สุขภาพจิตและความขาดเอกภาพ พร้อมใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ สร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง และส่งเสริมวิถีพอเพียง ยืนยันว่ารุดงค์เป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมะที่ทรงพลังและทันสมัย

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบกระบวนการต้นดั้งเดิมกับกระบวนการใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการถือธุดงค์วัตร

หัวข้อ	กระบวนการต้นดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนการใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	ใช้ภาษาเรียบง่ายและเข้าใจง่าย โดยเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้คน เน้นการเผยแผ่ผ่านการเป็นแบบอย่างและภาษากาย เช่น การยืนตัวตรงและท่าทางสงบมั่นคง ขณะอยู่ในป่า ซึ่งสร้างศรัทธาและความน่าเชื่อถืออย่างลึกซึ้งโดยไม่ต้องพูดมาก รับฟังปัญหาของศิษย์ และสอนตรงประเด็น โดยผสมผสานเหตุผลเรื่องการดับกิเลสเข้ากับอารมณ์ความสงบของจิต	ปรับภาษาให้กระชับ ชัดเจน และทันสมัย เพื่อหลีกเลี่ยงศัพท์บาลีที่ซับซ้อน มีการเปรียบเทียบสมัยใหม่เพื่อให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ เช่น เปรียบธุดงค์ว่า “การชาร์จพลังจิตใจ” หรือ “การลบแอปที่ไม่จำเป็นเพื่อลดความวุ่นวาย” ปรับคำบาลี เช่น เปลี่ยน “การปลีกวิเวก” เป็น “การหาเวลาอยู่กับตนเองเพื่อฝึกสติ” ใช้การเล่าเรื่อง และอุปมาเปรียบเทียบที่เชื่อมโยงกับปัญหาสมัยใหม่ (เช่น ความเครียด) เปรียบเหมือน “ภาพยนตร์ชีวิตจริง”
การใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคม	มุ่งเน้นการฝึกตนให้บริสุทธิ์และขจัดกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) โดยยึดมั่นธุดงค์วัตร 13 ข้อและสิกขาบท 227 ข้ออย่างเคร่งครัด เผยแผ่ธรรมะผ่านการเป็นแบบอย่าง เช่น การสละตำแหน่งเจ้าอาวาสเพื่อมุ่งธุดงค์ต่อ สะท้อนการวางใจที่แท้จริงและการไม่ยึดติดลาภยศ ฝึกการแผ่เมตตา เพื่อปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น	ประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมสมัยใหม่ เช่น ใช้สติสมาธิจัดการสุขภาพจิตและความเครียดในสังคมเมือง มีการตีความใหม่ เช่น การถือธุดงค์วัตรเป็นการสร้าง “เอกภาพภายใน” เพื่อแก้ปัญหาสังคม ประยุกต์เป็น “ธุดงค์ในเมือง” หรือ โปรแกรม Mindfulness เพื่อลดความเครียด ใช้แนวคิด “โหมดเงียบ” (Silent Mode) ของโทรศัพท์เพื่อเปรียบเทียบการปลีกวิเวก พัฒนา ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) โดยใช้สติเผชิญทุกขเวทนาในสังคมเครียดสูง ส่งเสริม วิธีเรียบง่ายและการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาวัตถุนิยม
การสร้างชุมชนชาวพุทธ	สร้างศรัทธาและชุมชนที่เข้มแข็งในพื้นที่ห่างไกล (เช่น ชุมชนชาวเขา, ภูห่อน, ถ้ำสาริกา) ผ่านวิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่างและสมณะ	สร้างชุมชนทั้งรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ พร้อมกัน โดยจัดหลักสูตรระยะสั้น ประมาณ 7 วัน ที่รวมพระสงฆ์และฆราวาสให้ปฏิบัติร่วมกัน จัดโครงการ

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
	ทำให้ชาวบ้านหันมานับถือพระรัตนตรัย เน้นการปฏิบัติส่วนบุคคลและการปลีกวิเวก เพื่อฝึกจิตให้บริสุทธิ์ ส่งเสริมการพึ่งตนเอง และลดการยึดติดผ่านการฝึกสติและศีล การรุดงค์เป็นศูนย์กลางให้พระรุดงค์และชาวบ้านร่วมรับฟังธรรม	“รุดงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม” (เช่น การปลูกต้นไม้หรือเก็บขยะ) เพื่อสร้างจิตสำนึกและชุมชน ใช้สื่อดิจิทัลเป็นหลัก ในการสร้างเครือข่ายชุมชนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ (LINE, Facebook) และนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ (วิดีโอ) เพื่อจุดประกายศรัทธา จัดกิจกรรมพบปะ เช่น คอร์สปฏิบัติธรรมในป่าจำลอง สามารถปรับเป็น รุดงค์ในเมือง โดยเน้นการปลีกวิเวกและเจริญสติ
พุทธสหวิทยาการ	การปฏิบัติรุดงค์วัดและพระวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นการสร้าง “กฎจิต” เพื่อป้องกันการทุจริต ใช้ชีวิตมักน้อยสันโดษ และซ่อมแซมบริวาร 8 ซึ่งเป็นแบบอย่างของการบริโภคอย่างมีสติและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ในป่าเพื่อลดกิเลสเป็นโมเดลทางจิตวิทยาในการกลับจิตให้ผ่องแผ้ว	บูรณาการหลักธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อแก้ปัญหาสังคม ประยุกต์รุดงค์เพื่อป้องกันการทุจริต โดยการอบรมจริยธรรมแก่ผู้นำร่วมกับกฎหมาย ผสานรุดงค์เข้ากับจิตวิทยา เพื่อพัฒนาความยืดหยุ่นทางจิตใจ และแก้ปัญหาครอบครัว/สุขภาพจิต การใช้ชีวิตแบบมักน้อยสันโดษของท่านเป็น รากฐานของพุทธเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจพอเพียง สามารถต่อยอดกิจกรรมส่งเสริม การบริโภคอย่างมีสติ ในชุมชน รุดงค์ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนา ความยืดหยุ่นทางสังคม ในเมืองและชนบท
การใช้สื่อดิจิทัล	การเผยแผ่เป็นรูปแบบ เชิงกายภาพ เน้นการปฏิบัติจริงและการบอกเล่าต่อกัน การเข้าถึงจำกัดด้วยขอบเขตทางภูมิศาสตร์ โดยการใช้การเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์และฆราวาส	ใช้สื่อดิจิทัลเพื่อขยายการเข้าถึงผู้คนนับล้านทั่วโลก มีการ ถ่ายทอดสด (Live Streaming) การปฏิบัติรุดงค์ในป่าหรือเมืองบนแพลตฟอร์ม เช่น YouTube, TikTok, หรือ Facebook จัดทำ วิดีโอสั้น (เช่น “1 นาทีกับพระอาจารย์มั่น”) ที่สรุปหลักธรรมด้วยภาษาเข้าใจง่าย พัฒนาเทคโนโลยี AR/VR เพื่อ จำลองประสบการณ์การเดินทางรุดงค์ ในสถานที่

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
		วิเวก เช่น ถ้ำเชียงดาว และใช้แอปพลิเคชันนำเสนอแนวปฏิบัติอย่างรวดเร็ว เพื่อให้การเรียนรู้ธรรมะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

4.3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.3.1 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ จากภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไม่ได้เป็นเพียงการเดินทางเพื่อฝึกตนหรือแสวงหาความสงบเท่านั้น แต่ยังเป็นวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรับให้เข้ากับบริบทสังคม โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่อเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน มีเป้าหมายเผยแผ่ธรรมะ เป็นแบบอย่างฝึกฝนตนเอง และส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐานตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาและแก้ปัญหาของสังคมนั้น ๆ ด้วยภาษาเรียบง่าย และเข้าถึงคนรุ่นใหม่

การใช้ภาษาจากการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในสมัยนั้น ใช้ภาษาที่มีความคุ้นเคยในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ภาษาอีสาน หรือกลอนฉันทนาที่สอดคล้องวิถีชาวบ้าน ยกตัวอย่างเปรียบเทียบจิตใจเหมือน “น้ำขุ่นที่ต้องรอให้ตกตะกอน” เป็นการยกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่ชาวบ้านเคยพบเจอด้วยตนเอง ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า เมื่อน้ำตกตะกอนแล้วจะเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 20) ว่า การใช้ภาษาที่ถูกต้องต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมในสถานที่นั้น ๆ เพราะแต่ละสังคมมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องใช้วิธีปรับภาษาให้กระชับและทันสมัย เช่น เปรียบการจาริกกับ “การไลฟ์สดธรรมะเพื่อเชื่อมใจคนต่างถิ่น” ลดความเข้าใจผิดในสังคมหลากหลาย ด้วยประโยคสั้น ๆ อย่าง “สติคือการรู้ตัว” เหมือนแจ้งเตือนในใจให้ตื่นตัว แทนศัพท์บาลีที่ยาก ส่วนภาษากายในการจาริกของท่านนั้น แสดงถึงความสงบนิ่งและมั่นคงในธรรม เช่น การยืนตัวตรง สบตา และท่าทางที่เป็นมิตร ซึ่งสร้างความน่าเชื่อถือและดึงดูดผู้พบเห็นให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เปรียบเสมือน “การสร้างสะพานใจ” ที่ทำให้รู้สึกใกล้ชิด ประหนึ่งเล่าเรื่องจากชีวิตจริงให้เห็นภาพชัดเจน เช่น การบอกชาวเขาว่า “ดวงพุทธส่องเห็นทุกสิ่ง” ซึ่งหมายถึงการเห็นชีวิตโดยไม่ยึดติด ด้วยความเข้าใจบริบทของสังคม จึงเป็นการเผยแผ่สู่ชุมชนห่างไกลและคนรุ่นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อาศัยเรื่องเล่า ประสบการณ์ โคลงกลอน คำพังเพย การตอบคำถาม และกระทำทางกายภาพ ด้วยภาษาเรียบง่ายโน้มน้าวชาวบ้านให้สนใจปฏิบัติ เช่น โคลง “สารพัดเกี่ยวหา” สอนเรื่องตัณหา (ความอยาก) สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 12) ว่า การใช้คำสั้น ๆ กระชับ เพื่อความเข้าใจง่ายในสมัย เช่น “การฝึกสติเหมือนกดปุ่มหยุดชั่วคราวในชีวิตวุ่นวาย” เพื่อเรียกสติรู้เท่าทันความต้องการ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 10) ว่า เป็นการป้องกันสิ่งรบกวนที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ส่วนภาษากาย เป็นการส่งเสริมพลังให้คำพูดให้น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เผยแผ่ได้รับความเคารพและศรัทธา และจะเป็นพลังการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

4.3.2 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคม

การจาริกธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบำเพ็ญเพียรส่วนบุคคล เพื่อแสวงหาความวิเวกและขัดเกลาจิตใจเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการเยียวยาปัญหาสังคมในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้ง ความเครียด ความยากจน และการขาดศรัทธา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ เพราะการจาริกในแต่ละครั้งนั้นมิใช่เพียงการเคลื่อนไหวทางกายภาพ หากแต่เป็นเครื่องมือในการเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในระหว่างทาง เช่น ความไม่เข้าใจหลักการปฏิบัติที่แท้จริงของพระสงฆ์และชาวบ้านในสมัยนั้น แต่การยึดมั่นในแนวทางที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทาง ทำให้แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น จนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 14) ว่า การจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความเพียรพยายาม ทำให้ท่านเป็นที่เคารพศรัทธา เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง และสามารถนำแนวทางของท่านมาสร้างรูปแบบ “การบริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาณ” เพื่อสร้างสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน เช่น การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม การจะเผยแผ่ตามผลลัพธ์อย่างนั้นได้ ต้องอาศัยคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ วิสัยทัศน์ในการวางแผนชัดเจน คุณภาพจากการฝึกจิตเข้มข้น และปริมาณจากการขยายการรับรู้สู่ชุมชนห่างไกลพร้อมเพิ่มพูนศาสนทายาทให้มากขึ้น เพราะการจาริกนั้น ไม่ใช่การหลีกหนีโลก แต่เป็นการเข้าไปแก้ไขปัญหาอย่างมีเป้าหมาย ตัวอย่างชัดเจนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต คือการเดินทางสู่ชุมชนชาวเขาและชาวดอย เพื่อสอนหลักธรรมแก่กลุ่มชาติพันธุ์ ชี้นำให้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และหันมานับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด โดยใช้สติเปรียบดัง “ไฟฉายส่องทางในความมืด” ซึ่งช่วยให้ปล่อยวางอดีตและลดความเศร้าโศกได้ และในปีพุทธศักราช 2462 ณ บ้านค้อ ท่านได้เผชิญโรคระบาดและใช้การจาริกธุดงค์ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยหลักความอดทนและสันโดษ เพื่อฝึกจิตให้เข้มแข็ง แสดงถึงการขยายผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงเป็นการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับ ปัญหาสังคมอย่างลงตัว โดยอาศัยอุบายธรรมที่เปรียบเทียบกับชีวิตประจำวันกับอุปสรรคต่างๆ เช่น การนำประสบการณ์หลงป่ามาเป็นอุปมาสอนความอดทนต่อความทุกข์ยาก นอกจากนี้ ท่านยังใช้ โคลงกลอนอย่าง “ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม” เพื่อชำระจิตให้หลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งถือเป็นรากเหง้าของ ปัญหาสังคมทั้งปวง รวมถึงการตอบคำถามปัญหาโดยตรง เช่น การสนทนากับชาวเขาที่สอบถามถึง “พุทฺโธ” เพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดพลาด ตัวอย่างที่โดดเด่นคือการจาริกธรรมสู่ชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งยกระดับวิธีการนี้ให้กลายเป็นการเผยแพร่เชิงประสบการณ์ตามกระบวนการที่ค้นพบใหม่ให้เห็นผลลัพธ์ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.3.3 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ

การจาริกของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไม่ใช่เพียงเป็นการปฏิบัติส่วนตัว แต่เป็น กระบวนการสร้างชุมชนชาวพุทธที่แท้จริง โดยยึดหลัก “ฝึกจิตตนเองก่อน แล้วจึงขยายสู่ผู้อื่น” หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของความเป็นสมณะ กับพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ก่อนเดินทางพักที่วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) เพื่อศึกษาวิชา กรรมฐานกับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ซึ่งเป็นการตระหนัก ในการฝึกฝนอบรมตนเองก่อนในเบื้องต้น และเผยแพร่ธรรมะในช่วงท่ามกลาง และบั้นปลาย โดยเน้น คุณภาพมากกว่าปริมาณ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้อง ศึกษาเล่าเรียน (ปริยัติ) ก่อนถ่ายทอดหลักธรรมแก่ผู้อื่น เพื่อสร้างศรัทธาและชุมชนที่ยึดมั่นใน พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันสูงสุด เนื่องจากการเผยแพร่ที่มีคุณภาพนั้น ต้องฝึกฝนอบรมตนเองให้ดี เสียก่อน ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ยึดมั่นในวิธีการนี้มาโดยตลอด เพราะความรู้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างชุมชนชาวพุทธที่มีคุณภาพ สามารถสังเกตเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนคือ วัดป่าสายวิปัสสนา กรรมฐานเกิดขึ้นหลายแห่งในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

และการจาริกของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตุนั้น ท่านจะไม่ยึดติดกับสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง นาน ๆ แต่จะจาริกไปเรื่อย ๆ เพื่อลดความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่นั้นๆ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การอยู่ในสถานที่ใดนาน ๆ จะเกิดความยึดมั่นถือมั่นว่า กฎนี้เป็นของเรา สังฆทาน หรือ สิ่งของต่าง ๆ เป็นของเรา ซึ่งนำไปสู่ความยึดติดและเคยชินกับความสะดวกสบายเกินไป จนไม่เห็น โทษของสังสารวัฏ ส่งผลให้เกิดความประมาทในการแสวงหาความหลุดพ้น การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ จึงเป็นการวางความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ไว้ก่อนเป็นเบื้องต้น ในการจาริกไปสู่ชุมชนห่างไกล เช่น ภาควิชาและชุมชนชาวเขา เป็นต้น สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 13) ว่า การจาริกพื้นที่ ทุรกันธาร เป็นการจาริกเพื่อสร้างสังคมชาวพุทธ และสามารถเชื่อมโยงพื้นที่ห่างไกล ทั้งประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน ในการอบรมพระสงฆ์ให้เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตาม และต่อมาได้กลายเป็น

ผู้นำทางจิตวิญญาณ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 9) ว่า การจาริกในปัจจุบัน ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ล้วนเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนชาวพุทธให้เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังสามารถพัฒนา เส้นทางจาริกของท่านในภาคอีสานและเหนือให้เป็น “เส้นทางการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม” โดยบูรณาการกับโครงการ “บ้าน-วัด-โรงเรียน” (บวร) เพื่อสร้างชุมชนที่มีส่วนร่วมทั้งด้านเศรษฐกิจ และธรรมะ ในแง่คุณภาพ เส้นทางนี้สามารถขยายจากชุมชนชายขอบสู่เมืองใหญ่ โดยปรับรูปแบบเป็น “จุดแข็งเมือง” หรือ “จุดแข็งดิจิทัล” ทำให้ชุมชนชาวพุทธขยายตัวผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ โดยไม่จำกัดพื้นที่

นอกจากนี้ วิธีการจาริกธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามกระบวนทัศน์ใหม่ ยังเป็น เครื่องมือสำคัญในการสร้างชุมชนชาวพุทธ โดยเปลี่ยนผ่านจากจุดแข็งเดี่ยวสู่รูปแบบจุดแข็งกลุ่ม เช่น “จุดแข็งชุมชน” ที่ผานพระสงฆ์ ฆราวาส และกลุ่มชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน เพื่อก่อร่างเครือข่ายปฏิบัติ ธรรมร่วมกันตามแนวทางของท่าน ท่านใช้ชื่อเสียงอันทรงเกียรติเป็นแบรนด์หลัก ในการจัดค่ายจุดแข็ง ทั้งระยะสั้นและยาว ณ วัดป่าหรือสถานที่อันเงียบสงบ เพื่อช่วยผู้ปฏิบัติหลักหนีจากความวุ่นวายของ โลกภายนอก วิธีการนี้ยังเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับชีวิตประจำวันอย่างกลมกลืน โดยเฉพาะในการ แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ผ่านการจัดค่ายจาริกธรรมะที่รวมผู้ศรัทธาในแนวทางของท่าน ส่งผลให้ชุมชน ชาวพุทธกลายเป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวที่แสวงบุญและปฏิบัติร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14) ว่า การจาริกธรรมนี้ยังส่งเสริมสันติสุขในระดับบุคคล ผ่านการเจริญสติ ปัญญา และคุณธรรมให้แบ่งปัน ขณะเดียวกัน ในระดับสังคม เป็นการจุดประกายความสามัคคี ลด ช่องว่างแห่งความขัดแย้ง สร้างเกราะป้องกันทางใจ และหล่อหลอมความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้น การ จาริกดังกล่าวจึงเป็นคำตอบอันชาญฉลาดต่อปัญหาสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตสิ่งแวดล้อมหรือแรง กดดันจากความเครียดที่รุนแรง และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า นอกจากนี้ ยังสามารถ ปรับรูปแบบจุดแข็งให้กลมกลืนกับสมัยปัจจุบันได้อย่างชาญฉลาด เช่น การจัดค่ายปฏิบัติธรรมในเขต เมือง เพื่อฝึกฝนการบ่มเพาะสันติสุขภายในจิตใจ และการเสนอแนวคิด “จาริกบริการวิชาการ” ที่เชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับปัญหาสังคมร่วมสมัย เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อม เพื่อหล่อหลอมชุมชนให้ งดงามในมิติคุณภาพ ผลกระทบอันลึกซึ้งจากแนวทางนี้ไม่เพียงลดช่องว่างแห่งความขัดแย้ง หากแต่ ยังจุดประกายสันติภาพระดับโลก โดยอาศัยการจาริกเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมปฏิบัติระยะสั้นหรือหลักสูตรระยะยาว ซึ่งยกระดับให้เป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่ ส่งเสริมสันติสุขอย่างมีประสิทธิภาพชัดเจน

4.3.4 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยพุทธสหวิทยาการ

การจาริกธรรมในทิศทางใดของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ล้วนมุ่งสู่จุดหมายอันสูงส่งในการ แสวงหาความวิเวกเพื่อปฏิบัติธรรม เผยแผ่หลักคำสอน และเป็นแบบอย่างอันงดงามในการฝึกฝน

ตนเอง ส่งเสริมการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานให้แบ่งบาน มิใช่เพียงการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายทางโลก และแสวงหาความจริงเท่านั้น หากแต่ตามกระบวนการทัศน์ใหม่ ยังนำแนวทางของท่านมาบูรณาการกับ พุทธสหวิทยาการ เพื่อตอบสนองบริบทสมัยใหม่อย่างกลมกลืน โดยเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับปัญหา สุขภาพจิต สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การจาริกสู่ป่า เขาในแนวทางนี้ จึงกลายเป็นเครื่องมือบำบัดจิตใจอันทรงพลัง โดยอาศัยสติเป็นสะพานนำทางในการ ปลอ่ยวางความเครียดจากสังคมสมัยใหม่ เปรียบดังการ “รีเซ็ตโทรศัพท์มือถือ” ที่ช่วยล้างกิเลส ซึ่งรบกวนจิตใจให้สิ้นซาก ฟ้นฟูโรคจิตเวชและปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะในวัยรุ่นที่ถูกกดทับจากแรง กดดันงานหรือกระแสสื่อสังคมออนไลน์ สุดท้าย แนวทางดังกล่าวนี้ยังหล่อหลอมคุณภาพจิตใจให้ มั่นคงแข็งแกร่ง พร้อมรับมืออุปสรรคทุกรูปแบบที่โหมกระหน่ำ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า การจาริกธรรมนี้ยังปรากฏเป็นกระบวนการทางสังคมอันลึกซึ้ง ส่งเสริมความสมานฉันท์ ลดช่องว่างแห่งความขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การรุดงค์สู่ป่าเขา เพื่อแสวงหาความสันโดษ ยังเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับวิกฤตสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ เช่น ภาวะโลกร้อน และการบริโภคฟุ่มเฟือย โดยใช้เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการปลูกเร้าความตระหนักถึงการอนุรักษ์ ธรรมชาติ และปกป้องป่าไม้ให้คงอยู่ และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า จุดมุ่งหมายหลัก ของการจาริกธรรมนี้คือการเผยแผ่หลักคำสอนอันประเสริฐ หลีกเลียงความวุ่นวายทางโลกียะ และรักษาสมดุลอันงดงามระหว่างธรรมชาติกับจิตใจให้สมบูรณ์ยิ่ง ฉะนั้นแล้ว การจาริกภายใต้แนวคิด พุทธสหวิทยาการ จึงเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่ปรับให้สอดคล้องกับสมัยนี้ คงไว้ซึ่งแก่นแท้ของธรรมะ หากแต่ยกระดับด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คุณภาพที่ลึกซึ้ง และปริมาณที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ผ่านการ กำหนดเป้าหมายอันชัดเจน เพื่อบ่มเพาะจิตใจให้บริสุทธิ์และหล่อหลอมชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยการบูรณา การหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

4.3.5 การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล

การจาริกธรรมสู่สถานที่อันหลากหลายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นการหล่อหลอม นวัตกรรมอันล้ำสมัยที่ผสานกลมกลืนกับสื่อดิจิทัล ภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่อแก้ไขข้อจำกัดของ รูปแบบดั้งเดิม โดยขยายขอบเขตสู่การจาริกเสมือนจริงที่เชื่อมโยงผู้คนนับล้านทั่วสารทิศ ขณะเดียวกันยังยึดมั่นในแก่นสาระแห่งการแสวงหาความวิเวกและเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องกับ บริบทสมัยอย่างลงตัว สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4) ว่า การเผยแผ่ธรรมในยุคดิจิทัลนี้ ยังสามารถหล่อหลอมความวิเวกเสมือนจริงผ่านสื่อออนไลน์ได้อย่างน่าทึ่ง เช่น การถ่ายทอดสดการ เดินรุดงค์บนแพลตฟอร์ม YouTube และ TikTok ในรูปแบบวิดีโอสั้นชุด “รุดงค์วันละ 5 นาที” ซึ่งช่วยขยายการรับรู้จากกลุ่มผู้ปฏิบัติในป่าที่จำกัด สู่ผู้ชมจำนวนมหาศาลทั่วสารทิศ โดยไม่ถูกผูกมัด ด้วยข้อจำกัดทางกายภาพ นอกจากนี้ ผู้สนใจยังสามารถพัฒนาตนเองผ่านแอปพลิเคชันบันทึก

ความก้าวหน้าได้อย่างสะดวก และเข้าร่วมโครงการ “จุดดิจิทัล” ที่ถ่ายทอดภาพพระสงฆ์เดินธุดงค์แบบเรียลไทม์ เชิญชวนผู้ชมร่วมฝึกสติผ่านแอปพลิเคชัน พร้อมรับใบรับรองดิจิทัลเป็นเครื่องยืนยันการมีส่วนร่วม จากการศึกษาฝึกซึ่งถึงเส้นทางจาริกดั้งเดิม ตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานีสู่กรุงเทพมหานคร และเชียงใหม่ สามารถจำลองประสบการณ์เหล่านี้ผ่านแผนที่ดิจิทัล เช่น Google Maps หรือเทคโนโลยี AR/VR บนเว็บไซต์ “ตามรอยพระอาจารย์มั่น” ซึ่งรวบรวมคำสอนอันลึกซึ้งเส้นทางสำคัญ และประสบการณ์เสมือนจริงในป่าดงดิบหรือถ้ำลึก เพื่อขยายการเข้าถึงจากขอบเขตภูมิภาคไทยสู่เวทีสากล ผ่านฐานข้อมูลออนไลน์และแผนที่ที่เชื่อมโยงสถานที่สำคัญ เช่น วัดเจดีย์หลวงกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องอย่างกลมกลืน สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การเผยแพร่ธรรมในยุคดิจิทัลยังสามารถสร้างสรรค์ผ่านวิดีโอสั้นที่กระชับ พร้อมกราฟิกอธิบายคำสอนอันชาญฉลาดซึ่งแชร์ได้ง่ายดายบน Instagram หรือ X เพื่อจุดประกายแรงบันดาลใจให้ผู้ชมนับไม่ถ้วน ขณะเดียวกันการถ่ายทอดสดเซสชัน Q&A ผ่าน Zoom หรือ TikTok ภายในกิจกรรม “จาริกดิจิทัล” จะยิ่งเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ด้วยวิดีโอสั้นและแฮชแท็กอันทรงพลังอย่าง #จาริกตามรอยเท้าพระภิกษุทตโตะ ซึ่งช่วยปลูกกระแสความนิยมในสังคมออนไลน์ให้ลุกลามกว้างไกล สุดท้าย ท่านยังสามารถแปลงโคลงกลอนอันลึกซึ้งเหล่านี้สู่รูปแบบ e-Book หรือ PDF ที่เข้าถึงได้สะดวก เพื่อให้หลักธรรมแผ่ขยายสู่ครบครึ่งทั่วสารทิศอย่างกว้างไกล จึงเป็นการตอบสนองต่อสังคมสมัยใหม่อย่างชาญฉลาด มุ่งสู่การรับรู้ทั่วโลก และลดอุปสรรคด้วยพลังอิทธิพลแห่งสื่อดิจิทัล และหล่อหลอมศักยภาพในการเผยแพร่ธรรมให้ทรงประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า การเผยแพร่ธรรมะของพระอาจารย์มั่น ภูริทตโตะ ด้วยวิธีการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างศรัทธาและแก้ไขปัญหาสังคม โดยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย พร้อมทั้งภาษากายที่สงบมั่นคง เพื่อเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวันและเข้าถึงชุมชนหลากหลาย การจาริกมิได้เป็นเพียงการปฏิบัติส่วนตัว แต่เป็นการประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคทางสังคม เช่น ความขัดแย้งและความเครียด โดยถือเป็นการ “บริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาณ” นอกจากนี้ ท่านยังเน้นการฝึกฝนตนเองก่อนแล้วจึงขยายผลเพื่อสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง โดยไม่ยึดติดสถานที่ แต่เน้นการพัฒนาคุณภาพผู้ปฏิบัติและขยายเครือข่ายไปยังพื้นที่ทุรกันดาร แนวคิดการจาริกยุคใหม่นี้จึงบูรณาการพุทธสหวิทยาการเพื่อตอบสนองปัญหาสุขภาพจิตและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการปรับใช้สื่อดิจิทัล เพื่อขยายการเข้าถึงคำสอนสู่ผู้คนนับล้านทั่วโลกในรูปแบบที่ทันสมัย

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
การใช้ภาษา ที่เข้าใจง่าย	ใช้ภาษาเรียบง่ายและเป็นกันเอง เช่น ภาษาอีสานหรือกลอนบาลีที่สอดคล้องกับวิถีชาวบ้าน มีการเปรียบเทียบเพื่อให้อุบายธรรมเข้าใจง่าย เช่น เปรียบจิตใจเหมือน “น้ำขุ่นที่ต้องรอให้ตกตะกอน” ใช้ประโยคสั้น ๆ เช่น “สติคือการรู้ตัว” เพื่อแจ้งเตือนในใจ ใช้ภาษาที่แสดงความสงบมั่นคง เช่น ยืนตัวตรง สบตา และทำทางเป็นมิตร เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ	ปรับภาษาให้กระชับและทันสมัย เช่น การใช้คำสั้น ๆ ว่า “การฝึกสติเหมือนกดปุ่มหยุดชั่วคราวในชีวิตวุ่นวาย” เพื่อเรียกสติ มีการปรับให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมหลากหลายด้วยการเห็นและฟัง ใช้ภาษาที่ง่ายขึ้นเพื่อลดความเข้าใจผิด มีการเปรียบเทียบสมัยใหม่ เช่น เปรียบการจาริกกับ “การไลฟ์สตรีมธรรมะเพื่อเชื่อมโยงคนต่างถิ่น” มีการแปลงโคลงกลอนเป็น e-Book หรือ PDF ที่ใช้ภาษาเรียบง่าย
การใช้หลักธรรม ที่คล้องคล้อยกับ ปัญหาสังคม	มุ่งเน้นการประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้ง ความเครียด ความยากจน ใช้หลักธรรมอย่าง สติปัญฐาน มีการเดินทางไปยังชุมชนชาวเขาและชาวดอยเพื่อชี้แนะให้ละทิ้งความเชื่อที่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา ใช้สติเปรียบ “ไฟฉายส่องทางในความมืด” เพื่อช่วยปล่อยวางอดีต ใช้หลักความอดทนและสันโดษเพื่อช่วยชาวบ้านจาก โรคระบาด ณ บ้านค้อ ปี พ.ศ. 2462 ใช้ประสบการณ์ชีวิตจริง เช่น การหลงป่า เพื่อสอนเรื่องความอดทน	มองการจาริกเป็น “การบริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาน” เพื่อสร้างสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต เปรียบหลักธรรมกับการแก้ไขปัญหาสมัยใหม่ เช่น การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมดิจิทัล มุ่งเน้นการตอบสนองปัญหา เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อมและภาวะโลกร้อน รวมถึงความเครียดจากสื่อสังคมออนไลน์ ใช้จุดแข็งเป็นเครื่องมือเพื่อบำบัดจิตใจ และช่วยผู้ปฏิบัติให้เข้มแข็งทางจิตใจ

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
การสร้างชุมชน ชาวพุทธ	เน้นการฝึกฝนตนเองก่อนแล้วจึง ขยายสู่ผู้อื่น โดยเน้น คุณภาพ มากกว่าปริมาณ การจาริกสู่พื้นที่ ทุรกันดารช่วยแสดงผลการปฏิบัติ จริง สร้างความน่าเชื่อถือและ ศรัทธา การจาริกเน้นไปที่การลด ความยึดมั่นถือมั่น โดย ไม่ยึดติดกับ สถานที่ มีการอบรมสงฆ์และ ฆราวาสในพื้นที่ห่างไกลทั่วประเทศ ไทยและประเทศเพื่อนบ้าน	สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง โดยบูรณา การกับโครงการ “บ้าน-วัด-โรงเรียน” (บวร) มีการปรับรูปแบบเป็น “จุดดงค เมือง” หรือ “จุดดงคดิจิทัล” เพื่อขยาย ชุมชนผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ เปลี่ยนจาก จุดดงคเดี่ยว เป็น จุดดงคกลุ่ม เช่น “จุดดงคชุมชน” ที่รวมพระ ฆราวาส และกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้ชื่อเสียงของท่านเป็น “แบรนด์” เพื่อสร้างเครือข่าย จัดกิจกรรม ปฏิบัติระยะสั้นเพื่อสร้างชุมชนที่แก้ไข ปัญหาสังคมได้จริง
พุทธสห วิทยาการ	มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรมส่วนบุคคล เช่น แสวงหาความวิเวก หลีกเลียง ความวุ่นวายทางโลก และส่งเสริม วิปัสสนากรรมฐาน มีการ ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ ทุรกันดาร การจุดดงคในป่าเพื่อ แสวงหาความสันโดษ	บูรณาการหลักธรรมเข้ากับปัญหา สุขภาพจิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มอง การจุดดงคเป็นเครื่องมือ บำบัดจิตใจ ใช้สติ เพื่อปล่อยวางความเครียด เปรียบเสมือน “รีเซ็ตโทรศัพท์มือถือ” เพื่อลบกิเลส เชื่อมโยงการจุดดงคในป่ากับการส่งเสริม การอนุรักษ์ธรรมชาติ และแก้ไขปัญหา ภาวะโลกร้อน การจาริกเป็นกระบวนกร ทางสังคมที่ส่งเสริมความสมานฉันท์และ การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง
การใช้สื่อดิจิทัล	การเผยแผ่เป็นรูปแบบ เชิงกายภาพ อาศัยการจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ และการสื่อสารผ่านวาจา การ กระทำทางกายภาพ และเรื่องเล่า การเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังถูกจำกัดด้วย ขอบเขตทางภูมิศาสตร์	ขยายสู่ การจาริกเสมือน เพื่อเข้าถึงผู้คน นับล้านทั่วโลก ใช้สื่อออนไลน์สร้างความ วิเวกเสมือน เช่น ถ่ายทอดสดการเดิน จุดดงคบน YouTube และ TikTok ใน รูปแบบวิดีโอสั้น “จุดดงควันละ 5 นาที” สามารถ จำลองเส้นทางจาริกดั้งเดิม ผ่าน แผนที่ดิจิทัล เช่น Google Maps หรือ

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
		แอปพลิเคชัน AR/VR ในเว็บไซต์ “ตามรอยพระอาจารย์มั่น” จัด ถ่ายทอดสด Q&A ผ่าน Zoom หรือ TikTok ใน กิจกรรม “จาริกดิจิทัล” มีการใช้แฮชแท็ก เช่น #จาริกตามรอยเท้าพระภูริทัตโต เพื่อสร้างกระแส

4.4 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.4.1 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

การหล่อหลอมศาสนทายาทให้งดงามและมีคุณภาพของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นหัวใจสำคัญในการสืบสานสายธารพระพุทธศาสนาแบบวิปัสสนากรรมฐาน โดยมุ่งสร้างระบบจิตใจของคนยุคใหม่ให้มั่นคงแข็งแรง สอดประสานกับยุคดิจิทัลและสังคมสมัยใหม่อย่างกลมกลืน ผ่านเครื่องมือหลักสองประการ คือ “ภาษาวาจา” (คำพูด การถ่ายทอดคำสอนด้วยเสียงอันไพเราะ) และ “ภาษากาย” (การกระทำ ท่าที และแบบอย่างอันงามงด) ท่านเริ่มต้นด้วยการคัดสรรและฝึกพื้นฐานก่อนบวชอย่างพิถีพิถัน โดยสำรวจความพร้อมของผู้บวชด้วยสายตามืดตาผานภาษาวาจาและภาษากายเข้าด้วยกันเพื่อหล่อหลอมวินัยให้มั่นคง ผ่านภาษาวาจาที่ตรงไปตรงมา ชัดเจนแจ่มแจ้ง เช่น การสั่งทอผ้าขนานาคให้คล้องแคล้ว การสนทนาอย่างสุภาพอ่อนน้อม หลีกเลียงคำหยาบคายและการนินทาว่าร้าย พูดถึงธรรมะมากกว่าการสนทनावาระทั่วไป และพูดน้อยแต่เต็มเปี่ยมด้วยสาระ เพื่อปลูกฝังความน่าเชื่อถืออันลึกซึ้ง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า ในกระบวนทัศน์ใหม่ การหล่อหลอมศาสนทายาทจึงยึดหลักภาษาวาจาที่กระชับ ทันสมัย สะบัดความล้าสมัยทิ้งไป ด้วยการร้อยเรียงอุปมาจากชีวิตประจำวันที่คุณเคย เพื่อให้คนรุ่นใหม่ซึมซับและเข้าใจได้ในทันใด ขณะที่ภาษากายคือการประพฤติตนอันสมบูรณ์แบบของผู้ใหญ่ผู้รู้แจ้ง มีคุณธรรมสูงส่ง และภาวะทางอารมณ์ที่ยอดเยี่ยม (EQ) ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านประพฤติเป็นพยานหลักผ่านการกระทำอันงามงด เช่น การสำรวมกายอย่างมั่นคง ห่มจีวรและถือบาตรด้วยท่วงท่าคล่องแคล่ว เรียบร้อย สวดมนต์ตรงเวลาเปี่ยมด้วยความเคารพ แสดงอ่อนน้อมถ่อมตน (พนมมือสนทนา แทนการยืนคุยอย่างไม่เป็นทางการ) และรักษาสถานที่ให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 14) ว่า การหล่อหลอมบุคคลให้มีคุณภาพอันแท้จริง มิใช่เพียงการขัดเกลา

พฤติกรรมภายนอกให้เรียบร้อย หากแต่เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ซึ่งกลายเป็นต้นแบบอันน่าเลื่อมใส ทำให้ศิษย์ยึดมั่นและปฏิบัติตามด้วยศรัทธาเต็มเปี่ยม ในสมัยใหม่ ภาษากายนี้เปรียบดั่ง “ไอดอล” ผู้เป็นแบบอย่างในการกระทำ และแนวทางดังกล่าวยังหล่อหลอมภาวะผู้นำทางจริยธรรมให้เบ่งบาน ผ่านกระบวนการคัดสรร-หล่อหลอม-ส่งเสริมอันเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เน้นการฝึกปฏิบัติตามโครงสร้าง การประเมินผลอย่างรอบคอบ และการปรับปรุงให้ทันสมัย ส่งผลให้เกิดผู้นำทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพสูงส่ง โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารอันชาญฉลาดและความเป็นผู้นำที่แท้จริง

กระบวนการคัดสรรศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ดำเนินผ่านการสนทนาเชิงลึกอันละเอียดอ่อน เพื่อทดสอบความมุ่งมั่นและศรัทธาของศิษย์ เมื่อพิจารณาแล้วว่าศิษย์ผู้นี้เปี่ยมด้วยความตั้งใจแน่วแน่ ท่านจึงตัดสินใจหล่อหลอมให้กลายเป็นศาสนทายาทผู้มีคุณภาพอันแท้จริง ด้วยเหตุผลที่ท่านหยั่งรู้ว่า การสร้างผู้ที่มีคุณธรรมสูงส่ง แม้จะได้มาในจำนวนน้อยนิด หากแต่ย่อมแผ่กระแสอิทธิพลทางสังคมได้อย่างมหาศาล สามารถส่งผลได้ชัดเจนในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่าน หากศิษย์ผู้นั้นขาดความมุ่งมั่นแน่วแน่ ท่านจะมอบหมายให้พระรูปอื่นรับผิดชอบในการสอนแทน แต่หากพิจารณาแล้วว่ารูปนี้มีความมุ่งมั่น ท่านจะลงมือสอนด้วยพระองค์เอง ด้วยหลักการถ่ายทอดที่เรียบง่าย ผ่านการบริกรรมภาวนา “พุทโธ” เพื่อพัฒนาสมาธิให้เบ่งบาน เช่น การนั่งตัวตรง ระลึกถึงคำนั้นในใจ และรู้เท่าทันอารมณ์ที่พลุ่งพล่าน ซึ่งเป็นกลวิธีอันประเสริฐในการหล่อหลอมคนดีทีละคน เพื่อส่งต่อมรดกธรรมะ สำหรับภาษาภิกษุ ท่านแสดงออกผ่านการประพฤติที่ยึดมั่นวินัยอย่างเคร่งครัด เช่น การธุดงค์ จาริกธรรม และปฏิบัติจริงในทุกลมหายใจ พร้อมฝึกฝนศิษย์ด้วยการเดินจงกรม (ก้าวขวา-ซ้าย พร้อมระลึก “ย่างหนอ”) เพื่อปลูกเร้าสติให้ตื่นตัวในทุกการเคลื่อนไหว โดยท่านประพฤติเป็นต้นแบบอันชัดเจนผ่านการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ปฏิบัติวัตรกิจวัตรอย่างเคร่งครัด การแสดงด้วยความถ่อมตน และสวดมนต์ด้วยจิตที่มั่นคง ซึ่งทั้งหมดนี้หล่อหลอมความน่าเชื่อถือให้งอกงาม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า การหล่อหลอมบุคคลให้มีคุณภาพอันแท้จริงตามกระบวนการทัศน์ใหม่ จึงต้องยึดทัศนคติอันมั่นคงเป็นแกนนำหลัก พร้อมประพฤติตนเป็นต้นแบบที่งดงาม ซึ่งจุดประกายแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นยึดถือและปฏิบัติตามด้วยศรัทธาเต็มเปี่ยม นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นตัวอย่างอันประเสริฐ เปี่ยมด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ภาวะผู้นำที่ทรงพลัง ภาวะทางอารมณ์ที่สูง (EQ) และยึดมั่นประโยชน์ส่วนรวมเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด

4.4.2 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคลึงกับปัญหาสังคม

การหล่อหลอมศาสนทายาทผู้มีคุณภาพอันแท้จริง เป็นกระบวนการอันสำคัญยิ่งในการรังสรรค์บุคคลที่จะสืบสานหลักธรรมให้แก่ขยายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยประสานกลมกลืนเข้ากับการ

เยียวยาปัญหาสังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นแรงกดดันจากความเครียด ช่องว่างแห่งความขัดแย้ง การขาดสติที่พลุ่งพล่าน หรือวิกฤตสุขภาพจิตในยุคดิจิทัลที่รู้มรณะ ผ่านขั้นตอนระบบอันเข้มข้น ตั้งแต่การวางรากฐานจนถึงการฝึกฝนขั้นสูง เพื่อพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์และหล่อหลอมวินัยให้มั่นคง และหลอมรวมความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมสู่สังคมในห้วงอวกาศ สร้างสรรค์ผู้นำที่ยึดมั่นพระธรรมวินัยเป็นหลักมรรคาในการคลี่คลายปมปัญหาสังคมได้อย่างชาญฉลาด สำหรับขั้นตอนเบื้องต้น คือการคัดสรรผู้ที่มีเจตนาแน่วแน่ โดยพินิจพิเคราะห์จิตใจ ความมุ่งมั่น และศรัทธาอันมั่นคง ผู้สนใจ ซึ่งเปรียบเสมือนผ้าขาวบริสุทธิ์ จะได้รับการฝึกปรับสรีระและจิตใจให้เข้ากับบัวดวาวารามผ่านกิจวัตรพื้นฐาน เช่น การท่องคำขานนาคให้คล่องแคล่ว การใช้อุปกรณ์บริหารอย่างถูกต้อง การสวดมนต์และปฏิบัติวัตรด้วยความตั้งใจ การแสดงความเคารพอย่างถ่อมตน การดูแลสถานที่ให้สะอาดบริสุทธิ์ และการสนทนาอย่างสุภาพอ่อนน้อม โดยเน้นคัดเลือกผู้เปี่ยมด้วยความอดทนและยึดศีลธรรมเป็นเกราะกำบัง เพื่อให้สามารถนำหลักธรรมไปคลี่คลายปัญหาสังคม เช่น การฝึกสติเพื่อลดทอนความเครียดที่รู้มรณะ เป็นต้น ซึ่งประสานหลักธรรมเข้ากับอุปสรรคเหล่านั้น สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การหล่อหลอมศาสนทายาทให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยวิธีคัดสรรและฝึกอบรมศิษย์อย่างเข้มข้นลึกซึ้ง โดยพินิจพิเคราะห์จิตใจและความมุ่งมั่นอันแน่วแน่ก่อนรับเข้าสู่ศึกษา เพื่อบ่มเพาะให้เบ่งบานเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในอนาคต ผู้เปี่ยมด้วยความรู้คู่คุณธรรมอันบริสุทธิ์ในการเป็นตัวแทนแห่งมหาชน เพื่อคลี่คลายปมปัญหาต่าง ๆ ด้วยประโยชน์ส่วนรวมของประชาชาติ

หลังจากผ่านการคัดสรรอันพิถีพิถันแล้ว ขั้นตอนอบรมระดับกลางจึงมุ่งหล่อหลอมศรัทธาให้หยั่งรากลึก ส่งเสริมการศึกษา ยึดพระธรรมวินัยเป็นเสาหลัก อบรมจิตใจให้คุ้นชินกับการภาวนา และฝึกฝนธุดงค์วัตรให้มั่นคง นอกจากนี้ ยังเจริญสมาธิภาวนาผ่านการบริการ “พุทโธ” การเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ เพื่อปลูกเร้าสมาธิและสติให้เบ่งบาน ชำระกิเลสให้จิตรุ่งโรจน์บริสุทธิ์ สร้างศาสนทายาทให้ยืนหยัดมั่นคง สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์คลี่คลายปัญหาสังคมได้อย่างชาญฉลาด เช่น การเยียวยาความขัดแย้งหรือทุกข์จากความเห็นผิด โดยยึดมั่นการปฏิบัติจริงตามจริง ประจำตัวของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การหล่อหลอมศาสนทายาทในสังคมสมัยใหม่ ต้องปรับให้กลมกลืนกับบริบทอันหลากหลาย เช่น การจัดค่ายปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนหรือวัยทำงาน เพื่อบ่มเพาะผู้นำผู้กล้าหาญในการคลี่คลายปมปัญหาแตกแยก และการขาดสติ ผ่านการฝึกกรรมฐานอันเข้มข้น ซึ่งไม่เพียงลดทอนแรงกดดันจากความเครียด หากแต่ยังจุดประกายสติให้สว่างไสวท่ามกลางสังคมที่วุ่นวายโกลาหล ผลลัพธ์อันงดงามคือศาสนทายาทผู้มีคุณภาพที่เปี่ยมด้วยความรู้และยึดมั่นในคุณธรรมความดีอันมั่นคง ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้สร้างศาสนทายาทผู้เลิศด้วยคุณธรรมอย่างพระอาจารย์ชา สุภทฺโท และพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ผู้สืบสานธุดงค์จาริก สืบสอนศิษย์ด้วยเมตตา เผยแผ่ธรรมะให้แผ่ไพศาล เป็นต้นแบบแห่งจริยวัตรอันงามด

สร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม และยกระดับจิตใจกับสังคมผ่านการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 7) ว่า การปฏิบัติกรรมฐาน จึงเป็นหัวใจสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจให้เข้มแข็ง เพื่อเผชิญหน้ากับอุปสรรคในชุมชนและสังคมอย่างกล้าหาญ นอกจากนี้ยังเป็นการวางรากฐานแนวทางแก้ไขปัญหาย่างชาญฉลาด โดยเชื่อมโยงคำสอนเข้ากับปมปัญหาเหล่านั้นให้กลมกลืนลงตัว และยิ่งกว่านั้น คือการส่งเสริมผู้นำทางจิตวิญญาณผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ เพื่อคลี่คลายปัญหาสังคมด้วยวิธีการที่เป็นรูปธรรม

4.4.3 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธ

การหล่อหลอมศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวทางการปฏิบัติดั้งเดิม ได้ผลลัพธ์อันงดงามคือศาสนทายาทผู้เลิศล้ำไม่ถ้วน เช่น พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) และพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) เป็นต้น ซึ่งแผ่ขยายเครือข่ายวัดป่าอันเจียบสงบกกว่า 100 แห่ง สร้างสรรค์ชุมชนแห่งศรัทธาที่มั่นคงหลายแห่ง ส่งผลให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง ลดช่องว่างแห่งปัญหาสังคม เช่น ความแตกแยกและความเหลื่อมล้ำ และขยายอิทธิพลสู่ระดับสากล ดังที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้รับการยกย่องจาก UNESCO ในฐานะบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 9) ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้หล่อหลอมศาสนทายาทผู้มีคุณภาพสูงส่งขึ้นมามากมาย ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นจุดยึดเหนี่ยวจิตใจอันมั่นคงของผู้คนทั้งในแผ่นดินไทยและทั่วโลก แนวทางดังกล่าวนี้ มิใช่เพียงยึดมั่นหลักปฏิบัติดั้งเดิม หากแต่ยังผสานกลมกลืนกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างชาญฉลาด เพื่อแผ่ขยายขอบเขตชุมชนให้กว้างไกลยิ่งขึ้น ในการประยุกต์ร่วมกับทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่ เพื่อคลี่คลายปมปัญหาความขาดแคลนสามัคคีและแรงกดดันจากความเครียด นอกจากนี้ ยังมุ่งบ่มเพาะศาสนทายาทให้แบ่งบานเป็น “ผู้นำชุมชนแนวพุทธ” ผ่านการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น การฝึกสมาธิเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิต หรือโครงการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งช่วยหล่อหลอมภาพลักษณ์ชุมชนชาวพุทธให้หลุดพ้นจากกรอบล้าสมัย แต่กลับกลายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการเยียวยาปัญหาสังคมร่วมสมัยอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5) ว่า การหล่อหลอมศาสนทายาทผู้มีคุณภาพอันแท้จริง ผ่านกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งพระสงฆ์และฆราวาสให้แบ่งบานเป็นผู้สืบสานหลักธรรม โดยยึดมั่นคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ ความรู้แจ้งอันลึกซึ้ง ภาวะผู้นำที่ทรงพลัง การเจริญกรรมฐานให้มั่นคง และการเป็นต้นแบบอันงามดั่ง ในบริบทการพัฒนาชุมชนชาวพุทธ ศาสนทายาทเหล่านี้จึงก้าวขึ้นเป็นแกนนำผู้รวมใจผู้ศรัทธา สร้างเครือข่ายอันเข้มแข็ง และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมร่วมกันอย่างกลมกลืน เพื่อคลี่คลายปมปัญหาสังคม เช่น การสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ (พ.ศ.2568)

การหล่อหลอมศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงเริ่มต้นด้วยขั้นตอนเบื้องต้นอันละเอียดอ่อน เช่น การเตรียมสรีระและจิตก่อนบวชในฐานะผ้าขาวเป็นเวลา 15-30 วัน โดยฝึกใช้

อุปกรณ์บริหารให้คล่องแคล่ว สวคตมนต์และปฏิบัติวัตรด้วยความตั้งมั่น รวมถึงบำเพ็ญจิตอาสา เพื่อปลูกฝังการเสียสละอันบริสุทธิ์ ขณะที่ขั้นตอนหลักมุ่งคัดสรรผู้เปี่ยมศรัทธาอย่างพิถีพิถัน หล่อหลอมศรัทธาพื้นฐานให้หยั่งรากลึก ส่งเสริมการศึกษาทั้งองกาม ยึดพระธรรมวินัยเป็นเสาหลักอัน มั่นคง และอบรมจิตให้แบ่งบานผ่านการบริการ “พุทธ” ร่วมกับการเดินจงกรมภาวนา เพื่อสร้าง ศาสนทายาทผู้มีจิตใจเข้มแข็ง โดยการไม่ยึดติดบุคคล หากแต่ยึดมั่นพระธรรมวินัยเป็นจุดยืนสูงสุด สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 11) ว่า การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในสมัยใหม่ ต้องมีขั้นตอนให้ ทັນสมัยด้วยกรอบ Input-Process-Output-Impact เพื่อสร้างระบบอันชัดเจน วัดผลได้อย่างแม่นยำ โดย (Input) มุ่งคัดสรรและเตรียมผู้สมัครทั้งพระภิกษุและฆราวาสผ่านกระบวนการเปิดกว้าง (Process) ผูกอบรมหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่เป็นระบบ แบ่งเป็นโมดูลฝึกสติ รักษาวินัย และพัฒนา ภาวะผู้นำ และร่วมกับทฤษฎีสังคมวิทยา ผ่านโครงการ “ชุมชนพุทธดิจิทัล” พร้อมด้วยชวนผู้เข้าร่วม จาริกสถานปฏิบัติธรรม เพื่อแชร์ประสบการณ์คลี่คลายปัญหาสังคม เช่น ช่วยเหลือผู้ยากไร้ รุดงค์ เฝ้ายกความท้าทายเพื่อชำระจิตให้บริสุทธิ์ และอบรมพระ-ฆราวาสร่วมกันพร้อมใบรับรองที่เป็นจุด ประกายแรงจูงใจ (Output) ศาสนทายาทผู้มีคุณภาพ เปี่ยมวินัยและภาวะผู้นำที่ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ในเผยแผ่ธรรมะให้แผ่ไพศาล มีความเพียรพยายามเอาใจใส่หน้าที่ และมนุษยสัมพันธ์อัน อบอุ่น เพื่อปลูกศรัทธา พร้อมหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างใบรับรองหรือวิดีโอบันทึก และ (Impact) คือชุมชนศรัทธาที่เข้มแข็ง ขยายการรับรู้และอิทธิพลทางสังคม ลดช่องว่างแห่งความแตกแยก หรือ การขาดผู้นำจริยธรรม โดยวัดผลจากจำนวนศาสนทายาท และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การลดความเครียดผ่านการฝึกสติ และในยุคปัจจุบัน ศาสนทายาทของท่านกำลังนำแนวทางส่งเสริม สติผ่านสื่อดิจิทัล และในอนาคต จะคลี่คลายปัญหาโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยมด้วยชุมชนเรียนรู้ที่ยั่งยืน

4.4.4 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยพุทธสหวิทยาการ

การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือกระบวนการหล่อ หลอมจิตใจและพฤติกรรมให้กลายเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาที่มั่นคง ด้วยศรัทธาที่บริสุทธิ์ ความรู้ ที่ลึกซึ้ง และการปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยมุ่งเน้นการฝึกฝนข้อวัตรปฏิบัติ รุดงค์วัตร และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อหล่อหลอมให้เกิดเป็น “สุปฏิปันโน” ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เมื่อบูรณาการหลักคำสอนนี้เข้ากับ พุทธสหวิทยาการ จะช่วยขยายขอบเขตจากแนวปฏิบัติดั้งเดิมสู่การผสมผสานศาสตร์สมัยใหม่ เช่น พุทธจิตวิทยา ที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง หรือพุทธนิติศาสตร์ที่ช่วยรักษาวินัยให้บริสุทธิ์ ส่งผลให้ศาสนทายาทไม่เพียงรักษาความงดงามของคำสอนดั้งเดิมไว้ได้ แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ แก้ไขปัญหาสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) ว่า ในยุคปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนกระบวนการ ยกกระตือรือร้นและสังคมให้สูงส่ง ท่ามกลางพายุแห่งความท้าทายทางจิตวิญญาณที่ถาโถมเข้ามา

ขณะที่ในอนาคตอันใกล้ จะเป็นการขยายผลสู่การส่งเสริมสันติภาพโลก ผ่านการบูรณาการศาสตร์หลากหลายแขนงเข้าด้วยกัน สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพครบถ้วนทั้งในมิติปริมาณ ด้วยจำนวนที่เพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีคุณภาพ ด้วยภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและการประยุกต์ใช้หลักธรรมได้อย่างยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมสมัยใหม่ได้

การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้ากับวิธีการสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะเริ่มต้นจากขั้นตอนพื้นฐานในการเตรียมตัวบวชและฝึกฝนตนเอง เช่น การท่องคำขานนาค การฝึกใช้เครื่องบริวาร การสวดมนต์ การแสดงความเคารพ การดูแลสถานที่วัด การสนทนาธรรม และการเสียสละตนเพื่อส่วนรวมในรูปแบบจิตอาสา เมื่อผสมผสานกับพุทธสหวิทยาการ จะช่วยเสริมสร้างมิติใหม่ในการพัฒนาจิตใจและทักษะสมัยใหม่ โดยเฉพาะใน (1) ขั้นตอนเบื้องต้น (การเตรียมตัวและคัดเลือก) ซึ่งเน้นปลูกฝังคุณสมบัติหลักอย่างศรัทธาที่มั่นคง ความอดทน และความมุ่งมั่นผ่านเครื่องมือจิตวิทยาการคัดเลือก เช่น แบบประเมินภาวะจิตและการทดสอบสติสัมปชัญญะ เพื่อคัดสรรผู้มีศักยภาพในการเป็นผู้นำทางศาสนา จากนั้นจึงบูรณาการการฝึกผ้าขาวเป็นเวลา 15-30 วัน เข้ากับโปรแกรมจิตวิทยาพุทธที่ออกแบบมาเพื่อหล่อหลอมผู้นำผู้ปราศจากทุจริตและมีจิตใจบริสุทธิ์ สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 18) ว่า การบูรณาการการฝึกอบรมศาสนทายาทเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น พุทธจิตวิทยาที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง และพุทธนิติศาสตร์ที่ป้องกันทุจริตและรักษาวินัยให้บริสุทธิ์ จะช่วยยกระดับกระบวนการทั้งหมดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะใน (2) ขั้นตอนกลาง (การหล่อหลอมศรัทธาและการศึกษา) ซึ่งมุ่งสร้างศรัทธาที่มั่นคงในพระรัตนตรัยและการศึกษาพระธรรมอย่างลึกซึ้ง ผ่านการผสมผสานกับเครื่องมือสมัยใหม่ เช่น หลักสูตรออนไลน์ที่ผสมผสานจิตวิทยาและหลักภาวะผู้นำ เพื่อให้ศาสนทายาทสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์แก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างชาญฉลาดและเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 12) ว่า การพัฒนาศาสนทายาทผ่านพุทธสหวิทยาการ โดยการบูรณาการหลักพุทธเข้ากับจิตวิทยาและภาวะผู้นำ จะช่วยขยายผลสู่การปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น การอบรมเยาวชนให้กลายเป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง หรือการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ที่เข้าถึงได้กว้างขวาง โดยเฉพาะใน (3) ขั้นตอนปลาย (การอบรมจิตภาวนาและปฏิบัติ) ซึ่งมุ่งฝึกฝนวิปัสสนากรรมฐานผ่านบริการ “พุทโธ” อย่างเข้มข้น ด้วยการประยุกต์จิตวิทยาสมัยใหม่ในการพัฒนาหลักสูตรสมาธิที่เหมาะสมกับทุกวัย เป็นการสร้างครูสมาธิผู้ถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ และเข้าถึงจิตใจผู้รับได้อย่างง่ายดายและลึกซึ้ง และสอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1) ว่า การพัฒนาครูสมาธิ โดยการผสมผสานทฤษฎีสมัยใหม่เข้ากับทักษะการสอนที่ชาญฉลาด จะช่วยสร้างเครือข่ายอันแข็งแกร่งเพื่อขยายการเผยแผ่หลักธรรมสู่ชุมชนกว้างไกลยิ่งขึ้น ทำให้สมาธิกลายเป็นเครื่องมือจัดการความเครียดในสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น การทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างวัด นักวิชาการ และนักจิตวิทยา เพื่อร่วมกันพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการระหว่างแนวทางดั้งเดิมกับศาสตร์สมัยใหม่

พร้อมผสานการอบรมเข้ากับสื่อดิจิทัลที่ทันสมัย ส่งผลให้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาแผ่ขยายอย่างลึกซึ้งในระดับบุคคล สังคม และสากล

4.4.5 การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัล

การสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต คือกระบวนการที่เน้นการฝึกฝน วิปัสสนากรรมฐานอย่างเข้มข้น การยึดมั่นในพระธรรมวินัย และการหล่อหลอมศรัทธาที่มั่นคงลึกซึ้ง ด้วยขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นระบบ มุ่งหลอมรวมบุคคลให้เปี่ยมด้วยศีลธรรม ความอดทน และปัญญา เพื่อสืบทอดสายธารพระพุทธศาสนาแห่งวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีขั้นตอนเบื้องต้นเริ่มต้นด้วยการเตรียมตัวก่อนบวช ซึ่งเป็นการปรับจิตใจและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับวิถีแห่งวัดป่า เช่น การฝึกตนในฐานะผ้าขาวเป็นเวลา 15-30 วัน การท่องคำขานนาค การฝึกใช้เครื่องบริขาร การสวดมนต์ การแสดง ความเคารพ การดูแลสถานที่วัด การสนทนาธรรมด้วยสุภาพอ่อนน้อม และการปฏิบัติจิตอาสาด้วยความเสียสละอันแท้จริง กิจกรรมเหล่านี้มิใช่เพียงการทดสอบความพร้อมและวินัยเท่านั้น หากแต่เป็นการคัดสรรผู้มีศรัทธาบริสุทธิ์ เพื่อวางรากฐานอันมั่นคงให้กับการเดินทางทางจิตวิญญาณ ส่วนวิธีการหลักในกระบวนการนี้ประกอบด้วย การคัดเลือกบุคคลผู้เปี่ยมศรัทธาและความอดทน การหล่อหลอมศรัทธาพื้นฐานให้งอกงาม การส่งเสริมการศึกษาพระธรรมอย่างลึกซึ้ง การยึดมั่นในวินัยอย่างเคร่งครัด และการอบรมจิตภาวนาผ่านกิจกรรม “พุทโธ” เพื่อเจริญสติและสมาธิให้บริสุทธิ์ ส่งผลให้ศาสนทายาทไม่เพียงเข้าใจหลักธรรมในเชิงทฤษฎี หากแต่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นจริงและมั่นคง จากนั้นจึงขยายผลสู่การสร้างเครือข่ายวัดป่าและชุมชนปฏิบัติธรรมที่เข้มแข็ง สะท้อนบทบาทสำคัญในการสืบทอดธุดงค์วัตร ซึ่งมีอิทธิพลยาวนานต่อสังคมไทยในทุกสมัย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านพ้น แนวทางอันประเสริฐนี้ยังคงสามารถปรับประยุกต์เข้ากับกระบวนการทันสมัยได้อย่างกลมกลืน โดยนำสื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาผสาน เพื่อตอบสนองสังคมที่เต็มไปด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาการและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นแสงสว่างที่เข้าถึงจิตใจผู้คนได้กว้างไกลและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในสมัยใหม่ การสร้างศาสนทายาทได้ขยายตัวจากรูปแบบดั้งเดิมที่ใกล้ชิดและจำกัดวงแคบ สู่การเข้าถึงที่กว้างไกลและรวดเร็วผ่านสื่อดิจิทัลหลากหลายประการ เช่น โซเชียลมีเดีย แอปพลิเคชัน วิดีโอสั้น และแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งไม่เพียงช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระธรรมให้คงไว้อย่างมั่นคง หากแต่ยังตอบสนองต่อพลวัตของสังคมที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยขั้นตอนแรกมุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกระบวนการทันสมัย เน้นการเตรียมตัวและคัดเลือกผู้ปฏิบัติผ่านเครื่องมือดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันสำหรับบันทึกความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรมประจำวัน ที่ช่วยติดตามพัฒนาการจิตใจอย่างเป็นระบบ สร้างแรงจูงใจและวินัยให้งอกงามอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2) ว่า การพัฒนาตนเองให้รับรู้ความก้าวหน้าอย่างชัดเจนนั้น

จำเป็นต้องอาศัยแอปพลิเคชันที่คล้ายคลึงกับแอปฟิตเนสสำหรับติดตามผลการปฏิบัติ พร้อมระบบประเมินผลและการรับรองด้วยใบรับรองดิจิทัลที่อิงจากข้อมูลบันทึกจริง เพื่อจุดประกายแรงจูงใจให้กองกามและแสดงผลกระทบเชิงสังคมที่เป็นรูปธรรม เช่น การลดอัตราการทะเลาะวิวาทหรือเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถใช้คลิปวิดีโอสั้นบนแพลตฟอร์มอย่าง TikTok หรือ YouTube เพื่อเผยแพร่วินัยและภาวะผู้นำอันน่าเลื่อมใสของศาสนทายาท สร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ที่จับต้องได้ กระตุ้นแรงบันดาลใจให้แก่ขยาย และคัดสรรผู้มีศรัทธาบริสุทธิ์จากทั่วทุกมุมโลก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ขั้นตอนถัดไปมุ่งหล่อหลอมศรัทธาและส่งเสริมการศึกษาผ่านช่องทางออนไลน์ โดยใช้แพลตฟอร์มเช่น Zoom หรือ LINE Group สำหรับถ่ายทอดสดการสวดมนต์และทำวัตรเช้า-เย็น ให้เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา เป็นการสร้างชุมชนปฏิบัติธรรมที่เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น สอดคล้องกับ (ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3) การพัฒนาชุมชนปฏิบัติธรรมในรูปแบบผสมผสานผ่านแพลตฟอร์มอย่าง LINE, Facebook หรือ Zoom จะช่วยอำนวยความสะดวกเปลี่ยนประสบการณ์และคำสอนอันลึกซึ้งให้ต่อเนื่องไม่ขาดตอน ขณะที่แอปพลิเคชันเช่น Insight Timer สามารถปรับใช้สำหรับฝึกกรรม “พุทโธ” ด้วยเสียงนำทางดิจิทัลที่ชาญฉลาด เพื่อเผยแพร่แนวปฏิบัติให้แก่ขยาย สร้างการรับรู้ที่กว้างไกลยิ่งขึ้น และยกระดับศรัทธาให้มั่นคงผ่านการบูรณาการพุทธสหวิทยาการที่กลมกลืน ขั้นตอนถัดไปมุ่งอบรมจิตภาวนาและยึดมั่นในวินัยผ่านค่ายปฏิบัติธรรมออนไลน์ที่จัดหลักสูตรชัดเจน และน่าดึงดูด เช่น การเดินจงกรมเสมือนจริงด้วยเทคโนโลยี VR หรือการบันทึกความก้าวหน้าผ่านแอปพลิเคชันที่ติดตามพัฒนาการอย่างละเอียด สำหรับทั้งพระสงฆ์และฆราวาส โดยมอบใบรับรองและบันทึกผลกระทบเพื่อยืนยันความสำเร็จ สร้างสรรค์ชุมชนออนไลน์ที่ผสมรวมแนววัดป่าดั้งเดิม เข้ากับการแลกเปลี่ยนเรียลไทม์ เพื่อขยายเครือข่ายศาสนทายาททั้งในรูปแบบวัดป่าแบบดั้งเดิมและช่องทางออนไลน์ที่ทันสมัย สุดท้ายคือกระบวนการประเมินผลและรับรองคุณภาพด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่วิเคราะห์บันทึกปฏิบัติอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อออกใบรับรองดิจิทัลที่เชื่อถือได้ วัดผลจากข้อมูลเชิงประจักษ์และแบบสัมภาษณ์ที่ลึกซึ้ง ซึ่งไม่เพียงสร้างหลักฐานอันมั่นคง หากแต่ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กองกามอย่างยั่งยืน

การพัฒนานี้คือการผสมผสานรวมปัญญาดั้งเดิมเข้ากับกระบวนการทันสมัยอย่างกลมกลืนและลงตัว สร้างสรรค์นวัตกรรมในการเผยแผ่ธรรมะที่สดใหม่ ผลักดันให้ศาสนทายาทเติบโตอย่างเข้มแข็ง และขยายขอบเขตการเข้าถึงให้แผ่ไพศาลยิ่งขึ้น ส่งผลให้ศาสนทายาทก้าวขึ้นเป็น “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” ผู้ทรงอิทธิพล โดยใช้โซเชียลมีเดียและพอดแคสต์เป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดธรรมะสู่คนรุ่นใหม่ได้อย่างน่าดึงดูด ผ่านการเชิญชวนอินฟลูเอนเซอร์ที่มีผู้ติดตามมากมายมาร่วมสนทนา และแลกเปลี่ยนมุมมอง เพื่อหล่อหลอมชุมชนออนไลน์ที่ยั่งยืนและมีพลัง สื่อดิจิทัลเหล่านี้ไม่เพียงเสริมศักยภาพในการพัฒนาศาสนทายาทให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากแต่ยังช่วยเผยแผ่แก่นแท้แห่งพระพุทธศาสนาไปสู่ทั่วทุกมุมโลกด้วยประสิทธิภาพสูงสุดและการเข้าถึงที่กว้างขวางอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า แนวทางสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในกระบวนทัศน์ใหม่ มุ่งสืบทอดพุทธศาสนาสายวิปัสสนากรรมฐาน โดยพัฒนาระบบจิตใจคนยุคใหม่ให้แข็งแกร่ง กระบวนการนี้เริ่มต้นจากการคัดเลือกผู้มีศรัทธาและฝึกวินัยพื้นฐานอย่างเข้มข้น ผ่านการใช้ทั้งภาษา วาจาที่ตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย และภาษากายเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกอิริยาบถ และการอบรมเน้นการ ปฏิบัติธรรมจริง เช่น การบริการ “พุทโธ” และเดินจงกรม เพื่อพัฒนาสมาธิและสติ หัวใจสำคัญ คือการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ (พุทธสหวิทยาการ) เพื่อแก้ปัญหาสังคม เช่น ความเครียด ความขัดแย้ง และการขาดสติ นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันและโซเชียลมีเดีย ในการฝึกอบรมและเผยแพร่ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ มีภาวะผู้นำ และสามารถสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็งในระดับสากลได้

ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ดั้งเดิมกับกระบวนทัศน์ใหม่ตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแพร่ในสมัยใหม่)
การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	เน้นการใช้ “ภาษาวาจา” (คำพูด การสอน) ที่ตรงไปตรงมา ชัดเจน และ “ภาษากาย” (การกระทำ) เป็นแบบอย่างที่ดีเคร่งครัด เช่น ห่มผ้าถือบาตรคล่อง สวดมนต์ตรงเวลา แสดงความอ่อนน้อม และการรักษาศีล ปฏิบัติวัตร	ภาษาวาจา ใช้ภาษาไทยที่กระชับ ทันสมัย หลีกเลียงคำล้าสมัย และใช้อุปมาอุปไมยที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจทันที ภาษากาย ปรับให้เป็นแบบอย่างสร้างแรงบันดาลใจ และพัฒนาตนเองให้มีวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำ และ Emotional Quotient (EQ)
การใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคม	ใช้กระบวนการคัดเลือกและฝึกอบรมที่เข้มข้น โดยเน้นการหล่อหลอมวินัยพื้นฐาน และการปฏิบัติธรรม เช่น การบริการ “พุทโธ” การเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ เพื่อชำระกิเลส และนำธรรมะไปใช้จัดการกับทุกข์ส่วนบุคคลหรือความขัดแย้ง	เชื่อมโยงคำสอนกับปัญหาในสังคมสมัยใหม่โดยตรง เช่น ความเครียดจากการทำงาน, ความขัดแย้งในครอบครัว, หรือการเสพติดโซเชียล ใช้กรรมฐานเพื่อลดความเครียดและส่งเสริมสติในสังคมที่วุ่นวาย ตัวอย่างเช่น การจัดค่ายปฏิบัติธรรมสำหรับนักเรียน หรือโครงการปฏิบัติธรรมในเรือนจำและหน่วยราชการ
การสร้างชุมชนชาวพุทธ	สร้างศาสนทายาทที่ขยายวัดป่ากว่า 100 แห่ง สร้างชุมชนแห่งศรัทธา และเป็นจุดยึดเหนี่ยวจิตใจ	มุ่งสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ลดปัญหาสังคม เช่น ความแตกแยกและความเหลื่อมล้ำ ประยุกต์หลัก สังคหวัตถุ 4 (การให้,

หัวข้อ	กระบวนทัศน์ดั้งเดิม (พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต)	กระบวนทัศน์ใหม่ (การเผยแผ่ในสมัยใหม่)
	โดยเริ่มต้นจากการเตรียมตัวก่อนบวช (ผ้าขาว 15-30 วัน) ฝึกใช้เครื่องบริขาร สวดมนต์ และยึดมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก	พูดจาดี, ช่วยเหลือ, เสมอต้นเสมอปลาย) ร่วมกับทฤษฎีการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่ พัฒนาศาสนทายาทให้เป็น “ผู้นำชุมชนแนวพุทธ” และใช้โครงการ “ชุมชนพุทธดิจิทัล” เพื่อสร้างเครือข่ายโดยใช้กรอบ Input-Process-Output-Impact ในการวัดผล
พุทธสหวิทยาการ	เน้นการฝึกฝนข้อวัตรปฏิบัติ ธุดงค์วัตร และ วิปัสสนากรรมฐานอย่างมั่นคง เพื่อให้เกิดพระผู้เป็น “สุปฏิปันโน” (ผู้ปฏิบัติดี) และเป็นแบบอย่างในการรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอน	บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ เข้ามา เช่น พุทธจิตวิทยา เพื่อพัฒนาจิตใจ และ พุทธนิเทศศาสตร์ เพื่อป้องกันทุจริตและรักษาวินัย ใช้กรอบ Input-Process-Output-Impact ในการวัดผล ตัวอย่างเช่น ใช้แบบประเมินภาวะจิตในการคัดเลือก พัฒนาหลักสูตรออนไลน์ที่ผสมผสานจิตวิทยาและภาวะผู้นำ และสร้างครุสมาริที่ผสมผสานทฤษฎีสมัยใหม่กับทักษะการสอน
การใช้สื่อดิจิทัล	(ไม่เกี่ยวข้องโดยตรง เนื่องจากเป็นยุคดั้งเดิม) เน้นการสื่อสารผ่านภาษาวาจา และ ภาษากาย ในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเข้มข้น และการปฏิบัติธุดงค์วัตร เพื่อสร้างเครือข่ายวัดป่าดั้งเดิม	ขยายการเข้าถึงผ่านสื่อดิจิทัลอย่างกว้างขวาง เช่น โซเชียลมีเดีย, แอปพลิเคชัน, วิดีโอสั้น (TikTok/YouTube) และแพลตฟอร์มออนไลน์ (Zoom/LINE Group) ใช้แอปพลิเคชัน บันทึกความก้าวหน้าปฏิบัติธรรมประจำวัน ใช้ AI วิเคราะห์บันทึกการปฏิบัติเพื่อออกใบรับรองดิจิทัล มีการจัดค่ายปฏิบัติธรรมออนไลน์ และการใช้ VR สำหรับการเดินจงกรมเสมือนจริง สร้างศาสนทายาทให้เป็น “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” เพื่อเผยแผ่ธรรมะสู่คนรุ่นใหม่

4.5 สรุป

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ โดยยึดการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นหัวใจสำคัญและรากฐาน ด้วยวิธีการสื่อสารผ่าน “ภาษาวาจา” ที่กระชับ ชัดเจน ดุจการสนทนาในชีวิตประจำวัน และ “ภาษากาย” จากการประพฤติตนเป็นแบบอย่างอันงดงาม สามารถสร้างศรัทธาได้อย่างทรงพลัง โดยผ่านการศึกษาพระธรรมวินัย และฝึกภาวนา “พุทโธ” คู่กับลมหายใจเข้า ๆ อย่างมีสติ เป็นการตระหนักในตนเองก่อนจะแนะนำผู้อื่นให้รู้ตาม และได้แนะนำแนวทางของท่านมาบูรณาการหลักธรรมวินัยเข้ากับปัญหาสังคมสมัยใหม่ ในการรักษาศีลและธุดงค์วัตร เพื่อสร้างสมาธิและปัญญา ขัดเกลากิเลส ลดความโลภ และการบริโภคเกินจำเป็น และการภาวนา “พุทโธ” ถูกเชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพจิตยุคปัจจุบัน เพื่อลดความเครียดในสังคมที่วุ่นวาย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง โดยจัดกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ผ่านโครงการปฏิบัติวินัยระยะสั้นและระยะยาว

การถือธุดงค์เป็นวัตร และการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่สำคัญยิ่ง โดยการถือธุดงค์เป็นแนวทางหลักในการฝึกจิตให้เข้มแข็ง บริสุทธ์ และขจัดกิเลส การปฏิบัตินี้ไม่ใช่การทรมานตน แต่เป็นการแสวงหาความวิเวก ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแก่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน อย่างการจารังพลังทางจิตใจ เสมือนการจารังโทรศัพท์ หรือการใช้จัดการปัญหาด้วยปัญญา เหมือนการลบแอปที่ไม่จำเป็นในมือถือ เพื่อเชื่อมโยงกับการจัดการความเครียดในสังคมปัจจุบัน และสามารถประยุกต์เป็น “ธุดงค์ในเมือง” หรือโปรแกรม mindfulness เพื่อสร้างความสงบภายใน จัดการกับปัญหาสุขภาพจิตและความเครียด การจาริกธรรมนั้น มิใช่เพียงการเดินทาง แต่เป็นการเป็นแบบอย่างและเผยแผ่ธรรมะเพื่อแก้ไขปัญหามหาสังคมในพื้นที่นั้น ๆ การจาริกนี้ถูกเปรียบเทียบ “บริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาณ” โดยเน้นการ “ฝึกจิตตนเองก่อน แล้วจึงขยายสู่ผู้อื่น” และการไม่ยึดติดสถานที่ และเพื่อประโยชน์ของประชาชนหมู่มากในที่ทางไกล

การสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ถือเป็นกระบวนกรสืบทอดสายธรรมวิปัสสนากรรมฐานที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยมุ่งหล่อหลอมบุคคลให้เป็น “สุปฏิปันโน” ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ กระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยการคัดสรรผู้มีศรัทธาแน่วแน่และฝึกวินัยพื้นฐานอย่างเข้มข้น เช่น การฝึกตนในฐานะ “ผ้าขาว” เป็นเวลา 15-30 วัน ศาสนทายาทถูกหล่อหลอมด้วยภาษาวาจาที่ตรงไปตรงมา และ ภาษากายที่สมบูรณ์แบบ เปรียบเสมือน “ไอดอล” หรือผู้นำทางจริยธรรม การอบรมเน้นการยึดมั่นพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด การเจริญสมาธิภาวนาผ่านปริกรรม “พุทโธ” และการเดินจงกรม เพื่อชำระกิเลส หัวใจสำคัญของกระบวนทัศน์ใหม่คือ “พุทธสหวิทยาการ” ซึ่งบูรณาการหลักธรรมของท่านเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น พุทธจิตวิทยา (เพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง)

และพุทธนิติศาสตร์ (เพื่อป้องกันการทุจริตและรักษาวินัย) แนวทางของท่านได้สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพมากมาย ทั้งภายในประเทศไทยและต่างประเทศ

การใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี เป็นการปรับวิธีการให้เหมาะสมในทุกมิติ ทั้งการปฏิบัติวินัย และการรุดงค์ถูกถ่ายทอดสู่สาธารณะผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น YouTube, Facebook, และ TikTok เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระวินัยเป็นเครื่องมือแก้ความฟุ้งซ่านและความเครียด และมีการพัฒนาแอปพลิเคชัน สำหรับติดตามความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรม พร้อมระบบประเมินผลและการรับรองด้วยใบรับรองดิจิทัล นอกจากนี้ เทคโนโลยียังถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่ผ่านการถ่ายทอดสด กิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ และการใช้เทคโนโลยี (AR/VR) เพื่อจำลองประสบการณ์การเดินรุดงค์ และการจาริกธรรมถูกแปลงเป็น แผนที่ดิจิทัล และวิดีโอสั้นพร้อมกราฟิกอธิบายคำสอนที่เข้าใจง่าย ในส่วนของการสร้างศาสนทายาท สื่อดิจิทัลช่วยให้ศาสนทายาทสามารถใช้โซเชียลมีเดียและพอดแคสต์เพื่อก้าวขึ้นเป็น “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” แนวทางนี้ช่วยให้การเผยแผ่ธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขยายเครือข่ายชุมชนชาวพุทธให้แข็งแกร่งในระดับโลกได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยจะได้เรียบเรียง และสรุปผลการวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งสำรวจและวิเคราะห์บทบาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในฐานะพระเถระผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมเข้ากับกระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งเน้นการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ การวิจัยนี้ไม่เพียงยกย่องปฏิบัติของท่านในฐานะบุคคลสำคัญของโลกที่ได้รับการยกย่องจาก UNESCO ในสาขาสันติภาพเท่านั้น แต่ยังเสนอองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดพระพุทธศาสนาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลและโลกาภิวัตน์ โดยอาศัยทฤษฎีกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 20 รูป/คน ผลการศึกษาค้นคว้าและสัมภาษณ์นำไปสู่การวิเคราะห์ออกมาเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่เข้ากับสมัยใหม่ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยและสากลได้อย่างแท้จริง โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เน้นการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัย ขณะที่ยังยึดมั่นในแก่นแท้ของคำสอน หลักการสำคัญประการแรกคือการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะเยาวชน ด้วยการปรับรูปแบบการสื่อสารให้กระชับ ทันสมัย และเชื่อมโยงกับปัญหาสังคม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านแนวคิดชุมชนปฏิบัติ ซึ่งทำให้แนวพระพุทธศาสนากลายเป็นวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคม แต่ยังคงรักษาแก่นแท้ของคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ เพื่อป้องกันการบิดเบือน

สาระสำคัญของคำสอน นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์หลักธรรมกับประเด็นสากล เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ และสุขภาพจิต โดยใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาสมัยใหม่เป็นสะพานเชื่อม ตัวอย่างเช่น การฝึกสติที่ได้รับการยอมรับในวงการจิตวิทยา รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาในรูปแบบสากลที่ยืดหยุ่น โดยลดการยึดติดกับพิธีกรรมท้องถิ่น และเน้นปรัชญาการพัฒนาจิตใจในชีวิตประจำวัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่มุ่งปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทสังคม งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาปัจจัยสำคัญ 5 ประการที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ได้แก่ 1) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย โดยสื่อสารอย่างกระชับ ชัดเจน ด้วยภาษากายและภาษาพูดที่ทรงพลังเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟัง 2) การประยุกต์หลักธรรม อาทิ โอวาทปาฏิโมกข์ มรรคมีองค์ 8 อริยสัจ 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิต 3) การสร้างชุมชนชาวพุทธโดยบูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ คุณธรรม และภูมิคุ้มกันทางสังคม 4) การประยุกต์ใช้พุทธสหวิทยาการ โดยนำหลักพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์อธิบาย และประยุกต์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ และ 5) การใช้สื่อดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มและแอปพลิเคชันเพื่อเข้าถึงผู้คนในวงกว้าง สร้างรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย พัฒนาชุมชนออนไลน์ และบูรณาการกิจกรรมทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ด้วยการปรับให้คำสอนประยุกต์ใช้ได้จริงในยุคปัจจุบัน ประกอบด้วยการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร การสนับสนุนการศึกษาด้วยการมอบทุนการศึกษาแก่คนรุ่นใหม่ การร่วมมือกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การจัดกิจกรรมออนไลน์ผ่านการสัมมนา เสวนา และคอร์สปฏิบัติธรรมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ผสมผสานศิลปะ ดนตรี และภาพยนตร์ รวมถึงการจัดกิจกรรมเชิงประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ยังเผชิญกับอุปสรรคทั้งจากภายนอกและภายใน อุปสรรคภายนอกประกอบด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยม บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความท้าทายในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย การใช้เทคโนโลยีอย่างไม่ระมัดระวังซึ่งอาจนำไปสู่การตีความที่ผิดเพี้ยน และอิทธิพลของสื่อ ส่วนอุปสรรคภายในรวมถึงการขาดบุคลากรที่มีทักษะสมัยใหม่ การยึดติดกับประเพณีดั้งเดิม การใช้ภาษาที่เข้าใจยาก การตีความคำสอนที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งทางแนวคิด และโครงสร้างองค์กรที่ล้าสมัย ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่นี้จึงเป็นการปรับรูปแบบเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา โดยช่วยรักษาแก่นแท้ของคำสอนควบคู่ไปกับนวัตกรรม ขยายการเข้าถึงไปทั่วโลก ส่งเสริมความหลากหลายและการยอมรับ รวมถึงช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และเติบโตในสังคมสมัยใหม่ ส่งเสริมสันติภาพและความสมานฉันท์ ตลอดจนตอบสนองต่อปัญหาสังคมสมัยใหม่

5.1.2 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระภิกษุผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรมอันประณีต ท่านปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ดำรงชีวิตด้วยความสมถะและมุ่งพัฒนาจิตใจผ่านการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นแนวทางหลัก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านสะท้อนอัตลักษณ์อันโดดเด่นในฐานะพระภิกษุสายวิปัสสนากรรมฐานฝ่ายพระป่า โดยมีได้เน้นการเทศนาแบบรูปนัย แต่แสดงให้เห็นผ่านวิถีชีวิตที่เคร่งครัด สมถะ และเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ ตลอดชีวิตในการครองเพศสมณะ ท่านได้วางรากฐานการเผยแผ่จากพื้นเพของครอบครัวชาวบ้านอันเรียบง่ายในจังหวัดอุบลราชธานี หลังจากบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ 15 ปี และอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ 22 ปี ณ วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี ท่านยึดมั่นในการปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 ประการอย่างเคร่งครัดตลอดชีวิต โดยเฉพาะ 7 ประการหลัก ได้แก่ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล การใช้ผ้าเพียงสามผืน การบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นต้น การปฏิบัติเหล่านี้มุ่งสู่ความปลื้มปีติ การฝึกฝนตนเอง การลดละกิเลส การดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้า และการเผยแผ่วิธีปฏิบัติกรรมฐานรูปแบบใหม่ด้วยการถือธุดงค์ การปฏิบัติเช่นนี้ไม่ใช่เพียงการเดินทางทางกาย แต่เป็นการเดินทางทางจิตวิญญาณเพื่อละความอยากและละความยึดมั่นถือมั่น โดยได้ออกจาริกบำเพ็ญเพียรไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อแสวงหาความวิเวกและสถานที่อันเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม รวมถึงเผยแผ่ธรรมะและเป็นแบบอย่าง การจาริกนี้ยังเป็นการฝึกฝนตนเองให้เกิดความอดทน สันโดษ และความวางเฉย อีกทั้งมุ่งส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานซึ่งในสมัยนั้นยังไม่แพร่หลาย และหลีกเลี่ยงความวุ่นวายทางโลกเพื่อรักษาความสงบแห่งจิต ท่านเทศนาสั่งสอนชาวเขาด้วยภาษาท้องถิ่น และชี้แนะกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงให้ละทิ้งความเชื่อที่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา การเดินทางของท่านได้ก่อให้เกิดศิษยานุศิษย์จำนวนมากที่สืบทอดแนวทางปฏิบัตินี้

การสั่งสอนของท่านมีวิธีการที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ท่านใช้อุบายธรรมอย่างชาญฉลาด โดยพิจารณาจริตนิสัยและระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล เช่น การสอนชาวเขาเผ่ามูเซอให้บริกรรม “พุทโธ” โดยใช้ภาษาอีสาน และท่านนำประสบการณ์ส่วนตัวมาเป็นสื่อการสอน ถ่ายทอดคำสอนผ่านโคลงกลอน เช่น “ขันธวิมุตติสมังคีธรรม” และ “มุตโตทัย” รวมถึงคำผญาในภาษาท้องถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นข้อคิดเตือนใจและแนวทางการดำเนินชีวิตที่เข้าใจง่าย ท่านยังตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมะด้วยความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา และถ่อมตน พร้อมด้วยการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ โดยมีขั้นตอนเบื้องต้น ได้แก่ การเตรียมตัวเป็นผ้าขาวล่วงหน้าเพื่อปรับตัวสู่วิถีชีวิตในวัด การท่องจำคำขานนาค การฝึกใช้เครื่องบริวาร การสวดมนต์ทำวัตรเช้าและเย็น การแสดงความเคารพและความอ่อนน้อม การดูแลสถานที่พักอาศัย การสนทนาด้วยความสุภาพ และการเสียสละด้วยจิตอาสา และวิธีการสร้างศาสนทายาทของท่านเน้นการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม การหล่อหลอมศรัทธาใน

พระรัตนตรัย การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา การยึดมั่นในพระธรรมวินัยและธุดงค์ตัวอย่างเคร่งครัด และการอบรมจิตภาวนา โดยมุ่งเน้นการเจริญสติและพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลส ด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาเป็นแกนหลัก โดยเฉพาะการเจริญภาวนาบริการคนคำว่า “พุทโธ”

ผลจากการสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ปราภพชุตผ่านศิษยานุศิษย์จำนวนมากที่กลายเป็นพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในการปฏิบัติปฏิบัติชอบสายวิปัสสนากรรมฐาน และศิษยานุศิษย์ได้ก่อตั้งวัดป่าบวรร้อยแห่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ อิทธิพลของท่านแผ่ขยายสู่สังคมไทยและนานาชาติ โดยองค์การยูเนสโกยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาสันติภาพ เนื่องในวาระครบรอบ 150 ปีชาตกาล การเผยแผ่ของท่านช่วยให้บุคคลพบสันติสุขภายในผ่านสติ ปัญญา และคุณธรรม รวมถึงสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และเสริมความเข้มแข็งของชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญของสันติสุขที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคม กล่าวได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผลจากการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยและธุดงค์วัตร เข้ากับการถ่ายทอดธรรมะที่เข้าถึงง่ายผ่านอุบายธรรม ประสบการณ์ วรรณกรรม และการสนทนา พร้อมทั้งสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ซึ่งกลายเป็นรากฐานอันมั่นคงในการฟื้นฟูและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสายวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญรุ่งเรืองและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนทั่วโลก

5.1.3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ โดยยึดหลักการปฏิบัติเดิมของท่านไว้ พร้อมนำเสนอผ่านมุมมองและวิธีสมัยใหม่ เพื่อให้เข้าใจกลวิธีในการสืบทอดและขยายพระพุทธศาสนา สรุปผลงานวิจัยได้ดังนี้

1) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นหัวใจและรากฐานสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ท่านใช้การสื่อสารที่ชัดเจนกระชับผ่าน “ภาษา วาจา” ที่เรียบง่ายดูการสนทนาในชีวิตประจำวัน และ “ภาษากาย” จากการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการจาริกธุดงค์และรักษาศีลวัตร 14 ซึ่งมีพลังในการโน้มน้าวใจ ท่านเน้นการปฏิบัติตามวินัยอย่างจริงจังและได้ผลจริง เปรียบเสมือนกฎพื้นฐานของชีวิตหรือกฎจราจรที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ แนวทางของท่านมุ่งเน้นการประยุกต์หลักธรรมวินัย เช่น การภาวนา “พุทโธ” คู่กับลมหายใจ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางปัญญาเชิงประจักษ์ในการแก้ไขปัญหาทางสังคมยุคดิจิทัล เช่น ความเครียด ความขัดแย้ง และการทุจริต นอกจากนี้ ยังบูรณาการหลักการปฏิบัติเข้ากับพุทธสหวิทยาการ เช่น จิตวิทยา (Mindfulness-Based Therapy) และกฎหมาย เพื่อสร้างสังคมที่โปร่งใส

การปฏิบัตินี้ช่วยฟื้นฟูศรัทธา สร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง และสามารถปรับการเผยแผ่สู่สื่อดิจิทัลในการถ่ายทอดสดกิจกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระวินัยไม่ล้าสมัยและสามารถใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย

2) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการถือธุดงค์วัตร ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

การถือธุดงค์เป็นวัตรเป็นแนวทางหลักในการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยมุ่งฝึกจิตให้บริสุทธิ์และขัดเกลากิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) ด้วยการยึดมั่นธุดงค์วัตร 13 ข้ออย่างเคร่งครัด การปฏิบัตินี้มีไม่เพียงการฝึกตน แต่เป็นการเผยแผ่ธรรมะผ่านการเป็นแบบอย่างที่ดีที่สร้างแรงบันดาลใจและความศรัทธาอย่างลึกซึ้งแก่ศิษย์และชาวบ้าน และตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ การธุดงค์ถูกปรับให้เข้าใจง่ายและทันสมัย โดยใช้ภาษาที่สั้นกระชับ เปรียบเสมือน “การชาร์จพลังทางจิตใจ” หรือการลบแอปที่ไม่จำเป็นเพื่อลดความวุ่นวาย เพื่อเชื่อมโยงกับการจัดการความเครียดในสังคมปัจจุบัน การถือธุดงค์ช่วยแก้ปัญหาสังคม เช่น การขาดเอกภาพและบริโภคนิยม ผ่านการประยุกต์เป็น “ธุดงค์ในเมือง” หรือการงดใช้โทรศัพท์มือถือชั่วคราว และท่านได้สร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง (วัดป่า) และเน้นความมกน้อยสันโดษ ซึ่งบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจพอเพียงและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีการใช้สื่อดิจิทัล เช่น การถ่ายทอดสด (live streaming) การปฏิบัติธุดงค์ในป่า หรือการใช้เทคโนโลยี AR/VR เพื่อจำลองประสบการณ์ธุดงค์ ทำให้หลักธรรมเข้าถึงคนรุ่นใหม่และขยายไปสู่สากล

3) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วภูมิภาคเป็นเครื่องมือสำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในการเผยแผ่และสร้างศรัทธา โดยมีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ในชุมชนและแก้ไขปัญหาสังคม ท่านใช้ภาษาชาวบ้านที่คุ้นเคยในพื้นที่และการเปรียบเทียบจากชีวิตประจำวัน ขณะที่ภาษาที่สงบนิ่งและมั่นคงช่วยสร้างสะพานใจให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส การจาริกธรรมตามกระบวนทัศน์ใหม่ของท่านถูกวิเคราะห์ว่าเป็น “การบริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาณ” ที่นำหลักธรรมไปเยียวยาปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้ง ความเครียด ความยากจน และแก้ไขความเชื่อที่ผิดพลาดในชุมชนห่างไกล ท่านเน้นการฝึกฝนตนเอง (ปริยัติ) ก่อนเผยแผ่ (ปฏิบัติ) โดยไม่ยึดติดสถานที่ นอกจากนี้ การจาริกยังเป็นการบูรณาการพุทธสหวิทยาการเข้ากับสุขภาพจิต (เปรียบสติเป็นการรีเซ็ตโทรศัพท์มือถือ) และปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อขยายการเข้าถึงสู่ผู้คนนับล้าน เช่น การถ่ายทอดสด “ธุดงค์ดิจิทัล” หรือการใช้แผนที่ (Google Maps) เพื่อจำลองเส้นทางจาริก ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างชุมชนชาวพุทธระดับโลก

4) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

การสร้างสรรค์ศาสนายาที่มีคุณภาพเป็นหัวใจสำคัญในการสืบสานสายวิปัสสนากรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยท่านเน้นการคัดสรรผู้เปี่ยมด้วยศรัทธาและความมุ่งมั่นอย่างพิถีพิถัน และฝึกอบรมวินัยพื้นฐานอย่างเข้มข้น เช่น การฝึกตนในฐานะผ้าขาวก่อนบวช ท่านใช้ภาษาวาจาที่ตรงไปตรงมาและมีสาระ ขณะที่ภาษากายอันสมบูรณ์แบบในการปฏิบัติวัตรและการถือธุดงค์ ทำให้ท่านเป็นเสมือน “ไอดอล” และผู้นำทางจริยธรรมที่ศิษย์ยึดถือ การอบรมเน้นการปฏิบัติธรรมจริง เช่น การภาวนา “พุทโธ” และเดินจงกรม เพื่อพัฒนาสมาธิและสติให้เบ่งบาน เป้าหมายคือการสร้างผู้นำที่สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์แก้ไขปัญหาสังคม เช่น ลดความเครียดและความขัดแย้ง ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับพุทธสหวิทยาการ เช่น พุทธจิตวิทยา และทักษะภาวะผู้นำ และในยุคดิจิทัล กระบวนการสร้างสรรค์ศาสนายาถูกปรับให้ทันสมัยด้วยสื่อดิจิทัล เช่น การใช้แอปพลิเคชันสำหรับบันทึกและติดตามความก้าวหน้าการปฏิบัติ และการจัดค่ายปฏิบัติธรรมออนไลน์ หรือการใช้โซเชียลมีเดีย/พอดแคสต์ เพื่อให้ศาสนายาทกลายเป็น “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” ที่เผยแพร่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพในระดับสากล

วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเน้นที่การปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงและถ่ายทอดผ่านการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ส่งผลให้เกิดชุมชนชาวพุทธที่มีความเข้มแข็งและการสร้างสรรค์ศาสนายาที่มีคุณภาพสูง สอดคล้องกับการเผยแผ่ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ที่มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ และการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงสังคมในวงกว้าง โดยยังคงยึดมั่นในหลักการและแนวปฏิบัติดั้งเดิมของท่านไว้ ผลการวิจัยนี้ได้นำไปสู่การพัฒนาคำสอนใหม่ในรูปแบบของ “SDAC Model” ประกอบด้วย S (Self-Realization) การตระหนักรู้ในตนเอง, D (Disciples Training) การฝึกอบรมศิษย์ให้มั่นคงในธรรม, A (Adaptable Teaching) ปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม, และ C (Community Engagement) การมีส่วนร่วมกับชุมชน

สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ผสมผสานหลักคำสอนดั้งเดิมเข้ากับบริบทสมัยใหม่ โดยใช้พระวินัยเป็นรากฐาน สื่อสารอย่างชัดเจนผ่านวาจาและกายเพื่อโน้มน้าวจิตใจ และประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคมในยุคดิจิทัล การธุดงค์เป็นวิธีขัดเกลาใจ เสริมสร้างศรัทธา และสามารถปรับรูปแบบให้เหมาะกับชีวิตในเมือง เพื่อรับมือกับความเครียดและบริโภคนิยม การจาริกธรรมทำหน้าที่เป็นบริการจิตวิญญาณ โดยบูรณาการเข้ากับสุขภาพจิตและสิ่งแวดล้อม การสร้างสรรค์ศาสนายาผ่านการฝึกภาวนาพุทโธ พัฒนาสมาธิและสติ สามารถทำให้กลายเป็นอินฟลูเอนเซอร์แนวพุทธ บูรณาการสหวิทยาการ และใช้สื่อดิจิทัลเพื่อขยายสู่ระดับสากล ซึ่งช่วยเพิ่มความทันสมัย การเข้าถึงที่กว้างขวาง สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง สุขภาวะทางจิต สันติภาพ และความเจริญของพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และโลกโดยรวม

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” ผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะเยาวชน พร้อมปรับปรุงรูปแบบการสื่อสารให้กระชับ ทันสมัย และเชื่อมโยงกับปัญหาสังคม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านแนวคิดชุมชนปฏิบัติ ทำให้แนวทางพระพุทธศาสนากลายเป็นวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคม ด้วยการประยุกต์หลักธรรมกับประเด็นสากล เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ และสุขภาพจิต โดยใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาสมัยใหม่เป็นสะพานเชื่อม ตัวอย่างเช่น การฝึกสติที่ได้รับการยอมรับในวงการจิตวิทยา รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาในรูปแบบสากลที่ยืดหยุ่น โดยลดการยึดติดกับพิธีกรรมท้องถิ่น และเน้นปรัชญาการพัฒนาจิตใจในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับพระมหาชุชาติ จิรสุโข (ธรรมมุทิต), (2565) พบว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบันแตกต่างกันมาก ปัจจุบันพระสงฆ์ไทยใช้สื่อออนไลน์ (Facebook, YouTube, TikTok, Instagram) เป็นหลัก ด้วยวิธีสนทนา บรรยาย และตอบปัญหา ทำให้เข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากการขยายการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลให้ครอบคลุมแพลตฟอร์มและแอปพลิเคชันที่หลากหลายมากขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาชุมชนออนไลน์และกิจกรรมผสมผสานแบบออนไลน์-ออฟไลน์ รวมถึงการประยุกต์หลักธรรมกับประเด็นสากลสมัยใหม่ เช่น สุขภาพจิตและสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วกว่าเดิม ด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ได้แก่ 1) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย โดยสื่อสารอย่างกระชับชัดเจนด้วยภาษากายและภาษาพูดที่ทรงพลัง เพื่อดึงดูดใจผู้ฟัง 2) การประยุกต์หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม อาทิ โควิด-19 ภูมิโศก มรดกมืองค์ 8 อริยสัจ 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวและพัฒนาคุณภาพชีวิต 3) การสร้างชุมชนชาวพุทธ ด้วยการนำหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ คุณธรรม และภูมิคุ้มกันทางสังคม 4) พุทธสหวิทยาการ โดยบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาวิเคราะห์ อธิบาย และประยุกต์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ และ 5) การใช้สื่อดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มและแอปพลิเคชัน เพื่อเข้าถึงผู้คนในวงกว้าง สร้างรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย

พัฒนาชุมชนออนไลน์ และบูรณาการกิจกรรมทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ด้วยการปรับให้คำสอน ประยุกต์ใช้ได้จริงในยุคปัจจุบัน ประกอบด้วยการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร การสนับสนุนการศึกษาด้วยการมอบทุนการศึกษาแก่คนรุ่นใหม่ การร่วมมือกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การจัดกิจกรรมออนไลน์ผ่านการสัมมนา เสวนา และคอร์สปฏิบัติธรรมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ผสมผสานศิลปะ ดนตรี และภาพยนตร์ รวมถึงการจัดกิจกรรมเชิงประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับพระมหานาค อัมไพ และหจก. ชูเพ็ญ (2556) พบว่า แผนแม่บทการเผยแผ่พุทธศาสนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 มุ่งส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์อย่างรอบด้าน ครอบคลุม 9 ด้านหลัก เช่น การสนับสนุนบุคลากร การส่งเสริมความร่วมมือทุกภาคส่วน การบูรณาการพุทธสหวิทยาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การใช้สื่อดิจิทัลอย่างเข้มข้น การพัฒนาบุคลากรและเครือข่ายที่เน้นคนรุ่นใหม่และกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่อตอบโจทย์ปัญหาสังคมปัจจุบันได้ตรงจุดกว่าแผนเดิม การเผยแผ่ตามแนว กระบวนทัศน์ใหม่ยังเผชิญอุปสรรคทั้งภายนอก (โลกาภิวัตน์ วัตถุนิยม ความเข้าใจผิด การใช้เทคโนโลยีไม่ระวัง อิทธิพลสื่อ) และภายใน (ขาดบุคลากรทักษะใหม่ ยึดติดประเพณี ภาษายาก ตีความต่าง ความขัดแย้ง โครงสร้างล้าสมัย) จึงจำเป็นต้องปรับรูปแบบการเผยแผ่ให้รักษาแก่นแท้ของ พระพุทธศาสนาควบคู่กับนวัตกรรม ขยายการเข้าถึงทั่วโลก ส่งเสริมความหลากหลาย ความเข้าใจ ยอมรับ ให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และเติบโตในสังคมสมัยใหม่ สร้างสันติภาพ ความสามัคคี และตอบสนองปัญหาสังคมได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับพระสมณิก จรโณ (ทับโพธิ์), (2555) พบว่า การเผยแผ่เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ ต้องวิเคราะห์บริบทสังคม-เศรษฐกิจของชุมชนอย่างลึกซึ้ง ใช้เทคโนโลยีในการเข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริง เพื่อออกแบบกิจกรรมที่ตรงจุด เชื่อมโยง กับวัฒนธรรมท้องถิ่น และใช้ศูนย์กลางศาสนสถาน เช่น วัด เป็นฐานปฏิบัติการ ความสำเร็จเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน การประชาสัมพันธ์ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ การลงพื้นที่เข้าถึง กลุ่มเป้าหมายที่ไม่สามารถมาวัดได้ รวมถึงการประสานงานเป็นทีมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ภาครัฐ และภาคประชาสังคม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน แนวทางนี้มีความใหม่กว่า ด้วยการระบุ อุปสรรคทั้งภายนอกและภายในอย่างละเอียดยิ่งขึ้น พร้อมเสนอทางแก้ไขผ่านนวัตกรรม การขยาย เครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ เพื่อส่งเสริมสันติภาพและตอบสนองต่อปัญหาสังคมสมัยใหม่

2) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการปฏิบัติตนตาม พระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ดำรงชีวิตด้วยความสมถะ และมุ่งพัฒนาจิตใจผ่านการเจริญวิปัสสนา กรรมฐานเป็นแนวทางหลัก โดยวิธีการเผยแผ่ธรรมมีได้อาศัยเพียงถ้อยคำหรือทฤษฎีเท่านั้น แต่ดำเนิน ผ่านวิถีชีวิตจริง ที่แสดงออกด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและการพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ธรรมะปรากฏเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนและน่าเลื่อมใสศรัทธา สอดคล้องกับพระมหามุนี ดิถีขิโร (ศรีบุญสูง), (2550) พบว่า ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีควรมีคุณสมบัติครบถ้วน ดังนี้ มีศีล

บริสุทธิ ฐัธธรรมลิกซิง สื่อสารเก่งทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาร่วมสมัย มีจิตเสียสละ เปี่ยมด้วยเมตตา ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ สร้างสรรค์สื่อที่เข้าใจง่าย และสร้างเครือข่ายให้ธรรมะแพร่หลายทั่วโลก พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นตัวอย่างที่สะท้อนคุณสมบัติเหล่านี้อย่างชัดเจน ผ่านการยึดมั่นธุดงค์วัตร 13 ประการอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะ 7 ข้อหลัก เช่น การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล การบิณฑบาตเป็นวัตร การฉันอาหารมื้อเดียว การอยู่ป่าเป็นวัตร เพื่อมุ่งสู่ความปลื้มปีติ การฝึกฝนตนเองอย่างเข้มข้น และการลดละกิเลสอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้ท่านเป็นแบบอย่างการเผยแผ่ด้วยชีวิตที่งดงามและน่าเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่ง สอดคล้องกับพระพรชัย คนธสโร (แก้ววิเชียร), (2550) พบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มุ่งบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และสร้างสันติสุขแก่สรรพสัตว์ พระองค์ทรงเข้าใจจิตของบุคคลอย่างลึกซึ้ง จึงมอบหมายภารกิจและวิธีการที่หลากหลาย ปรับธรรมะให้เหมาะสมกับผู้ฟังแต่ละคน ทำให้การเผยแผ่บรรลุทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างสมบูรณ์ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สืบสานแนวทางนี้อย่างชัดเจน ด้วยการจาริกบำเพ็ญเพียรไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือ เพื่อแสวงหาความวิเวกและเผยแผ่ธรรมะด้วยชีวิตที่เป็นแบบอย่าง ท่านยังเทศนาสั่งสอนชาวเขาด้วยภาษาท้องถิ่น พร้อมชี้แนะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้ละทิ้งความเชื่อที่ขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนา ด้วยเมตตาและปัญญาอันสูงส่ง สอดคล้องกับพระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี), (2550) พบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมสู่มหาชนอย่างกว้างขวาง สามารถทำได้โดยประยุกต์ใช้กลยุทธ์การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดศรัทธา โดยใช้สื่อบุคคล เช่น พระนักเทศน์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ และสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงสังคมในวงกว้าง ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ใช้อุบายธรรมอย่างชาญฉลาด โดยพิจารณาจริตนิสัยและระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล เช่น การสอนชาวเขาเผ่ามูเซอ ให้บริการ “พุทโธ” โดยใช้ภาษาอีสาน และนำประสบการณ์ส่วนตัวมาเป็นสื่อการสอนผ่านโคลงกลอนและคำผญาในภาษาท้องถิ่นอีสาน สอดคล้องกับพระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธโร), (2552) พบว่า พระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้วยหลักพุทธจิตวิทยา ผ่านสังคหวัตถุ 4 เทศนาวิธี 4 และกระบวนการเผยแผ่ที่หลากหลาย โดยยึดพื้นฐานจริยวัตรตรงตาม ความสามารถในการแสดงธรรม และทักษะทางภาษา มุ่งเน้นการเข้าใจจิตใจผู้คนอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำหลักธรรมสู่ชาวโลก ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพผ่านขั้นตอนเบื้องต้น เช่น การเตรียมตัวเป็นผ้าขาว การท่องจำคำขานนาค การฝึกใช้เครื่องบริขาร และการอบรมจิตภาวนา โดยเน้นการเจริญสติและพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลสด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา โดยเฉพาะการบริการ “พุทโธ” สอดคล้องกับรชต แห่ลงสิน, (2555) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังสมัยใหม่ควรคำนึงถึงหลักการผสมกลมกลืนและการปรับตัวตามบริบท เพื่อสื่อสารคำสอนให้เข้าถึงผู้คนอย่างเป็นธรรมชาติ โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมสันติสุข ซึ่งผลจากการสร้างศาสนทายาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ปรากฏผ่านศิษยานุศิษย์ที่กลายเป็นพระอาจารย์ชื่อดังและก่อตั้ง

วัดป่าบร้อยแห่งทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องกับพระสมณีก จรโณ (ทัปโพธิ์), (2555) พบว่า การเผยแผ่เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์บริบททางสังคมและการใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่เป็นเครื่องมือ เพื่อออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งอิทธิพลของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้แผ่ขยายสู่สังคมไทย และนานาชาติ โดยองค์การยูเนสโกได้ยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาสันติภาพ สอดคล้องกับเพชรพิกุล ณ นคร, (2555) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ควรยึดหลักไตรสิกขา 3 ประการ เป็นแนวทางปฏิบัติ พร้อมทั้งเปิดศูนย์ปฏิบัติธรรมและใช้หลักปฐจา วิสัชนา เพื่อให้เข้าใจพระธรรมวินัยและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการสร้างสื่อเผยแผ่ ซึ่งการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ช่วยให้ผู้ศรัทธาพบสันติสุขภายในผ่าน สติ ปัญญา และคุณธรรม สร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และเสริมความเข้มแข็งของชาติ สอดคล้องกับพระมหานงค์ อับไพ และหรรณ ชูเพ็ญ, (2556) พบว่า แผนแม่บทการเผยแผ่พุทธ ศาสนาแห่งชาติ มุ่งส่งเสริมการเผยแผ่อย่างรอบด้าน ครอบคลุมการสนับสนุนบุคลากร การพัฒนา การศึกษา การพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมการเผยแผ่ และการส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมะด้วยความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา และถ่อม ตน สอดคล้องกับศิวากร ชุตติวิทย์, (2557) พบว่า พุทธวิธีปฏิบัติพิจารณาพยากรณ์เป็นวิธีการตอบคำถามที่ เปี่ยมด้วยปัญญาและความเมตตา เน้นการสร้างใจให้เข้าใจให้ผู้ถามอย่างแท้จริงโดยไม่ตัดสิน ทำให้ เกิดการยอมรับและเรียนรู้จากความผิดพลาดได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการ เผยแผ่หลักธรรมให้เข้าถึงผู้คนในสังคมโลกยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับบุญร่วม คำเมืองแสน และคณะ, (2560) พบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีบทบาทสำคัญ 4 ด้าน คือ การเผยแผ่เพื่อเข้าถึงประชาชนด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ฯลฯ การรักษาประเพณีโดยผสมผสานกับ วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ถ่ายทอดคำสอนผ่านวรรณกรรมและการสนทนา ผ่านประสบการณ์จริง สอดคล้องกับสภารักษ์ จุตระกูล, (2561) พบว่า เพชฌัญเป็นเครื่องมือสำคัญที่ พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์รุ่นใหม่ในการโพสต์ข้อคิดธรรมะและ กิจกรรมทางศาสนา แต่ในบริบทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านเน้นสื่อบุคคลและภาษาท้องถิ่น สอดคล้องกับพระพัฒนธนพงศ์ ภัทรพันธุ์, (2561) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบ ผลสำเร็จ เกิดจากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ ผู้ส่งสารที่มีความรู้ถูกต้อง สารจากพระไตรปิฎก สื่อที่หลากหลาย และผู้รับสารที่เปิดใจรับ ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับกนก รัชต์ เกาศิริ และอนันต์ อุปสอด, (2562) พบว่า วิวัฒนาการของการสืบทอดพุทธพจน์มีการ เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา จากสัญลักษณ์เส้าหินไปจนถึงสื่อดิจิทัล เนื่องจากพุทธพจน์เป็นอภาลิโก และการเผยแผ่จึงควรเข้าถึงทุกบริบทด้วยวิธีที่เหมาะสม ซึ่งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้ผสมผสานการ ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเข้ากับการถ่ายทอดที่เข้าถึงง่าย สอดคล้องกับพระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์

รติธโร), (2563) พบว่า กระบวนทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความหลากหลาย ตั้งแต่การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การแสดงธรรม ไปจนถึงการให้คิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งสามารถปรับให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ สอดคล้องกับพระมหาจุฑาธิ จิรสุโข (ธรรมมุทิต), (2565) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก โดยอาศัยกลวิธีการสนทนา การบรรยาย การตอบปัญหา และการวางกฎกติกา ซึ่งช่วยให้เข้าถึงผู้คนได้กว้างขวาง และสอดคล้องกับพระครูโกวิทสุตถารณ (สมติ โกวิท), (2565) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเน้นบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระธรรมเพื่อสร้างศรัทธาและแก้ไขปัญหาสังคม ผ่านความร่วมมือระหว่างวัด ภาคราชการ และชุมชน

3) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ พบว่า การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นหัวใจและรากฐานสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ โดยใช้การสื่อสารที่ชัดเจนกระชับผ่านภาษาวาจาที่เรียบง่ายและภาษากายจากการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการจาริกธุดงค์ และรักษาศีลวัตร ซึ่งมีพลังในการโน้มน้าวใจ เปรียบเสมือนกฎพื้นฐานของชีวิตหรือกฎจราจรที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งเน้นการประยุกต์หลักธรรมวินัย ด้วยการภาวนา “พุทโธ” คู่กับลมหายใจ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางปัญญาเชิงประจักษ์ในการแก้ไขปัญหาทางสังคมยุคดิจิทัล เช่น ความเครียด ความขัดแย้ง และการทุจริต บูรณาการหลักการปฏิบัติเข้ากับพุทธสหวิทยาการ เช่น จิตวิทยา (Mindfulness-Based Therapy) และกฎหมาย เพื่อสร้างสังคมที่โปร่งใส ช่วยฟื้นฟูศรัทธา สร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง และสามารถปรับการเผยแผ่สู่สื่อดิจิทัลในการถ่ายทอดสดกิจวัตร เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระวินัยไม่ล้าสมัยและสามารถใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย สอดคล้องกับพระมหามุนีดิग्ขวิโร (ศรีบุญสูง), (2550) พบว่า ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเป็นผู้มีศีลธรรมดีงาม แตกฉานในพระไตรปิฎก สามารถสื่อสารทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาร่วมสมัยได้คล่องแคล่ว เสียสละและมุ่งมั่นด้วยหัวใจเปี่ยมเมตตา ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม พร้อมสร้างสื่อเผยแผ่ที่เข้าใจง่าย เช่น หนังสือเล่มเล็กหรือสื่อดิจิทัล เพื่อสร้างเครือข่ายและปลูกฝังจิตสำนึกให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วโลก ผลการวิจัยใหม่กว่าด้วยการบูรณาการหลักปฏิบัติเข้ากับพุทธสหวิทยาการสมัยใหม่ เช่น จิตวิทยาและกฎหมาย เพื่อแก้ปัญหาสังคมยุคดิจิทัล และใช้สื่อดิจิทัลถ่ายทอดสดกิจวัตรเพื่อแสดงความทันสมัยของพระวินัย ซึ่งขยายขอบเขตการเผยแผ่ให้กว้างไกลและเข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น

การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์วัตร ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ พบว่า การถือธุดงค์เป็นวัตรเป็นแนวทางหลักในการเผยแผ่ โดยมุ่งฝึกจิตให้บริสุทธิ์และขัดเกลากิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) ด้วยการยึดมั่นธุดงค์วัตร 7 ข้ออย่างเคร่งครัด การปฏิบัตินี้มีไม่เพียงการฝึกตน แต่เป็นการเผยแผ่ธรรมะ ผ่านการเป็นแบบอย่าง ที่สร้างแรง

บันดาลใจ และความศรัทธาอย่างลึกซึ้งแก่ศิษย์และชาวบ้าน การจุดธูปให้เข้าใจง่าย และทันสมัย โดยใช้ภาษาที่สั้นกระชับ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน อย่างการชาร์จพลังทางจิตใจ เหมือนการชาร์จโทรศัพท์ หรือการใช้จัดการปัญหาด้วยปัญญา เหมือนการลบแอปที่ไม่จำเป็นในมือถือ เพื่อเชื่อมโยงกับการจัดการความเครียดในสังคมปัจจุบัน ช่วยแก้ปัญหาสังคม เช่น การขาดเอกภาพ และบริโภคนิยม ผ่านการประยุกต์เป็น “จุดดั่งในเมือง” หรือการงดใช้โทรศัพท์มือถือชั่วคราว สร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง และเน้นความมกน้อยสันโดษ ซึ่งบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจพอเพียง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ใช้สื่อดิจิทัล เช่น การถ่ายทอดสด (live streaming) การปฏิบัติธุดงค์ในป่า หรือการใช้เทคโนโลยี AR/VR เพื่อจำลองประสบการณ์ธุดงค์ ทำให้หลักธรรมเข้าถึงคนรุ่นใหม่ และขยายไปสู่สากล สอดคล้องกับพระครูบรรณกิจเจติยาภิรักษ์ (สมพงษ์ ญาณธีโร), (2552) พบว่า พระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล ทำงานเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีเข้าถึงชุมชนและปัจเจกบุคคลอย่างใกล้ชิด โดยยึดถือแนวทางของพระพุทธเจ้าและสาวกเป็นแบบอย่างในการทำงาน เผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยใช้หลักพุทธจิตวิทยา และกระบวนการเผยแผ่ที่หลากหลาย ทั้งการบรรยาย ธรรม สื่อสารออนไลน์และสิ่งพิมพ์ จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม สังคมสงเคราะห์ และงานศาสนสัมพันธ์ โดยมีจริยวัตรทั้งดงาม ปณิธานอันแน่วแน่ ความสามารถในการแสดงธรรม และทักษะทางภาษาเป็นพื้นฐาน เผยแผ่ธรรมะเชิงรุกด้วย 4 แนวคิดหลักพุทธจิตวิทยา มีเป้าหมายชัด มุ่งเน้นเผยแผ่หลักธรรมสู่ชาวโลก, หลักการดี ยึดมั่นในศีลธรรมและเมตตาธรรม, วิธีการเยี่ยม ใช้สื่อหลากหลายเข้าถึงผู้คน, เปี่ยมด้วยคุณสมบัติ มีความรู้ภาษาและวัฒนธรรม เข้าใจผู้คนอย่างลึกซึ้ง, ผลการวิจัยใหม่ใหม่กว่าด้วยการประยุกต์ธุดงค์เข้ากับชีวิตสมัยใหม่ เช่น “จุดดั่งในเมือง” และใช้เทคโนโลยี AR/VR เพื่อจำลองประสบการณ์ ซึ่งทำให้การปฏิบัติเข้าถึงได้ง่ายและกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจพอเพียง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในยุคดิจิทัล

การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนการที่ค้นพบ พบว่า การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วภูมิภาคเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่และสร้างศรัทธา โดยมีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ในชุมชนและแก้ไขปัญหาสังคม ใช้ภาษาจากที่คุ้นเคยในพื้นที่ ขณะที่ภาษากายที่สงบนิ่งและมั่นคงช่วยสร้างสะพานใจให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ วิเคราะห์ได้ว่าเป็น “การบริการวิชาการในรูปแบบจิตวิญญาณ” ที่นำหลักธรรมไปเยียวยาปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้ง ความเครียด ความยากจน และแก้ไขความเชื่อที่ผิดพลาดในชุมชนห่างไกล เน้นการฝึกฝนตนเอง ก่อนเผยแผ่ธรรม โดยไม่ยึดติดสถานที่ การจาริกยังเป็นการบูรณาการพุทธสหวิทยาการเข้ากับสุขภาพจิต และปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อขยายการเข้าถึงสู่ผู้คนนับล้าน เช่น การถ่ายทอดสด “จุดดั่งดิจิทัล” หรือการใช้แผนที่ (Google Maps) เพื่อจำลองเส้นทางจาริก ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างชุมชนชาวพุทธระดับโลก สอดคล้องกับพระสมณีก จรโณ (ทับโพธิ์), (2555) พบว่า

การเผยแพร่เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ ต้องวิเคราะห์บริบทสังคม-เศรษฐกิจซึ่งใช้เทคโนโลยีเข้าใจความต้องการชุมชน ออกแบบกิจกรรมตรงจุด เชื่อมวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ประชาสัมพันธ์ออนไลน์-ออฟไลน์ ลงพื้นที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ประสานงานบ้าน-วัด-โรงเรียน-รัฐ-ประชาสังคม สร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน พัฒนาชุมชน, ผลการวิจัยใหม่ใหม่กว่าด้วยการบูรณาการพุทธสหวิทยาการ เข้ากับสุขภาพจิตและสิ่งแวดล้อม พร้อมใช้สื่อดิจิทัลอย่าง Google Maps และถ่ายทอดสดเพื่อจำลองเส้นทางจาริก ทำให้การเผยแพร่ไม่ยึดติดสถานที่ และเข้าถึงชุมชนระดับโลกได้มากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ พบว่า การสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพเป็นหัวใจสำคัญในการสืบสานสายวิปัสสนากรรมฐาน โดยเน้นการคัดสรรผู้เปี่ยมด้วยศรัทธาและความมุ่งมั่นอย่างพิถีพิถัน และฝึกอบรมวินัยพื้นฐานอย่างเข้มข้น อย่างการฝึกตนในฐานะผ้าขาวก่อนบวช ใช้ภาษาจากที่ตรงไปตรงมาและมีสาระ ขณะที่ภาษากายอันสมบูรณ์แบบในการปฏิบัติวัตรและการถือธุดงค์ เป็นการพัฒนาเป็นผู้นำทางจริยธรรมแก่ศิษย์ ผ่านการประพฤติปฏิบัติ ด้วยการภาวนา “พุทโธ” และเดินจงกรม เพื่อพัฒนาสมาธิและสติให้เบ่งบาน เป้าหมายคือการสร้างผู้นำที่สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์แก้ไขปัญหาดังสังคม เช่น ลดความเครียดและความขัดแย้ง ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับพุทธสหวิทยาการ เช่น พุทธจิตวิทยา และทักษะภาวะผู้นำ ในยุคดิจิทัล กระบวนการสร้างศาสนทายาทถูกปรับให้ทันสมัยด้วยสื่อดิจิทัล เช่น การใช้แอปพลิเคชัน (Application) สำหรับบันทึกและติดตามความก้าวหน้าการปฏิบัติ และการจัดค่ายปฏิบัติธรรมออนไลน์ หรือการใช้โซเชียลมีเดีย/พอดแคสต์ เพื่อให้ศาสนทายาทกลายเป็น “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” ที่เผยแพร่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพในระดับสากล, สอดคล้องกับบุญร่วม คำเมืองแสน และคณะ, (2560) พบว่า รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีบทบาทสำคัญ 4 ด้าน คือ การเผยแพร่เข้าถึงประชาชนด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย การศึกษาพระปริยัติธรรม การสาธารณูปการ สร้างอาคารปฏิบัติธรรม และการรักษาประเพณีโดยผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น, ผลการวิจัยใหม่ใหม่กว่าด้วยการบูรณาการพุทธจิตวิทยาและทักษะผู้นำเข้ากับการฝึกอบรม พร้อมใช้แอปพลิเคชันและโซเชียลมีเดียเพื่อสร้าง “อินฟลูเอนเซอร์สายพุทธ” ซึ่งทำให้การสืบสานศาสนทายาทเข้าถึงคนรุ่นใหม่และระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัยมากขึ้น

4) องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ พบว่า มีลักษณะโดดเด่นที่เน้นการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงและถ่ายทอดผ่านการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างอันนำไปสู่การสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็งและศาสนทายาทที่มีคุณภาพสูง สอดคล้องกับพระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์ รตินธโร), (2563) พบว่า กระบวนทัศน์ใหม่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธทาสภิกขุ โดยเน้นการทำให้ดูเป็นตัวอย่างและการให้สัมผัสสัมผัสธรรมด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยใหม่และลึกซึ้งกว่า เนื่องจากได้ขยายแนวคิดกระบวนการ

ทัศน์ใหม่ไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบเฉพาะของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นสายวิปัสสนากรรมฐานที่เข้มข้น และพัฒนาเป็นองค์ความรู้เชิงระบบในรูปแบบ “SDAC Model” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทปัจจุบัน โดยผสมผสานการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ (Self-Realization) เข้ากับการฝึกอบรมศิษย์อย่างเป็นขั้นตอน (Disciples Training) การปรับวิธีการสอนให้ทันสมัย (Adaptable Teaching) และการมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างกว้างขวาง (Community Engagement) ซึ่งต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ยังคงเน้นรูปแบบดั้งเดิมและการปรับเข้ากับสังคมสมัยใหม่ในลักษณะทั่วไปมากกว่า อีกทั้งยังสอดคล้องกับพระมหาชุชาติ จิรสุทฺธ (ธรรมมุทิต), (2565) พบว่า เน้นการบูรณาการสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ แต่ผลการวิจัยใหม่กว่า ตรงที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงสื่อดิจิทัลเป็นหลัก หากแต่ยกระดับไปสู่การสร้าง “โมเดลการเผยแผ่ที่ยั่งยืน” โดยมีรากฐานจากการปฏิบัติจริงของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทำให้สามารถรักษาความบริสุทธิ์ของธรรมวินัยควบคู่ไปกับการปรับตัวเข้ากับยุคสมัยได้อย่างลงตัว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับรชต แห่เหล่งสิน, (2555) พบว่า การบูรณาการการเผยแผ่ในยุคหลังนวยุคด้วยความผสมกลมกลืนและการปรับตัวตามบริบท แต่ผลการวิจัยนี้ใหม่และก้าวหน้ากว่า ด้วยการนำเสนอกรอบแนวคิด SDAC Model ที่เป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติการอย่างชัดเจน มีขั้นตอนที่ตรวจสอบได้ และสามารถนำไปขยายผลไปสู่การสร้างชุมชนธรรมะที่เข้มแข็งในระยะยาว ซึ่งตอบสนองต่อความท้าทายของสังคมปัจจุบันได้อย่างมีพลังและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

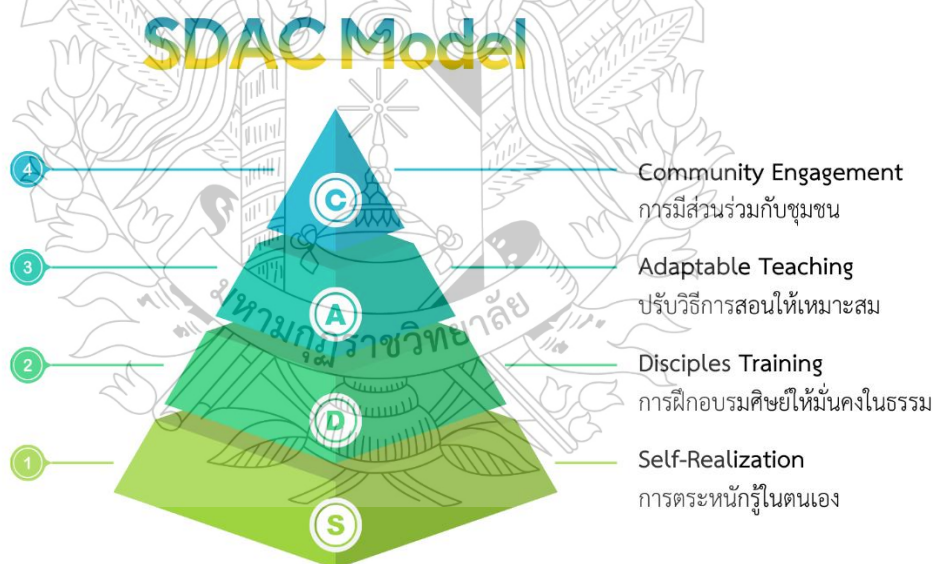
สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่นี้ เป็นการผสมผสาน “ปัญญาดั้งเดิม” กับ “กระบวนทัศน์ใหม่” เพื่อผสมผสานให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ผ่านการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายทั้งวาจาและกาย การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม การสร้างและขยายชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง การบูรณาการกับพุทธสหวิทยาการและการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโลกในทุกมิติ

5.3 องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุม งานวิจัยนี้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 4 ประการ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา, พระสังฆาธิการ, อุบาสก อุบาสิกา, และชมรมนักศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 4 ประการ ได้แก่ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด, การถือธุดงค์วัตร, การจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ, และการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพพร้อมด้วยกระบวนการใหม่ 5 ประการ ประกอบด้วย การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย, การใช้หลักธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาสังคม, การสร้างชุมชนชาวพุทธ, การใช้พุทธสหวิทยาการ, และการใช้สื่อดิจิทัล

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเน้นที่การปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงและถ่ายทอดผ่านการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ส่งผลให้เกิดชุมชนชาวพุทธที่มีความเข้มแข็งและการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพสูงสอดคล้องกับการเผยแผ่ตามแนวกระบวนการใหม่ ที่มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ และการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงสังคมในวงกว้าง โดยยังคงยึดมั่นในหลักการและแนวปฏิบัติดั้งเดิมของท่านไว้ ผลการวิจัยนี้ได้นำไปสู่การพัฒนาคำว่าใหม่ในรูปแบบของ “SDAC Model” ประกอบด้วย S (Self-Realization) การตระหนักรู้ในตนเอง, D (Disciples Training) การฝึกอบรมศิษย์ให้มั่นคงในธรรม, A (Adaptable Teaching) ปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม, และ C (Community Engagement) การมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยมีรูปแบบ Model ดังนี้

ภาพที่ 5. 1 Model องค์กรความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของ **SDAC Model** เป็นกรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นเพื่อสะท้อนถึงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งเน้นการรักษาแก่นเดิม แต่ปรับรูปแบบให้เข้ากับกระบวนทัศน์ใหม่ ดังนี้

S (Self-Realization) – การตระหนักรู้ในตนเอง

ได้จากหลักการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นรูปแบบแรกของการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเน้นการพัฒนาตนเองผ่านการศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้กลับสู่แก่นแท้ เมื่อประยุกต์กับกระบวนทัศน์ใหม่ จะกลายเป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญาและการตระหนักรู้ในตนเอง เพื่อให้บุคคลสามารถนำหลักธรรมมาปรับใช้กับชีวิตสมัยใหม่

D (Disciples Training) - การฝึกอบรมศิษย์ให้มั่นคงในธรรม

ได้จากหลักการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สี่ของการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเน้นการหล่อหลอมศาสนทายาทที่มีคุณธรรมและความรู้ เพื่อสืบทอดแนวปฏิบัติและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เมื่อประยุกต์กับกระบวนทัศน์ใหม่ จะเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยใช้พุทธสหวิทยาการและสื่อดิจิทัลในการฝึกอบรม เพื่อสร้างผู้นำที่มีภาวะผู้นำเด่นชัดและความฉลาดทางอารมณ์สูง สำหรับการเผยแผ่ให้เกิดประสิทธิภาพในสังคมปัจจุบัน

A (Adaptable Teaching) – ปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม

ได้จากหลักการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สามของการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเน้นการเดินทางเพื่อแนะนำสั่งสอนและส่งเสริมสันติสุขให้เข้าถึงผู้คนในบริบทต่าง ๆ เมื่อประยุกต์กับกระบวนทัศน์ใหม่ จะกลายเป็นการปรับวิธีสอนให้สอดคล้องกับบุคคล สถานที่ และกาลเวลา โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์กับปัญหาสังคมหรือใช้สื่อดิจิทัล เพื่อขยายการเข้าถึงพระพุทธศาสนาสู่กลุ่มสังคมในวงกว้าง

C (Community Engagement) – การมีส่วนร่วมกับชุมชน

ได้จากหลักการถือธุดงค์วัตร ซึ่งเป็นรูปแบบที่สองของการเผยแผ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเน้นการปฏิบัติธุดงค์เป็นวัตร เพื่อประพฤติตนเป็นแบบอย่างและดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้า เมื่อประยุกต์กับกระบวนทัศน์ใหม่ จะเชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพจิตและการสร้างชุมชนชาวพุทธที่เข้มแข็ง โดยบูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตชุมชนและกิจกรรม เพื่อส่งเสริมความเป็นเอกภาพและสมานฉันท์ในสังคม ผ่านเครื่องมืออย่างพุทธสหวิทยาการหรือการสร้างชุมชน

รูปแบบของ Model นี้ เปรียบเสมือนการสร้างพีระมิดแห่งจิตวิญญาณ ที่เริ่มจากฐานราก คือ (S) ต้องมั่นคงด้วยวินัยและการปฏิบัติที่เคร่งครัด เมื่อฐานมั่นคงแล้วจึงสร้างเสาหลัก (D) คือศิษย์ที่มีคุณภาพ จากนั้นจึงติดตั้งเครื่องมือและเทคโนโลยี (A) เพื่อให้เข้าถึงคนได้หลากหลาย จนกระทั่ง

สิ่งก่อสร้างนั้นมั่นคงแล้ว และสามารถใช้งานและให้เป็นศูนย์ร่วมจิตใจในการดำเนินชีวิตแก่ผู้คนในชุมชนในวงกว้าง (C) ได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ SDAC Model นี้ เริ่มจาก S (การตระหนักรู้ในตนเอง) ซึ่งเป็นรากฐานที่มั่นคงที่สุดของการเผยแพร่ จากนั้นจึงสร้างความเข้มแข็งภายในด้วยการ D (ฝึกอบรมศิษย์) ที่มีคุณภาพ เมื่อฐานและบุคลากรพร้อมแล้ว จึงเข้าสู่การทำงานภายนอกด้วยการ A (ปรับวิธีการสอน) ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบททางสังคม และสุดท้าย คือการขยายผลไปสู่ C (การมีส่วนร่วมกับชุมชน) เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ และความสมานฉันท์ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในสังคม

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เพื่อส่งเสริมและสืบทอดรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ จึงขอเสนอแนะนโยบายสำคัญเพื่อการวิจัย ดังนี้

- 1) ควรพัฒนาหลักสูตรการอบรมสำหรับพระสงฆ์และฆราวาสที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน
- 2) รัฐบาลและองค์กรท้องถิ่น ควรร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาวัดป่าในสายวิปัสสนากรรมฐาน ให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงทางวัฒนธรรม
- 3) ควรพัฒนาเครือข่ายชุมชน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและประชาชนท้องถิ่น

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

เพื่อต่อยอดการศึกษาและพัฒนาความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ขอเสนอแนะเพื่อการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต กับแนวปฏิบัติสติในบริบทสากล”
- 2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในวิถีชีวิตสมัยใหม่ของสังคมเมือง”
- 3) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต”

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

1) พระไตรปิฎก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2536). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับภาษาไทย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระราชนิพนธ์ พุทธศักราช 2525. เล่ม 1 6 7 9 12 13 16 21 31 34 35 37 43 44 46 63 78, มหาวิทยาลัย.

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2540ก). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา. การศาสนา.

กรมการศาสนา. (2540ข). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. การศาสนา.

กองทุนลักษณะ ลีฬหาชีวะ และคณะศิษยานุศิษย์. (2562). ชีวประวัติ มุตโตทัย ธรรมเทศนาบทประพันธ์ และธรรมบรรยายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ. ธรรมสถาบันลือธรรม.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2552). คู่มือปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กิริติ บุญเจือ. (2546). ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่ม 6 ปรัชญาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม). มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

กิริติ บุญเจือ. (2549). อรรถปริวรรต คู่มือคู่มือ ปรัชญาหลังนยุค. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แก้ว ชิตตะขบ. (2553). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2545). คึนสุนทรียภาพให้สุภาพ : กระบวนทัศน์สุภาพใหม่ จิตวิญญาณสุนทรียภาพและความเป็นมนุษย์. สอนเงินมีมา.

คณะกรรมการบริหารคณะธรรมยุต. (2547). ประวัติคณะธรรมยุต. มหาวิทยาลัย.

คณะศิษยานุศิษย์. (2546). รอยธรรม พระวิหารหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต. บริษัท ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดกิจกรรม และนิทรรศการ เนื่องในวาระครบรอบ 150 ปี ชาตกาลพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. (2563). เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยธรรม หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต. บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2547). แผนการกู้สรีภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ (พิมพ์ครั้งที่ 5). บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.

- จินตวิทย์ เกษมสุข. (2554). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติเมธี หงษา. (2559). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา*. ศยาม.
- เรวัต ตันตยานนท์. (2553). *นวัตกรรมและเทคโนโลยีในยุคใหม่*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญบำเพ็ญ. (2549). *เส้นทางสู่พระอริยะ หลวงปู่มั่น ฐิตัตตเถระ*. บริษัท ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด.
- ปฐม นิคมานันท์ และคณะ. (2552). *อดุล ไม่มีใดเทียม* (พิมพ์ครั้งที่ 6). บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ประกอบ โชประการ และคณะ. (2525). *มหาราชชาติไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ประกิจ มหาเถร. (2557). *อัฐิธาตุพระอาจารย์มั่น ฐิตัตตเถระ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). ขวนพิมพ์.
- ประภาวดี สืบสนธิ์. (2543). *กระบวนทัศน์ในบริบทสังคม*. สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- ประเวศ วะสี. (2543). *สังคมไทยในกระบวนทัศน์ใหม่ : การพัฒนาแบบองค์รวม*. หมอชาวบ้าน.
- ประสาน ต่างใจ. (2554). *บุพนิมิตรกระบวนทัศน์ใหม่*. สถาบันวิจิตรทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- พระครูอุบลคณาภรณ์. (2553). *ฐิตัตตมหาเถรานุสรณ์*. ธรรมบรรณาการ.
- พระทองคำ จารุฉโน. (2537). *รำลึกวันวาน*. ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.
- พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร). (2552). *ประวัติพระอาจารย์มั่น ฐิตัตตเถระ (ฉบับสมบูรณ์) และได้สามัญสำนัก*. บริษัท ประชาชน จำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2549). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย และพระธรรมทูตไทยไปศรีลังกาในสมัยอยุธยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). ขวนพิมพ์.
- พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน). (2552ก). *ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ฐิตัตตเถระ*. ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.
- พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน). (2552ข). *ไม่มีใครลำบากยิ่งกว่า หลวงปู่มั่น*. ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 12). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนฺโร). (2547). *คม ชัด ลึก เล่ม 2*. เลียงเชียง.
- พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสุทธิ). (2552). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต*. มูลนิธิโกลคิมทอง.

- พระภริยทตโต (หมั่น). (2563). *ชั้นะวิมุตติสะมังคีธรรม*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระมหาบัว ญาณสัมปันโน. (2516). *ปฏิปทาพระธุดงค์กรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ*.
ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายแพทย์ชู ศีตะจิตต์. ชวนพิมพ์.
- พระมหาบัว ญาณสัมปันโน. (2540). *หลักของใจ*. ชวนพิมพ์.
- พระมหาบัว ญาณสัมปันโน. (2551). *ปฏิปทาพระธุดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ*.
 ชวนพิมพ์.
- พระมหาอดิศร ถิรสีโล. (2545). *คุณธรรมสำหรับครู*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระศาสนโสภณ. (2533). *สวดมนต์แปล ฉบับรวบรวมและแปล*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส). (2550). *ชีวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยายของ
 พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ยูไนเต็ต โปรดักชั่น.
- พุทธทาสภิกขุ. (2544). *อบรมพระธรรมทูต*. ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2547). *ประวัติคณะธรรมยุต*. มหามกุฏราชวิทยาลัย
- มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. (2545). *บูรพาจารย์*. ชวนพิมพ์.
- มูลนิธิหลวงพ่อดมธรรมกายาราม. (2553). *คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน 5 สาย*, พุทโธ อาณา
 ปานสติ, พอง-ยุบ, รูปนาม, สัมมาอะระหัง. เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุป จำกัด.
- วริยา ชินวรรณ และคณะ. (2543). *สมาธิในพระไตรปิฎก วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิ
 ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนิท ศรีสำแดง. (2544). *ปรัชญาเถรวาท*. มหาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2565). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*.
 ผลิตใหม่.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณโณ). (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. การศาสนา.
- สายธาร ศรัทธาธรรม. (2549). *พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยอดพระนักกัมมัฏฐาน*. แสงดาว จำกัด.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2560). *แผนยุทธศาสตร์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 20 ปี
 ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2560-2564)*. ม.ป.พ.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. (2540). *มนุษย์กับสังคม*. ดีดี บุ๊คส์ไตร์.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2543). *พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสถียร ศุภโสภณ. (2505). *พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย*. คลังวิทยา.
- หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน. (2556). *ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ* (พิมพ์ครั้งที่ 12).
 ศิลปสยามบรรณกิจและการพิมพ์.
- อวย เกตุสิงห์. (2554). *พระป่าของชาวพุทธ*. นารัฐการพิมพ์.

2) งานวิจัย

- กาญจโนมัย อัจฉรา. (2523). *การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394)*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทียมจันทร์ หมั่นสระเกษ. (2542). *การศึกษาโลกทัศน์ในจารึกสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญร่วม คำเมืองแสน และคณะ. (2560). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย*. สถาบันวิจัยญาณสังวร, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระกัมมัญฐาน ปวตฺตโน (ยุติมิตร). (2557). *บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูบรรณเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร). (2552). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูต สายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปริยัติธำรงคุณ (สุพจน์ รติธโร). (2563). *กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธทาสภิกขุ*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปณณวชิโร). (2557). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย*. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรชัย คนธสโร (แก้ววิเชียร). (2550). *ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ). (2553). *ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหามนตรี ศรีบุญสูง. (2550). *แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2551-2560)*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). (2550). *บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปดี (วีระ ภาทจารี)*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระมหาสนิท อนุจารี (สุเมธีรัมย์). (2545). *พระพุทธรูปศาสนากัณฑ์วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาพิตพระร่วง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาสมชาย กลิ่นจันทร์. (2560). *การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมนึก จรโณ (ทับโพธิ์). (2555). *การเผยแผ่เชิงรุกของวัดในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เพชรพิกุล ณ นคร. (2555). *ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตคณะธรรมยุตในประเทศไทยสหรัฐอเมริกา*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รชต เหล่งสิน. (2555). *รูปแบบการบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยเทคนิคหลังนวยุค*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. (2550). *คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1726-พ.ศ.2006*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีสุพร ช่วงสกุล. (2530). *ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์: ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย (พ.ศ. 2368 - 2464)*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิวากร ชุตินิธิ. (2557). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีปฏิบัติสุขภาพพยากรณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2549). *สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. วิจัยพุทธศาสนศึกษา*. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา ทองกลม. (2556). *การศึกษาวัดธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพฯ: ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2518). *พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภา ชานะมูล. (2534). *ครูบาศรีวิชัย ต้นบุญแห่งล้านนา (พ.ศ. 2421-2481)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรวรรณ สิริกุล. (2562). *การนำเสนอพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในยุคดิจิทัลผ่านสื่อหนังสือพิมพ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) บทความวิชาการ

- กนกวิชต์ เก้าศิริ และอนันต์ อุปสอด. (2562). การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารเชิงนาฏการในการเผยแผ่พุทธพจน์. *วารสาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, (8)1, 178-101.
- กฤษณ์ รักชาติเจริญ. (2557). การจัดการบริการสาธารณะ. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ*, (1)1, 57.
- จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์, ประสงค์ หัสรินทร์, และอุตร จันทวัน. (2563). พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ จังหวัดเลย. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(2), 741-753.
- ชนาภา ศรีวิสรณ์ และคณะ. (2563). แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี : กรณีศึกษาชุมชนชาวไร่กาแพดอยช้าง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 6(ฉบับพิเศษ), 285-297.
- ไทรนิษฐ์ วรรณพิรุณ. (2565). นโยบายและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการกับโลกยุคใหม่. *วารสาร มจร เลย์ ปริทัศน์*, (3)2, 165-166.
- ทอง ทิพย์. (2560). พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ ตัวแบบวิถีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 6(2), 81-106.
- นพดล เจนอักษร และคณะ. (2564). กระบวนทัศน์การบริหารการศึกษาในยุคพลิกผัน. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(2), 57.
- นิติกร วิชชума. (2565). ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสตร์สมัยใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*, 4(1), 27-38.
- นิลวรรณ วัฒนา และมัทนา วัณณอมศักดิ์. (2566). กระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารการศึกษาแห่งอนาคต. *วารสารบริหารการศึกษา มคอ.*, 20(39), 35-48.
- พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท). (2565). การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์กับการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของบาทหลวงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในจังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, (6)3, 66-67.
- พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์. (2560). กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 17(3), 211-224.
- พระครูวินัยธรศิริเชษฐ์ สิริวฑฒโน. (2564). การพัฒนาจิตใจมนุษย์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(7), 79-89.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม และคณะ. (2565). วิเคราะห์พระพุทธศาสนาจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2), 373-382.
- พระครูสังฆรักษ์สาธิต บุญเอก. (2558). พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน. *นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 1(1), 1-14.

- พระครูสิริพุทธิศาสตร์ (ขนต์โสภโณ). (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมสมัย. *วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์*, 1(2), 34-44.
- พระครูสุทิวรญาณ. (2564). ปัญญาประดิษฐ์ (AI) : วิธีการเผยแพร่แห่งอนาคต. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 6(1), 163-174.
- พระภูลาภาณ กิตติคุตโต (วิชัย). (2561). สื่อใหม่กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน. *วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 1(2), 106-118.
- พระปลัดคมศักดิ์ รุ่งศิริ และพระปลัดสมชาย ดำเนิน. (2565). พระธรรมกถึกกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษา และการวิจัย*, 4(1), 26.
- พระปัญกร ปณฺธโร (จันทร์ประแดง) และคณะ. (2564). การศึกษาวิเคราะห์การทำสมาธิสายพุทธโฆของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 5(2), 177.
- พระพัฒนธนพงศ์ ภัทรพันธุ์. (2561). รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, (1)2, 21-29.
- พระไพศาล พุสุตโต (สุมาลี). (2558). วิธีการสร้างศาสนทายาทของพระสายปฏิบัติในจังหวัดสกลนคร. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 11(16), 130-147.
- พระมหาจักรพล สิริโร. (2563). การเผยแพร่พุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 11(1), 82-90.
- พระมหาใจสิงห์ เกื้อนศรี และคณะ. (2565). การปฏิบัติธรรม คือ วิธีทางสู่ความสุขที่ยั่งยืน. *วารสารนันทมฤงการพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 163-178.
- พระมหาชูชาติ จิรสุโข. (2565). การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 8(1), 218-223.
- พระมหานงค์ อับไพ และและหาญ ชูเพ็ญ. (2556). การบริหารการเผยแพร่พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ของมหาเถรสมาคม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 39(1), 256-257.
- พระมหาวิเชียร ธมมวชิโร. (2563). พระไตรปิฎก : ภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 5(6), 374-389.
- พระมหาสุริยา อภิวิฑฒโน (มะสันเทียะ). (2563). การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามหลักโอวาทปาติโมกข์ : หลักการ อุดมการณ์และวิธีการ. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, (6)1, 362-367.
- พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) และคณะ. (2565). แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน. *วารสารพุทธศาสตร์*, 13(2), 61-79.

- พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร). (2563). การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม. *วารสาร สหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*, (3)2, 64-65.
- พิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2558). กระบวนทัศน์และกระบวนการของการวิจัยเชิงคุณภาพกับการอาชีวศึกษา. *วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา*, 9(2), 12-13.
- เมธี เชษฐวิสูตร. (2562). สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(2), 521-531.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2556). “เจ้าฟ้ามงกุฎ” พระนามอย่างเป็นทางการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ทรงผนวชในรัชกาลที่ 3. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 9(1), 346-347.
- สภารักษ์ จุตระกูล. (2561). การใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พุทธศาสนิกชนของพระสงฆ์. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ*, (6)1, 4-7.
- สุทธิพันธ์ อรัญญาสา, กิตติภัทร เทศกำจร, และ เยาวนิตย์ อรัญญาสา. (2564). กระบวนการสร้างชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(3), 393-404.
- สุทัศน์ อร่ามรัตน์ และประเวศ อินทองปาน. (2565). การกำเนิดและการพัฒนาการของคัมภีร์พระไตรปิฎก. *วารสารธรรมธारा*, (8)2, 4-5.

4) เอกสารประกอบการสอน

- วันชัย วัฒนศัพท์. (2546). กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) กับปัญหาของชาติ. (เอกสารประกอบการบรรยาย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2553). พุทธศาสนาเถรวาท. (เอกสารประกอบการสอน). บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

5) เว็บไซต์

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). ยูเนสโกประกาศยกย่องพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นบุคคลสำคัญของโลก. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2567, จาก <https://www.bic.moe.go.th/index.php/1227-unesco-40th-26-11-2563.html>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2566). สำนักพุทธฯ ร้อง ตร.ไซเบอร์ ตรวจสอบภาพ AI พระเล่นกีตาร์-แข่ง จยย. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/news-update/1097674>

- ปฐม นิคมานนท์. (2564). ประวัติ ข้อวัตรและปฏิบัติ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต โครงการหนังสือ
บูรพาจารย์ เล่ม 17. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <http://www.dharma-gateway.com>.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). ประยุกต์ธรรมเพื่อสังคม. สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2566, จาก
<https://www.visalo.org/article/budPrayukDham.htm>
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557) พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วย
พุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2567, จาก
http://oldweb.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278
- พิมพ์ปวี วัฒนาทรงยศ. (2556). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในงานฝึกอบรมให้ประสบความสำเร็จ.
สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567, จาก <https://www.stou.ac.th/study/sumrit/3-60/page4-3-60.html>
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2565). พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน.
สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2567, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14270>
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). คณะต่างๆ. สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2567, จาก
<https://www.mbu.ac.th/>
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). ศูนย์การศึกษาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (วาสนมหาเถร)
ในพระสังฆราชูปถัมภ์. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.mbu.ac.th/giving-2/>
- วัชรวิชัย กิรติดุสิตโรจน์. (2567). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของ
เทคโนโลยีดิจิทัล. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/0ckuS>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). พระพุทธศาสนาในไทย. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน
2567, จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-reading/285/8>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. (2562). กระบวนทัศน์. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2565, จาก
<http://www.royin.go.th>.
- Hampton, C. (2559). ความดีในฐานะเอกภาพ: บทบาทในชีวิตที่ดีในความคิดต่อมาของเพลโต.
สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/vw7qR>
- KCT ACADEMY. (2565). 7 เทคนิคการใช้ภาษาเพื่อการโน้มน้าวใจ. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน
2567, จาก <https://shorturl.asia/GINau>
- MGR Online. (2551). ธรรมะ. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/4jglM>
- Sanook. (2568). 7 เทคนิคการพูดโน้มน้าวคนให้ได้ผล เพิ่มอิทธิพลคำพูด. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน
2568, จาก <https://www.sanook.com/men/90173/>

Thairath Studio. (2568). เรื่องเล่าหลังเที่ยงคืน EP.85. สืบค้นเมื่อ 27 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=csiGMQhK6TQ>

2. ภาษาอังกฤษ

Aristotle. (1991). *On rhetoric: A theory of civic discourse* (G. A. Kennedy, Trans.). Oxford University Press. (Original work published ca. 350 B.C.E.)

Bohm, D. (1980). *Wholeness and the Implicate Order*. Routledge.

David K. Berlo. (1960). *The Process of Communication*. Holt, Rinehart and Winston.

Fritjof Capra. (1986). *The Concept of Paradigm and Paradigm Shift*. Re-Vision. 9(1).

Fritjof Capra. (1997). *Web of Life*. Anchor Book.

Guba, Egon. (1990). *The Paradigm Dialog*. Sage Publication.

Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell.

Jungsatinsub, Komat. (2002). *Health Dimension: A New Paradigm to Create A Well Being Society*. Institute of Health Systems Research.

Kuhn, Thomas S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd ed.). The University of Chicago Press.

Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. (2011). *Theories of human communication* (9th ed.). Thomson Wadsworth.

Mehrabian, A. (1971). *Silent messages*. CA: Wadsworth.

Schramm, W. (1954). *The process and effects of mass communication*. University of Illinois Press.

Ray, P.H. & Anderson, S.R. (2000). *The Cultural Creatives : How 50 Million People Are Changing the World*. Harmony Books.

Ritzer, George. (2000). *Sociological Theory* (5th ed.). McGraw – Hill.

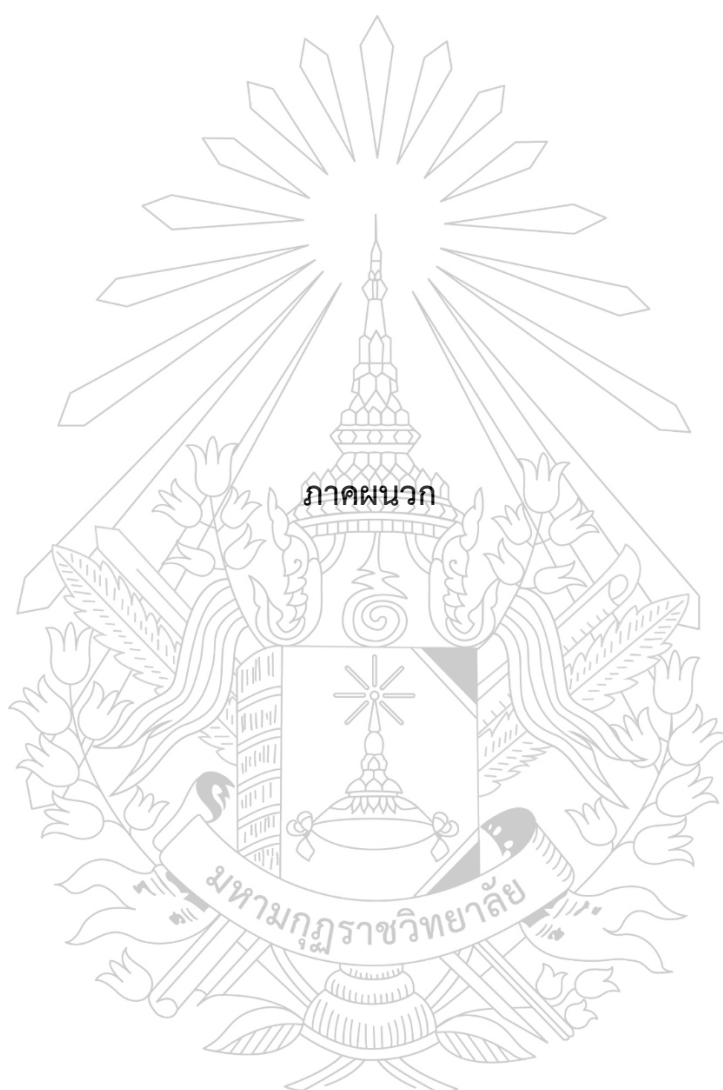
Thomas S. Kuhn. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Macmillan.

Thomas S. Kuhn. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.

Miller, J. P. (2020). *Holistic education: An approach to developing the whole person*. Routledge.

- Kohlberg, L. (2019). *The development of moral reasoning and value cultivation*. In S. Johnson (Ed.), *Ethics and education*. Academic Press.
- Kant, I. (1781). *Critique of pure reason* (N. K. Smith, Trans.). Macmillan. (Original work published 1781).
- Feyerabend, P. (1975). *Against method: Outline of an anarchistic theory of knowledge*. Verso.
- Foucault, M. (1970). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. Pantheon Books. (Original work published 1966)
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations* (G. E. M. Anscombe, Trans.). Blackwell Publishing.

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๓

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติเป็นผู้อยู่ควบคุมตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณิพนธ์ (CVI)

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโณ (ภารัตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ควบคุมตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขออนุมัติให้ท่านเป็นผู้อยู่ควบคุมตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญมาเพื่อขออนุมัติ

พระสุธีสารเมธี (รศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ดร.ท.ทวี

รศ.ดร.บุญร่วม

ดร.กมลทิพย์

มหาวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๓

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณิพนธ์ (CVI)

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักลัดย

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโล (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

โดยรศ.ดร.สุวิญ รักลัดย

รองศาสตราจารย์
(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ตร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

มหาวิทยาลัย

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๑๔

๒๔ มกราคม ๒๕๖๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

เรื่อง ขออนุมัติคราห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณิพนธ์ (CVI)

เจริญพร รศ.ดร.อำพล บุคคาสาร

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุณโณ (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์เรื่อง “บูรณาการกระบวนทัศน์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (THE INTEGRATION OF THE PARADIGM IN BUDDHISM PROPAGATION OF PHRA AJARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์ ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอ ขออนุมัติคราห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติคราห์

ขออำนาจพร

31 ม.ค. 2568

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุณโณ โทร. ๐๘ - ๗๗๒๐ - ๔๓๗๘

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

๒๗ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณิพนธ์ (CVI)

เจริญพร ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคปุณโณ (การิตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคปุณโณ โทร. ๐๘ - ๗๗๒๐ - ๔๓๗๘

บันทึกข้อความ

สำนักงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๓

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณวุฒิ (CVI)

เจริญพร ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาดปูลโย (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณวุฒิเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณวุฒิ

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ตรวจลงมือและประทับตรา

พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๓ มกราคม ๖๘

มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมกิตติเมธี, ดร.

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุญโณ (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระราชสุทธวชิรเมธี)

(พระราชสุทธวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

๑ สิงหาคม ๒๕๖๘

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุญโณ (การันต์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๘

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพวชิรภิกขุ

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

ขอแสดงความนับถือ

ในพระวิหาร
๑๕ กันยายน ๒๕๖๘

พระเทพวชิรเมธี

(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การันต์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศรีธรรมาโรรส โทร. ๐๔๕-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๒

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติเป็นผู้นิเทศการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระมวงคณบดีศรีธรรมาโรรส, ผศ.ดร.

ด้วย พระมหากษัตริย์ นารถปณ (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยศรีธรรมาโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศรีธรรมาโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขออนุมัติให้ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุมัติ

พระราชาคณะเจ้าคณะรอง
(พระราชาคณะเจ้าคณะรอง, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศรีธรรมาโรรส

วิมล
มนต์ชัย
เวียงชัย
พระราชาคณะเจ้าคณะรอง
เจ้าคณะรองเจ้าคณะรอง
๒๖ ส.ค. ๒๕๖๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.สุเชาว์ พลอยชุม

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุณโย (การ์ตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

พระพรหมวชิรเมธี (พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุณโย (การ์ตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

๔ ก.ค. ๖๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส โทร. ๑๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๐๒

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักษิตย์

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโม (การัตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๔ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพราเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอใบสัมภาษณ์แล้ว

พระราชนิพนธ์

(พระราชสุทิวาธิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

๕ สิงหาคม ๒๕๖๔

มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๘

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความเมตตาคุณเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมวัชรญาณวิศิษฐ์

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (การัตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความเมตตาคุณเคราะห์ให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ ความสามารถ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาคุณเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาคุณเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระธีรญาณมุนี

๙ ส.ค. ๖๖

สมเด็จพระธีรญาณมุนี

(พระราชสุทิวาจารย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (การัตน์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชวชิราลังการ

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

อ.เดชวิทย์ วิษุวัต
อ.วิมลรัตน์
๒๓ ก.ค. ๖๘
อ.เนกขัมภะวิวัฒน์
(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส (8/1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพวชิรรังษี

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโล (การัตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

ข้าพระพุทธเจ้า
พ.ศ. ๒๕๖๘
๑ สิงหาคม ๒๕๖๘

รองศาสตราจารย์

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (8.7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโล (การัตน์) โทร ๐๘ - ๓๒๐ - ๔๓๗๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยยวชิรญาณวโรส โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๕๐๒

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระอุดมวิกรมณี, ดร.

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโย (การ์ตูน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยยวชิรญาณวโรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัยยวชิรญาณวโรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

พระราชาสวชิรญาณวโรส
(พระราชสวชิรญาณวโรส, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยยวชิรญาณวโรส

ให้สัมภาษณ์แก่
พระอุดมวิกรมณี
ส.ค. ๖๘

มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระสมุห์ สมโภชน์ อินทวิริโย, ดร.

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

รณภพ ฐิตะวิริโย
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๘

รณภพ ฐิตะวิริโย
(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวจินตนา แยมโสภี

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโณ (การตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

ได้เรียนหนังสือ
จาก
๒๕ กรกฎาคม ๖๘

พระพรหมญาณวโรส
(พระราชสุทธวิริยเมธี, มศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (8.7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโณ (การตัน) โทร. ๐๘ - ๗๒๐ - ๕๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ยงสยาม สนามพล

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโธ (การ์ตูน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาคบุญโธ (การ์ตูน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ว่าที่ร้อยเอก สัญญา กลัดงาม

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (จารย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้วยความยินดี

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๕ 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๓๐๕๘-๓๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (จารย์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๑๑๘

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวลักษณ์ กรเพชรพงศ์

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุญโณ (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ในสัมภาษณ์แล้ว

พ.ศ. ๒๕๖๘ ๒๕๖๘

ขออำนาจพร

๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘

(พระราชสุทิวาธิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถบุญโณ (การันต์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางณัฐกาญจน์ กุสุมาลย์

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโล (การัตน์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN-BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ในสิ่งสมทบนี้

ขออำนาจพร

ณัฐกาญจน์ กุสุมาลย์
๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๘

พระราชาคณะเจ้าคณะรอง
(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโล (การัตน์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาพิทักษ์ อังกรขโย

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ให้สัมภาษณ์แล้ว

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระมหาพิทักษ์ อังกรขโย

๒ สิงหาคม ๒๕๖๘

พระราชาคณะ

(พระราชาคณะชั้นราช)

คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๘

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหานัฐพล วรณภูโธ

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ยื่นให้สัมภาษณ์

ทพ.วชิร

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

พระราชาคณะชั้นราช
(พระราชสุทธีวชิรเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การันต์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาวรวัช วรโช

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (การันต์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN-BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ไปให้สัมภาษณ์
พระมหาบุญประสิทธิ์
(พระมหาบุญประสิทธิ์)
๒ สิงหาคม ๖๘

พระมหาบุญประสิทธิ์
(พระราชสุทิวาจารย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปญโญ (การันต์) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๔

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายธนาญค์ เหล่านายอ

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

ใบนี้ให้สัมภาษณ์ (แล้ว)

8/๗/๖๘ (นส.๖๔๐)

(๗๒/๖๔๐/๖๘ (นส.๖๔๐))

9 สิ้นหนวม ๒๕๖๘

พระพรหมญาณวโรรส

(พระรองอธิการบดี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๔

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวชื่นทิวา ชื่นเจริญสุข

ด้วย พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) รุ่นที่ ๕/๒๕๖๕ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ (THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

ให้สัมภาษณ์แล้ว
๕/๗๓ ๕/๗๓
(น.ส. ชื่นทิวา ชื่นเจริญสุข)
๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๘

พระพรหมญาณวโรรส
(พระราชสุทิวาจารย์เมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน) โทร ๐๘ - ๗๒๐ - ๔๓๗๘

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

1. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1 พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญฺญโต), ดร.
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2 พระเทพวชิรกิตติ (กิตติชัย อภิขโย)
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3 พระมงคลธรรมวิธาน (สำเร็จ ฐฺริจิตโต), ผศ.ดร.
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4 รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 5 รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์

2. พระสังฆาธิการ

- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 6 พระธรรมวัชรญาณวิศิษฐ์ (ชัยทวี คุดตจิตโต)
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 7 พระราชวชิราลังการ (คำปอน สุทธิยาโณ)
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 8 พระเทพวชิรรังษี (พรหมมา จตตโกโย)
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 9 พระอุดมวชิรมณี (เจริญ ทนตจิตโต), ดร.
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 10 พระสมุห์สมโภชน์ อินทวิริโย, ดร.

3. อุบาสก อุบาสิกา

- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 11 นางสาวจินตนา แยมโสภี
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 12 ดร.ยงสยาม สนามพล
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 13 ว่าที่ร้อยเอก สัญญา กลัดงาม
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 14 นางสาวลักขณ์ กรเพชรพงศ์
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 15 นางณัฐกาญจน์ กุศลาลัย

4. ชมรมนักศึกษา

- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 16 พระมหาพิทักษ์ องค์กรชโย
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 17 พระมหาณัฐพล วรณฺโฐ
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 18 พระมหาวรวิช วรโช
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 19 นายธนาพงศ์ เหล่านายอ
 ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 20 นางสาวชินทิวา ชื่นเจริญสุข

แบบสัมภาษณ์
สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทรงคุณวุฒิ
- ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่
- ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทรงคุณวุฒิ

ชื่อ ฉายา.....นามสกุล.....
 อายุ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ถนน.....
 ตำบล/แขวง อำเภอ/เขต.....
 จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์วัน.....
 ที่.....เดือน..... พ.ศ. เวลา.....
 เบอร์โทรศัพท์.....E-mail.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนว คติทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

2.1 ทานทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่อย่างไร

1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้องกับปัญหาสังคมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการสร้างชุมชนชาวพุทธเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยพุทธสหวิทยาการเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

3.1 ทานทราบรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตอย่างไร

1) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์วัตรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

4.1 ท่านทราบรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่อย่างไร

1) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์วัตรตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพ ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล มา ณ โอกาสนี้

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปัญโญ (การ์ตัน)

นักศึกษาลัทธิสุตตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัยจรูญราษฎร์ มหาวชิราวุธวิทยาลัย

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้เชี่ยวชาญ					รวมผล
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	
ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่						
2.1 ท่านทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่อย่างไร						

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้เชี่ยวชาญ					รวมผล
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	
1) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายเป็นอย่างไร	4	4	4	4	2	18
2) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการใช้หลักธรรมที่คล้องคล้อยกับปัญหาสังคมเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
3) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ในการสร้างชุมชนชาวพุทธเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
4) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยพุทธสหวิทยาการเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
5) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัลเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต						
3.1 ท่านทราบรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตอย่างไร						
6) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
7) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการถือธุดงค์อยู่ตามป่าเป็นวัตรเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
8) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้เชี่ยวชาญ					รวมผล
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	
9) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการสร้างศาสนทายาทอย่างมีคุณภาพเป็นอย่างไร	4	4	4	4	4	20
รวม	36	36	36	36	34	178

จากตารางแจกแจงระดับความคิดเห็น จะเห็นว่าจำนวนคำถามที่ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ความคิดเห็นในระดับ 4 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 9 ข้อ ได้แก่ ได้แก่ 1,2,3,4,5,6,7,8, และ 9

ผลรวมของคะแนนผู้เชี่ยวชาญเท่ากับ 4

$$\text{ค่า CVI} = \frac{9}{9}$$

$$= 1.0$$

ข้อเสนอแนะข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่

ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน มาพิจารณาปรับปรุงนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรสำคัญ ให้มีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ และทบทวนความสอดคล้องระหว่างนิยามเชิงปฏิบัติการกับนิเทศน์ แนวคิด หรือทฤษฎีของตัวแปร

ขอขอบพระคุณท่าน ท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล มา ณ โอกาสนี้

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาลบุญโณ (การัตน์)

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ

หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ที่ จว. ๐๐๕๑/๒๕๖๕

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามแนวกระบวนทัศน์ใหม่

TITLE: THE METHODS FOR PROPAGATION OF BUDDHISM BY PHRA AJARN MUN BHURIDATTO ACCORDING TO THE NEW LEARNING PARADIGM

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาทปัญโญ (การ์ตัน)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๖๕ วันพุธที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕ มีมติที่ ๓๗/๒๕๖๕ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

ออกให้ ณ วันที่ ๓๑ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

ลงนาม

(พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนคุณิพนธ์

ชื่อ	พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน)
วัน เดือน ปี เกิด	วันเสาร์ที่ 3 เมษายน พุทธศักราช 2537
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 51/8 บ้านพรสวรรค์ ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี 34340
ประวัติการศึกษา	2553 สอบไล่ได้ นักรธรรมชั้นเอก 2557 สอบไล่ได้เปรียญธรรม 3 ประโยค 2562 ปริญญาตรี (ศน.บ) สาขาวิชาปรัชญา 2565 ปริญญาโท (ศน.ม) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ที่อยู่ปัจจุบัน	969 วัดปทุมวนาราม ถนนพระราม 1 แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
ผลงานตีพิมพ์	- พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน). (2566). ความอ่อน น้อมถ่อมตนที่มีผลต่อความเป็นมงคลและความเจริญรุ่งเรืองของ ชีวิต. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 7 (1), หน้า 51-64. - พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน). (2566). การเจริญ มรณัสสติ. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, ปีที่ 29 (1), หน้า 62-75. - พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตัน). (2568). การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ ปริทรรศน์, 9(1), 132-144.
รางวัลที่ได้รับ	รางวัลชนะเลิศ การแข่งขันบทความวิชาการ ระดับปริญญาเอก โครงการ “สืบสานงานพ่อ ต่อยอดทุนเล่าเรียนหลวงแห่งประเทศไทย” เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2568